A. hebr.
1651
k

A. lect. 1657 4

Bayerische Staatsbibliothek
<36654782520011

היידע וואָלטע מיהס דאָס־זעלבע גענעמט. רב מאָרס פֿערמאָגטע יעדאָך דען פריי: פֿאָן לעהן גאָלד־דענאַרען, מוס מען מיהס ניכט גענוֹהרט וווּרדען, טרוג ער זיינע וואַרע נאָך הויזע. נאָך רייפֿליכער אוֹבערלעגונג עמפֿאָהל ער זיך יע־דאָך, דען גענענוטאַנד מוז מען ניכט דענאַרען זו פֿערקויפֿען. נאָך קורצער צייט קאַם דער היידע, דאַס דיע וואַרע גענאָמען האַטטע, נאָכאַמאָל זו רב מאָרס מוס לאַהזטע מיהס לעהן גאָלד־דענאַרע מוך. דער פֿראָמע רבי גאָב מיהס יעדאָך צווי דענאַרען זו־רוֹק מיט דען וואָרטען: מיך האַטטע איך וווּהרענד דער צייט עמפֿאָלאָהזען, דען גענע־מאַכט מוס דען פריי: פֿאָן אַכט דענאַרען זו פֿערקויפֿען." (אַבות ו׳ 25).

דבי נַחְמָן נאַם חבמיד פֿאָן זיינעם פֿרוֹינדע דבי יִצְחָק, צוי דאַס טר גאַזטפֿרוֹינד־מאַפֿט גענאָזען האַטטע, דער מיין נון מוס מיינען זענען ערזוכטע. דבי נחמן ער־וויידערטע מיט פֿאָלגענדעס זינגלייכען גלייכניזז: מיין וואַנדערער קאַם מיינע מין מיינע וווֹזטע, מין וועלכער טר פֿאָן הויגער, דורזע מוך מוֹדיגקייט געקווֹלט וווּרדע. נאָך גראָסער מוֹסע מוך מזטרענגונג געלאַנגטע טר זו מיינעס זאָך, מין דעזזען נאַמע מין הערליכער צוים זיך צעפֿאַנד, דער שמקקחפֿטע פֿרוֹכטע טרוג מוך קוֹהלענדען שאַטטען זפענדעטע. דער וואַנדערער קאָנגטע נון הונגער מוך דורזע זטיללען מוך מיס שאַטטען דע צוימע פֿאָן זיינער וווֹדיגקייט זיך ערהאָלען. ערקווייקט מוך גזזטאַרקט קאָנגטע ער יעטלט זיינע וואַנדערונג פֿאָרטזעטלען. צעפֿאָלן ער יעדאָך דען קָרט, דיר מיסס זאָ פֿיעל גוטעז גענאָטען האַטטע, פֿערליעס, זאָגטע ער דאַנקערפֿוללטען הערלעז: „צוים! צוים! וועלכען זענען קאָנגטע מיך דיר ערטיילען! דו צעזיטעזלט יא מללעז, וואַז מיין צוים צעזיטלטען קאַנן! מיך האַצע דאַסער נור מיינען זענען פֿוֹר דיך: וואָגען דיע יונגען צוימע, דיע פֿאָן דיינען זפראָז־זען ענטזטעהען, דיר גלייכען." מוין מיך, פֿוסר דער גענעהרטע דבי נחמן פֿאָרט, צעפֿינדע מיך דיר גענגעוֹדער מין דער לאַנג יעטעז וואַנדערערז. וועלכען זענען זאָללטע מיך דיר ער־טיילען? גענעהרזאַמקייט צעזיטלעזט דו; מן רייכטוס, ערהען מוך וווֹרדען פֿעהלט עז דיר ניכט. מוין מיינער הערליכען קינדערפֿאַל ערפֿרוֹזט דו דיך. מיך האַצע פֿוֹר דיך דאַסער נור מיינען זענען: וואָגען דיינע קינדער דיר גלייכען! (תענית ג׳ 5).

Bayerische
Staatsbibliothek
München

הון, דעם ער עבעגפֿאַלן; זיינען זאָלדערבאַלע וואונט פֿאָרטרוג. דיזעזר נאַהם מיהו פֿרײַנדליך חוך, ווילזיגטע מיל זייט בעדינגונג, מינדעם ער זפּרַך: „וואַז דיר ניכט רעכט, דאַז פֿלֵגע חויך ניכט דיינעם נעבענאַנטען לו. דיזע מיזט דער הויפּטגרונדזאַטץ דער זעהלע. מַלע: מִבריגע מיזט גענויזערמאַסען נור דער קאָמאַנטאַר לו דיזעם זאַטלע. גענע גון חונד זערנע דיזעז קאָמאַנטאַר." (טבת ג׳ 31).

זיינעס מרמען סיקקטע דער תַּלְמוּד-לעהרער רַבִּי עִקִיבָא יִחַרלִיך פֿאָר דעס פֿער-זאַמונגפֿעזטע פֿיערהונדערט זון. זיינזע זחנדטע עד דיזעז דורך זיינען זאָהן, דער מיט דען וואָלטען טוֹרקעהרטע: „פֿאָטער! דיזעזר מאַן בעדאַרף חומערער חונטערזוכונג ניכט; אַלז חיך חיהן טרחק, טרחנק עד עצען טויערן חלטען וויין." „דער מאַן פֿיינט אַלזאָ אן וואָהלטעצען גענוֹאָהנט זו זיין," בעמערקטע מר עוקצח ערנזט: „חיך חום חיהס דאַהער קוֹנפֿוזיגען דאַז דאָפּפעלטע סיקקען, דא צוי דער וואָהלטהאַטיגקייט חוך דיע חויסערגעוואָהנליכען בעדוֹרפֿניזע דעז מרמען בעדוֹקזיכטיגט וועלטען מוֹזען (כְּתוּבוֹת זייטע 67).

דער רֵאשִׁית פֿעזדהערר רופֿט וועַל טרזטויט מוֹבער דיע גרָאָטען פֿאָפֿער, וועלכע דיע יודען מיך מיטערעזט דעל מַרעפֿזעגט ברַכטען. ער זאַגטע דַהער זו רבי עֲקִיבָא: וועגן מוֹער גָאָטע דיע מַרעל זיעבט, וואַרוך ערגֵהרט ער זיע דעגן ניכט זעבזט? רבי עקיבא ערוידערטע: „גָאָטע מוֹבערגֵאַטע דיעז מוז, דאַזט וויר דעל מַרעל וואָהלטהון מוד דורך דיזעז פֿערדיענזט דל זטרַפֿעל דעל הָעֶזֶל עגטקָאַמען." „ניכט דָאָך!" עגטגעגנעטע רופֿוז, „דיעז קאַגן קיין פֿערדיענזט זיי! וועגן מיין קָאַנג מוֹבער מיינען זוים פּפֿלאַנצטע, דער ערזט כאָך זיעדליג יאַרען פּרוֹכטע טראָגט. „וועלכע טהָאַרהייט"! ריטף חיהס דער פֿרָאָמען מאַן זו; „וואָלז דיעזע פּפֿלאַנצונג, דו וויזט דיע פֿרוכט דיעזע זוימען דָאָך ניכט געניטסטען!" — „דיעז קאַגן מיך פֿאָן מיינעס פֿאָרהאַנען ניכט חאַהלטען", טרווידערטע דער סליכטע מאַן. „חיך האַבע יא דיע פֿרוֹכטע דער זוימע גענאָזזען, דיע מיינע פֿאָרפֿאַהרען גענפּפֿלאַנצט האַבען! וויע יענע פֿוֹר מיך גענרצייטעט האַבען, זאָ מוס חויך חיך פֿוֹר דיע קאָמענדען גענאַלטטער חרצייטען." (תַּעֲנִית ז׳ 23).

דער תַּנָּאוֹ-געהרער רַב סַפְרָא וואָזטע מיינען גענגעזטאַנד פֿערקויפֿען. מיין

יאָגערייַ יַהרוי: יַסריין יובל בוכע געראכט פֿאַלכטע גוייך דאָך דיך וויך
ליגע לופֿט לאָדעטער לאָפֿפֿעל מאָגעל מאָיִטאָליטאָט אַסיפֿאַ רינגוד וואַרוח
אָהייַם נערן נַזעווי: נַכטרַב נאַטעו נאַמען פֿראָפֿעזיאָן פריפֿאַטאַמען חוניפֿאָס סיים
מיסנעזאַלט אַסוגַבע האָמויך עגגעל ערן ערבֿטיג ערוָ: פֿוָטע פֿולַטן פֿראָנגער
פֿרעדיגע קאָפֿפֿוָדער קאָפֿפֿוטער פֿערייניגען קאָפֿף הינוך דַרוך זטייוואורך לוקקער
לוערזט לוחייגען ליפֿען לוגָלגליך הָלָן הערן קוואַרן קלאַטן קאָזטאַל קוָפֿפֿען וועקקען
רעקקעהַפֿט ריעגעל רייַנעד טוים טוואַמ פֿוידערהפֿט פֿליכטוג אַמאַ אַמ אַמוז אַסרי
:· ·· ·· ·:

מכדערע לוב וואָלטהָאַטיגקייט פֿערהלאַזען: היזט חיין גרָאָסערע פֿערדיענט חלז
זעלבזט וואָלטהָאַטיגקייט לוֹבען (בבא בתרא זייטע 9). בוסע זָאָל דער מענש טהון, זָאָ
לאַנגע עך נָאָך קרַאפֿט לוס זוֹכדיגען סאָט (עבודה זרה ז׳ 19). נעוואָהנע דייַנע לוגע לו
זאָגען „איך וויים ניכט" זָאָ קאַנאַט דו אויף קייַנער לוֹגע ערטאַפֿפֿט וועלדען (נדרים ז׳ 9).
דיע בָאָבען זיך אין דער גענאַנט מיטע: הערצען, דיע פֿרָאָאַטען הַבען דַי: הערן אין
מיהרער גענאַנט (ברכות ז׳ 61). האָגט דער בראָטקָרב, זָאָ האָגט דיע נַהרונג
(פסחים ז׳ 111). וואר זיין אויגע אויך דַי: ריכטען, וואַי: מיהַ ניכט געהָרט,
ערוַאַגט ניכט, וואַי: ער אַנטרעבט, אונד פֿערזיערט, וואַי: ער טָאָן בעזעצען (סוטה ז׳ 9).
זטָאָן מיזט מיין לייכטן דער אַרזט (טבת ז׳ 33). חנוך זעבטע פֿאָר דער זיטפֿוט.
טרוי דיר זעלבזט ניכט בי: לוס טאַגע דייַנע: טָאָדע: (ברכות ז׳ 29). יטדע הָהָטערע
פֿפֿליכטי, דער זיך חיזרעל מיט לטבטמגעפֿהסר אונטערלָאָג, ערסיעלטי זיך פֿרים אונד לט=
בענזפֿאָלל, אונד חיזט עז הוֹיטע נָאָך (סנה ז׳ 130). מאכע חייַנען אומוועג, זאָגט מען
דעס נָזיר, דאַמיט דו דעס ווייַנבערג ניכט נאָהע קָאָמען (סנה ז׳ 13), ליבען דייַנען
גאָכזטען וויע דיך זעלבזט, חיזט חיין סויפטגלובזאָטן דער תּוֹרָה (ירושלמי נדרים 9,4).
מוֹסיגנאַג פֿוֹרט לוס לאַזטער אונד בריינגט שווערמוט (כתובות ז׳ 57). נאַך דעס קָאָמען
בעזטיאַט אַטן דיע זָאַזט (כתובות ז׳ 67). עהרע דען גרייי, דער מינפָֿאָגע זייַנע: זָאָטערי
זיין וויזען פֿערגעזען האַט (ברכות ז׳ 8). פֿאַלטע לוֹיגען וועדען זעלבזט פֿאָן דענען
פֿערַכטעט, דיע זיע מיעטען (סנהדרין ז׳ 29). בי פֿאַזזענדער גענטגענהייט זָאַם דיך
אויך דיינען פֿיינדען הָרען (סנהדרין ז׳ 95). מיין טָאָן, דער לוועיען נעהָרט, ווירד
ניכט וואַרק אונד ניכט קאַלט (ערובין ז׳ 3). ליעהע מיינעס טיערע אויף אָפֿפֿענטליכעל
זטראַסע דיע הויט אַב, וועגן דו דיך פָֿאָן דיעזער אַרבייט ערנָהרען קאַנאַט אונד זאָגע
ניכט: איך בין מיין פריעזטער, איך בין מיין גענעראַטער, עז פּיקקט זיך ניכט פֿוֹר מיך
(פסחים ז׳ 113). קיין מענש זוֹנדיגט, וועגן ניכט מיין גייזט דער טהָרהייט מין מיזן
גענפֿאָרען מיזט (סוטה ז׳ 3). רייכע וועדען רייך, וויל זיע פֿערלעזטנטען (סנה ז׳ 119).
שוויגען בעדוֹיטעט לוזטיימען (בבא מציעא ז׳ 37). דיע תּוֹרָה גלייכט דעס סָאָלָט;
וויע דאַז קליינע סָאָלָן דאַז גרָאָסע לוס בריננען בריגגט, זָאָ פֿאַכען דיע קליינען דען
מייַסטער דער גרָאָסען מן (תענית ז׳ 7).

מיין היידע קאַם מיינזט לו שַׁמַּאי אונד זפרַך: מיך ווּיז לוס יודענטוס אוֹבער=
טרעטען, דָאָך נור אונטער דער בעדינגונג, דאַם דו מיר זיינע זעהרע בייברינגזט, וואַה=
רענד מיך מַויך מיינעס פֿוסע זטעהע. טאַמי וויע דען מאַנן מב. טר גינג היערויך לו

n	כ	כאָ כאָ כוי כיכט כעזט כייגע כאָכזטטע כוּיכוּיגע כאכטוויליג
ß	ס	יס ייס יאס כוס זוֹס וויים עלזאס געכוס יאכוואסעכ
p	פ	פאָ פאָ פאָ פודעל פאָלע פויזע פעכזע פאָטע פיללאזט
f, v, ph	פֿ	פֿוי פֿיי פֿו פֿאזע פֿיאכטאזיע פֿליעז פֿליעס פֿאָללעכדז פֿאָללין
z u. c	ז	זי ציע זו זאהל זוכט לייטיג ליטאט ליפֿיל זעדער
k u. c	ק	קוֹ קוי קא קאפיטאל קלייבנטעל קאָללעגע קאָנטאָ קורזוז קאפֿע
ck	קק	וועקק זאקק פאָקקע נאקקט אקליז באקקע דעקקוג עקק לאקק
ch	קז	יקז אקז עקז זעקזטע עקזאקט עקזיל עקזלעללעכט עקלעס עקזעמפעל
qu	קוו	קוואָ קוואָ קווי קוועלל קוויטטוג קוואלטע קוואָלע קוועקקע קוואדראט
r	ר	רי רו רוֹ רוסיג רוֹקקוואָלטז ראָמער רעלעפֿע רויפֿערייי רעכטע
sch	ש	שוי שוֹי שאָ שויער שיעפֿע שאָנדער שאלק שלוס שיעצ
th	ת	תגח תנחיס תדס תפלת ישראל תסילת דוד
Schluß-konsonanten		
ch	ך	אך בלעך געלבליך דייך סויך ווירקליך זוך טוך
m	ם	יובילאָום ליגעום מאזקוליגום מוֹיטרום פערפֿעקטום פֿאָרגעסס לויס קיים רייס
n	ן	שרעקקען הָפֿפֿיגען בָּאָנען גאָנגען דרוֹיען הָאָבען וויין זיעצען טאָן
f, v, ph	ף	קפֿף חויף לויף וואורף ליעף רייף שלאף טיעף וואָלף
z	ץ	ליטן זטאָלן זטורן טאָכן וויטן וווֹרן שמעלן שליטן קורן.

Uebungen für Kursiv- und Raschischrift.

Vokale am Anfange eines Wortes.

ei, ai	i	au	ü	u	eu, äu
מי	מי	מו	מ֣	מו	מוֹי
מי	מי	מו	מ֣	מו	מוֹי

מיין מונד מיזט מ֣ויז מ֣ויך זיי זוֹי ביי די הוי קוויי קיי קזיי זוי

מין מולק מויג מיין מוסר מיך מויך מוף מוז מויז מיסר מיי זוי גוי פֿפֿוי טרוֹי דריי טרוי

שוי גרוי זרוי זרוֹי שריי זיי זו זלוי.

בעזט ביגדען ברוך בראָקקעז גענוֹיער גענוֹגע גענוֹגע גריפֿפֿען דיערמאָנט דירעקטאָר

דערמאָסען דעזאָלב סיטצע סיעדיי סיערפֿוֹר האָכזוֹנדער וואַהרהייט וואָהלזוג וועהאוֹטיג

וויינערליך זוֹירע זויאזעזיג זאָמזטאג זוֹיגעטויער טויללאָהמע טוֹיפֿען טעזטאָמענט טאָכטער

qu	קו	קוט קוף קוי קויי קוע קויק קוזן קויטט קוטפּ
r	ר	רי ריי רוי ריבער רמאָר ריקקוואָרט: רעלעפט קמאָר רומיר
sch	ט	טוי טיי טייטן טאָן טיער טזוקק טיעפּע טיינע טזאָפּער
th	ת	תרח תורה תנמ תזאוד חת חת את תורת־אטה.
Schluß-konsonanten. ch	ך	במך גזייך דורך הויך איך טויך הערזיך פמרטיזיך פעטטמטויך
m	ם	מם חים חום בוים היים זוים טרויס למ טירס
n	ן	אין דזן טאָן נעהן נון אמהן גרזן פויזען טיינרן
f, v, ph	ף	חוף רוף צמפּף גמזן נוחזן ריין ריעף היזן טיעף
z	ץ	אלץ ווין וויטן העלן קמטן קוומרן זמטן פוטן פּערפוטן.

B. Raschischrift.

Vokale.

eu, äu	ei, ai	au	ü	u	ie	e	i, y	ö	ä	o	a
ויִ	ויִ	וי	וִ	ו	יע	ע	י	ֶ	ֵ	ָ	ה

Uebungen.

Konsonanten	
ב b	בו בי בע בא בה בָ בֵ בֶ בי בוי
ג g	גי גָ גוי גו גוג גוי גהע גהגע גיעג
ד d	דע דָ דיע דו דהעי כָגיג כיעגע כייגע כוּיגע
ה h	הו הוי הָ הי העגע הויע ההג ההעע הָכ
w	וו וָ וָו וי ווע וויכ וואגע וויד וואָעי וויעגע
ז s, ß	זי זיע זוי זהג דהז דיעז גהזזע וויזזע כיזזע
ch	ח חד חג חדיד חוח חחוס חי חזס חזס חזס
t	ט טע טָ טי טע טייג טהג כויט כוּיט טהזזע
j	י יע יוָ יָד יהגד יהגע יע יוז יודע יוטע
ch	כ כיי כע כוי וואָכע ווייכע דהכז זהכע זוכע הויכע
l	ל לו לוי לָ לעכע ליעכע לויכ להזט לָזע לוּיט
m	מ מי מע מיע מהל מיזט מוסיג מוזע מוטיג מָטטָטָ

II. Kursiv- und Raschischrift.[1])

A. Kursivschrift.

Vokale.

eu,	äu	ei, ai	au	ü	u	ie	e	i, y	ö	ä	o	a
ַי		ַי	ַו	ִי	ִ	ִע	ע	ִ	ָֹ	ָֽ	ָ	ַ

Uebungen.

Konsonanten	
ב	b	בַ בָ בָּ בִ בִי בִיע בוּ בוֹ
ג	g	גָ גַ גוּ גוֹ גֹּב גיעב בוּג בָּג
ד	d	דִי דִי דוּ דַ דָ בַּד בוד דיעב געב
ה	h	הֹ הָ הִי הוֹ הוּי הוֹיב הוֹיד הָב הַב
ו	w	וו ויע וֹו וֹוי וָ וָעב וויעג וַל וועס
ס	s, ß	;ַ ;ָ ;ָּ ;ִ ;יע ;וֹד ;וד הוי;
ח	ch	חוה חֹבֵב חג חִגי חַח חידה חִיה חוֹב
ט	t	טָ טַ טי טע טוי טייג טַג בויט בוֹיט
י	j	וו יַ יָ יָּ יִי יוד יַג יָּג יָּה
כ	ch	כִי כָ כוי כי כע וַכַט וויכע וָכָע דַכ;
ל	l	לָ ו לוי לִי לָ לָּג לייב לִיט לָּיט
מ	m	מִי מָ מַ מָ מִי מוי; מָּד מָּיט מעהל
נ	n	נַ נָ נָּ נִי נִיע נִי נָּי נַהע נַדעל
ס	ß	יים וים סַ וַס הַיים הַס גָּס לַס מוס
פ	p	פָּ פַ פָּי פִי פו פיע פוּל פָּל פָּיט
ף, ב, ph	f, v, ph	פּוּ פִּי פָּי פִי פָּ פִיעל פּוּס פָּיעט
צ	z u. c	צַ צָ צָּ צִי צָּג צוּג צייטיג ליאפעל
ק	k u. c	קוֹ קוֹ קעטט קַמַטָּר קוֹטו; קַפַּע קָּוֹטע קַטַלַע
קק	ck	וועק דעקקע בוֹק דיקקהויט הַקקביין ;טָּקקע בַּקק פַּקק
ק	k	יק; סַק; עק; טַק; ;יק; מַק; וק; קניק; הע;

[1]) Die Regeln der Quadratschrift gelten auch für die Kursiv- und Raschischrift.

פֿאָלק איזראַעל, מיט ליעבע אונד ערבאַרמען ווייזען. זאָ זיי דער טרויִע הירט מיינעז פֿאָלקעז! (מדרש רבא שמות קאַפּיטעל 2).

וועלכער קויפֿט לעבענזבאַלזאַם? וועלכער קויפֿט לעבענזבאַלזאַם? ריעף איין מאַנן אין דען וטראַסען פֿאָן זעפֿאָריז אויז. אַללעז ליעף הערבי, אום פֿאָן דיעזעם קאָזטליכען מיטטעל צו קויפֿען. רבי יַנַאי, דער דען רוף האָרטע, ליעם דען קויפֿמאַנן צו זיך קאָממען, אום איהם דאַז מיטטעל אַבצוקויפֿען. פֿוֹר דיך אונד דיינעזגלייכען איזט דאַז מיטטעל אויבערפֿלוֹזיג, ופראַך דער מאַנן. אַלז דער רבי יעדאָך דאַרויף בעזטאַנד, צאָג דער פֿרעמדע אויז ויינעם בוֹנדל דאַז בוך דער פּואַלמען הערפֿאָר אונר לאַז דאַרויז פֿאָלגענדע זטעללע: וועלכער איזט דער מאַנן, דער דאַז לעבען בעגעהרט? האַלטע פֿערן דיינע צונגע פֿאָם באָזען אונד דיינע ליפּפען פֿאָן טרוֹגעריזען רעדען (מדרש רבא ויקרא קאַפּ׳ 16).

Jüdiſch-deutſche Schreibart. [1]

Vokale.

eu	äu	ei	ai	ü	u	ie	e	i	y	ö	ä	o	a
ויי (אוי)		ויי (אוי)		ויִ (אוִ)	ו (או)	יע	ע	י (אי)		אֶ	אָ	אַ	
										◌ִ	◌ָ	◌ַ	◌ַ

Konſonanten.

p	ß	n	m	l	ch	j	ſt	t	ch	ſſ	ſ	s	w	h	d	g	b
פ	ם	נ	מ	ל	כ	י	זט	ט	ח	ז	ז		ו	ה	ד	ג	ב

th	ſch	r	qu	x	ck	f	c	z	c	f	v	ph
ת	ש	ר	קוו	קז	קק	ק		צ		פֿ		

Schlußbuchſtaben.

z	f	v	ph	n	m	ch
ץ	ף			ן	ם	ך

---

[1] Die Regeln der Quadratſchrift gelten auch für dieſe Schrift.

רבי יהודה ביים וועגגעהען צו ויינעם בעגלייטער, זאָ וואָרע איך אום דיעזען שאָנען וענען געקאָמטען (חֲגִינָה ו׳ 5).

איין מוזטער דער עהרפֿורכט געגען דיע עלטערן וואַר איין היידע אין אַוי קאַלאָן. איינע געזאַנדטשאַפֿט דער איזראַעליטען קאַם צו איהם, אום איינען עדעלזטיין פֿיר דען מאַנטעל דעז האָהענפריעזטערז צו קויפֿען. זיין פֿאַטער שליעף געראַדע, האַטטע דיע פֿיסע אויף דעם קאָזטכען, אין וועלכעם זיך דער עדעלזטיין בעפֿאַנד, אונד דען שלעזעל צום קאָזטכען אונטער דעם קאָפּפֿקיזען ליעגען. דער טרויע זאָהן וואָלטע דען פֿאַטער ניכט אויז דעם שלאַפֿע וועקקען. דאַ דיע גזאַנדטשאַפֿט איילע האַטטע אונד דאַז ערזאַכען דעז אַלטען ניכט אַבזאַרטען וואָלטע, זאָ פֿערציכטעטע דער יונגע מאַנן אויף דען גראָסען גזוינען. ער ערהיעלט היערפֿיר זיינען לאָהן פֿאָן גאָטט. אונטער זיינעם בעדויטענדען פֿיעהזאַנד בעפֿאַנד זיך איינע גאַנץ ראָטע קוה, זויע זיע דיע איזראַעליטען צור בעריטונג דער רייניגונגזאַשע האַבען מוסטען. דיעזע קוה וואורדע אייניגע צייט דאַרויף אום דענזעלבען פרייז געקויפֿט, דען ער פֿיר דען עדעלזטיין ערהאַלטען זאָלטע. (עֲבוֹדָה זָרָה ו׳ 23).

איין שליכטער מאַנן, נאַמענז יאָזעף, וואורדע אַללגעמיין דער זאַבבאַטהפֿערעהרער גענאַננט, וויל ער דען זאַבבאַט האָך אין עהרען היעלט אונד קיינע קאָזטען שויטע, אום איהן פֿעזטליך צו בעגעהען. אין זיינער נאַכבאַרשאַפֿט וואָהנטע איין רייכער הייד, דעם דיע וויזזאַגער פראָפֿעצייט האַטטען, דאַם זיין גאַנצעז פֿערטאָגען דעם זאַבבאַט-פֿערעהרער צופֿאַללען וועזדע. וואַז טהאַט דער מאַנן? ער קויפֿטע פֿיר זיין גאַנצעז פֿערמאָגען איינען עדעלזטיין פֿאָן גראָסעם וועזטע, דען ער אין זיינען טורבאַן איננאָהטע, אום זטעטז זיין גאַנצעז פֿערמאָגען ביי זיך טראַגען צו קאָננען. איינזט גינג ער אויבער איינע ברוקקע. דער וויגד טריעב איהם דיע קאָפּפֿבעדעקקונג אינז וואַזער אונד פֿערלאָרען וואַר זיינע גאַנצע האַבע. אַם נאָכזטען טאַג בראַכטע מאַן איינען גראָסען פֿיש אויף דען מאַרקט, דען דער זאַבבאַט-פֿערעהרער אום איינען טויערן פרייז פֿיר זיינע פֿעזטמאַהלצייט קויפֿטע. ביים אָפּפֿנען דעזזעלבען פֿאַנד ער איינען גראָסען עדעלזטיין, דער איהן צום רייכען מאַננע מאַכטע. איין אַלטער מאַנן, דער איהם איינזט בעגעגנעטע, זפראַך צו איהם: דער זאַבבאַט איזט איין בראַפֿער שולדנער; ער צאַהלט זיינע שולדען מיט רייכען אינטערעזזען. (שבת ז׳ 119).

אַלז מאָזעז דיע שאַפֿע זיינעז שוויעגערפֿאַטערז אין דער נאָהע דער וווֹזטע וויידעטע, פֿערליעף זיך איין לאָטמכען פֿאָן דער העררדע. מאָזעז זוכטע עז אויף אונד פֿאַנד עז אַן איינעם קוֹהלען פלאַטצע, וואָזעלבזט עז ביי איינער פֿרישען קוועללע זיינען דורזט זטילטע. האַט דיך אַלזאָ דער דורזט וועגגעטריעבען? טיין לאָטמכען! ריעף מאָזעז. ביזט דו עטוואַ טוֹדע? מיט דיעזען וואָרטען נאַהם ער עז אויף זיינע אַרמע אונד טרוג עז צור העררדע צורוֹקק. דאַ זפראַך גאָטט: ביזט דו איין זאָ טרויער הירט דיינען שאַפֿען, זאָ ווירזט דו אויך טיינע שאָפֿליין, דאַז

דיע מאָזעז אין דער ווֹוטע אַנפֿערטיגען ליעם. „ווער צו איהר הינויף בליקקטע, וואורדע געהיילט.“ עז ווֹאַר דער בליקק נאַך אָבען, צו גאָטט, וועלכער היילונג בראַכטע (ראֹשׁ הַשָּׁנָה ז׳ 29).

דאַז שיקקואַל איזט אין זטעטער בעווֹעגונג. עז דרעהט זיך וויע איין ראַד אונונטערבראָכען אויף דער ערדע הערום. הֹויטע טריפֿפֿט עז דען, מאָרגען דען אַנדערן. רבי חֲיָיא זפראַך צו זיינער פֿרוי: וועגן דו בעמערקזט, דאַם איין אַר־ מער זיך דער טהֹורע דיינעז הויזעז נאֹהערט, זאָ איילע איהם ענטגעגען אונד רייכע איהם שנעלל איין אַלמאָזען, דאַמיט מאַן אויך איינזט דיינען קינדערן דיע מילדע גאַבע פֿעראַבפֿאָלגע. וויע, ריעף דיע גאַטטין ענטרֹוטטעט, איינע זאָלכע צוקונפֿט פראָפֿעצייזט דו אונזערן קינדערן? מאַן מום דאַרויף געפֿאַסט זיין, ענט־ געגנעטע דער רבי, דאַז ראַד דרעהט זיך אין דער וועלט (שבת זייטע 151).

גאָטט זפריכט: „איך טאָטע אונד בעלעבע, איך פֿערוואונדע אונד היילע.“ וויע דער לעטצטע טייל דיעזעז זאַטצעז זיך אויף איינע אונד דיעזעלבע פערזאָן בעציעהט, — דער פֿערוואונדעטע ווירד געהיילט, — זאָ בעציעהט זיך אויך דער ערזטע טייל אויף דיעזעלבע פערזאָן: דער געטאָטעטע ווירד וויעדער לעבענדיג. זאָ איזט אין דער תּוֹרָה דער גלויבע אַן דיע אויפֿערזטעהונג דו֗יטליך אויזגעזפראָ־ כען. איין זאַדזצאָער, ד׳ אי׳ איין לו֗יגנער דער מו֗נדליכען לעהרע, זאַגטע אזינזט צו דעם וויטציגען רבי גְּבִיאָה בֶּן פְּסִיסָא, דעזזען קאָרפערבוי דורך איינען האָקקער פֿערונזטאַלטעט וואַר: וועה אוֹיך, איהר טהאָרען! איהר בעהויפטעט, דיע טאָטען לעבען וויעדער אויף. מו֗זזען דאָך אַללע לעבענדען זטערבען, זאָלטען דיע גע־ זטאָרבענען וויעדער צום לעבען ערוואַכען? וועה אוֹיך, איהר טהאָרען!, פֿערזעטצטע דער בוקקליגע, דיע איהר בעהויפטעט, דיע טאָטען וועדען ניכט וויעדער אויפֿ־ לעבען! מענשען, דיע ניע עקזיזטיערט האַבען, טרעטען אינו לעבען, וואַרום זאָלל־ טען ניכט יענע וויעדער לעבענדיג וועדען קאָננען, דיע שאָן איינמאַל געלעבט האַבען? איינען טהאָרען נעננזט דו מיך, ריעף דער בעזיעגטע זאַדזצאָער אין וואוט, איך וועדע דיר דיינען האָקקער געראַדע שלאַגען! שאָן, פֿערזעטצטע גביהא רוהיג, דאַנן וואַרזט דו וויר־ליך איין געשיקקטער אַרצט, אונד איך מו֗סטע דיך רייכליך בעלאָהנען (סַנְהֶדְרִין ז׳ 91).

איינזט רייזטע רבי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא (דער פֿו֗רזט) מיט זיינעם זו֗לער חייא דורך איינען אָרט, אין וועלכעם איין בלינדער געלעהרטער וואָהנטע. רבי יהודה גאַב דיע אַבויכט קונד, דיעזען געלעהרטען צו בעזוכען. חייא וואָלטע איהם דאַפֿאָן אַבראַטען, אינדעם ער דיעזען בעזוך אונטער דער וו֗ורדע דעז רבי היעלט; דאָך דיעזער ליעם זיך ניכט צורו֗קקהאַלטען. דער בלינדע פֿרו֗יטע זיך דיעזער אויזצייכנונג אונד זפראַך ביים אַבשיעד צום רבי: דו האַזט דען געהרט, דער געזעהען ווירד אונד ניכט זיעהט; מאָגע דיך יענעז האָכזטע וועזען דאַפֿו֗ר לאָהנען, דאַז דאַ זיעהט אונד ניכט געזעהען ווירד. האָטטע איך דיר געפֿאָלגט, זפראַך

וויע פֿיעל מעהר דעם נאַרען (פסחים ז׳ 99). דער תַּלְמוּד בעזטעהט אויז נְשִׁנָּה אונד גְּמָרָא.

איין ראֶמישער קייזער זפראַך צו רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא: איך מום איינמאַל אוֹירען גאָטט ועהען. פֿערגעבענז מאַכטע איהם דער רבי פֿאָרזטעללוג, דאַם דיעז אונמאָגליך זיי. דער קייזער בעזטאַנד דאַרויף. אַן איינעם הייסען זאָממערטאַגע, אַלז עבען דיע זאָננע אין איהרעם שאָנזטען גלאַנצע זטראַהלֶטע, זאַגטע רבי יהושע צו דעם קייזער: זיעה איינמאַל פֿעזט אין דיע זאָננע היניין! איך קאַנן ניכט, אַנטוואָרטעטע דער קייזער, זיע בלענדעט מיך. וויע ווילזט דו נון גאָטט זעהען, בעמערקטע דער רבי, וועגן דו ניכט אים זטאַנדע ביזט, איינעם זיינער דיענער אינז אַנטליטץ צו בליקקען. (חוּלִין ז׳ 40).

וועך זיין פֿערמאָגען גלייכזאַם בעשניידעט, אום וואָהלטהאָטיגקייט צו אוֹבען, ווירד פֿאָן דען קוואַלען דער האָללע ערעטטעט. צוויי שאַפֿע, איין געשאָרענעז אונד איין אונגעשאָרענעז, שוויממען דורך איינען באַך. דאַז אונגעשאָרענע זינקט אינפֿאָלגע זיינער שווערע אונטער. דאַז געשאָרענע האָלט זיך אוֹבער דעם וואַזער אונד געלאַנגט גלוֹקקליך אַנז אופֿער [גִּיטִּין זייטע 7].

הַלֵּל האַטטע איין עדלעז ווייב. איינזט ליעם ער פֿוֹר איינען גאַזט איינע מאַהלצייט בעריטען. איין אַרמער מאַנן קאַם געראַדע אונד קלאַגטע זיינע נאָט. דאַ גאַב איהם דיע פֿרוי אַללע פֿאָרהאַנדענען זפייזען אונד בעריטעטע איינע אַנדערע מאַהלצייט. אַלז מאַן זיך צו טישע זעטצטע, פֿראַגטע הלל, וואַרום הוֹיטע דיע צובעריטונג זאָ לאַנגע געדויערט האַבע. דיע פֿרוי ערצאָהלטע איהם דיע אורזאַכע דער פֿערצאָגערונג. מיין טאָכטערכען, זפראַך דער צאָרטליכע גאַטטע, איך האַבע גלייך נור גוטעז פֿאָן דיר געדאַכט. אַללע דיינע האַנדלונגען געבען צוֹיגניז פֿאָן דיינער גאָטטעזפֿורכט. (מסכת דרך ארץ קאַפּיטעל 6).

אַלז רבי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי דעם טאָדע נאַהע וואַר, אומזטאַנדען זיינע שוֹלער זיין זטערבעלאַגער. רבי, זפראַכען זיע, ערטיילע אונז פֿאָר דיינעם שיידען דיינען לעטצטען זעגען. מאָגע עז דער ווילע גאָטטעז זיין, זפראַך דער ווייז לעהרער, דאַם איהר פֿאָר דעם האָכזטען וועזען עבען זאָ פֿיעל שוֹי האַבט, וויע פֿאָר דען מענשען. וויע, פֿראַגטען דיע שוֹלער, מאַן זאָללטע פֿאָר גאָטט ניכט מעהר שוֹי האַבען, אַלז פֿאָר דען מענשען? גאַר מאַנכער, ענטגעגנעטע דער רבי, בעגעהט איינע באָז טהאַט אָהנע שוֹי פֿאָר דען אויגען גאָטטעז, וואָהרענד ער זיע פֿאָר דען אויגען דער מענשען צו פֿערהיימליכען זוכט (ברכות זייטע 28).

„זאָ מאָזעז דיע האָנדע אין דיע האָהע האָב, זיעגטע איזראַעל; זאָ ער אַבער דיע האָנדע זינקען ליעם, זיעגטע אַמאַלעק." קאָננטען דיע האָנדע דעז מאָזעז זיע אָדער ניעדערלאַגע בעווירקען? עז ווילל בלאָז זאַגען: זאָ לאַנגע איז ראַעל דען בליקק נאַך אויפֿוואָרטז ריכטעט אונד זיינען ווילען דעם היטמלישען פֿאַטער אונטערווירפֿט, בלייבט עז זיעגער; טהוט עז אַבער דיעז ניכט, זאָ מום עז אונטערליעגען. דיעזעלבע בעדויטונג האַטטע עז מיט דער קופּפֿערנען שלאַנגע,

באַדען ברויען געוג געהאָר דויער דיעזטאַג הויען האָפּפֿען וויזען וואָהלער זפיעל טהוֹרע טראָטציג יוגענד יאָגער דיכטער דוֹנקעל פֿאָלגליך אָרדענטליך לאָכערליך ליינענגאַרן מעדיצין מייניד אינגרימם אַפּפֿעלבוים ניעמאַלו נוֹילינג ניכטובעדוֹיטענד נאָרמאָננישׁ רעכטפֿערטיגען זאַכזען גראָסע גראָסליך פּראָפּינץ פלוֹנדערונג פֿערייניגען מוילוואורף גריפֿף איינצוֹינגען צאָהלען געווֹרץ קורץ קייזער קאָניגרייך רעקקענהאַפּט רעכענשאַפּט שויפֿעל שוֹימען תֶּרח תַּנור. אינזפּעקטאָר אימיטאַטיאָן איטאַליענער אומפֿאַנג אונויפֿהאָרליך אונגעמוֹטליך אוֹבערייטען אוֹבערמוֹטיג אוֹבערטוֹיערונג אויגען אויפֿשוב אויזריסען אייניאָהריג אייכהאָרן אייאַז אייאַקז אוֹיסערליך אוֹיסערונג אוֹיער אוֹיראָפּאַ.

אויגע אונד הערץ וינד דיע פֿערמיטטלער דער זוֹנדע (יְרוּשָׁלַיִם בְּרָכוֹת קאַפּ׳ 1,6). בעזער לייהען אַלו אַלטאָזענגעבען, בעזער אַלו ביידעז, יעמאַנדען אין זיינעם געווערבע אונטערזוטצען (שַׁבָּת זייטע 63). גראָם איזט דיע אַרבייט, זיע עהרט איהרען טראָגער (נְדָרִים ז׳ 49). דער איזראַעליטע איזט פֿערפּליכטעט אויך געגען היידען ליעבעזווערקע צו אוֹבען (גִּיטִּין ז׳ 61). האַט יעמאַנד בראָט אים קאָרבע אונד זפריכט: „וואַז זאָלל איך מאָרגען עזען," זאָ געהאָרט ער צו דען קליינגלוֹיגען (סוֹטָה ז׳ 48). וער גערזטענבראָט פֿערטראַגען קאַנן, זאָלל קיין וויצענבראָט עזען (שַׁבָּת ז׳ 140). זיעבען יאַהרע וואָהרטע דיע הונגערזנאָט, אַבער אין דאַז הויז דעז האַנדווערקערז קאַם זיע ניכט (סַנְהֶדְרִין ז׳ 29). נחַ איזט דער צווייטע פֿאַטער דער מענשהייט. טריטט דער ווין אין, שלוֹפּפֿט דאַז געהיימניז אויז (ערובין ז׳ 65). יערוזאַלעם וואורדע צערזטאָרט, וויל דיע בעוואָהנער זיך זטרענג אַן דאַז רעכט היעלטען אונד ניכט נאַך ביללִיגקייט פֿערפֿוהרען (בבא מציעא ז׳ 30). ליעבע דען, דער דיר דיינע פֿעהלער צייגט, מעהר אַלו דען, דער דיך לאָבט (מסכת דרך ארץ זוטא קאַפּיטעל 9). מאַן דאַרף ניכט צו טישע גען, בעפֿאָר מאַן דען הויזטיערען צו עזען גענעבען (ברכות ז׳ 39). נחַ׳ז טויבע זפראַך צו גאָטט: עז זיי מיינע נאַהרונג ביטטער וויע איין אָלבלאַטט אויז דיינען האָנדען אונד ניכט זוֹם וויע האָניג אויז מענשען האָנדען (ערובין ז׳ 18). דאַז אייניייסען דער אַלטען איזט בויען, דאַז בויען דער יוגענד איזט אייניייסען (נדרים ז׳ 50). עהער זאָלל זיך דער מענש אינז פֿוֹיער וועפֿען לאַזען, אַלז יעמאַנדען אָפּפֿענטליך בעשאָמען (ברכות ז׳ 43). פֿאָן פֿיערען וועגדעט גאָטט זיך אַב: פֿאָן דען זפאָטטערן, דען לוֹגנערן, דען הוֹיכלערן אונד דען פֿערלוֹימדערן (סוטה ז׳ 42). אויף דער זטראַסע עזען איזט אין הוֹנדישעז בענעהמען (קדושין ז׳ 40). צוויי האַזעט גאָטט: וער אַנדערז רעדעט, אַלז ער דענקט, אונד וער אין צוֹיגניז פֿאָר געריכט אַבגעבען קאַנן, אום אייגען אונשולדיגען צו רעטטען, אונד טהוט עז ניכט (פסחים ז׳ 113). זטאָלץ איזט דער דעקקמאַנטעל דער אייגענען פֿעהלער (מגילה ז׳ 29). קיין בעזערעז פֿוֹללהאָרן גיבט עז אַלז דען פֿריעדען (עוקצין קאַפּיטעל 3). דיע רעכטליכען פֿראָממען אונטער דען היידען האַבען אַנטייל אַם קוֹנפֿטיגען לעבען (סנהדרין ז׳ 105). שווייגען ציעמט דעם ווייזען,

n	נ	נאָ נוֹי נע נאָ נ ניכט נאָכט וינד וואַנד
ß	ם	אַם אָם יים וים וֹם לאַם נום היים נוֹם
p	פ	פאָ פאָ פי פע פיע פאָל פויל פאָוט פולו
p	פ[2])	פִּי פֶּה פּה פוֹנֶה פַּח פִּיחַ פִּינְחָס פֶּלֶא פֶּלֶג
f, v, ph	פ	פֹּו פּוֹ פֹּוי פֹּיי פֹּוֹי פֹּיעל פֹּעלל פֹּאַם פֹּום
ʒ, c	צ[3])	צאַ צאָ צאָ צאָ צאַהל צייל צענט ציד צער
k, c	ק[3])	קי קע קיע קו קאָוט קאַלק קלוג קלוב קאָר
ck	קק	וועקק קניקק האַקק לאָקק טוֹקק זאַקק דיקק זטוֹקק
qu	קוו	קווי קוואָ קווי קוואַ קווע קוואַקק קוואַל קוואַפּפ קוויטט
ʒ	קז	יקז עקז וקז וֹקז טאַקז טאַקז פֹּעקז אַקוט דוקז
r	ר	רֹו רוי ריי רוֹי רא דוֹרר רויב רייז ריים
ſch	ש	שאַ שאָ שא שאָ שראָג שמוקק שנעלל שאַלל שריטט
th	ת, ת[2])	תּוֹר תּוֹרָה אֶת כֹּחַ רוּת תְּרַח יִפְתָּח תּוֹלָע תַּלְמוּד
ch	ך	אַך בוך דיך הויך וויך לאָך גלייך ברויך ברוֹיך
m	ם	אם גוים זיים טורם דומם וואָרם שלאַמם שרימם
n	ן	ריין שאָן שיען דען דענן פֹּאָן באַנן זטיין קליין
f, v, ph	ף	וואורף הוֹפף אַפֹּף האָף דאָרף רוף ריפֹּף גראַף
ʒ	ץ	וויטץ זטורץ זטוֹרץ ריין פעלץ מאָרץ זאַטץ היטץ פֹּאַלץ.

Vokale am Anfange eines Wortes[4]):

eu, äu	ei, ai	au	ü	u	i, y
אוֹי	איי	אוי	אוֹ	או	אי

איך אויך אום אוֹב אייז אויז אויג הוי היי דו צו לוי שוי טרוֹי בלוי אוֹיך
איין אונד פֹּרוי אויף אוהר אים טיי נוֹי לוֹי גרוי רוי אין איי אולק אייד איהר אום
אופֹּף אינז אונז אוי בליי הוי פֹּריי דריי טרוי גרוי אייל קלוי פפֹּוי שלוי.

2) Nur bei Übertragung von hebräiſchen Wörtern gebräuchlich.

3) c vor e und i wird durch צ, vor u, a, o und einem Konſonanten durch ק bezeichnet.

4) Am Anfange einer Silbe inmitten eines Wortes wird dieſen Vokalen nur dann ein א vorgeſetzt, wenn dies zur Vermeidung einer falſchen Lesart erforderlich iſt z. B. ערבויאונג, רואינע. Am Ende eines Wortes ſtehen nur die einfachen Vokale ohne א.

Einführung

in die hebräisch-deutsche Lese- und Schreibart.

I. Quadratschrift.

Vokale.

eu, äu	ei, ai	au	ü	(1u	ie	e	(1i, y	ö	ä	o	a
וֵי	ֵי	וּ	וּ	וּ	יִע	ע	י	אֶ	אֱ	אָ	אַ

Konsonanten		Konsonanten mit Vokalen.
b	ב	בַא בָא בִי בע בוי אָב בוּ אֶב ייב
b	ב 2)	בְּאָ בַּאַ בִּיי בִּי בְּע בִּו בִּיע בְּאָ בִּי בִּוי
g	ג	גוי גיי גוֹי גיע אֶג וג גאַב גאָב ביעג
d	ד	דאַ דיע דאָ דוי דע באַד גיעב בוג ביעג
h	ה	הוֹ הוֹי הוי היי האָ האֶ געה באָג העב
w	ו	ווי וויי וואו1) וויע וואָ ווייב וועג בוב
s, ß	ז	זיע זאָ עז ויז זאָג זוֹיג ווייז הויז גאַז
ʒ	ז	וויזע האַזוע גוֹזוע ביזוע העזוע גאַזוע
ch	ח 2)	חַד חַג אַח חַיָּה חָדִיד חוֹחַ אַחְוָה הִידָה
t	ט	טאַ טאָ טי טע טוי טייג טאַג בוֹיט בויט
st	ט	זטיעג זטוֹיב זטויב ביזט האַזט ווזוֹט טאַזט באַזט
j	י	יו יאַ יאָ יאֶ יוי יאַג יאָג יאָה יוד
ch	כ	כע כאָ כיי וואַכט דיכט בוכט זוכט יוכט וואַכז
f	כ 2)	כִּי כַּד כֹּחַ כָּוָב כְּוָבִי כְּוִיב כֹּה כָּבוֹד כָּאֵב
l	ל	לִי לוי לאָ לוֹ ליע לויט לוֹיט לוֹג באַלל
m	מ	מיי מו מוי מאָ מאַ מאַל מאַגד מייז מוֹיז

1) In der Mitte eines Wortes wird für i אי und für u או gesetzt, wenn dies zur Vermeidung einer falschen Lesart erforderlich ist, z. B. ערבויאונג, צערזטרוֹיאונג, וואוט, צואוועגדען, רואינע, פאַרטייאיש.

2) Nur bei Uebertragung von hebräischen Wörtern gebräuchlich.

Seite	105	Erklärung	„	6	nach וואורדע	hinzufügen .
„	106	Ueberſetzung	„	1	צולעטלט	ſoll heißen צולעטצט
„	107	Erklärung	„	2	וואַרטליך	„ „ וואָרטליך
„	108	Erklärung	Zeile	19	טאָדעווטראַפּען	ſ. heißen טאָדעווטראַפּע
„	109	„	„	12	געקרומטט	„ „ געקרוֹמטט
„	110	„	„	22	וועדע	„ „ וועדען
„	111	Text	„	2	שֶׂלֶךְ	„ „ שֶׂלֶךְ
„	„	„	„	5	שֶׂלֶךְ	„ „ שֶׂלֶךְ
„	„	Erklärung	„	2	אָדער גאַרבען פֿרוכטע	ſ. h. גאַרבען אָדער פֿרוכטע
„	„	Anmerkung			איינז	ſoll heißen איינע
„	„	„			„	„ „ „
„	113	Erklärung	„	20	אויז	„ „ אויף
„	„	„	„	29	באָוזעז	„ „ באָוזע
„	115	„	„	23	וועזען	„ „ וועזען
„	118	„	„	2	יעמאַנד	„ „ ניעמאַנד
„	119	Text	„	6	הַטאות	„ „ חַטאות
„	120	Erklärung	„	4	קינדער	„ „ קינדערן
„	„	„	„	9	עזיטצט	„ „ בעזיטצט
„	123	„	„	10	אוג	„ „ אונד
„	„	„	„	17	אונף	„ „ אויף
„	132	„	„	6	דענן	„ „ דען
„	134	Text	„	5	שֶׂנֶאכר	„ „ שֶׂנֶאכר
„	„	„	„	10	בְּמֶלח	„ „ בְּמֶלח
„	139	Erklärung	„	24	זיע	„ „ ער
„	140	„	„	1	האָלונג	„ „ לונג
„	147	Ueberſetzung	„	1	דורן	„ „ דורך
„	„	„	„	12	ליוטען	„ „ לייטען

Seite 25	Erklärung	Zeile 17	געזיננונג. ſ.	heißen	געזיננונג,
„ „	„	„ 18	ווירד,	„ „	ווירד.
„ 29	„	„ 1	יעדען,	„ „	יעדען.
„ 30	Ueberſetzung	„ 16	וועלכע	„ „	וועלכעו
„ 34	Erklärung	„ 15	פֿערשאַפֿפֿע	„	פֿערשאַפֿפֿען
„ 35	„	„ 13	איפֿגעטראַגען	„ „	אויפֿגעטראַגען
„ 39	„	„ 11	פריעזטער	„ „	פריעזטער,
„ „	„	„ 19	וועזענו	„ „	וועזענז
„ 42	Ueberſetzung	„ 5	איהרע	ſtreichen	
„ „	Erklärung	„ 23	איהרע	ſtreichen	
„ „	„	„ 24	אונראַטו	ſoll heißen	אונראַטז
„ 43	Ueberſetzung	„ 1	vor דיעז hinzufügen:		אונד ער זפּראַך צו מיר
„ „	Erklärung	„ 14	יינער	ſoll heißen	זיינער
„ 45	Ueberſetzung	„ 11	nach אנדערן hinzufügen:		אונד גאָטט מערקט אויף אונד האָרט עז
„ 46	Erklärung	„ 13	נוֹטע	ſoll heißen	גוֹטע
„ 48	Ueberſetzung	„ 4	nach דאנן hinzufügen ,		
„ „	Erklärung	„ 20	אָבוואָהל, דאַז	ſoll heißen	אָבוואָהל דאַז,
„ 51	„	„ 6	וויזועגדע	„ „	וויזועגדען
„ 55	„	„ 11	בַּעֲשֵׂר	„ „	בַּעֲשֵׂר
„ 56	Ueberſetzung	„ 17	דיע,	„ „	דיע
„ „	Erklärung	„ 22	nach איזראַליטען hinzufügen ,		
„ 58	„	„ 18	איינויכטען	ſoll heißen	איינויכטיגען
„ „	Text	„ 6	יז	„ „	כא
„ 59	Erklärung	„ 10	זאָדן	„ „	זאָהן
„ „	„	„ 13	nach רעליגיאָן hinzufügen ,		
„ „	„	„ 16	האַט זיינען	ſoll heißen	האַבען איהרען
„ 60	Text	„ 2	אִין	„ „	אִין
„ 75	Ueberſetzung	„ 5	nach מענשען hinzufügen .		
„ „	Erklärung	„ 7	געניעמע	ſoll heißen	געניעסע
„ 82	„	„ 22	ויך	„ „	ויך
„ 86	Ueberſetzung	„ 2	געלאָבניוזוע	„ „	געלאָבניוזוז
„ 88	Erklärung	„ 12	פֿאַן	„ „	פֿאָן
„ „	„	„ 15	nach אבויה hinzufügen ,		
„ „	„	„ 31	אונטוואָרטעטען	ſoll heißen	אַנטוואָרטעטען
„ 89	Anmerkung		באָקק	„ „	באַקק
„ 90	Erklärung	„ 21	ענטיטראָמען	„ „	ענטזטראָמען
„ 92	Text	„ 3	חָדָש	„ „	חָדָש
„ 94	„	„ 2	הַבוֹרָא	„ „	הַבוֹרֵא
„ „	„	„ 4	לְפָנָיו	„ „	לְפָנָיו
„ 98	Erklärung	„ 18	אַנדע	„ „	לאַנדע
„ 99	„	„ 24	דא	„ „	דאַז
„ 101	„	„ 8	nach מוסטע hinzufügen .		
„ 103	„	„ 14	צייש	ſoll heißen	צייט

Druckfehler Berichtigung.

Einleitung	Seite	I	Zeile	14	אָפּפֿערדיעניטע	soll heißen	אָפּפֿערדיענזטע
"	"	"	"	16	פֿערויאַרנונגען	" "	פֿערוואַרנונגען
"	"	"	"	27	זפּאָטערען	" "	זפּאָטערן
"	"	"	"	"	הַאָזינוּ	" "	הָאָזינוּ
"	"	II	"	1	צערזטאָרונג	" "	צערזטאָרונג
"	"	"	"	10	עָזָרָא	" "	עֶזְרָא
"	"	"	"	28	טרויערטאַע	" "	טרויערטאַג
"	"	III	"	16	בָּרְיתות	" "	בְּרִיתות
"	"	"	"	18	אונר	" "	אונד
Seite	1	Ueberſetzung	"	17	טדאַטען	" "	טהאַטען
"	3	Erklärung	"	"	ויגען	" "	וועגען
"	"	"	"	18	דענען	" "	דיענען
"	"	"	"	13	זאַטמלנגזהויז	" "	זאַטמלונגזהויז
"	4	Ueberſetzung	"	6	דער אנבליקק דזו הימעלזגעוואָלבעז		
"	"	Erklärung	"		אונד זיינער גזזירנע בעקונדעט		
					ſoll heißen		
					דאַז הימעלזגעוואָלבע אונד זיין גזוטירן בעקונדען		
"	"	Erklärung	"	8	אים	ſoll heißen	אים
"	"	"	"	11	יאַקים	" "	יאַקים
"	5	Ueberſetzung	"	11	אום	" "	אום
"	"	Erklärung	"	1	דעם	" "	דעם
"	"	"	"	4	דיינעם	" "	דיינעם
"	"	"	"	7	אים	" "	אים
"	"	"	"	"	דעם	" "	דעם
"	"	"	"	11	אינלוזט	" "	אונלוזט
"	"	Anmerkung			אברם	" "	אברהם
"	6	Erklärung	"	7	פֿרוי.	" "	פֿרוי,
"	8	"	"	10	דעם	" "	דעם
"	"	"	"	26	פֿירכטוּאַם	" "	פֿורכטוּאַם
"	10	"	"	10	אנד	" "	אונד
"	12	Ueberſetzun	"	1	nach גזן hinzufügen:		פֿאָן איהנען
"	"	Erklärung	"	9	צו " "		,
"	14	"	"	2	בעשאָפּטיגוג	ſoll heißen	בעשאָפּטיגונג
"	20	Text	"	2	שְׁיִגְיעת	" "	שְׁיִגְיעת
"	"	Ueberſetzung	"	"	nach זיטטע hinzufügen ,		
"	"	Erklärung	"	4	עקזיזטענז	ſoll heißen	עקזיזטענץ
"	22	"	"	15	אונד ſtreichen		
"	"	"	"	26	פֿלייִם	ſoll heißen	פֿלייִם.
"	25	"	"	1	קאָרנ=	" "	קאָר=

בְּרָאוֹ אֶלָּא לִכְבוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף עָשִׂיתִיו, וְאוֹמֵר, יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְווֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר׃

(11) מזמ', וומ: געטאפֿען האט דער הייליגער, געלאָבט זיי ער, אין זיינער וועלט, ניכט נור דיע ערווײלטען פֿאָלק בזומלטוימער, זאָנדערן אלע האָבען מיטאער אויך עוויג. רבי חנניא בן עקטיא זאָגט: עס וואָלטע דער הייליגע, געלאָבט זיי ער, אין זיינער וועלט, האָט ער נור ערטאָפֿען צו זיינער עהרע. דערן ט: איזט געזאָגט (יטעיה 43,7): מזמ' וומ: זיך נעננט מיט מיינעם נאָמען אונד דאָ: מיך צו מיינער עהרע געטאפֿען, האָבע מיך געבילדעט אונד אויך בעריימטער. וואָלטע ניכט ערקענט. אונד זיע זאָגט: דער עוויגע ווירד מיינזט רעגיערען מיאָטער אונד עווינ.

(11) מזמ', וומ: געטאפֿען האט דער הייליגע, געלאָבט זיי ער, אין זיינער וועלט, ניכט נור דיע ערווײלטען פֿאָלק בזומלטוימער, זאָנדערן אלע האָבען מיטאער אונד עווינ. רבי חנניא בן עקטיא זאָגט: עס וואָלטע דער הייליגע, געלאָבט זיי ער, אין זיינער וועלט, האָט ער נור ערטאָפֿען צו זיינער עהרע. דערן ט: איזט געזאָגט (יטעיה 43,7): מזמ' וומ: זיך נעננט מיט מיינעם נאָמען אונד דאָ: מיך צו מיינער עהרע געטאפֿען, האָבע מיך געבילדעט אונד אויך בעריימטער. וואָלטע ניכט ערקענט. אונד זיע זאָגט: דער עוויגע ווירד מיינזט רעגיערען מיאָטער אונד עווינ.

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר: רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְווֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר׃

רבי חנניא בן עקטיא זאָגט: עס וואָלטע דער הייליגע, געלאָבט זיי ער, אין זיינער וועלט, ניכט נור דיע ערווײלטען פֿאָלק בזומלטוימער, זאָנדערן אלע האָבען מיטאער אונד עווינ. דערן ט: איזט געזאָגט (יטעיה 42,21): גאָטט וואָלטע זיינער גערעכטיגקייט וועלען, דאַס גראָס וועלט דיע תורה אונד פֿערהערליכט[1]).

11 מללע, וומ געטאפֿען האט דער הייליגע, געלאָבט זיי ער, אין זיינער וועלט, ניכט נור דיע ערווײלטען פֿאָלק בזומלטוימער, זאָנדערן מללע מיאָטער אונד עווינ. דערן ט: איזט געזאָגט (יטעיה 42,21): גאָטט וואָלטע זיינער גערעכטיגקייט וועלען, דאַס גראָס וועלט דיע תורה אונד פֿערהערליכט[1]).

[1]) ערקלאָרונג: זיעהע אָבען עגדע דע: ערזטען פלק,

לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ הֵמָּה
וְאַדִּירֵי כָּל־חֶפְצִי בָם. בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
מְנַיִן, דִּכְתִיב מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ
יְיָ מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ, וְאוֹמֵר
וַיְבִיאֵם אֶל־גְּבוּל קָדְשׁוֹ הַר זֶה
קָנְתָה יְמִינוֹ: א כָּל מַה־שֶּׁבָּרָא
הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ לֹא

מיט׳ ערוויטזען? דענן ע: מיט גענטריע־
בען (טאות 15,16): בי: היכּלבער־
ניעהט דיין פֿאָלק, עוויגער, בי: היכּלבער־
ניעהט דאַ: פֿאָלק, דאַ: דו ערוואָלבען.
מוד זיט זאַגט (תהלים 16,3): דיט
היליגען, דיט מויך ערדען זיד, מוד
דיט עדלטן, וועלכע טוז איר וואָהלגעפֿאַל־
לען האַבען. דער היליגע טעאפֿען: מוי:
וועלכער טריפֿטזטעלט מיט: ערוויע־
זען? דענן ע: מיט גענטריבען (טאות
15,17): דיט זטאָטטע, דיט גו
דיענער וואָהנוג דו גענאַכט, עוויגער,
דאַ: סיליגטום, הערר, דאַ: דיינע הענדע
בערייטעט. מוד זיט זאַגט (תהלים
78,54): מוד ער ברַכטע זיט מין
זיין היליגע: גענטיט, מויך דיעזען בערג,
דען זיך גענייגעט זיינע רעכטע.

גלייכער ווייז, ווית סיממעל מוד ערדע זיין צעזאָמדערצע חיגענטוס זיכד. ער נענט דעז־
חלב סיער גאָטט „קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ חיגענטומער דעז סיממעלז מוד דער ערדע."
סיערויף צעלוסט דער מויזפרוך דער מסנס: „חצרסם מיזט מיין צעזאָמדערצע צעזיטלטוס
גאָטטעז." דיעזע האָסט זטופֿט ערלאַנגטט חצרסם דוך זיינע ליכטיגע גאָטטעזטערקענטניז
מיינער זיכדהאפֿטען מומגעבוג מוד דוך זיין ווירקען פֿול דיע פֿערבייטונג
דיעזער וואהרען גאָטטעזערקענטניז. י ס כ ל, דאז דען צערוף חצרסם׳ז חיצטערנאַמען מוד
אללען פֿאָלקערן דיע גרונדלעהרען דעז וואהרען גלויבענז חיצטערמיטטעלן זאָלל: מוי: וועל־
כער טריפֿטזטעללט מיזט׳ז ערוויזען? דענן עז מיזט גענטריבען:
זיז היצטערליטסט דיין פֿאָלק, עוויגער, זיז היצטערליטסט דאז פֿאָלק,
דאז דו ערוואָלבען. מוד זיט זאַגט: דיט סיליגען, דיט מויך ערדען
זיכד, מוד אלז זאָלכע דעס ערהאבענען ווילען גאָטטעז זור ערלייכונג דעז פֿאָפֿוגזליטעז
עגטזפרעכען; זיט זיכד היערדוך דיט ערדען, וועלכע אללז מיין וואָהלגעפֿאללען
האבען. זיט צעזיטלטן גאָטטעז וואָהלגעפֿאללען מין ערסאָהטעס מאסע מוד וועלדען דעז־
האלב מיין צעזאָמדערצע צעזיטלטוס גאָטטעז גענאנט. דער סיליגע טעמפעל, מויך
וועלכעס דיע סיליגקייט גאָטטעז רוסט מוד דוך וועלכען מיזרחעז סיליגע צעזטיממונג
מוד סיליגער צערוף גפֿאָלדערט ווירד: מוי: וועלכער טריפֿטזטעללט מיזט׳ז
ערוויעזען? דענן עז מיזט גענטריבען: דיע זטאָטטע, דיע זו דיינער
וואָהנוג דו גענאכט, עוויגער, דאז סיליגטוס, הערר, דאז דיינע האָנדע
צערייטעט. דיע צעזאָמדערצע צעדויטונג דעז סיליגען טעמפעלז ווירד מין דיעזעס פֿערזע טער־
פֿאָלגענאָצען דורך דיע מויזדרוקקזווייזע, מלז אָב טר גלייכזאס דורך דיע האָנדע גאָטטעז צעגרוֹ־
דעט וואורדע, וואָהרענד דיע מויבריגע וועלט מיט מויזנאהמע דעז מענטען כור דוך גאָטטעז
וואָלט הערפֿאָלגערופֿען וואורדע. מ ו ג ד זיע זאגט: מוג ד טר בלאכטע זיע מין זיין

סיליגעז

תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי,
וְאוֹמֵר מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ כֻּלָּם
בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ
קִנְיָנֶךָ. אַבְרָהָם מִנַּיִן, דִּכְתִיב
וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל
עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. יִשְׂרָאֵל
מִנַּיִן, דִּכְתִיב עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ
עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ, וְאוֹמֵר

דער עוויגע: דער היאַנע מיזט איז
טהלה מוז דיע ערדע דער טעאַטע
איינער פֿוסט. וואָ מיזט מיין הויז, דאַ
מיהר איר ערבויט קאָננט, מוז וואָ
מיין מָלט צו איינער רוהעזטאָטטע?
מוז זיע זאַגט (תהלים 104,24):
ויע לַמַּלְרייך זיך דיינע ווערקע, עוי=
גער, זיע מַלע המזט דו מיט ווייזהייט גמאכט; דיע ערדע מיזט פֿלל
דיינע מיגעכטומז. הויז דען גאָטטעזווערקען הויף דער ערדע, דערען ערהאלטונג
זוטלטעט. היממל מוכד ערדע: הויז וועלכער שרי פֿטזטעללע מיזט'ז ער=
ויעזען? דענן עז מיזט גמרייצען: מלזאָ זפריכט דער עוויגע: דער
היממל מיזט מיין טהרן מוכד דיע ערדע דער שמעל מיינער פֿוסט.
וואָ מיזט מיין הויז, דאַ מיהר מיר ערבויען קאָננט, וואָ מיין מָרט צו
מיינער רוהעזטאָטטע? היממל מוכד ערדע זיך דיע זטאָטטען דער מאכטטפֿלי=
טונג גאָטטעז, וועלכע נאך זיינעס היממליסען ווילען גטלייטעט וועדען מוכד מין וועלכען
ער זיינעס היממליסען גטליכט מוכד דעכט גטלטונג פֿערשאפֿפֿט. דיעזע מאכטטפֿלי=
גאָטטעז פֿאָרדערט מוזטרע צעווונדערונג, וועזהלב נאָך דיע ווייטערע צטלעסונג הינלו=
נפֿוגט וויכד. מוכד זיע זאגט: ויע לַמַּלְרייך זיכד דיינע וועלט, עוי=
גער, הללע המזט דו מיט ווייזהייט גמאכט; דיע ערדע מיזט פֿאָלל
דיינע מיגעכטומז. מוז דען גאָטטעזווערקען הויף דער ערדע, דערען ערהאלטונג
מוכד דערזטאָרונג פֿאָן דעס גאָטטליכען ווילען הצהאנגיג מיזט מוכד דיע זטעטז מין מיסרער
פֿאָללקאָממענהייט ערהאלטען צלייבען, פֿאָפֿענצהרט זיך גאָטטעז ווייזהייט מוכד הללמאכט
מוכד דערען לוזאממענהאנג מיט דעס היממל. מוז דיעזעס גרונדע זיכד ערדע מוכד היממל
הלז בעזאָנדערעז בעזיטלטוס גאָטטעז בעלייכטעט. הצרסס: מוז וועלכער שרי פֿ=
זטעללע מיזט'ז עלוויעזען? דענן עז מיזט גטרייבען: מוכד ער זעגט=
ט ע מיזן מוכד זפרַך: בעזעגנעט זיי הצרסס דעס פֿאָזטען גאָטטע,
דעס מיגענטוֹמער דעז היממלז מוכד דער ערדע. דיעזער מוזזפרוך דעז
קאָניגז מַלְכֵי צֶדֶק וויכד מן דיעזער זטעללע מין דעס זיכטע מויפֿגעפֿאסט, הלז אָב מלכי
לדק זאגען וואָללטע: מיינע זעגעזווערטע פערזאָן מיזט הצרסס דעס פֿאָזטען גאָטטע מין

גלייכער

לָעוֹלָם הַבָּא, וְאוֹמֵר לִי הַכֶּסֶף וְלִי
הַזָּהָב נְאֻם יְיָ צְבָאוֹת: י חֲמִשָּׁה
קִנְיָנִים קָנָה (לוֹ) הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא
בְּעוֹלָמוֹ וְאֵלּוּ הֵן, תּוֹרָה קִנְיָן אֶחָד
שָׁמַיִם וָאָרֶץ קִנְיָן אֶחָד אַבְרָהָם
קִנְיָן אֶחָד יִשְׂרָאֵל קִנְיָן אֶחָד בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ קִנְיָן אֶחָד, תּוֹרָה מִנַּיִן,
דִּכְתִיב יְיָ קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם
מִפְעָלָיו מֵאָז, שָׁמַיִם וָאָרֶץ מִנַּיִן,
דִּכְתִיב כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי
וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר

וועלט. מוכ זיע זאגט (חגי 2,8): איך מיט דאַ: זילבער, איך דאַ: גאָלד, זפריכט דער עוויגע דער סטערטאַרק.

(10) פֿונק בעזיטלטוֹמער האַט זיך ערווָאַרבן דער הייליגע, גלאָבט זיי ער, אין זייער וועלט, מוכ דיזע זיך ע: דיע תורה מיט איך בעזיטלטום. היימעל מוכ ערדע זיכ איך בעזיטלטום. אברהם מיט איך בעזיטלטום. יצחק מיט איך בעזיטלטום. דער הייליגע טאַטפֿע מיט איך בעזיטלטום. דיע תורה: איך וועלכער טריפֿטזעלט מיט דיזע ערווירבן? דער ע: מיט גלטליכבע (משלי 8,22): דער עוויגע האַט איך גלייכזאַם דער הילף, גלאָבט זיי ער, איך זייער וועלט. ער קע זייט דער פֿאָרלייט. היימעל מוכ ערדע: איך וועלכער טריפֿטזעלט מיט'? ערווירבן? דענן ע: מיט גלטליכבע (ישעיה 66,1): אַזוֹ זפריכט

מיזט מין דער קוֹנפֿטיגען וועלט; מין דער קוֹנפֿטיגען וועלט וויכ זיע דיך נוס געוואַזע וואַרער גלוֹקזעליגקייט געלייטען. מוכ זיע זאגט: מיין מיזט דאַז זילבער, מיין דאַז גאָלד, זפריכט דער עוויגע דער סטערטאַרק. דיזע מיזט מיין וועלט, מוכ דיזע ז: דיע תורה מיט מיין בעזיטלטום. היימעל מוכ ערדע זיכ מיין בעזיטלטום. מברהם מיט מיין בעזיטלטום. יצחק מיט מיין בעזיטלטום. דער הייליגע טאַטפֿע מיט מיין בעזיטלטום. דיע תורה: מוי: וועלכער טריפֿטזעלט מיט דיזע ערווירבן? דער ע: מיט גלטליכבע (משלי 8,22): דער עוויגע האַט איך גלייכזאַם דער הילף, גלאָבט זיי ער, איך זייער וועלט. ער קע זייט דער פֿאָרלייט. היימעל מוכ ערדע: מוי: וועלכער טריפֿטזעלט מיט'? ערווירבן? דענן ע: מיט גלטליכבע (ישעיה 66,1): אַזוֹ זפריכט

10 פֿונק בעזיטלטוֹמער, דיע וועגען מיסער ליעלע מוכ לוועקקע בעזאָנדערע בעדויטונג איך דער פֿאָפֿונג מוכ איך דער ערלייכונג דעז פֿאָפֿונגליעלעז מיזען, ס ע ט זיך ערווָאַרבן דער הילינ, גלאָבט זיי ער, איך זייער וועלט. ער נעגט דיעזע פֿונק בעזיטלטוֹמער דער פֿאָן מיסס געשאַפֿענען מוכ רעגירטען וועלט גלייכזאַם זיין בעזאָנדערעז חייגענטוס, וויל זיע דורך מיסרען דיעזעז דיע ערקענטניז גאָטעז פֿערבייטען מוכ זיינער פֿערהעלליכונג נעריכטן. דיע תורה מיזט איין בעזיטלטוס, היימעל מוכ ערדע זיכ איין בעזיטלטוס א' ז' וו'. ע וויכ זיי יעדעס דיעזער פֿונק דינגט הערפֿאָרגעסאָבען „זיע זיכ איין בעזיטלטוס" מוס דיע גלייך נרָאָס בעדויטונג אללער פֿונק בעזיטלטוֹמער הערפֿאָלוסענען מוכ אכדערזייטז נו לעהרען, דאַס יעדעז דיעזער פֿונק דינגט איך זייער בעזאַמטסייט אלז „בעזיטלטוס" בעלייכ= נעט וויכ. דיע תורה: מוי: וועלכער טריפֿטזעללע מיזט ערווירבן? דאַס גאָטט דיע תורה זיין בעזאָנדערעז גוט נעגט. דענן ע מיזט גשליענען: דער עוויגע האַט איך געיינגעט אלז דען ערזטליכ זייערז וועגז,

דָּר אֶלָּא בִּמְקוֹם תּוֹרָה, וְכֵן בָּתוּב בְּסֵפֶר תְּהִלִּים עַל־יְדֵי דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, טוֹב לִי תּוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכֶסֶף, וְלֹא עוֹד שֶׁבְּשָׁעַת פְּטִירָתוֹ שֶׁל־אָדָם אֵין מְלַוִּים לוֹ לְאָדָם לֹא כֶסֶף וְלֹא זָהָב וְלֹא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת אֶלָּא תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ: בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ, בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אֹתָךְ בָּעוֹלָם הַזֶּה, בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמוֹר עָלֶיךָ בַּקֶּבֶר, וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ

מיט בוכע דער פּסַלמען (119,72) דורן דוד, דען קָאנִיג פּאָן מיר־מַען: זיבער מיט איר דיע זעלבע דיינע: אונדז: מַן: טויזענדע פּאָן גָאלד אונד זילבער־זטיקקען. אונד ניכט נור דיע; דען מן דער זטונדע דע: טיידען: מיינע: מענטען גרעזייטען דען מענטען ניכט זילבער, ניכט גָאלד אונד ניכט עדעלגעזטיין, דיע פֶּאר מיר זטונדע דע: טיידען: מיינע: כען, דַּס: מיט מיר גלַבען. אונד ערווַכזט דו, וירד זיע דיך הערפָאָרברינגען, דען קָאָמענדען דורך דוד, דען קָאָניג פּאָן מיזרַעל, דער גלַסען שָׁטַנדע בעזאָם אונד מויך פּיעל וואָלטסָטיגקייט מַאכטע: ליעבער מיזט מיר דיע לעכרע דיינען אונדען גלז

טויזענדע פּאָן גָאלד־ אונד זילבער־זטיקקען. אונד ניכט נור דיע, ד' ס' ניכט מויז דיעזעס סריפּטוואָרטע אלליין קאָמעט דו דיע אלז אונדערע עדעלגעזטיין, זיינע תורה זטאָטטע זו פּערלאָזען, זאָנדערן מויך דעס וויטערן נרונדע. דענן מין דער זטונדע דעז טיידען זיינעז מענטען גָאלדעז ניכט דען מענטען אַבער דען טאָד זיעז, ניכט זילבער, ניכט גָאלד אונד ניכט עדעל־ זטיינע, דיע פּוֹל מיזן וואָרטאָז זיינידען מוֹרקָבלייבען, זאָנדערן תורה אונד גוטע ווערקע אללייין; נור דיעזע קָאָמעט מיזט מַן דעס טאָדע מִטען. דענן עז מיזט גרַבען: וועלן דו בעזוכט, ווירד זיע דיך לייטען, וועלן דו דיך סיכערזט, ווירד זיע אַבער דיך וואכען, אונד עווַכזט דו, ווירד זיע דיך פערפָּרבריגען.[1]) וועלן דו בעזוכט, ווירד זיע דיך לייטען, דאז מיזט מין דיעזער וועלט; מין דיעזער וועלט אונטערווייזט דיך דיע תורה, מין וועלכער ווייז דו לעבען זאָלזט, אוס גָאָטטען וואָהלגעפּאַללען זו ערלאַנגען. וועלן דו דיך סיכערזט, ווירד זיע אַבער דיך וואכען, דאז מיזט מיס גרַבען; וועלן דו מַכט מיכ בעלעבט מַזט, זאָ בעהוֹטטע זיע דיך מַס דעס טאָדע פּאָר סיממליסטער זטרַפּע. אונד ערווַכזט דו, זאָ ווירד זיע דיך הערפָּרבריגען, דאז

---

[1]) דיע מיגענטוֹיכע בעדויטונג דע: זטאָטע: שִׂיחַ מיזט הערפָּרבריגען, מיל וועלכעם ווערט תְּשִׂיחֶךָ היער מיפּגעפּאַסט וועדען מוס.

אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וּפָגַע בִּי אָדָם אֶחָד וְנָתַן־לִי שָׁלוֹם וְהֶחֱזַרְתִּי לוֹ שָׁלוֹם, אָמַר לִי, רַבִּי מֵאֵי־זֶה מָקוֹם אַתָּה, אָמַרְתִּי לוֹ מֵעִיר גְּדוֹלָה שֶׁל־חֲכָמִים וְשֶׁל־סוֹפְרִים אָנִי, אָמַר לִי, רַבִּי רְצוֹנְךָ שֶׁתָּדוּר עִמָּנוּ בְּמָקוֹמֵנוּ וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ אֶלֶף אֲלָפִים דִּינְרֵי זָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, אָמַרְתִּי לוֹ אִם אַתָּה נוֹתֵן לִי כָּל־כֶּסֶף וְזָהָב וַאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁבָּעוֹלָם אֵינִי

וועג, מוכ עז בעזעגנטטע איר מיין אמכן, דער איך גלאָסטע, מוכ מיך ערווידערטע זיינען גרוס. דס זאגטע ער לו איר: איין זעהרער! מויז וועל= כעמ מָרטע ביזט דו? מיך ערווידער= טע מיהמ: מויז מיינער גרמָסטן זטאדט פּאָן ווייזען מוכ געהערטען זין מיך. דס זאגטע ער לו איר: מיין זעהרער! ביזט דו געווילט, מן מוזערעמ מָרטע דער תורה. אָן זטעהט מוך געטריעבען

רָמערן זיך לו פּאָגען מוכ ניכט דורך מָפּפּענטליכעז תורה־לערנען זיך מין נעפּעהר לו צע= געבען. סליעסליך זאגטע ער: „עז זָללטע מיך ווּוכדערן, וועלן יענע דיך ניכט זאמט דעם נעזעטצוכט דעם פּויער מיבערליפּערן זָללטען." זָגלייך נאָך דעם לייכטנדנָגניזז דעז רבי יוסי בן קסמא ווּוכדע רבי חניגא טעהטזָכליך פּאָן דען רָמערן נעפּעסט.

מיינמל גיבג מיך מויף דעם וועג לוי עלעזיגונג נעמָפּפּטליכעל מענעלטנעהייטען. מוכ עז צנגנטע איר מיין מכן, מיין לייכער, דער מיך גרוסטע, מוכ מיך ערווידערטע זיינען גרוס. דס זאגטע ער לו מיר: מיין לעהרער! מויז וועלכעס מָרטע ביזט דו? דער מכן האטטע רבי יוסי בן קסמא מלז בעדויטענדען לעהרער ערקאננט. מיך ערווידערטע מיהמ: מויז מיינער גרמָסטן זטאדט פּאָן ווייזען מוכ געלעהרטען זין מיך. דס זאגטע ער לו מיר: מיין לעהרער! ביזט דו געווילט, מן מוזערעמָ מָרטע דער תורה לו ווָמכטן; מוזער מָרטע בעזיטצט ווָהל קיינע תורה־נעלעהרטע, מבער פּערמָגענדע, לייזטונגזפּאָהיגע מָנגער. זָן נעבע מיך דיר טויזענד מאל טויזענד גָלדענאלרע, עדעלזטיינע מוכ פערלטן; מיך ווּוּרדע דיר זָן פּיעל נעבען, מלז דו ווּונסעזט, ווָדורך דו נאכן מונגעזטָרט מוכ ָהנגע מונטערבעכונג דעם לערנען מָדליגען מוכ מויך פּיעלע ווָהלטהָטיגקייטזוועלקע מויזדען קָנגטעזט. מיך ערווידערטע מיהמ: וועלן דו מיר מללע גָלד

דורך

בָּנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם,
וְאוֹמֵר וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה
הַחַמָּה כִּי־מָלַךְ יְיָ צְבָאוֹת בְּהַר
צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַיִם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד.
רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־מְנַסְיָא אוֹמֵר, אִלּוּ
שֶׁבַע מִדּוֹת שָׁמְנוּ חֲכָמִים לַצַּדִּיקִים
כֻּלָּם נִתְקַיְּמוּ בְּרַבִּי וּבְבָנָיו:
ט אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן־קִסְמָא, פַּעַם

זאַגט (דאַניעלבוך 17,6): דיע קראָנע דער גרייַע זינד קינדערקינדער חונד דער טאוקק דער קינדער מיהרע ען־ טער). חונד זיע זאַגט (יטעיה 24,23) ע: טרראָטטע דער מאָנד חונד בע־ טאַכט מיזט דיע זאָנגע, דען ע: רעגיערט דער עוויגע דער העררטאַ־ רען חוך דאָס בערגע ציון חונד מי ירושלם, חונד זיינע עלטסטן קאָמפט עהרע עלטגעגען. רבי טאַנו, זאָגט דע: מנסיא, זאַגט: דיעזע זיעבען[1]) מייגענטאַפֿטען, וועלכע דיע וויזען פֿאָר דיע גערעכטע חויפֿהויפֿען, זיע צוזע בעוואָהלטע זיך רבי חונד זיינען זאָגען.

(9) רבי יוסי, דער זאָגט דע: קמחא, זאַגט: מיינאַן גינג מיך חוך מיינעם

רייכטוס, וויל זיע זאָלכען פֿאָר עדלע לוועקע, מיכט פֿאָר טאָנד, פֿעלוועגדען. חונד זיע זאַגט: דיע קראָנע דער גרייַע זינד קינדערקינדער, דיע מין דערען וועגע וואָ־ דעלן, חונד דער סמוק דער קינדער מיסרע עלטערן. דער לעצטמוואָנדעל דער קינדער חום דעס פֿראָממען לעצטמוואָנדעל מיסלער עלטערן גלייכען, זאָ דאָס מיסרע עלטערן מיט נערעכטעס זאָלגע מיסר עצטגילד מין מיכטען ערגליקקען. חונד זיע זאַגט: ע: טרראָטטע דער מאָך חונד צעסאָמט מיזט דיע זאָככע, דענן ע: רעגיערט דער עוויגע דער העררשערען חויף דעס צערגע ציון חונד מין ירושלם, חונד זייכען עלטען קאָממט עסרע עכטגע־ גען, ד׳ ה׳ אלע מיטדיסען פֿאָרגאָגע וועלטען דערייזט מיכטען וועלט פֿערליערען, דיע העררליכקייט דער פֿראָממען וויכד חצער מין חונגעטרוֹבטעס גלאָנגע פֿאָרטצוזעטצטען.

רבי סמעון זאָגען דע: מנסיא, וואָהרסיינליך מיין יונגערער לייטגעזאָגט דע: רבי יהודה הנסיא. דא טר חויך דיע זאָגע דע: רבי אלע גרייַע גטזעצען, זאָ חום חויך טר מיין זעכר האָבע אלטער ערקלייכט האָבען. זיינער פֿראָממען לעצטמווייזע וועגען וואָכדע טר מיס פֿערייניגונג מיט מיינעס עצטמאָ פֿראָממען לייטגעזאָגטען „עֲדָה הַקְּדוֹשָׁה הייליגע פֿערייניגונג" גענאַנט.

9 רבי יוסי דער זאָגען דע: קסמא; טר חוֹצערלעצטע דיע לעזעטאָלוג דע: הייליגען טעמפעלס, ערקלייכט מיין זעכר האָבע אלטער, זאָגאָך צוי דען רָאָטען מין האָבעס אזעטען, חונד וואָכדע מיכט צוי זיינער צעזאָגטאָנג מיין טערטפֿאָלגע גאַלייכט זייטעס דער רָאָטען צעאָמטען נעגעצען. אלס רבי אניא בן חרדון[2]) מיכן וואָהרעד זיינער קלאָנקהייט צעזוכטע, טרמאָנטע טר רבי אניא, דען פֿאָס גלוקקע צעגוזעטיגטען

רָאָטער

[1]) אלטער חונד גרויע הויפֿט וויכד נור פֿוֹר מיינע נערעכטע.
[2]) זיעהע פרק 3 אנמה 3.

וְהַבָּבוּד וְהַחָכְמָה הַזְּקֵנָה וְהַשֵּׂיבָה
וְהַבָּנִים נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה
לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת
שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא, וְאוֹמֵר
תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר
זְקֵנִים שֵׂיבָה, וְאוֹמֵר עֲטֶרֶת חֲכָמִים
עָשְׁרָם, וְאוֹמֵר עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי

יוחי, זאַגט : טאָכהייט, קרבַּט, רייכטום, עהרע, ווייזהייט, מַלטער, גרויע: הויפט מוז קינדער זיין טאָן פַּאר דיע גערעכטע| מוז טאָן פַּאר דיע וועלט. דען ע: מיזט געזאַגט (משלי 16,31) : מיינע קרָאָנע דע: טשוקקע: מיזט דאַ: גרייזע הויפט, מון דעם וועגע דער גערעכטיגקייט ווירד ע: ערלאַנגט. מוז זיע זאַגט (דאַ: זעלבט 20,29) : דיע ליערדע דער יונגלינגע מיזט מיהרע קרבַּט מוז דער טשוקק דער מַלטע| דאַ: גרייזע הויפט. מוז זיע זאַגט (דאַ: זעלבט 14,24) : מיינע קרָאָנע דער ווייזע| מיזט מיהל רייכטום. מוז זיע

פרקי פרק ששי

וְהַבָּבוּד וְהַחָכְמָה הַזְּקֵנָה וְהַשֵּׂיבָה
וְהַבָּנִים נָאֶה לַצַּדִּיקִים וְנָאֶה
לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת
שֵׂיבָה בְּדֶרֶךְ צְדָקָה תִּמָּצֵא, וְאוֹמֵר
תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר
זְקֵנִים שֵׂיבָה, וְאוֹמֵר עֲטֶרֶת חֲכָמִים
עָשְׁרָם, וְאוֹמֵר עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי

אויף געווען.[1]) דאָס איז, קרבַּט, רייכטום, עסרט, ווייזהייט, מלטער, גרויע הויפט מוז קינדער זיין דאָס פַּאר דיע גערעכטע מוז דאָס פַּאר דיע וועלט. דיעזע פַּאָרלאָגע, וועלכע מללע ווֹנדערטע דיעזער וועלט מוז־פַּחזען, גערייכטן מיהרעס בעזיטצער מוז דער וועלט לוס מוטלען, וועגן דערען טרַגער זיין פַּרָאָמער, גָאָטטפַּאָרכטיגער מענש מיזט. אין פַּערוועגדטע זיע לוי מיינעגען פַּער־פַּאָללקאָמנע מוז לוס וואָללע זייער מיטמענטען. דורך דיע וֹיסערליכע מנמוט (דאָס: סייט) ערלאַנגט ער לייכטער לוטריטט צי דען הָאָטען וֹוֹרדענטרַגערן, דערען גומט פַּאר דאָ: וואָהל דער מיטמענטען ערלאַנגט וועדען זאָלל. זיינע קָאָרפערקרַפַּט וועדען אין לוי בעפַּרייהונג מוז בעסֹנדערקייטען. דער לייכטוס געוואָהרט זיך מיטטעל, מרמע מוז בעדֹרפטיגע זו מוטערזוֹכטען. עסרענפַּללע זטעללונג (עסרע) מוטערזוֹכטע דאָ: ערפַּאָלגרייכע וועלכען מן רעליגיָאָזער הינזיכט. וויזהייט בע־פַּעזיגט לוי פַּערבייטונג דע: תורה־וויזען, דיע דער פַּרָאָמע זיך לוי מויפנדע מענטען מום. דיע גייזטיגע רייפע דע: מלטערן, דיע מיט זעכליכ יהרען בעגיננט, מוז כָּאָ מעסר דאָ: מיט דעם זיעבליגזטען יהרע בעגיננדע גרייזטאָללטער מענטען דיע גע־וואָנען ערפַּהרונגען לוס מוטלען דער מיטוועלט געלטענד. דורך נאָכקָאָמען (קינדער), וועלכע דעם פַּאָרפילדע דער עלטערן עטוזפרעכען, לעבען לעטלטערע מן דעם זענעזרייכען וועלכען היסרער קינדער פַּאָרט. דענן ע: מיזט ג ע ז א ג ט: מיינע קרָאָנע ע: סמוקקע: מיזט דאָ: גרייזע הויפט, מוין דעם וועגע דער גערעכטיג־קייט ווירד ע: ערלאַנגט; דיע דעם מלטער סולדיגע עסרעדיעטונג מיזט מוי בייַ רעכטפַּפַּענער לעבענזוויזע הס פלאטע. מוכד זיע זאגט: דיע ליערדע דע: יונגלינגע מיזט היסרע קרבַּט, וועגן זיע מין עדלטער פַּערזטַאָנדיגער וויזע מענ־וועדעט ווירד. מוכד זיע זאגט: מיינע קרָאָנע דער וויזען מיזט היסר

רייכטוס

---

[1]) רבי טאפון בן יוחאי (יוחי) ווירד מיו דער מטנה גענוֹהנוין מור רבי טאפון גענאנגט. מוֹבער דעזען לעבען זיעהע פרק 3 מטנה 4.

וַעֲנָקִים לְגַרְגְּרוֹתֶךָ · וְאוֹמֵר תְּתֵּן לְרֹאשֶׁךָ לְוַיַּת־חֵן עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת תְּמַגְּנֶךָ · וְאוֹמֵר כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים · וְאוֹמֵר אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד · וְאוֹמֵר כִּי אֹרֶךְ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ : ח רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־יְהוּדָה מִשֵּׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־יוֹחַי אוֹמֵר, הַנּוֹי וְהַכָּבֹד וְהָעֹשֶׁר

דעמ מיין מַנאוטיגער קרמַן זיך זיע מוס דיין הויפט מונד מיין גענאיידע מוס דיינען המַז. מונד זיע זמַגט (דמַזעלבזט 4,9): זיע ווירד מוין דיין הויפט זעטלמ| מיינען מַנאוטיגען קרמַן מונד מַז: פרמַכטקרמָנע ווילד זיע דיך טוֹטלעגד מוזגעבען. מונד זיע זמַגט (דמַזעלבזט 9,11): דעמ דורך איך וועלמ| זיך אעהרען דיינע טמַגע מונד זיך דיר הינלופֿוֹגען יהַרע דעמ לעבעמ: (דמַזעלבזט 3,16:) דויער דער טמַגע חיזט מיר מיהרער רעכטען, מין מיהרער זינקען רייכטוס מונד עהרע. מונד זיע זמַגט (דמַזעלבזט 3,2): דעמ דויער דער טמַגע מונד יהַרע דעמ לעבעמ: מונד פֿריעדעמ: ווירד מהַן דיר לוֹפֿוֹגען.

(8) רבי טאעו זָהַ| דעמ יהודה, מיס נמַעו דעמ רבי טאעו זָהַן דעמ

חוס דיינען המלז. מונד זיע זמגט: זיע ווילד חויף דיין סויפט זעטלטן מיינען מנמוטיגען קרמכן מונד מלז פרמכטקרמָנע ווילד זיע דיך סוֹטלעגד חומגעבען. סויפט חונד המלז, דיע מָבערן טיילע דעז מענשליכען קמָרפערז, וועלדען חלז בילדער פֿוֹר דען המָערן רחנג דער לוקוֹפֿטיגען גלוֹקקזעליגקייט חנגעוויזנדט, דערען גרמָסט נחך דעס מחסע דעז חיס דיעזייטז עלוומָרבעטען פֿערדיעמזטעז זיך בעמיסט. חונד זיע זמגט: דעמן דורך מיך וועלדען זיך מעהרען דיינע טמגע מין דער קמָממענדען וועלט חונד זיך דיר הינלופֿוֹגען יהַרע דעז לעבעמז מין דיעזער וועלט.

דיע פֿמָלגענדען פֿערזע וועלדען לוֹר בעזוגמָטיגונג דעז פֿמָרהערגעהענדען הינ= לופֿוֹגען. חונד זיע זמגט: דויער דער טמגע מין דיעזער חונד מין דער קמָמ= מענדען וועלט, חיזט מין חיהרער רעכטען, מין חיהרער לינקען רייכטוס חונד עהרע. חוין מין דיעזער וועלט עלווירבט זיך דמז מין עדלער חבזיכט בעפֿלעגטע חורה=לערנען רייכטוס חונד עהרע. חונד זיע זמגט: דויער דעז לעבעמז חונד פֿריעדעמז ווירד מהַן דיר לוֹפֿוֹגען. דיעזער פֿערז זיכערט דיע עלהמלטונג דעז חיי= גענען פֿריעדעמז חונד דעז פֿריעדעמז מיט דער חומגעבונג דעס מיט דער תורה זיך בע= מָפֿטיגענדען לו.

8 רבי שמעון זָהַן דעז יהודה, מיין לייטגענָזמז דעז רבי יהודה הנסיא, חיזט וואהרשיינליך דער זָהַן דעז פֿרק 4 משנה 16 גענאמנטען רבי יהודה. רבי שמעון בן יהודה לעבטע מין מקקָ חונד פֿוֹהרט בעוואָהנליך דען ציטאטען „חוין דעס דָרפֿע מקקָ" עד זמגט חיס נאמען דעז רבי שמעון בן יוחי, דעזען שוֹלער

ז גְּדוֹלָה תוֹרָה שֶׁהִיא נוֹתֶנֶת חַיִּים
לְעוֹשֶׂיהָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם
הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר כִּי־חַיִּים הֵם
לְמֹצְאֵיהֶם וּלְכָל־בְּשָׂרוֹ מַרְפֵּא׃
וְאוֹמֵר רְפָאוֹת תְּהִי לְשָׁרֶךָ וְשִׁקּוּי
לְעַצְמוֹתֶיךָ׃ וְאוֹמֵר עֵץ־חַיִּים הִיא
לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר׃
וְאוֹמֵר כִּי לִוְיַת חֵן הֵם לְרֹאשֶׁךָ

(7) גרעסט מיט דיע תורה, דענן
איז גיבט זעבען דענען, דיע איז ער=
פֿוּלען, מיל דיעזער וועלט מוך מין
דער קוקנפֿטיגען וועלט ; דענן ע: מיט
גענאַגט (מטו׳ 4,22) : דענן זעבען
איך איז דענען, דיע איז פֿינדען מוך
פֿוּר איינען גאַנצען קאָרפער היילונג. מוך
איז (דיע טריפֿט) זאַגט (דאַניעלב׳ט
3,8) : היילונג מיט איז פֿוּר דיינען
צייב מוך ערקווילקונג פֿוּר דיינע גע=
בויגע. מוך איז זאַגט (דאַניעלב׳ט 3,18)
מיל בויך דע: זעבענ: מיט איז דענען,
דיע מן מיהר פֿעזטהאַלטען, מוך דיע
איז זטוֹטלען איך גלוקקליך גטפריע:ען.
מוך איז זאַגט (דאַניעלב׳ט 1,9) :

דעס קאָניגס מיסכאמען דעז מרדכי, וואָלוכ זפּאָטער לונאָכט דיע טרויעדיגונג
סאמאז מוך דאָן דיע פּאָללזטאָנדיגע עלאָזונג־מיזרעלס טעדציינטפֿוֹרט וואורדע.

7 גרעסם מיזט דיע תורה; דאז לערנען דער תורה מיט ערפֿוֹללונג מיטרעד פּאָר=
סריפֿטען. דענן זיע גיבט לעבען דענען, דיע זיע ערפֿוֹללען, מין דיעזער וועלט
מוך מין דער לוקנפֿטיגען וועלט. מיין גלוקקליכעז, זופֿריעדענע: דיעזיטי=
גע: מוך יענזייטיגע: לעבען ווירד מיסנען לוגעזיכערט, וואָסרענד דיע דוך מנדערוויטיג
טאָטיגקייט עלאָזנגטען פּאָרלוגע דע: רייכטומ׳ס, דער עסרע מוך דער זטאַרקע ניכט
מיממער מיט זופֿריעדענסייט פֿערבונדען מוך מוך כּוֹפֿיג פּאָן נאכטייליגעס מיינפֿלוס
פֿוֹר דיע גייזטיגע פֿערפּאָללקאָממונג זינד. דענן ע: מיזט געזאגט: דענן לעבען
זינד זיע, דיע וואָרטע דער תורה, דענען, דיע זיע פֿינדען מוכד פֿוֹר זיינען
גאנצען קאָרפער היילונג. קענטניס מוך ערפֿוֹללונג דער תורה פּאָרדערן דאז
צענלוקקענדע, גייזטיגע לעבען מין דיעזער וועלט מוך געוואָהרען מוך דעס קאָרפער
קראָפֿטיגע היילונג דורך דיע צעאָנכטונג דער מוך דיע גענומסייט דע: מענטען זוֹטלע=
דען פּאָרסריפֿטען. מוכד זיע, דיע היילונג סריפֿט, זאגט: סיילונג מיזט זיע פֿוֹר
דיינען לייב מוכד זיינע ערקווילקונג פֿוֹר דיינע געזיכט. דיע צעאָנכ=
טונג דער גאָטטזגעצאָט ווירקט מוך זעגענזרייך מוף דיע ערהאלטונג מוכד קראָפֿטיגונג דער
קאָרפערקראָפֿט. מוכד זיע זאגט: מיין זוים דע: לעבענ: מיזט זיע דענען,
דיע מן מיהר פֿעזטהאַלטען, מוכד דיע זיע זטוֹטלען זינד גלוקקליך גע=
פֿריעזען. גלייך דעס זוימע דע: לעבענ:, דער עוויגע: לעבען מין דיעזער וועלט גענאָ=
רען זאָללטע, מיזט דיע תורה מיין זוים דע: לעבענ: פֿוֹר דאז לעבען דער קאָממענדען
וועלט. זיע גענאָהרט מיין גלוקקליכע: זופֿריעדענהיים לעבען דענען, דיע טראָטן חללער וו=
דערוואָרטיגקייטען מוכד קאָמפּפּט מן מיהר פֿעזטהאַלטען. מוכד זיע זאגט: דענן
מיין מכמוטיגער קראָכן זינד זיע מום דיין סויפּט מוכד מיין גענמיידע

מום

הַשָּׁלוֹם, וּמְתַיֵּשֵׁב (לִבּוֹ) בְּתַלְמוּדוֹ,
שׁוֹאֵל וּמֵשִׁיב, שׁוֹמֵעַ וּמוֹסִיף,
הַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לְלַמֵּד, וְהַלּוֹמֵד
עַל־מְנָת לַעֲשׂוֹת, הַמַּחְכִּים אֶת־
רַבּוֹ, וְהַמְכַוֵּן אֶת־שִׁמּוּעָתוֹ, וְהָאוֹמֵר
דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ · הָא לָמַדְתָּ
כָּל־הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ
מֵבִיא גְּאֻלָּה לָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר
וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי׃

גוטען זייטע, 39) ער פֿאָרט מיהן
זון וואַהלהייט, 40) ער פֿאָהלט מיהן
זון פֿריעדען, 41) על האָזט מָרדוכי
מין זיינעם זערגען, 42) על פַּרגָט
מונד מַנטוואָרטעט, 43) ער חֶלט
מונד פֿוֹגט הינזו, 44) על זעלנט,
מון זו זעהרען, 45) על זעלנט, מון
זו מוֹבען, 46) על פֶּחלדערט דיט וויי־
הייט זיינעז זעהלעך, 47) על ליכטעט
מיין דַּז געהֶלטע, מונד 48) זַגט
מיין וואָלט מיך כַּאטן דעזטן, דעל
עז גענַגט הַט. דו האָזט עז יַ
געזעלנט: וועל מיין וואָלט מיך כַּאטן
דעזטן זַגט, דעל עז גענַגט הַט,
בריגט דעל וועלט עלוֹחוּג, דען עז
מיזט גענַגט (מתתי 2,22): עז
זַגטע עז מתתי דעם קָניג מיך
כַּאטן דעז מרדכי.

דעס על מיט רַאט מונד טהאט, צעלעהלונג מונד מוכטעלווייזונג צייטעהט. מונד ניינט פֿוֹל מיהן לוֹל גוטען זייטע,[1]) ד׳ ה׳ צוויפֿעלהפֿעטען האַנדלונגען מונד חצוי־
טען זיינעז נאָכצוטון צעורטיילט על מיהן זטעטז מין גוֹמטיגעל ווייז. על פֿוֹהרט מיהן
לוֹל וואַהרהייט מונד פֿוֹהרט מיהן לוס פֿריעדען; על מוֹהט זיך, מיהס דיע על־
קעננטניז דעל וואַהרהייט מונד דיע נאָטווענדיגקייט דעז פֿריעדליכען פֿעלקעהרז מונטער דען
מענטען צייזאַמען. על האָלט אָן דרונג מין זיינעם לעהרען; על מוֹצעלטענט
גענוי דען גלעהרטען זטאָפֿף, צעפֿאָר על מיהן מנדערן צעלעהרעד מיטטיילט. על
פֿרַגט מונד אַנטוואָרטעט מין טלעפֿעגדער, גלייכנעטער ווייז, מוס קלאַר־
הייט זעלבזט זו עלמענען מונד מויך מנדערן זו פֿעהפֿעלען. על לעהרט, מוס זו לעהרען,
מונד לעהרט, מוס זו מוֹצען. אָנוואָהל על צעלייטז גרָאָסז וויזען צעזיטלט,
זוכט על עז מיממער נאָך זו עלווייטערן, פֿוֹר זיך זעלבזט מונד מויך מוס מנדערע מונטער־
וויזען זו קאָננען מונד מוס נאָך דעס גלעהרטען זו האַנדלען. על פֿאָהדערט דיע
וויזהייט זיינעז לעהרז דאַדורך, דאַס על מוֹצער מונפֿערזטאַנדליכע אָדער
מויפֿפֿאַללענדע מוזפרוֹכע מיהן צעפֿרַגט מונד קלארהייט הערצייפֿוֹהרט. מונד ריכטעט
מיין דאַז גאַנצע אָדער טהיל מיהן זיינעטן וואַהרנעהמונגען עז מין מיינקלאַנג זו
צרינגען. על זַגט מיין וואָלט מיס נאַמען דעזזען, דעל עז גענַגט האַט;
על פֿאַמוֹקקט זיך ניכט מיט פֿרעמדען פֿעדערן, זאָנדערן נעננט דען נאַמען דעזזען, פֿאָן
וועלכעם מיהס יענעז וואָלט גענַגט וואַהרט. דו האַזט עז יַ געלערנט: וועל
מיין וואָלט מיס נאַמען דעזזען זַגט, דעל עז גענַגט האַט, בריגט
עלאָזונג דעל וועלט; דעהן עז מיזט גענַגט: עז זַגטע עז מתתי

דעס

[1]) זיעהע פֿרק 1 אַטזה 6 והוי דן.

טוֹבָה לְעַצְמוֹ, אָהוּב, אוֹהֵב אֶת־
הַמָּקוֹם, אוֹהֵב אֶת־הַבְּרִיּוֹת, אוֹהֵב
אֶת־הַצְּדָקוֹת, אוֹהֵב אֶת־הַמֵּישָׁרִים,
אוֹהֵב אֶת־הַתּוֹכָחוֹת, וּמִתְרַחֵק מִן־
הַכָּבוֹד, וְלֹא־מֵגִים לִבּוֹ בְּתַלְמוּדוֹ,
וְאֵינוֹ שָׂמֵחַ בְּהוֹרָאָה, נוֹשֵׂא בְעֹל
עִם־חֲבֵרוֹ, וּמַכְרִיעוֹ לְכַף זְכוּת,
וּמַעֲמִידוֹ עַל הָאֱמֶת, וּמַעֲמִידוֹ עַל־

זיינע טויגע, 26) ער אהבת מיינען נוין מוס זיינע וואָרטע, 27) ער טהוט זיך זעלבסט ניכט; נו גוטע. 28) ער מיזט זיעבענזוועלט, 29) ער זיעבט דען מענטשען, 30) ער זיעבט דיע מענטען, 31) ער זיעבט דיע גערעכטיגקייט, 32) ער זיעבט דיע גערעכטיגקייט, 33) ער זיעבט דיע נו־ רעכטוויזונג, 34) ער הערט זיך פּערן פּאָר עהרען, 35) ער ברויזט זיך ניכט אָב זיינער גענעהמאקייט, 36) ער פּרויט זיך ניכט, עמטזיי־ דונגען ערטיילען נו מוזען, 37) ער טרעגט מיט מן דען לחזטען זיינע גע־ נאָסען, 38) ער נייגט פּוֹר מיהו נור

הָאָנג נאָך ניכט נעייגנעט חיזט. ער פּרויט זיך מיט זיינעס טיילס;[1]) ער חיזט נעמוגזאם חוד ווירד ניכט דורך חונגופּריעדטהייט חנגעלעגקט. ער מאכט זיינען לוין חוס זיינע וואָרטע, ד׳ ה׳ ער זפליכט בעזיידען זיינע המיכטען חויז חוד הויטעט זיך, חנדערן דיעזעלבען חויפּוודרחנגען. חוד טהוט זיך זעלבזט ניכטז נו נוטע וועגען זיינער גוטען טהאטען חוד וועגען זיינער ווירזעז; בויידע האָלט ער פּוֹר חונחדוויי־ זחרע פּפליכט, פּוֹר דיע ער חויך ווייטער נו ווירקען חוד נו זטרעבען האט. ע ר חיזט ליע־ דענזוועלט זיי נאָטט חוד זיי דען נטבענמענסען. ער ליעבט ד ען חללגע נ ע ווא־ טיגען, ליעבט דיע מענטשען חוד בעטהאָטיגט דיעזע ליעבע חין זיינער האנדלונג־ ווייזע.[2]) ער ליעבט דיע גערעכטיגקייט, דאז רעכטליכע האנדעלן דער מענשען חוד טרייטט דאטער נעגען חונגערעכטיגקייט חוף. ער ליעבט דיע גערהדטייט חין דער נעזינגונג חוד פּערהכטעט הייכלעריעז בעטעמען. ער ליעבט דיע לורעכט־ ווייזונג, פּרויט זיך חוד לייגט זיך דאנקבאר, וועגן ער פּאָן חנדערן חוף דיע חיינעגען פּעטלער חויפּמערקזאם נעמאכט ווירד, דא עז חיעס ערמזטליך חוס זיינע פּערפּאָללקאָמענונג נו טהון חיזט. ער האלט זיך פּערן פּאָן טרעטן; ער זוכט חוד וועגט פּוֹר זיינע פערזאָן קיינע עפרעניעלייונג, וויל ער זיך דער מחנגעלהפּטיגקייט דער מענשליכען ליזט־ וגען בעווחוסט חיזט. חוך בריזעטט זיך ניכט אָב זיינער נעלעגרזאמקייט, חיזט זיך פּיעלמעהר בעווחוסט, דאס טראָטן דעז ערהענטען וויזעז ער נאָך קיין פּאָללקאָממענעז וויזען בעזיטלט, חוד עז ליענט חיעס פּערנע, חוֹבער דיע תורה חוך דערען פּאָרבליפּטען חין זיינער בעפּרענקטהייט חורטיילען נו וואָללען. חוך פּ ר ויט זיך ניכט, טענטסיידונגען ערטיילען נו מוזען, וויל ער זטעטז פּוֹרכטעט, חוך־ ליכטיג נו טענטסיידען.[3]) ער טרעגט מיט מן דען לחזטען זיינע בעאָזעז,

דעס

---

[1]) זיעהע אָבען פרק 4 אטנה 1 מיזהו עטיר.
[2]) זיעהע אָבען אטנה I דיעזע פרק.
[3]) זיעהע פרק 4 אטנה 9 והגם זבו בהולמה.

בְּמעוּט שֵׁנָה, בְּמעוּט שִׂיחָה, בְּמעוּט שְׂחוֹק, בְּאֶרֶךְ אַפַּיִם, בְּלֵב־טוֹב, בֶּאֱמוּנַת חֲכָמִים, בְּקַבָּלַת הַיִּסּוּרִים. הַמַּכִּיר אֶת מְקוֹמוֹ, וְהַשָּׁמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, וְהָעוֹשֶׂה סְיָג לִדְבָרָיו, וְאֵינוֹ מַחֲזִיק

מַן מְפַּסענטזיכטן מַנגעלענהייטן, 16) דורך מיין געריכטע מַס דע׳ מירדיטע׳ געמוזט, 17) דורך מיין געריכט׳ מַס דע׳ טומַפּט, 18) דורך מיין געריכט׳ מַס דער מוכטערמַן־טונג, 19) דורך מיין געריכט׳ מַס דע׳ טערנט, 20) דורך זַמנגאוט, 21) דורך הערנט־גוט, 22) דורך פּערטרויט מוך דיע וויזן, 23) דורך ערטרַגט׳ פּאָן זיידן, 24) ער קענט זיין מיט דער קלוגן דיעלך זיין. דיזע צעשׂרִקונג דער עלטֶערן זאכ דינגט מיזט נאָר עלטֶערן וועלן זאָלן. דורך לאכגמוט; נעדולד אָכט טע־ מַכט; דיע קענטניז דערזעלבן צילדט דיע גרונדלאגע מוס וויטערן עלפּאָלגרייכן זטודיום. דורך מיין געריכט מַס מיס נעפּאָלגט, זאָווייט עז ניכט מוד עלמאנוג דע׳ לעצטמוטערהלטע נאָטוועדיג מיזט; דער טיילנאהמע מן פּפּערטליכע אנגעלעגע־ הייטן זאָווייט מען דורך אכדערע ערזעטלט וועדען קאָן[1]), מוכד דע׳ מירדיסטן נעמוזע, מוס ניכט דע׳ פּערדערליכטן לעצטגענוזט אנהייס מו פּאללען. דורך מיין נעריכט מַס דע׳ פּלאפּע, דער מוף דען מוד נעזונדהייט מוכד קאָרפּערליכען קראָפּטיגונג ער־ פּאָרדערליכען צעשׂרִקט וועדען מוס; דער מוכטערפלוג, דע׳ גלייכגילטיגען פלוידערע, מוכד דע׳ שׂרגע, וועלכע צוידע מוד זאָווייט נעפּאָלגט וועדען זאָללען, אלז ע׳ מוד ערהאָלונג דיענליך זיזט. דיזע צעשׂרִקונג דער עלוואהנטען זאכ דינגט זיזט נאָטוועדיג, וועטן דיע ערפּאָרדערליכע לייט מוכד נעמוֹגענדע גייזטיגע רוהע פּוֹל דאז לערנען דער תורה נעוואָנען וועדען זאָלל. דורך לאכגמוט; נעדולד אָכט טעפּ־ טיגקייט זאָוואָהל צוים לערנען זעלבזט, אלז מוך מיס פּערקעהר מיט דעם לעהרער, דען נעמאָזען מוכד דען בוֹלטרן,[2]) זיזט מיינע צעדינגונג, וועלכע דיע גרוֹנדליכקייט דע׳ לערנע־ צעמזפרוכט. דורך טערלעזגוֹטע, דיע טערפּאָרגענדע טוגענד,[3]) וועלכע דיע גייזטי־ גען פּאָרמוֹגע מכדערער נערנע מנערקענט מוכד פּאָרדערט מוכד דאסער מוף נייד־לאָז צע־ לעהרונג פּאָן יעדערמאנן מנגיממט. דורך פּערטרויען מוף דיע וויזען; דאז טרוֹיע פּערזטאללטען דער מוֹצערליפּערטען וואהרסייטען דער וויזען, זעלבזט וועדן מוזער פּער־ זטאללטען ניכט זו פּאזזען פּערמאג. דורך ערטאגען פּאָן ליידן, אלז פּאָן נאָטט פּערפּאָגטט זיך מצאללטען זו לאזזען. — דורך דיע פּאָרעוואָנטען פּאָרלוֹגען גאללונגט דער מיט דער תורה זיך צעשׂפּטיגעדע מוף זו פּאָלגעדען קאָרקטערלוֹגען, וועלכע פּוֹל דאז ערפּאָלגרייכע לערנען מוכד לעהרען ערפּאָרדערליך זינד. ער קענט זיין דען גראָד זייכער מיינער בעפּאָהיגונג מוכד זיינעז וויזען מוכד מוֹצערהעדט זיך ניכט; ער קענט מוף מנדערן נעגעוֹדער מן, דאָס זיע זו מיינער צעפּאָלגטען זטעל־

לונג

---

[1]) זיהע אָבטן פרק 2 מטנה 6 וצמקום סאין מנסיס.

[2]) זיהע דאָזובזט ולא הקפדן מלמד.

[3]) זיהע אָבטן פרק 1 מטנה 13 לג טוב.

וְאֵלּוּ הֵן, בְּתַלְמוּד, בִּשְׁמִיעַת הָאָזֶן, בַּעֲרִיכַת שְׂפָתַיִם, בְּבִינַת הַלֵּב בְּשִׁכּוּל הַלֵּב, בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה, בַּעֲנָוָה, בְּשִׂמְחָה, (בְּטָהֳרָה), בְּשִׁמּוּשׁ חֲכָמִים, בִּדְבּוּק חֲבֵרִים, בְּפִלְפּוּל הַתַּלְמִידִים, בְּיִשּׁוּב, בְּמִקְרָא וּבְמִשְׁנָה, בְּמִעוּט סְחוֹרָה, בְּמִעוּט דֶּרֶךְ אֶרֶץ, בְּמִעוּט תַּעֲנוּג,

פּיעלניג דינגט; מונד דיעט זינד עס:
1) דורך זעהען, 2) דורך רייכטיגעס
הערן, 3) דורך בעטיאטען מויס=
דרוקק דער זיפצן, 4) דורך מיינזיכט
מונד דורך וויזהייט דעס העלגענס,
5) דורך טוי, 6) דורך עהרפורכט,
7) דורך בעטיידעהייט, 8) דורך
פרײַדע, (דורך ריינהייט),[1] 9) דורך
בעדיענונג דער וויזען, 10) דורך דען
מנטזום מן גענאָזען, 11) דורך דיע
ערחַלטערונג דער טוֹגער, 12) דורך
רוהע, 13) דורך דיע היזיגע טריפּט
מונד דיע אטנס, 14) דורך מיין גע=
רינגעס אַם מיך גטטפּטט, 15) דורך
מיין גערינגעס אַם דער טיזנַהאט

דורך מכטונדפּיערליג דינגע, דורך מכטונדפּיערליג גייטינע מונד זיטטליכע פּאָרגֹנגע. מונד דיעזע זינד עז: דורך לערנען; דורך דען מֹנדליכען מונטערריכט, דער ניכט דורך דאז לערנען מוין בוכערן ערזעטלט וועדטן קאנן. דורך ריכטיגעז טֶלֶן; מויפּמערקזאמע לוהֶרען דעז בוֹלערז צויס פּאָרטרֹגע דעז לעסרערז. דורך בעזטימ= טען מויזדוקק דער ליפּפּען, ד' ס' דורך בעמויזע וואָטליכע מיינפּרֹגען דעז בע= לערטען, וואָלו דיע הוֹיפּיגע וויעדערהָלונג ערפּאָרדערליך מיזט. דורך מיינזיכט, דאז ריכטיגע פּערזטטטען דעז בעלערטען, מון מיינדורך ניכט נור דאז ריכטיגע פּערזטאָנדניז זו ער= לאַנגען, זאָנדערן מויך דאז בעלערטע מויך מנדערע דינגע מנוועגדען זו קאָננטן. דורך זוי פּאָך דעס לעסרער, וועלכע דעס בוֹלער גלייך דער טרפּורכט פּאָך גאָטט מיננע= וואָהרען זאָלל. דורך טרפּורכט פּאָך גאָטט מונד זיינער לעסרע. דורך בעס י= דענטיט, וועלכע דען בוֹלער פּאָטיג מאכט, גרוֹנדליכעז וויזען זיך זו עלוועדען מונד ניכט זטאָלצען בעמוֹטעז מויך זיינע בעליעבטע עלטרֹגטען קעננטניזע זו זוין, דורך פּרוֹ= דע אם לערנען מונד מן דען עלטרֹגטען ערפּאָלגען, וואָדורך דער לערניפּער זטעטז רעגע גלייבט. דורך רייכטיט מין בעזיכונג מונד וואָנדעל. דורך בעדיענונג דער וויזען, וועלכע מיינען זטעטען מכטום מן דיעזעלבען בעדינגט. דורך זאָלכען מכ= טום לערנט מען דיע לעבענזוויזע דער וויזען זור נאכאמונג קעננען. דורך דען מ כ= טום מן בעטאָזען, וועלכער מיינען מויזטוים דער מיינונגען מוֹבער דאז בעלערטע בע= זוטקקטן זאָלל. דורך דיע ערֶטערונג דער בוֹלער, וואָדורך דאז וויזען פּער= גרֶסערט מונד דיע בעגריפּפּע מונד מורטיילע בעקלֶרט וועדטן. דורך רוהע דעז בייזטעז, דיע זור גרוֹנדליכקייט צויס לערנען מאכטע מונד פּאָן דעס מנטללטן, מבער אָבער= פּלֶכליכען לערנען זורקקהֶלט. דורך דיע היליגע טריפּט מונד דורך דיע

---

[1]) „דורך רייכטייט" מיזט ניכט מן זוֹלטן מויזגעבען עטהָלטען, וועזהָלב וויר דיעזע מיינעטפּפּט ניכט בעלֶהלט הָבען.

וְהַכְּהֻנָּה בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע, וְהַתּוֹרָה נִקְנֵית בְּאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה דְּבָרִים.

מוּזן דיע פּליעזטעלוועֶרדע מיט פֿיעל־
וּנדזוועַנציג, וועֶהרענד דיע תּוֹרה־וועֶר־
דע עלוועָרבען ווירד דורך מַכטוּנד־

וועג נחמנען. 14) דיעזער וועג חיזט חוכדעסרחֶנקט. 16) u. 15) דיע צוֶיטע דעז פֿאָלקעז מוס דעס קעֶניגע פֿאָרגעלעגט ווערדען, חוכד עד דחרף דיע פֿאָרגֶעבליכע הֶלפֿטע פֿאָן חללעס נעהמען. 17) דער קעֶניג דחרף חכטונדזעכציג פֿרויען הֵירחטען. 18) עד דחרף פֿוֶר זיינען פֿריפֿחטגעדרוירט ניכט מעהר פֿעהדע הֶלפֿטען חלז ערפֿאָרדערליך זינד. 19) חויך דיע חנהוֶיפֿונג פֿאָן גאָלד חוכד זילבער חיזט חיכט חוכטערזחגט, זאָוויט עז ניכט לוס זאָלד זיינער הענדע יגרפֿאָרדערליך חיזט. 21) u. 20) עד מוס זיך חלז קעֶניג חיינע לוויידע סֵפֶר תּוֹרָה שרייבען לחזזען, דיע עד יעדערצייט מיט זיך פֿוֶהרען מוס. 22) ניעמחנד דחרף חויף דעז קעֶניגז פּפֿערד רייטען, 23) ניעמחנד חויף זיינעס זטוהלע זיצעז 24) חוכד ניעמחנד זיך זיינעז זלטפּטערז צעדיענעז. 25) ניעמחנד דחרף דען קעֶניג זעהען, וועז עד זיין הויפּטהחר שניידעט, 26) וועז עד נחקקט חֶדער 27) וועז עד חיס צחדע חיזט. 30—28) עד מוס רעכט, גחדע חוכד וואָהלטהעֶטיגקייט חין הֶהעס גרחדע חוֹצעז.

דיע פריעזטערוואָרדע ווירד דורך פֿיערוכדלוועזיג פֿאָרעכטט ערוואָרצען. זיע צעזטעהען חין פֿאָלגענדען חפּפּערגחצען, דיע דער פריעזטער עהֶלט:

2) u. 1) דיע פֿלייסטיילע דעז זוֹהנהֶפּפֿערז (חַטָּאת) חוכד דעז סולדהֶפּפֿערז (אָשָׁם), 3) דער פֿריעדעזהֶפּפֿער דער גענוינדט (זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר), 4) דעז גענֶפֿלוֶגעל־זוֹהנ־ הֶפּפֿערז (חַטָּאת הָעוֹף) חוכד 5) דעז סולדהֶפּפֿערז דעז פֿערזוֹנדיגונגזוויֶפֿעלז (אָשָׁם הָלוּי). 6) דחז לוג[1]) הֶל נוס הֶפּפֿער דעז חויזהֶטליגען. 7) דיע לווי זרהֶטע (שְׁתֵּי הַלֶּחֶם), וועלכע חס סדעות־פֿעזטע חוי נוֶיעס וויינען דחרגעזרחכט ווחורדען. 8) דיע סויזרהֶטע (לֶחֶם הַפָּנִים), וועלכע חן יעדעס סדת גענוועכזעלט ווחורדען. 10) u. 9) דיע חוֶזעל־ רעזטע דער חחהלהֶפּפֿער (מִנְחוֹת) חוכד דעז עֹמֶר, וועלכעז חס לווייטען טחגע דעז פסח־ פֿעזטעז דחרגעזרחכט ווחורדע. 11) דיע ערזטגעזהֶרעטען דעז פֿיעהעז 12) דיע ערזט־ ליגזפֿרוֶכטע. 13) דיע חויזגעהֶזעטען טיילע (הַמּוּרָם) דעז דחנקהֶפּפֿערז חוכד דעז נָזִיר־ווידדערז. 14) דיע הוֶיטע דער טיערהֶפּפֿער. 15) דיע העזע (תְּרוּמָה). 16) דיע העזע דער לעוויטע־לעהרטען (תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר). 17) דיע העזע פֿאָס טייגע (חַלָּה). 18) דיע חזגחזע דער סוֹר (רֵאשִׁית הַגֵּז). 19) דחז לאָזענעלד פֿוֶר דיע חאָנוליכען ערזטגעזהֶרטען. 20) דחז לחמס דער לאָזונג דעז ערזטגעזהֶרטען פֿאָס עזעל. 21) דער זוג, דיע קיננזחקקען חוכד דער חחגען חיינעז יעדען טיערעז. 22) דחז זחננוט. 23) דחז גענסיליגטע חוכד ניכט חויזגעלאָזטע פֿעלד (שְׂדֵה אֲחוּזָה), חוכד 24) דחז פֿרעמדלינגען ענטוועדעטע, וועלכעז נחך דערען טאָד ניכט מעהר זוֹרקקגעזעדען וועדען קחנן, וויל קיינע ערבען דחז זינד (גְּזֵל הַגֵּר). חוכד דיע תּוֹרה ווירד ערווֶהרצען

דוך

---

1) חונגעפֿאָהר 1. 1/2

מִכְתָּרָם וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתֶּךָ שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ׃ ו גְּדוֹלָה תּוֹרָה יוֹתֵר מִן־הַכְּהֻנָּה וּמִן־הַמַּלְכוּת. שֶׁהַמַּלְכוּת נִקְנֵית בִּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת

פּערזוֹנען מיט דיין מַרבייט׃גטגטער, דער דיר בעלַהזטן ווירד דען זָהן דיינע ווירקענ׃

(6) גרוֹסער מיט דיע תורה־וויר׃ דע מַן׃ דיע פריעזטער׃ מוּנד קרוֹניג׃ וויר׃דע; דען דיע קרוֹניג׃וויר׃דע ווירד ערווָרבען מיט דרייסיג פָּרלעכטען[1])

דער הימפּלום דער הָכגעזטעללטען פערזָנלִיכקייט. מוּנד לופּערלִיזיג מיט דיין מרבייט׃ גענדער, דער דיר בעלַהזטן ווירד דען לָהן דיינע ווירקענ׃. דו ווירזט הָנט זוכען נאך גרָסט מוּנד עהרע מוּנד בעלוֹזטען נאך מירדיסען בעוויזען חללוּ עלהי׃ גען דורך דיע לופּערלִיזיגע בעלָסונג דיינער גוטען טהטען מין דיינער מוּנד מין דער קרָממעדען וועלט.

7 גרָסער מין בעזוג חויף וועדע מוּנד בעדויטונג מיט דיע תורה־וויר׃ דע חלוּ דיע פריעזטער׃ מוּנד קרָניגזווירדע. דיוע ערקענטען ווי דהרען, דהס דיע פריעזטער׃ מוּנד קרָניגזווירדע ווָהל מיט פיערוכדלוחנליג, בעליהוגזווייזע דרייסיג פָּרלעכ׃ טען[1]) פערקופּט מיט, דיע תורה־וויר׃דע מיט פיערוכדלוחנליג בעליהוגזווייזע דרייסיג פָּרלעכטען זינד. דיע קרָניגזווירדע ווירד ערווָרבען מיט דרייסיג פָּרלעכטען.[1]) דיוער חויזרוק „ווירד ער׃ ווָרבען" מיט מין דער זינע חויפּוּפּחזען, דהס מיט דער ערווערבען דער קרָניג׃ מוּנד פריעזטערווירדע דרייסיג, בעליהוגזווייזע פיערוכדלוחנליג פָּרלעכטען1) פּערבונדען זינד. דיע קרָניגזווירדע מין חיזרהעל מיט ערבלִיך, ווען דער זָהן דיע זטעלע דער פּחטערז חויפּוּלען קהן; דיע הגגעהרִיגקייט זוס פריעזטערזטהמע מיט דורך דיע בעזורט גע׃ גענדען, מוּנד נור דיע תורה־וויר׃דע קהן חיס חיגענטליכען זינע ערווָרבען ווערדען, ווהז פָּרלוֹגלִיך דורך דען בעזיטן פָּהן חכטונדפּיערליג גייזטיגען מוּנד זיטטליכען פָּרלוֹגען מָגלִיך חיזט. דיע דרייסיג מיט דער קרָניג קהן זיך דורך דיע מויער מוּנד פּערלוֹיכונג חנדערער חיינען דער קרָניג. 13) דער קרָניג קהן זיך דורך דיע מויער מוּנד פּערלוֹיכונג חנדערער חיינען

1) בעליהוגזווייז פּערפּליכטונגען.

ווער

וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל אִם־אַתָּה עָשֶׂה כֵּן אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ׃ אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לָךְ לָעוֹלָם הַבָּא׃ ה אַל־תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמֶךָ וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד יוֹתֵר מִלִּמּוּדֶךָ עֲשֵׂה וְאַל־תִּתְאַוֶּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל־מְלָכִים שֻׁשֻׁלְחָנֶךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם וְכִתְרֶךָ גָּדוֹל

מוּנד דענקסט איט דער תורה דיך אוֹהטן. וועגן דו מַוזסט טהועזט, דמַכ (תהוֹים 128,2): היין דיר מוּנד וועהל דיר; סיין דיר מין דיעזער וועלט מוּנד וועהל דיר מין דער קמָא= וועלט וועלט.

(5) זוכע ניכט גרמָסט פּוֹר דיך מוּנד געוֹוזטט ניכט נמַך עסלע. ווירקע מעהל מַוז דו זערוזט מוּנד בעזעהרע ניכט נמַך דעם טיטע דער קמָניגע; דענן דיין טיט מיוט גרמָסער מַוז: מיהר טיט, מוּנד דיינע קרמָנע מיוט גרמָסער מַוז מיהרע קרמָנע, מוּנד נו=

מוֹסעפּלעז לעזען פּוֹרטן מוּנד דענקָך מיט דער תורה דיך מוֹסטן, ד׳ ס׳ טרמָטן דער סוועטן זמָרגען מוס דאז מוּנדעדינגט נמָטיגע, מוס זרמָט, ווּאזער מוּנד לאגער, מוּנד טרמָטן מאגיפּאכער זמָמטיגער אנליגען, דאכף דאז מוֹסעפּלעט זעמפּאטי= גען מיט דער תורה ניכט פּערנאכלאזיגט וועדען. וועגן דו אלזָ טוסועזט; וועגן דו מוך מוגטער זמָלכטן פּערפּלטניזזען דיר תורה=קענטניזע מגייגטזט, דאגן סיל דיר מוּנד וומָהל דיר. סיל דיר מין דיעזער וועלט מוּנד וומָהל דיר מין דער קמָמענדען וועלט; דו ווירזט סליעסלין מוך נייטליכטז גלוֹקק מין דיעזער וועלט מוּנד וומָסרע גלוֹקזעליגקייט מין דער קמָמענדען וועלט עלמָגגען, זמָ וויע דיעז זען דען פּמָרסעלגעטענדען מויזפרוֹכטן געסילדערט וומָרדע.

6 זוכע ניכט גרמָסע פּוֹר דיך. מָזוומָהל דער געטרטע אלע פּרוֹפּער עדוומָסטטן מויזלייכטוגגען פּערדיענט, זמָ דאכף עך דענמָך ניכט נאך מירדיסער גרמָסע מוּנד אנטרקענוג זטרטבטן, וועגן עז זיך נור מוס זיינע פערזמָן המנדעלט. מיזט עז זיכ= גענען פּוֹר דיע סיליגע זאכע מוּנד פּוֹר דיע פּערטרטוג דער געזומטסייט טרפּמָרדעלין, זמָ מיזט עך געלאדענו פּערפּליכטעט, זיך דיע געזוֹרגעדט אנטרקענוג נו ערווירקען.[1]) מוּנד גלוֹזטע ניכט נאך עסרע, וועגן אנדערע געסרט וועדען מוּנד דו מוכטע= אכטעט גלייבזט. ווירקע מעסר אלז דו לערנזט; לערנע ניכט נור, זמָנדערן זוכע נמָך מעסר נו ווירקען פּוֹר פּערגייטוג דער תורה, פּוֹר דיע טרפּלוג דער גזעטלט מוּנד פּוֹר מויזוג דער וומָהלטהמָטיגקייט. מוּנד בענעסרע ניכט נאך דעס טיפּע דער קמָניגע, נאך גרמָסעס מויפּוומָנד, זעלבזט וועגן דו עז וומָסזט, מוס אלע זוכע מוּנד בעדוֹרפּטיגע מין גרמָסער לאסל בעווירטען נו קמָנגען. דענן דיין טיפּ אזיז מיזט גרמָסער אלז אינסר טיפּ; דיין עדלעז זטרטבטן מין דער תורה מוֹבט מיינען זענענבריגענדען מיינפּלום מוין אלע דיינע מיטמענסען מוין. מוּנד דיינע קרמָנע מיזט גרמָסער אלז אינסרע קרמָנע. דיינע דורך דיע תורה עלאנגטע וומָרדע מוּנד דאז היערפּמָן הבהמָגיגע ווירקען נוס וומָסלע דער מענסייט זיכד מן מיינפּלום גרמָסער אלז

דער

[1]) זיעהע מָבטן פרק 2 מטנה 6 ובמקום סאין מנסים הסחדל להיות חיים.

מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אֶחָת
אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִּבּוּר אֶחָד אוֹ
אֲפִילוּ אוֹת אֶחָת עַל־אַחַת כַּמָּה
וְכַמָּה שֶׁצָּרִיךְ לְנַהֵג בּוֹ כָּבוֹד, וְאֵין
כָּבוֹד אֶלָּא תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר כָּבוֹד
חֲכָמִים יְנְחָלוּ, וּתְמִימִים יְנְחָלוּ
טוֹב, וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר
כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי
אַל־תַּעֲזֹבוּ: ד כָּךְ הִיא דַּרְכָּהּ
שֶׁל־תּוֹרָה, פַּת בְּמֶלַח תֹּאכַל וּמַיִם
בִּמְשׂוּרָה תִּשְׁתֶּה וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן

וואר פֿאָרמיינט מַנדערן זערנט מיינען מַבטניטט מָדער מיינען וועהרזמַטן מָדער מיינען פֿערז מָדער מוך מור מיינען בוכזטמַבען, מואוויעפֿינען מעהר אוט ער מיהם עהרע ערווייזען. עהרע בערוהט מור מין דער תורה, דענען מיזט גענוגט (אטו 3,35): „עהרע ערבען דיע וויזען" מונד (דמזעלבט 28,10): דיע פֿאָלקמאענע ערבען גוטען.[1] גוטען מיזט מור דיע תורה, דענן עז מיזט גענוגט (דמזעלבזט 4,2): מיינען גוטען קוין המַבע מיך מוך גענגעבען, דמַרום פֿערלַזזט מיינע זעהרע ניכט.

(4) זָה מיזט דיע וויזע דער תורה: ברָט מיט זמַלן עזען, וומַזער נמַך מַם טרינקען, מוך דער ערדע טלַפֿען, מיין מוהעפֿאָלגט זעבען פֿוהרען

מיזט דיעז דיע הויפֿיג מיס תלמוד מור מנוועגדונג קאָממענדע סלוספֿאָלגערונג פֿאָס לייכטען מוס שוויעריגען, דיע מן דיע געסיכטע מריס'ז (זמדר 12,14) מגלעהנט. וועכן זאָן דוה, דער קאָניג פֿאָן מיזרחעל, דער פֿאָן מחיתפל ניכטז מלז יענע נוויי דינגע גענעהרט סחטטע, מיסן דענקאָך נאכנטע זיינען לעסערע, פֿוהרט מוכד פֿרוֹיכד, וועד פֿאָן מיינעס מנדערן לערנט ח' ז' וו'. עסרע צעדוהט מור מין דער תורה. וואהרע עהרע ערלאנגט דעריעניגע, וועלכער זיינער קענטניזע וועגען גענעהרט וויזד. מנדערע כינגענען, וויע י' ז' דיע רייכען לוֹיטע, האבען ניכט דיע גענוימהייט, זאָ דיע עהרע מיהרער פערזאָן אָדער מיהרען נוֹמטינגען פֿערהאָלטניזזען גילט, דוך דערען מויפֿהאָרען מוך דיע עהרצייטונג מויפֿהאָרען קאָנן. דענן עז מיזט גענוגט: עהרע ערבען דיע וויזען, מוכד דיע פֿאָלקאָממענען מין דער תורה ערבען גוטעז. גוטעז מיזט אבער נור דיע תורה. דאז וואהרע היל עלאנגט מאן נור דוך קענטניז דער תורה מוכד בעפֿאָלגונג מיהרער פֿאָרשריפֿטען; דענן עז מיזט גענוגט: מיינען גוטען קויף כאבע מיך מוֹיך גענגעבען, דאמוס פֿערלאזזט מיינע לעהרע ניכט.

4 זָה מיזט דיע וויזע דער תורה. ניכט זאָ לייכט מוכד ניכט זאָפֿאָרט עלאנגט מאן דען מין דען פֿאָרהערגעהענדען מויזפרוכען בעלייכטטען פֿאָרגאָנג; דאז לערנען מיזט פֿיעלמעהר הויפֿיג מיט מוֹהעפֿאָללער לעבעמוויזע פֿערבונדען. בראָט מיט זאלן עזזען, וואזזער נאך מאם טרינקען, מויף דער ערדע שלאפֿען, מין

מוֹהעפֿאָללעז

---

1) היידענהיים טרייבט כבוד חכמים ינחלו ותמימים ינחלו טוב, ליתח בכתובים ואולי הוא נספר בן סירא, דאם דיע וואהרטיינליך מיין פֿערז מוי: דעם בוכע בן סירא יי. מיינער מַנזיכט נאך זינד דיע: נווי המַבע פֿערזע מוי: אטו 3,35 מונד 28,10; פֿערגלייכע קראָנטער: מוֹבערזעטלונג נור זטעלע.

אוֹ פָּסוּק אֶחָד אוֹ דִּבּוּר אֶחָד אוֹ
אֲפִילּוּ אוֹת אֶחָת צָרִיךְ לְנַהֵג בּוֹ
כָּבוֹד, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּדָוִד מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל
אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד קְרָאוֹ
רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה
אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי. וַהֲלֹא
דְבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמַה דָּוִד מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לָמַד מֵאֲחִיתֹפֶל
אֶלָּא שְׁנֵי דְבָרִים בִּלְבָד קְרָאוֹ
רַבּוֹ אַלּוּפוֹ וּמְיֻדָּעוֹ, הַלּוֹמֵד

מיינע זעהר־מאַטן מָדער מיינען פֿערי
מָדעל מיינע מויזפֿרוך מָדער מוך
כור מיינען בוכטאַבען, אוֹם מיהם
עהרע ערוויזען. דען זָי פֿינדען ווער
ביי דוד, דעם קעניג פֿאָן מיר־מַען,
דער פֿאָן מחיתפֿל כול לווי דינגע גע־
זערט האַטטע מונד דעננאָך מיהן
נאַנטע זיינען זעהרער, זיינען פֿאָרזטען
מונד זיינען פֿרײַנד. דען ע: מיט גע־מַגט
(תהלים 55,14): מונד דו, מיין מענט
מייגע: זטאַנדע: איין פֿאָרזט מונד איין
פֿערטרויטער. אוֹם דיע: ניכט נו דעם
זוֹסע קל וחומר (זוֹם פֿאָם זייכטען
נום טוויערינגען) פֿאָהרען: וועגן טאָן
דוד, דער קעניג פֿאָן ישׂראל, דעל פֿאָן
מחיתפֿל ניכט: מַן יענע נווי דינגע
גע־זערט האַטטע, מיהן דעננאָך נאַנ־
טע זיינע זעהרער, פֿאָרזט מונד פֿרײַנד;

הלט, אַדער מיינען לעהרזאַטן, וועלכער פֿערשיעדענע מויזפֿרוכ מומפֿאַסט, אַדער מיינען פֿערז דער סיליגען שריפֿט אַדער מיינען מויזפרוך דער מסנה אַדער מויך נור מיינען זוכזטאַבען ד׳ ה׳ דיע ערקלעהרונג מיינעז זאַלכען, מום מיהם עהרע ערווייזען; דענן פֿאַן דעס ריכטיגען פֿערזטענדניז דער גאַטטעזלעהרע הענגט דיע ריכטיגקייט מומערעז דערקענט מונד האַנדעלט חצ. ווייר מוזזען דאהער דעיעניגען, פֿאַן וועלכעס ווייר מירגענד מיינע זייהילפֿע נור ערלאַנגונג דעז ריכטיגען פֿערזטענדניזעז ערהאַלטען האַבען, אַלז מומערן וואַהלטהאַטער פֿערפֿאַהרען.[1]) דענן זאַ פֿינדען ווייר עז זיי דוד, דעס קעניג פֿאַן ישׂראל, דער ניכט נור אַלז קעניג, זאַנדערן מויך אַלז נעלעהרטער דער ערזטע מאַנן מיז מיזראַעל גטוועזען, דער פֿאַן מחיתפֿל, וועלכער וואַהל מיין גרויסער נעלעהרטער, אַבער מיין זיַנדער ווער, נור לווי דינגע גע־לערנט האַטטע. עז מיזט דיעז דיע וויכטיגקייט דעז נעמיינזאַמען תורה־לערנעז מונד דיע מרט מונד ווייז דעז פֿערהאַלטעז מיס לעהר־ מונד נאַטטעזהויז, ווּאַז דוד מין זיינען וואַרטען מן מחיתפל מכגדוֹיטעט האַבען ווילל: דיע ווייר נוזאַממען זיסעז לוויענעזפרוך נע־פּלאַגען, נום גאַטטעזהויז נאַבען מין גטעוֹאַמעל (תהלים 55,15). מונד דעננאַך מיהן נאַנטע זיינען לעהרער, זיינען פֿיַרזטען מונד זיינען פֿרײַנד. דענן עז מיזט גענאַגט: מונד דו מיין מענש מיינעז זאַלכעז, מיין פֿיַרזט מונד מיין פֿערטרויטער. עז זטעללטע זיך מיסס גלייך מין זענוג מויף ווייזען, נאַנטע מיהן מצבר דעננאַך פֿיַרזט מונד פֿערטרויטער וועגען דער לווי פֿאַן מיסס עהאַלטענען לעהרען. מום דיעז ניכט נו דעס סלוסע קל וחומר פֿיַרגען: עז

מיזט

1) חוזער זעהרער, דעם ווייר פֿערעהרונג מין פֿאַוֹנעם מוסַמַגט טויַדיג זיכ, מיזט מַבער נור דעריניגע, פֿאַן וועלכעם ווייר דעז גרוֹסטען טיין מוזערעז וויזען בעזיטצען.

מַכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־ לוּחוֹת׃ אַל־תִּקְרָא חָרוּת אֶלָּא חֵרוּת שֶׁאֵין לְךָ בֶּן־חוֹרִין אֶלָּא מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה׃ וְכָל־מִי שֶׁעוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה הֲרֵי זֶה מִתְעַלֶּה׃ שֶׁנֶּאֱמַר וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת׃ ג הַלּוֹמֵד

מֵחֲבֵרוֹ פֶּרֶק אֶחָד אוֹ הֲלָכָה אֶחָת

מוזד דיע טריפט, גמטטעזטליפט מיזט זיע, מיינגעגרמבט מיז דיע טמפעז. זיע: ניכט מיינגעגרמבט, זמנדערן פריי, דעג דו המזט קיינע פרייער מעגטע: מז: דעגיעניגען, דער זיך מיט דער תורה בעטאפטיגט, מוזד יעדער, דער זיך מיט דער תורה בעטאפטיגט, זטייגט מיאמער העהער. דעג ע: מיזט גענומז: (במדבר 21,19) פמן אתנה נמך נחליאל מוזד פמן נחליאל נמך באות.

(3) וועד דמ זערנט פמן מיינעמ מגדערן מיינען מבטניטט מדער מיינען

זמנדערן מחכט נערחדט היינען נמך סליממערן חיינדזוקק. דיעזען בילדערן גלייכט דער מיט פערזטאנד חוזד פאסיקייט בענאבטט חיזרחעליטט, וועלכער דער תורה זיך ענט־ ליעסט. חוזד זיע, דיע סיליגע סריפט, זחגט פערנער: דיע טחפלן דער לעסנגע־ בזמט, נמטטעזוועדק זיכד זיע, חוזד דיע סריפט, גמטטעזסריפט חיזט זיע, חיינגעגרחבען חין דיע טחפלן. ליעז כיכט חיינגעגרחבען (חרות), זמנדערן פריי (חֵרוּת), ד׳ ס׳ בעדענקע חויך דענן חין דיעזעס וואמט חָרוּת ליענעדען זיך, וועלכעז חמכט פמקחליזחטיון חֵרוּת נעלעזען וועדען קאֶננטע, מנדוויטענד: דוסחזט קיינען פריידרן מעכסען חלז דעכיעניגען, דער זיך מיט דער תורה בעטאפטיגט. דיע סינגעדונזפמללט בעטאפטיגונג מיט דער תירה פוהרט זור וואהרען פרייהייט דעז גייזטעז; זיע מחכט פריי פמן חילרטוימערן, פריי פמן ליידענ־ שאפטען חוזד בעגיעדען חוזד שאפט ערלייכטערונג פמן חירדיסען זמנגען חוזד בעשוועד־ ליכקייטען. חוזד יעדער, דער זיך ערמטליך מיט דער תורה בעטאפטיגט, חויך דער, דעזען חנלאגען בעריכטער זיכד, זטייגט חיממער סאסער חן פמללקמחמעהייט חוזד בעגלוקקעמדער נופריעדענהייט. דענ ע זחיזט בעזחגט חין דעס זור פערהערליכונג דעז מְרָיָם־צרונעמ פמן חיזרחעל חנגעזטימטען ליעדט: פמן מתנה נמך נחליאל חוזד פמן נחליאל נמך במות. ע זיכד דיעז חין דעס ברונעטליעדט ערווחס־ טען חָרטזחמען, וועלכע פמן דען וויזען זיכבילליך בעדויטעט וועדען חלז דיע זטופען, וועלכע וויל דורך דען גייזטיגען ברונען דער גמטטעזלטערט טלחנגען קאֶננען. פמן מתנה, פמס בעטענקט גמטטעז, דער תורה, בעלחנגט מחן נמך נחליאל, זו דעס וואהרען טרבע גמטטעז, דחז חין דער וויזהייט דער גמטטליכען לעהרע בעזטעפט חוזד פמן נחליאל, דעס גמטטעזטערבע בעלחנגט מחן נמך במות, זו דען המֶהען דעז חילדיסען חוזד גייזטיגען גלוקקעז.

3 וועד לערנט פמן חיינעס חנדערן, חויך חָהנע דירעקטע בעלטסרונג צוי חיסס בעזוכט זו הַחבען, חָדער חויך, וועגן דערציגע, פמן וועלכעס טר לערנט, בעדויטעד בעריכמער חן וויזען חוזד חזעטען חיזט. חיינען חבסיטט, דער פיעלע לעהרזחטלע עגט־

יוֹם וָיוֹם בַּת־קוֹל יוֹצֵאת מֵהַר חוֹרֵב
וּמַכְרֶזֶת וְאוֹמֶרֶת אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת
מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל־תּוֹרָה, שֶׁכָּל־מִי
שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה נִקְרָא נָזוּף,
שֶׁנֶּאֱמַר נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר אִשָּׁה
יָפָה וְסָרַת טָעַם. וְאוֹמֵר, וְהַלְּחֹת
מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב

מַ׳ יעדעס טאָגס געהט מיינע גאָט־
ליכע זטיממע פֿאָס בערגע חורב מויז,
רופֿט מוזד זפריכט: וועהע מיהנען,
דאָ מענטען, אָב דער בעטאָמונג דער
תורה, דאָ יעדער, דער זיך ניכט מיט
דער תורה בעטאָפֿטיגט, ווירד מיי
פֿערוויזענער גענאַנגט. דאָן ס׳ מיזט
געזאָגט (מטלי 11,22): מיי גאָלדענער
רינג מיז דער נאָז מיינע; טווייפֿענדע
מיינע טאָנץ פֿרוי איט מויזטוייפֿענדע
זינען. מוזד זיע זאָגט (טאות 32,16):
דיע טאָפֿעז, גאָטטעזווערק זינד זיע,

זין געדינקען פֿערטיפֿט מוזד זול ענטזעגדונג יעניע גענומען זיך פֿאָרגעלייטעט, אליף
אר מיין. מלז אר ווידער ערווחכטט, זאגט טר: דיזער זאכפֿט אלאף, דער מיך חוֹבער־
מאכטט, מיזט מיינע בעאכטונגזווערטט מאכונג. מאן זאָלל כיט דיע זטראפֿע גאָטטעז
געגען דיע זוֹנדער מכרוֹפֿען, דענן זיין ערבארמען ערזטרעקקט זיך חויף אללע זיינע גע־
טאָפֿפֿע." — רבי יהושע פֿערגליך חיזקיאל מיט דעס בילד דעז אָליפֿענבוימעז, דער וועי־
דער מיס זאָממער נאָך מיס ווינטער זיינע בלאָטטער פֿערליערט.

מן יעדעס טאגע געטט מיינע זטיממע פֿאָס בערגע חורב מויז,
רופֿט מוזד זפריכט: טאָגליך מאכטט דיע עקזיטענץ דעז בערגעז מוזד דיעטיגען,
וועלכע מויז הָאכמוט אָדער חידזטיילט וועגען דאז תורה־לערנען פֿערנאכלאָזיגען.
דער בערג מוזד חיזט דער וועזטליכע טייל דעז סיני־געבירגעז, וועלכעז, פֿעלזיג מוזד אָטנט
יענליכעז פֿפֿלאַנצטוס, חיס פֿערהאָלטניז זו חנדערן געבירגען חזיעז ניעדריג חיזט מוזד
פֿאָן נאָטט זול אָפֿפֿענבארונג געוואָהלט וואורדע, חום דורך דיעזעז זילד זו זייגען, דאס
זול דער בעזייענט מאכן דיע קענטניז דער תורה מוזד דאז גלוקקליכע לעבען
נאך דערזעלבען עלאַנגען קאָנן. דעס הָאכמוטיגען מוזד בעוסזוכטיגען רופֿט דאָרום דאז
זילד דעז חרב זו: וועסט חיסנען, דען מענטען, אָב דער בעסאָמונג דער
תורה; זיע גלויבען דאז גלוקק דורך פֿערנאכלאָזיגונג דער תורה עראָאלטען זו קאָנגען,
ערנטען חבער גערחדט היערדורך נאכטייל מוזד מונגלוקק. דענן יעדער, דער זיך
ניכט מיט דער תורה בעסאָפֿטיגט, חין ערמזטער מוזד היגענבעדער ווייזע,
ווירד חיין פֿערווירזענער גענאַנגט. נזוף חיזט דערייניגע, וועלכער מיט דעס
ערזטען גרחד דעז זאגעז נָזיפָה פֿאָן חיינעס גייזטיג הָאָערזטעהענדען בעלעגט וואורדע.
זאָ ענטליהט חויך נאָטט דעס דאז לערנען דער תורה פֿערנאכלאָזיגענדען זיינע זוֹנדען
האָנד. דענן עז חיזט גענאגט: חיין נאָלדענער רינג חן דער נאזע חיינעז
זוויינעז, חיינע זאָנע פֿרוי מיט חויזזוויירפֿענדעס זינגע. דאז זוויין
וואָהלט מיט דעס רוזזעל חן דער ערדע מוזד וואָלגט זיך גערנע חים זלאָמס. דער זמוק
חיינעז נאָלדענען רינגעז חיזט דאָסער פֿול חיין זוויין ניכטז וועניגער חלז פֿאָרטיילהאפֿט.
חויך חיינע גייזטיג מוזד זיטטליך פֿערקאָמענע פֿרוי גענוינגט ניכט דורך חיסרע זאָנזייט,

זאָנדערן

וְחִקּוּר דִּין וּמְגַלִּין לוֹ רָזֵי תּוֹרָה,
וְנַעֲשֶׂה כְּמַעְיָן שֶׁאֵינוֹ פוֹסֵק וּכְנָהָר
הַמִּתְגַּבֵּר וְהוֹלֵךְ: וֶהֱוֵה צָנוּעַ וְאֶרֶךְ
רוּחַ וּמוֹחֵל עַל־עֶלְבּוֹנוֹ וּמְגַדַּלְתּוֹ
וּמְרוֹמַמְתּוֹ עַל כָּל־הַמַּעֲשִׂים:

ב אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־לֵוִי, בְּכָל

זיכקייט מונד הערטאפט מונד ער־
גרונדונג דעו לעכטו. אוו מאפענ־
במרט מיהם דיע נעהיימניזוע דער
תורה, מונד ער וירד ויע מיו קוועו,
דער ניע פערזיעגט, מונד ויע מיו
זטרָם, דער מין זיינעם לויפט זטילקער וירד. מיין זטרָם טעט־
זטעטט חויז דער פערייניגונג פיטלער קוועלטן חָדער צאָכע, דער יט נאך דער זטילקע
דער קוועלטן חָדער צאָכע חיינע צעוויטעדט צרייטע חונד טיפּע עלאָנגט. דיעזען ציידען
ציללערן גלייכט דער תורה־געלעהרטע חומערער מסנה. עז עטזטעטעט מין חיסס דיע ער־
קענטניז דער וואהרהייט, דיע מן חומפּאנג, טיפּע חונד צעוויטונג חיממער מעהר לוממט
דורך דיע פערצרייטונג דער וואהרהייטען חונטער זיינען מיטמענטען. חונד צליייבט
ח׳ממער טרָטן דער עלאָנגטען גלאָסע צ ע ם י י ד ט ן, מין חמפרוכזלָזער פערצָרגענ־
הייט זטילקן חונד חוֹצערהעבונג גוטעז חוֹצעגד חונד גוטעז ווירקעגד; לאכע מוֹטיג
מין זיינעס פערקעהר מיט דעס נעצענמטענטען, יעדע העפטינקייט מיידענד, חונד קרָנ־
קונג פערלייהענד, דיע חיסס פָּן זיינען נעצענמטענטען ליגעפּוֹגט וואורדען. זיע
מאכט חיסן גרָם מין יעדער הימיכט חונד ערהעבט חיסן צעוֹגליך זיינער פָּלָ־
קָממענהייט חוֹצער הלָלע נעסָפּפּט.

2 רבי יהושע זָהן דע ז לוי, דעס זטאממט לוי חנגעהָרענד, לעצטט מין דער
מיטטע דע ז לוייטען חונד חס חנפּאנג דע ז דריטטען יהרהונדערטו. ער ווירד פָּן פיעלען
סָן ו דען חמָרקָעטן[1]) נעזָהלט, זָזווָהל ער מין דער מסנה מערמאלז נעזאנגט
ווירד. סוֹלער דע ז רבי יהודה הנשיא, גרוֹנדעטט ער זפּעטער מיין חיינעטו לעהרוי
מין לידדש חונד ערלאנגטע זיינען גרָסטען רוף הלז לעהרער חיזרהעלז מין לעהרע
חונד וואנדעל. רבי יהושע טרָסט פּיעלפּאך פּוֹר דאז וואָהל זיינע פָּלָקטע מיין.
ער חונטערנאהם זו דיעזעס צוועקקט פערפיעדענע רייזען, דאהונטער חוין חיינע נאך
רָסָ. פָּן זיינען פּיעלען חויזפרוֹכטען זיינען היער נור פָּלָגענדע בעזָכטערז בעזָכטעזוועדטע
ערוואָהנט: „ווער חנדערע פערדָכטיגט, פערפָלָלט זעלבזט יענעס חונרעכטט". — „דער
גלוֹבינער פערוואהרט קיינען בעלאהלטען סולדסיין מין זיינעס הויזע." — „ווער זיך ניכט
פערהיירהטעט, חיזט זָהנע גלוֹקק, זָהנע פרוֹידע, זָהנע זענגען, זָהנע הילפּע, יא זעלבזט
זָהנע פריעדען." — רבי יהושע בן לוי הָטטע חיינען זחדוזָהער1) חלז נחכזהרן, דער
חיסן פּיעלפּאך בעלָזטיגטע, ווען חלז ער נָטטע חום רחכע נעגעו חיסן חנרופּען ווָללטע.

חיין

1) ויעהע פרק I חטנה I.

וְיִרְאָה וּמַכְשַׁרְתּוֹ לִהְיוֹת צַדִּיק חָסִיד יָשָׁר וְנֶאֱמָן וּמְרַחֶקְתּוֹ מִן־הַחֵטְא וּמְקָרַבְתּוֹ לִידֵי זְכוּת וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה בִּינָה וּגְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר לִי עֵצָה וְתוּשִׁיָּה אֲנִי בִינָה לִי גְּבוּרָה, וְנוֹתֶנֶת לוֹ מַלְכוּת וּמֶמְשָׁלָה

טעט מיהן מוז איט דעאוט מוגד עהרפֿורכט, מוגד זיע בעפֿאהיגט מיהן, גערעכט, זיעבעזטהאטיג, רעדוך מוגד זופֿערזיכט זו זיין; האלט מיהן פֿער= פֿאָן דער זונדע, נאהערט מיהן דעם פֿער= דיעזט מוגד מאן גענייעסט דורך מיהן רעט מוגד טהאט, מיינזיכט מוגד זטאר= קע. דענן עז מיזט גזאגט (מטז 8,14): ביי איר מיזט רעט מוגד טהאט, מיך ביעטע מיינזיכט; ביי איר מיזט זטאר= קע. מוגד זיע פֿערזייהט מיהם הערר=

טר דורך זיינע חויפֿריכטיגע נאכזטעלליעדע זור דעזעדונג זיינער מיטמענטן חויזגזט. מוגד זיע, דיע גזלעהרזאמקייט, זטאטטט היטן חויז מיט דעמוט, דיע זיך הין הללעס פֿאָן נאָטט האהאגיג פֿוהלט, מוגד עהרפֿורכט דורך דיע עללע עמפֿינדונג דער עההאנדייט נאָטטז מוגד דיע עהקענטניז חונזערער חיגענטן ניכטיגקייט. דיעזע חיינע= מהפֿטען דעפֿיגען דען מענטן גערעכט, הין דער ריכטיגען פֿערעהרונג נאָטטז האָנע נעדענאזיכטען,[1]) ליעדעזטהאטיג, זור דעטהאטיגונג דער וואהרען נאכזטעלליעדע,[2]) רעדליך, הין דען דעזטרעבונגען נעגעז זיך זעלבזט, מוגד זופֿערלאזיג זו זיין, דעזטאנדיג מוגד חונפֿערהאנדעלך הין דיעזער עללען נעזינnונג מוגד האנדלונגזווייזע. האלט הין פֿערן פֿאָן דער זונדע; עז מייעטט יעדע נעלעגענהייט, דיע זור זונדע פֿוהרען קאָננטע. נאהערט הין דעס פֿערדיענזט; זיע מאכט עז הין= עללע וועלט חויזלוזזען. מוגד מאן גענייעסט דורך הין; זיינע נייזטיגע זיטטליכע פֿאָללקאָממענהייט זעטט נעדענמענטן דורך רעט מוגד טהאט, חיינ= זיכט מוגד זטארקע. דיע דעלעהרונג זיינעז חיינע זאָלכען מענטן חיזט הן מוגד זיך דעס נעדענמענטן פֿאָן נוטצען, נאָך מעהר חדער זיין נוטצז פֿאָרדילד מוגד דייזפיעל. דענן עז חיזט גזזאגט: דיי מיר, דיי דער וואהרהייט דער מוהה, חיזט רהט מוגד טהאט, הין, דיע מוהה, דיעטע חיינזיכט; דיי מיר חיזט דיע עלאהגונג דער זטארקע. מוגד זיע פֿערלייהט הין= ס, דעס מיט דיעזען חיינענפֿאָטען חויזנעליכ= נעטען מוהה=נעלעהרטען, ס ט ר ל י כ קייט הין דען חויגען דער מיטוועלט, ס ט ר ס פֿ אָ ר לייטונג מוגד ריכטיגען גזזטאלטונג חיהרער פֿערהאָלטניזזע, מוגד ע ג ל ו ׳ נ דונג דינז רעכטעז זור עננטיידונג פֿאָן רעכטזפֿרהגען, ד׳ ה׳ דיע גזלעהרזאמקייט הין פֿערזיכדונג מיט טוגענדהפֿטער פֿאָללקאָממענהייט פֿערהפֿפט דעס מענטן הנערקענnונג מוגד אכטונג זייטענז דער מיטמענטן, זאָ דהס מאן חיהס גערנע מהסגענזענדען חיינפֿלוס חיינהוימט מוגד זיינען הנאָדנוגען מוגד ענטזיידונגען פֿאָללגע לייזטענ. מ ה ן פֿ פֿ ע נ ז ה ר ט חיהס ד י ע ג ע ה י י מ כ י ז ז ע ד ע ר ת ו ר ה; עללענ זטרעבען מוגד לויטערע גענייnונג מאכען חיהן וווׄרדיג דענ גאָטטליכען זייזטהנדענ, דורך וועלכען ע ר חיממעד מעהר הין דיע וואהר=

הייטען

---

1) זיעהע פרק 1 מטנה 13.
2) זיעהע פֿרק V מטנה 13.

בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ זוֹכֶה לִדְבָרִים
הַרְבֵּה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁכָּל־הָעוֹלָם
כֻּלּוֹ כְּדַי הוּא לוֹ, נִקְרָא רֵעַ אָהוּב
אוֹהֵב אֶת־הַמָּקוֹם אוֹהֵב אֶת־
הַבְּרִיּוֹת מְשַׂמֵּחַ אֶת־הַמָּקוֹם
מְשַׂמֵּחַ אֶת־הַבְּרִיּוֹת וּמַלְבַּשְׁתּוֹ עֲנָוָה

(1) רבי מאיר זאגט: וואר זיך מיט דער תורה בעסטֿאָפּטיגט מוס מיהרער זעבזט ווילען עררייכט פֿיעל דינגט, מוז ניכט נור דיעזעז, זאָנ־ דערן דיע גאַנצע וועלט ערלַנגט דורך מיהן וואָרט. ער וירד גענאַנט פֿרֵינד, גענֵיבטער; ער ליעבט גאָטט מוד ליעבט דיע מענטען, ער ערפֿרֵייט גאָטט מוד ערפֿרֵייט דיע מענטען. זיע זטַט־

חויזדוקקזווייז דער הייליגען שריפֿט חֵיבעריינזטיממט, וואָהרענד דיע גמרא[1]) זין קאל־ דאָער מודהרט חזגעפֿאסט חיזט. בריימות זאָדער בריימח בעדֵיטעט „חויסערהאלב" חוד לייגט זין, דאס דיעזע חויזפרֵיכט דער מסכ־זחמלונג דעז רבי יהודה הנשיא חזגעפֿאסט חוד לזחמטענגעזטעללט, בעליהוגנזווייז ניכט זין דיעזע זחמלונג חויפֿנט־ נאָמען וואורדען. גענאָבט זיי דער, גאָטט, דער עלוואָהלט הָט זי׳ט, דיע וויזען, חוד חיסרע לעהרע, דיע דאז ערהאַבזטע, דיע פֿערבריטונג דער וואהרהיט חיס דיענזטע גאָטטעז חמטרעבט.

1 רבי מאיר[2]) זאגט: וואר זיך מיט דער תורה בעסֿאָפּטיגט חוס חיסרער זעלבזט ווילען, וויל ער דיע ערהאבענהיט חוד גרֵסט דיר תורה ער־ קענט. דיע בעסֿאָפּטיגונג מיט דער תורה, וויל גאָטט עז גענאָטען חוד חוס דיע גע־ באָטט זין ריכטיגער וויזע ערפֿוללען זו קאָננען, וויבד חאז „בעסֿאָפּטיגונג מיט דער תורה חיסרער זעלבזט וויללען." דיעז חיזט חוך דער זיבן יענעז חויזפֿרוכטז: „יעדענפֿאללז בעסֿאָפּטיגט מאן זיך מיט דער תורה, וואָנן חוך ניכט חוס חיסרער זעלבזט וויללען, דאָנן דאָדורך נע־ לאנגט מאן כאָך זור בעסֿאָפּטיגונג מיט דערזעלבזטן חיסרער זעלבזט וויללען," ער ערריכט פֿיעלע דינגע; דיע זין דער תורה חויזגעזפרֵכענען זענוגענען: לאנגעז לעבען, נאכ־ קאָממען, גלוקק, רייכטוס חוד עהרע. חוך ניכט נור דיעזעז, דאס ער זייט וואהרע חויפֿגאבט חוד וואהרעז גלוקק ערלייכט, זאָנדערן דיע גאנצע וועלט ער־ לאנגט וועלט דורך חיסן; וואָנן זעלבזט נור זיין זאָלכער מאָנ געלעבט האָטטע, זאָ וואָלט דיע וועלטסאָפּפֿונג ניכט פֿערגעבענס גטוועזען. ער וויבד בעזאנכט פֿרֵינד גאָטטעז חוך גטליבבטער דער מענטען: ער וויבד פֿאָן גאָטט גטליבבט חוך טרלאנגט חוך דאז וואָהלוואָללען דער מיטמענטען. ער ליבבט גאָטט דורך זייט עלט גזוינגונג, דורך וועלט ער דיע פֿאָרדריפֿטען גאָטטעז זין חוייגענוֹטליגער וויזע ערפֿוללט, ניכט חוי פֿורכט פֿאָר זטראפֿע אָדער זין דער הֶפֿפֿנונג חוף בעלאָהנונג, חוך ליבבט דיע מע־ נטען חלז גטסאָפֿפֿע גאָטטעז; חוף דיע, וועלכע חיינען זוכהאפֿטען לעבענזוואכדעל פֿוֹרדען. חיערדורך ערפֿרֵיט ער גאָטט, דער חיינע זאָלכע עדלע גזוינגונג חוך האנדלונגזווייז וונטט, חוך ערפֿרֵיט דיע מענטען דורך דען גוטען, בעלוהרענדען חיינפֿלוס, דען

ער

---

1) זיעהע חיינוייטונג זייטע II.
2) זיעהע אָבות פרק 4 חטנה 12.

כז בֶּן־הֵא הֵא אוֹמֵר, לְפִם צַעֲרָא אַגְרָא: (27) בן הא הא[1]) זאגט: נאך פֿער= הֿאלטניס דער מי̈הע איז דער לֿאן.

פרק ששי. זעכזטער חבמניטט.

פֶּרֶק קִנְיַן הַתּוֹרָה.[2])

א רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל־הָעוֹסֵק בְּרוּךְ שֶׁבָּחַר בָּהֶם וּבְמִשְׁנָתָם, שָׁנוּ חֲכָמִים בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה

עז זעהרט דיט ווייזען מין דער זפרַכע דער אטנה. געלָבט זיי דער, דער ערווֹהלט הַט זיי מוכד מיהרע זעהרע.

דער:עלבען טרי̈. דען ע: גיבט פֿי̈ר דיך ניכט: בע::ערט: מַן: זי: ט: דיע בע= טאָפֿטיגונג איט דער תורה מין עלטער מַביכט גע־וֹהלט דיר זעגען מין דיזער וועלט מוכד גלי̈קקזעליגקייט אין דער קָאמענדע וועלט.

27 נַמַך פֿערהֵלטניס דער מי̈הע מיט דער זָהן. דער ווערט דע: מענטע| מוכד דער דַמרוּך זיך גרי̈נדעגדע זָהן בעזיגהט ניכט מין דעם ווירקיך ער= רייכטען גוטען, זָנדערן מין דער מַגגעוַנדטע| מי̈הע מוכד מַגטערעגונג צור עררייכונג גוטער מוכד פֿערווירקליכונג גָטָער וועלט, זעלבט וועגן אַין יעגע ליעלע ניכט עררייכטע.

דיזער מויזפרוך בילדעט דע| טוֹם דע: טרַקטַט: מבות. ע: זָל אין דיזעם טוֹם דַמרוּך היגעוויזען ווערדע|, דַם אַע| זיך ניכט פָּאָר זטרעבע| נַמַך ער= לַגגונג דער מין דע| זפרי̈כע| דער פֿיָ̈טער גע־פָּאָדערטע| זיטליכע| מוכד גייזטיגע| פֿערפָּלָקָאמענונג צוריַ̈קקהַלטע, מין דעם גוִבע|, אַע| קָאָגגע דיזע: ליעל זָך ניכט ער= רייכע|, דע| ניכט פָּאָר דער ווירקליכע| עררייכונג דע: מַגגע:טרעבטע| ליעל:, זָנדערן ניכט פָּאָר דעם ערזטע| זטרעבע|, דַ:זעבע זי עררייכע|, הֵלפֿט דיע גרָמָט מוזערע: ווער= טע: מוכד פֿערדיע:טע: מַב. נַמַך דער אי̈הע, ניכט נַמַך דע| פֿערווירקליכונג, ווירד דער זָהן בעמע::ע|.

ע: לעסרען דיע ווייזען פָּלָגעדע חויזפרי̈כע, וועלכע **ברייתות** (חייגלחסל ברייתא[3]) כעגַגט וועדען, חין דער זפרַכע דער מסכה, וועלכע מיט דער

חויזדרוקקזווייזע

---

1) דַז כעסיכטליכע חי̈דער דיעזען לעסרער זיעסע מסכה 26.

2) דיעזער מַבטניטט ווירד „קנין התורה" גָדער מַגייגונג דער זעהרע גענַגגט, ווייל ער נור פָּאָן דע| פָּאָרגי̈גען דע| תורה מוכד דער בעטי̈פֿטיגונג איט דערזעלבען המַנדעלט.

3) זיעהע חייגזייטונג זייטע III.

כו בֶּן־בַּג בַּג אוֹמֵר, הֲפֹךְ־בָּהּ הֲפֹךְ־בָּהּ
וַהֲפֹךְ־בָּהּ דְּכֹלָּא בָּהּ וּבָהּ תֶּחֱזֵא
וְסֵיב וּבְלֵה בַהּ וּמִנַּהּ לָא תְזוּעַ
שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה טוֹבָה הֵימֶנָּהּ׃

(26) בן בג בג זאגט: וועלט זיט
כין מוכד טער, דענן מללעז מיזט מין
מיסר מוכד דוכך זיט ווירזט דו זעטען.
וועלדט מלט מוכד גלוי מין מיסר מוכד פֿאָן
מיסר ווייכט כיכט, דענן עז גידט פֿוֹל
דיך ניכטז בעזזעלעז מלז זיט.

בן, פֿאָרטגעגאַנגען מוכד פֿריי פֿאָן דער וועלט. מיין הונדערטיאָהריגער דענקט ניכט אטהר אַן דיזיז וועלט מוכד מיהרע פֿרײַלען, זאָגדערן מיזט נור איט דעם גטדאַנקען אַן דאָז לעבען דער קונפֿטיגען וועלט בעטאָפֿטיגט, אַז: אָב ער טאָן מין יענע וועלט מייגטגאַנגען וואָלט.

26 ב | ב ג ב ג לעבטע נור לייט דז: רבי יהודה בן בתירא, דער נו גוזטען דז: הוז מוין דיע פֿולזטענוווּרדע פֿערליכטעט המטט.1) זיין פֿאָלגט נאָט מיט יוֹחָנָן בן בג בג. דען נאָט בג בג המלטען אַנכע פֿוּר דען נאָט דז: פֿאַטערז, נאָך דזיזען בעקאַנגטען נאָט דער זאָהן גטאַנדט וואורדע, וויל זעטלטערעל יונג אַן יהרען גענוֹמֶרבען זיי. אַנדערע זיגד דער אַנזיכט, דאַס ב | בג בג מיין פּרָזעליטט גטוזעז זיי מוכד דען נאָט ב | בג בג ערהאַלטען האַבע, וועלכער דען לאַהלענווערט פֿוּלך עטהאַלטען, גלייך מוזערעם זטאַנפֿאַטער אברהם, זו דזיזען נאָט ביי דער אוֹבערגאַבע דז: בונדעזלייכטז: דער בוכזטאַבע ה הינלוגפֿוגט וואורדע. דיזזעלבען גטזיכטליכען אַנ= גאַבען גענטען מוך פֿוּר דען אטהזענער (תנא) בן הא הא מין דער נאָכזטען אטהזע. נעבען רעליגיאָזזטזליכען בזיטאַוגען בזיטלען ווּר פֿאָן בו בג בג מוך דער פֿאָלגענדען חויזפרוך: „חוך זיך ניכט דעם פֿערדאַכטט דז: דיעבזטאַה ז: חויזוזטלען נאָך אַן אַבוזענהייט דז: הויהערר חוך ניכט דאַז: דיר גזהאָריגע חוי: דעם חויז דזי= זעלבען. חוך דאַז: פֿאָן איינעם אַנדערז דיר גזטאַהלענע מיגען דיר ניכט אין הייאַי= כער וויזט וויערער אַן, זאָגדערן פֿעראַנלאַזט דען דיעב, אז: הערויזוגעבען."

וועגדע זיע הי | מוכד הער; בעטאָפֿטיגע דיך דויערנד איט דער טריפֿטליכען מוכד אַנדליכען זעהרע מוכד דעקע ניכט, דאַס איט דער נאַך דער פֿאָר= הערגעהענדע אטהז איך אַנטהאַלטענע זעבעניהרע זו ערפֿאָלגענדען גרוֹנדוג איינע= הויזוזטע: מוכד דען דאַיט פֿערבונדענע מירליטע זאָרגע אַן דזיזען: תורה=לערנע= מיפֿהאָרען דאַרך. דענן אַלזע: איזט איז מיהר; זיע עטהאָלט אַלזע: מוכד איזט דיע מוגערטאָפֿפֿליכע קוועלע דז: גוטען, כלטליכען מוכד וואַהרען אין גייזטיגער מוכד מירליטער בעלעהוג. מוכד דורך זיע וויזזט דו זעהען; דורך דיע תורה ער= לאַנגט דו דען פֿאָרטייל־פֿרייע מוכד ריכטיגען בליקק, אענטען, פֿערהאָלטניזזע מוכד לוטאָנדע זו בעורטייל מוכד היערדורך מוך דאַז: ריכטיגע פֿערזטאָנדניז זו מיינער זע= גענברינגענדען מוכד זאָהנעדען מירליטען טהאָטיגקייט. וועלדע אַלע מוכד גרוי מין מיהר מוכד וויכע ניכט פֿאָן מיהר; מוך מין דיינעם אַלטער, וועלן דיינע קראָפֿטע טווינדען, בלייבע דער בעטאָפֿטיגוג איט דער תורה מוכד דעם לעבען נאַך

דערזעלבען

1) זיעהע אָבזען פרק I משנה 12.

שְׁלֹשִׁים לַחֻפָּה בֶּן־אַרְבָּעִים לַבִּינָה
בֶּן־חֲמִשִּׁים לֶעֱצָה בֶּן־שִׁשִּׁים לְזִקְנָה
בֶּן־שִׁבְעִים לִשֵּׂיבָה בֶּן־שְׁמוֹנִים
לִגְבוּרָה בֶּן־תִּשְׁעִים לָשׂוּחַ בֶּן־מֵאָה
כְּאִלּוּ מֵת וְעָבַר וּבָטֵל מִן הָעוֹלָם׃

חיין דרייסיגיאהריגער פֿון דיע קרחפֿט,
חיין פֿיעלגיגיאהריגער פֿון דיע חיימזיכט,
חיין פֿונפֿציגיאהריגער פֿון דען רחט,
חיין זעכציגיאהריגער פֿון דאז חלטער,
חיין זיעבציגיאהריגער פֿון דאז גרייזע־
חלטער, חיין אכטציגיאהריגער פֿון דיע
הֶחזטע קרחפֿט, חיין נײַנציגיאהריגער
פֿון דאז געזוּיגטע זינגען, חיין הונ־
דערטיאהריגער חיזט, חלז ווחרט עד
געזטאָרבען, פֿאָרטגעגחנגען חונד פֿרוי
פֿאָן דער וועלט.

ויָּקוּם רייפֿע חונד זעלבזטאַנדיקייט, דאַם זיע ביי געזיגנטער פֿיזיטער בעטאַפֿאַנהייט
חאָכע רייפֿע חונד זעלבזטאַנדיקייט, דאַם זיע ביי געזיגנטער פֿיזיטער בעטאַפֿאַנהייט
חיך חאַלטער פֿאָן חכטצעהן יחהרען חַן דיע פֿערהיירחַטונג דענקען קאָננטען. דיע הייי־
ליגהאַלטונג דעז גזעטצעז וואַר דיע פֿאָרבעריטונג צום הייליגהאַלטונג דעז זעבעז חונד
צור ערלעזונג דעז הײַזיכען גזַנקען. חיין צוואַנציגיאהריגער פֿון דאַז
זטרעבען. עז בעגינגט כו דאַז ערוזטע, זאָרגחאַת זטרעבען פֿון דיע נאַהרונג דער
פֿאַחיגע, חיט פֿאָרטגעזטעלטער טלײַער פֿעליכטערפֿיללונג פֿון זיך חונד זיין הויז. חיין
דרייסיגיאהריגער פֿון דיע קרחפֿט. עד בעזיצט דיע פֿאָלע קאָרפֿערקרחפֿט,
דיע חיהפֿ דיע פֿאַהיגקייט פֿערלייהט, חנגעזטרענגטער חַרבייט זיך צו ווידמען. חיין
פֿיערציגיאהריגער פֿון דיע חיינזיכט. דער חונבערזטגטע, יוגענדליכע פֿײַער־
ייפֿער טוויגדטע, רוהע חונד בעזאָנגענהייט טרעטען חַן דעזזען זטעלע חונד זעהרען חיין
פֿאָלק פֿון דער וועלט, וואָס זיע ווי גרויע הויפֿטע זאָלען חונד פֿרייזיגע
גזיטאָרבען, פֿאָרטגעגחנגען חונד פֿרי־
בען

כה הוּא הָיָה אוֹמֵר, בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים לַמִּקְרָא בֶּן־עֶשֶׂר שָׁנִים לַמִּשְׁנָה בֶּן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת בֶּן־חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה לַתַּלְמוּד בֶּן־שְׁמֹנָה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה בֶּן־עֶשְׂרִים לִרְדּוֹף בֶּן־

(25) ער פלעגט זו זאגן: יעדן
יונגן יאָהריגער פֿון דיר הייליגע תּוֹרה,
יעדן מענטשאָהריגער פֿון דיר משנה,
יעדן דרייצעהנאָהריגער פֿון דיר מצות,
יעדן פֿופֿצעהנאָהריגער פֿון דיר גמרא,
יעדן אַכטצעהנאָהריגער פֿון דיר עסק,
יעדן צוואַנציגאָהריגער פֿון דאָז זטרעבן,

בַּעַל עֵרֶבוּן, מוּכְשָׁר לָבֹא לַדִּין עַל דְּעַת תּוֹרָה מוֹנֶה לָהֶם וְעוֹבֵד עִמָּהֶם כְּמַה דְּעִזְעַבְט עַל־
הַמִּטָּה בְּלֵיבֶט אוֹפֶּה מוֹנֶד וְיר נִיכְט זָאָכְער פֿרעכהייט מַכהיאפֿאַזאָן.

25 ער פֿלעגט זו זאגן: יעדן יונגן יאָהריגער פֿון דיר הייליגע תּוֹרה, וועדע מַכעהאַלטן, דיר הייליגע טריפֿט, וועכט מוּ: דעל פֿיערונד־זיבעצן יאָהריגן בּוכער (תורה, נביאים מוּנד כתובים) בעזטעהט, זו זערגען. דיעזע צייט פֿון דעל בעגינ דעז מייגעטליכען מוּנטערליכט: בעזטיאַט יהודה בן תּיאַ זוי פֿלעגט עזטערהויז, מיז וועכעם דאָז קינד נאָך ערוואַקזענער קרֹפֿטיגונג אוֹפֿהערט טאָג מַכעלעבט מוּנד מיז דיר זעהלען דעז יודעזטוּאַז מיינעהלט וועדעל זוֹלן. פֿון דעל בעגינ דעז מייגעטליכען טוֹבעזוכ: בעזטיאַט יעדאָך דער תּלמוד דאָז: זכזטע יאָהר פֿון קרֹפֿטיגע מוּנד דאָז: זיעבטע יאָהר פֿון טוֹאָכליכע קינדער. מיין צעהניאָהריגער פֿון דיר מצות.[1]) נאָכדעם דאָז קינד פֿון יאָהרע היגדורך מיט דעם מינהאַלטע דער טריפֿטליכען זעהרע בעקאַנט גענאַכט וואוּר־
דע, בעגינגט זי: מוּנד) מיט דעם זעריגען דער אַנדליכען זעהרע מוּנד צוואַ צוגאַכט
דער אַטנה, דערען קעגנטני: מיז ערזטער זינע פֿון דאָז: רעליגיאָז: פּראַקטיזע זעבען
ערפֿאַרדערליך מיזט. מיין דרייצעהנאָהריגער פֿון דיר מצות. דער דרייצעהנ־
יאָהריגע קאַבע מוּנד דאָז צוואַפֿאַיאָהריגע אַנדכען זינד נאָך יודיטע גענעטע
גראַמאַהריג מוּנד נאָך פֿאַרטריפֿט דער תּורה צוֹר זעלבזטאַנדיגען ערפֿוּלונג דער גענאַ־
טע פֿערפֿליכטעט מוּנד דאָפֿאַר פֿערמיטוּאַרטליך, וואָהרענד בין זי דיזעם מַלטער דיע
קינדער זאָל דעל עלטערן מַן דיע ערפֿוּלונג דער פֿליכטען גענאָהנט וועדען אַנזען.
מיין פֿינפֿצעהניאָהריגער פֿון דיר גמרא.[3]) נאָכדעם ער בין יעטצט דיע גרונד־
זעהרן דער יודיטע וואַהרהייטען מוּנד דיע גרונדבעגריפֿען מוּנד בעזטיאַנגען דעז גע־
זעטצעז מין זיך מוּפֿגענאַמען, קאַן ער זיך גלייכדען פֿערזטאַנדיז דער דיע אַטנה
ערקענטניז דערהאַנדלונגען דעל גאַנצ גענייטעט וועדען מוּנד דערען ערגענזיז מין
זיך מוּפֿגענאַמען. מיין פֿופֿצעהניאָהריגער פֿון דיר עהע. דיע ערקענט־
נזז מוּנד מונטערוויזונג כעך פֿאַרערוואַהנטעט זעפֿערטפֿאַפֿטע דען יונגלינגען

זאָלט

---

1) פֿערגלייכע חיינליטונג זיעטע III.
2) דאז לערנען דער הייליגען סכיפֿט דאַרף ניכט חוּפֿהאַלטען, זאָנדערן פֿיעלמעהר ער־
וועקט וועדען; עזעמפֿל האָבען דיע טאַטיגקייט דער קאַזטפֿלגענדען לעזעמפֿלאַרען
ניכט דיע טאַטיגקייט דער פֿערפֿערגעסעלען זטופֿען חוּך.
3) פֿערגלייכע חיינליטונג זיעטע III. (6) ת

כד הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַז פָּנִים לְגֵיהִנֹּם,
וּבוֹשֶׁת פָּנִים לְגַן עֵדֶן: יְהִי רָצוֹן
מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה
בְיָמֵינוּ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

(24) עד פּלטגטע מו זאגטן: דער פּרעכט קאָמט מין דיט האָללט, חומד דער סאַמאַפּטט קאָמט מין דען גאָטטען עדן. עז מאָגט דיין ווילט זיין, עוויגער, חומזער גאָטט, חומד גאָטט חומזערער פּאָטער, דאָס ערבויט ווערדט חומגאָגען ווערדט דאָז טייליגטוס באלד מין חומזערן טאגען חומד גיב חום חומזערן מנטייל מן דייגער לעהרע.

וְאוֹצְרוֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא · תַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע יוֹרְשִׁין גֵּיהִנֹּם וְיוֹרְדִין לִבְאֵר שַׁחַת שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים ׀ תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח־בָּךְ׃ כג יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר רָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמָיִם׃

ערצען דאז גיהנם חוב זינקען היינט חין דיע גרובע דעז פערדערבענז, דענן עז הייסט (תהלים 55,24): דו, ך גאָטט, פֿוהרזט זיע היינט חין דיע גרובע דעז פערדערבענז, דיע מחֿנעד דעז גלוטעז חוב דעז טרוגעז; זיע ערלייכטן ניכט דיע הלפֿטע חיהרער טאגע; חיך חבער פֿערטרויע חויף דיך.

(23) יהודה, זאָהן דעז תימח, זאגט: זיי פֿעזט וויע דער לעאָפּארד, לייכט וויע דער חדלער, רחם וויע דער הירש חוב זטארק וויע דער לאָווע, צו ערפֿוללען דען ווילען דייגעז פֿחטערז חים היממל.

דאָ: גיהנם, דיע קוואָלען דער היאָזיטע זטלאָפֿען חין דער קאָחאָנדען וועלט, חוב זינקען היינאָב חין דיע גרובע דעז פֿערדערבענז: טאָן חין דיעזער וועלט, דענן דיע זיידעטאָפֿע דעז זטאָלצע חוב נייעז, דער עהרע חוב גענוסזוכט אַכט זיע חוב ערזאָטזיך חוב חונלוסבריעדען, זאָ דאָס זיע חויך אַן חיהרען גענוזזען חוב חיהרעם בעזיטלע קיינע פֿרײַדע חוב בעפֿריעדיגונג פֿינדען. דענן עז הייסט: דו, ך גאָטט, פֿוהלזט זיע היינאָב חין דיע גרובע דעז פֿערדערבענז, דיע אַנטערזטע חוב טיעפֿזטע גרוב דעז פֿערדערבענז; דיע זטאָלצע חוב בזוטגיעריגע חיהרע; זזאָלען חוב זיע נים לענגער לעבען, זזאָנדערן חוב בזוטגיעריגע חיהרע חוב זיע זאָלען זיך חיכט חוב דעז טרוגעז; דען זיע חוב נייד אַנדערע, חוב דיע ערפֿאָלגע אַנדערער צו צעזטערן. זיע ערלייכטן ניכט דיע הלפֿטע חיהרער טאגע; חוב דיע לייט דעז חירדיזטע לעבען, דיע זיע דורך גענוסזוכט פֿיר דיע אַנדערע הלפֿטע, פֿיר דאָס קונפֿטיגע וואָהל לעבען, חיינלוטויזטע גלויבען, גענט חיהנען דורך חיהרע טוגעכטען חיגענטאָפֿטע חוב דערען פֿערזאָרגען. חיך אַבער פֿערטרויע חויף דיך; דער גטלעכטע פֿינדעט חין אַלען זאָגען דורך זיין חונערטזטיטערלייכען גאָטטפֿערטרויען בעפֿריעדיגונג חוב רוהע.

23 יהודה, זאָהן דעז תימח, לעבטע וואָהרטיינליך נור לייט דעז רבי עקיבא.[1]) חיבער דיע לעבענגעטיכטע דעז יהודה בן תימח חיזט חוב ניכט נחֿהערע חיבערליפֿערט: ״זי פֿעזט ווילע דער לעאָפּארד; זי בעהאַרליך חוב חיבדויערנד חין דער עריגקייט דער גאָטטליכען פֿערטרויען, גלייך דעם לעאָפּארד, דעם וועניגער גראָסע קאַרפֿערקאַפֿע אַן חונעראַדליכע בעהאַרליכקייט זטאַרקע פֿערזוכט. זי ניכט ווילע דער אַדלער, דער דורך האָהען פֿלוג חוב דורך ווייטען בויקק זיך חויבזיכערט. זאָ זאָגן חויך דער אַפּאָזטעל פּאָולוס בעזונדער גייזטיגען האָהע עאָפּאָרטוניטעטען חוב דורך זיין ווייבליכען חיבדנדע זיין, דאָס גוטע פֿאָק באָזען צו טיידען חוב דאָס לעטצטערע פֿאָל זיך פֿערן צו האַלטען.

---

[1]) זיעהע אָבען פּרק III מזנה 17.

מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, עַיִן רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה מִתַּלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע. מַה בֵּין תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ לְתַלְמִידָיו שֶׁל בִּלְעָם הָרָשָׁע, תַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכְלִין בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנוֹחֲלִין הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ

וועזען קענעלייכטען דיע סֹולער חומזערעז פֿחטערז חדרהם. דאָזעז חויבט, זטאָלטער זיין חוך חמפרוכזפֿאָלגעז וועזען קענעלייכטען דיע סֹולער דעז גאָטטלאָזען צלעס. וואז חיזט דער חונטערסיעד לוויסען דען סֹולערן חומזערעז פֿחטערז חדרהם חוך דען סֹולערן דעז גאָטטגלאָזען צלעס? דיע סֹולער חומזערעז פֿחטערז חדרהם גענייסען חין דיעזער וועלט חוך טרעטען דיע קאָממענדע וועלט. דערן עז הייסט (משלי 8,21): נו פֿערטרעטען מיינען פֿרײַנדען דויערנדעז חוך חיסרע סאָטטע פֿוללע חיך. דיע סֹולער דעז גאָטטלאָזען צלעס

מִדערן טויט חוך היערדורך גענגען דאָז גזעטען גאָטטע: זיך וועגדעט. זטאָלער זיכן, דער מִדערן גענגעבער זיך חֹבערהעבט, נור זיין חיגענע: חינטערעזזט, ניכט חֹבער דאָז מִדערער בעמַכטעט, חוך חיט מַזען חיטטעז כַּך עהלע טרמַכטעט. חוך מִזפרוכזפֿאָלגע: וועזען, דאָז חי חיינע אַמזאָזען פֿערמִגגען כַּך בעזיץ חוך גענוס זיך חֹסערט. דיעזע חיגענטַפֿטען קענעלייכטען דיע סֹולער דע: גאָטט־ לאָזען בלעס, דער דיעזע טלעכטען קַרַקטערזֹגט חין האָהעס גרַדט בעזַס. חיט חספֿזנדעס בלִקקט טויטט בלעס חוין דאָז פֿאָן גאָטט גענגעטט פֿאָלק דער חיזרַעליטען, חיזבעזאָדערט חוין דאָז פֿריעדליכע חוך ליטליכע פֿאַמיליענלעבען דער־ זעלבען. חיט זטאָלן חוך חיגענדזֹנקען טרוידערטט ער דען ערזטען באָטען דע: בָּלָק: „גענט זורֹקק חין חֹיער לַנד, דען דער עוויגע פֿערוויגערט עז חיר, חיט חֹיך זו גענען," זַז: אָב דיעזע בענלייטונג ניכט עהרענפֿאָלל גענוג פֹֿר חיהן גענזעז יי, וואָה־ רענד ער דער וואַהרהייט גענאָם האָטטע מִטוואָרטען אַזזען „גאָטט פֿערוויגערט עז, דאָם חיך חיזרַעל פֿערפֿלוכט." זיינע האַבזוכט עגדיך גאַב ער זו ערקענגען דורך דיע פֿאָרויזטלונג, דאָם חיהם בלִק חין הוי פֿאָלל גאָלד חוך זילבער ד' ה' רייכליכען זאָהן גאָבע, עבענאָ ווי ער נאַך דער חֹיבערליפֿערונג דורך זיינע בענעהרליכקייט חוין זיטטענלאָזען לעבען פֹֿהרטע. וואַז חיזט דער חוכטערטיעד הינזיכטליך דע: חילדיטען חוך קֹנפֿטיגען וואָהלען לוויטען דען טֹולערן חוכזערע: פֿאַטערז חברהם חוך דען טֹולערן דע: גאָטטלאָזען בלעס? דיע טֹולער חוכזערע: חברהם געניטען חי דיעזער וועלט, דען זיע זינד גלִקקליך חוך זו פֿאַטערז חברהם גענאָדע חוך דע: פֿריעדליכע חוך ליטליכע פֿאַמיליענלעבען דער־ גאָטטערגעבענהייט חוך זטאַרקענדען גאָטטפֿערטרויע דיע מיהנע חויפֿערלעגטען פרֹפֿונגען חוך עגטבעהרונגען. חוך ערבע: דיע קאָממענדע וועלט,חי וועלכער זיע דער וואַהר־ הַפֿטען גלִקקזעליגקייט טיילהַפֿטיג וועדען. דען ע: היים ט: זו פֿערערבע: חיינע פֿרײַנדע: דויערנדע: גלִקק חי דער קאָממענדע וועלט חוך מיהרע טאָטצ חי דיעזער וועלט פֿלִעט מיך. דיע טֹולער דע: גאָטטלאָזען בלעס ערבע:

דאָז

אֶת־יִשְׂרָאֵל : כב בָּל־מִי שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הַלָּלוּ הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ, וּשְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֲחֵרִים הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל־בִּלְעָם הָרָשָׁע· עַיִן טוֹבָה וְרוּחַ נְמוּכָה וְנֶפֶשׁ שְׁפָלָה

זאָלדען דעז ירבעס, דער זאָלדיגטע הונד חיזרחעל זוי זאָלדע פֿערלייטעטטע.

(22) יעדער, דער פֿאָלגענדע דריי חייגענשאפֿטען בעזיצלט, געהערט צו דען טויערן חוכזערעז פֿחטערז חברהם, הונד דער דריי חנדערע חייגענשאפֿטען בעזיצלט, נעסאָרט צו דען סאָלערן דעז גאָטטלאָזען ביעס. גוטעז חויגע, בעשיידענער זינן הונד חמפרוכזלאָזעז

נעט. איט בעזוג הויך חוכזערע אטנה זאָגט דיע וויזען: „היי דען פֿראָגען, ניכט גענוג, דאָס זיע זעבזט טוגענד חאָבען, זיע פֿאָרדערן זיע הויך ביי מיהרען קינדער הונד עקקעז ביי זי דאָז ענדע טויער גענטעכטער. וועהע דען פֿרעפֿעטרן, זיע פֿערפֿאָלגען ניכט נור זעבזט דען קוואָלען דער האָוע, זיע בוֹרדען זיע הויך נאָך חיהרען קינדער הונד עקקעז הויך."

22 יעדער, דער פֿאָלגענדע דריי חייגענשאפֿטען בעזיצלט, גאהאָרט צו דען טויערן חוכזערעז פֿאָטטערז חברהם, דעזען ווילקען דעם וואָהנט דער גאָטלאָזען אענטהייט גאָט. חונד דער דריי חנדערע ענטגעגען= עטצטע חייגענשאפֿטען צעזיצלט, גאהאָרט צו דען טויערן דעז גאָטטלאָזען ביעס, דעם חיין האָהער גראָד דער פֿאָפֿעטיע פֿערזיעהען וועהרע[1]), דאָס חויך דען חויבריגען פֿאָלקערן גזעזגענהייט זור פֿערפֿאָלקאָאנונג גזגעבען וואָר. „חַלְכִּיד טויער" בעלייהט זיך היער הויך דיעיניגען, דיע זיך יענע חייגענשאפֿטען גע= ייגען, וועלכע דיעזע ביידען פֿערטרעטטער דעז גוטען חונד דעז טוענטען חיינע החטטען. גוטע חויגע, וועלכעז דאָז גייזטיגע הונד קאָרפּערליכע גלוק חַנדערער איט וואָהלוואָלען בעטראַכטעט הונד זו פֿאָדערן זוכט. בעטיידענער זיכ, דער זיך נע גזגען חַנדערע חבֿערהעבט חָדעל זטאָלץ לייגט, זאָנדערן דיע פֿאָלגען חַנדערער האָהער זטעלט חַז דיע חייגענען. הונד חַנזפרוכזלאָזעז וועזען, דאָז ניכט נאָך גענוגען הונד חירדיטע פֿרײַדען טראַכטעט, זאָנדערן איט חַלעס לופֿריעדען חיזט. דיעזע חייגענשאפֿטען קענגלייכען דיע טויער חוכזערעז פֿאָטערז חברהם, דער דיעזע עדלען קאָראַקטערלאָגע חין האָהעס גראָד בעזאָס. זיי גוטעז חויגע בע= קוגדעטע ער בייזפיעלוויזע דורך זיי גענטע פֿאָר דיע בעוואָהנער פֿאָן סְדוֹם הונד עֲמוֹרָה, דורך דיע דעם לוֹט חיילגדז גענראָכטע היפֿע, וויע דורך דיע פֿאָן חברהם בעטהא= טיגטע נאָכזטענלויבע חָבֿערהויפּט. זייע בעטיידענהייט ערקענעז ווער חַן דעם חויז= רופֿט „חיך בין זטויב הונד חַטט" הונד חַן זייער חוכזטערדענג איט עֶפְרוֹן. זייע חַנזפרוכזלאָזעז קאָאָפּעריעז לייגטט זיך חַן זייער פֿערלאָכטלייזטונג הויך דיע חיהם איט רעכט זו= קאָאָטגדע קריעגבאָיטט, פֿאָן וועלכער טר „וועדער חיינען פֿאָדען נאָך חיינען טוהליעאטן" חַנגאַהם. בחָזע חויגע, דאָז איט חיסגוזט הונד נייד הויך יעדען ערפֿאָלג חיינע

חַנדערן

1) עדעזאָן דעס לָבָן, נאָך דער לעסלע דעז חלמוד.

לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה· מֹשֶׁה זָכָה וְזָכָה
אֶת־הָרַבִּים זְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ
שֶׁנֶּאֱמַר צִדְקַת יְיָ עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו
עִם יִשְׂרָאֵל, יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט חָטָא
וְהֶחֱטִיא אֶת הָרַבִּים חֵטְא הָרַבִּים
תָּלוּי בּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עַל הַטְּאוֹת
יָרָבְעָם אֲשֶׁר חָטָא וַאֲשֶׁר הֶחֱטִיא

צוסע לו טהון. משה ווהר זעלבזט טוגענד־
הפֿט חונד פֿוהרטט חויך דיע מענגע
לור טוגענד, דהז פֿערדיענזט דער מענגע
האגנט חיסס עהרענד חן. דענן עז הייסט
(הדברים 33,21): דיע גערעכטיגקייט
טהאט טר חונד זייט רעכטט מיט
חיזרחעל. ירבעם זחָן דעז נבט זוֹנדיגטט
חונד פֿערלייטעטט דיע מענגע לור זוֹנדע,
דיע זוֹנדע דער מענגע האגנט
חיסס דויערנד חן. דענן עז הייסט
(מלכים ח׳ 15,30): וועגען דער

בריגען, זָ קמן טר קיינע וועהרע בוסע טהון, וויל טר דורך דז פֿערברעכען דער
פֿערפֿוהרונג חונד דעזען פֿוֹלגען זיינע לייטגענוֹזען חונד דערען נכקוֹמאָטן חויך דיע
טלעכטע בהן גענייטעט חונד דהדורך חיינען פֿוֹרטגעזעטלט נכטייזיגען מיינפֿלוס חובט.
טרעפֿענד חיזט יענער בטגרוֹנדעגדט חויזפֿרוך דז: תשוּבה, וועלכער זויטעט: „וועל
דז בעזטעבען הבט, מנדערע פֿוֹר דיע טוגענד זו גענוינגען, קמן דיע זוֹנדע ניכט בט־
ווירקען, זָנזט וווֹרע טר דען קוומען דער חוכטרוועלט מנהייאגטגעבען, וווֹהרענד זיינע
יוגער דער זעליגקייט טיזהפֿטיג וועדען. וועד מנדערע זוט זמזטער פֿערלייטעט,
וויד דער גענעגנהייט זור בוסע פֿערזוטיג, זָנזט קוֹמט עז, דבם טר חיט עמרדיע־
וווֹנע פֿוֹנדט חונד זיינע יוגער דיע קוומען דעד הֶזוֹלע זו בעזטהען הוֹטטען“. חטה
וועד זעבזט טוגענדהפֿט חונד פֿוֹהרטט חויך דיע חנכגט זור טו־
גענד, דז פֿערדיענזט דער חנכגט חיהס עהרענד ען. מזן
דז גוטע חונד הערליכע, וועלכע דורך דיע פֿזן חטה חֶבערבמכטט זעהרע חויגע־
בֶט וויד, חיזט דז פֿערדיענזט חטה׳ז, דיע פֿוֹלגע זיינער בייפיעזוֹזען הינגעבונג ען
זיינען הייליגען בערוך. דענן עז הייסט: דיע גערעכטיגקייט דע: עוויגען
טהאט ער חונד זיינע רעכטע חיט חיזלאָען. עז חיזט דיע: חין פֿעלז חוי־
דעם זעגען דע: דֶן, דער נאָך דער חֶבערוויעפֿערונג חויך דז: וויקען חטה׳ז נא־
גענוֹמדט חונד ען בעזטעזטעזט פֿוֹר דיע וועהרהייט חוכטערוועלט חטה מנגעפֿוֹהרט וויד,
וויל דיע תורה מנטרייבט „חונד זיינע רעכטע טהאט טר חיט חיזלאָען“ חונד ניכט
„חונד זיינע רעכטע זעהרטע טר חיזרחעל.“ ירבעם זָהן דע: נבט זוֹנדיגטט
חונד פֿערלייטעטט דיע חנכגט זור זוֹנדע, דיע זוֹנדע דער חנכגט
האגנט חיהס דויערנד חן, וועהלב ער חין דער חיילגען טריפֿט זטעטז (זיעב־
זעהנאָן) בעלייכנעט וויד „ירבעם, דער פֿערפֿוהרער חיזרחעל.“ ער טרוֹגט דיע פֿעל־
מנטוולטונג פֿוֹר דען זויעסוכען חוכטערגנג זיינע רייכע. דענן עז הייסט: וועג־
גע דער זוֹנדע דע: ירבעם, דער זוֹנדיגטט חונד חיזרחעל זור זוֹנדע
פֿערלייטעטט. חן דיעזע חונד חן מנדערע זטעלען דער חיילגע טריפֿט וויד דיע
פֿערניכטונג דע: הויזע ירבעם׳ז, דיע פֿערברעכען דער פֿוֹלגענדען קוֹניגע חונד זויעס־
זיך חויך דיע פֿערבנגונג דע: פֿוֹלק: חן: פֿוֹלגע דער פֿערפֿוהרונג ירבעם׳: בעלייכ־

אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם. אֵיזוֹ הִיא מַחְלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם וְזוֹ מַחְלֹקֶת הִלֵּל וְשַׁמַּאי. וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם זוֹ מַחְלֹקֶת קֹרַח וְכָל־עֲדָתוֹ׃ כא כָּל־הַמְזַכֶּה אֶת־הָרַבִּים אֵין חֵטְא בָּא עַל־יָדוֹ וְכָל־הַמַּחֲטִיא אֶת־הָרַבִּים אֵין־מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ

ניכט זין עדלעך מצויכט געפֿוֹרט ווירד, האט אס ענדע קיינען נעזונטהייט. וועלכעז זיזט זיין מיינונגזטרייט, דעך ניכט זין עדלעך מצויכט געפֿוֹרט ווירד? דיעז זיזט דעך זטרייט דעז קרח זונד זיינער לעֶטטע (במדבר קאפּ׳ 16).

(21) וועגן יעמאנד דיע מענגע זוס גוטען לייטעט, זאָ קאָממט קיינע זוֹנדע דורך זיכן. וועגן מצעך יעמאנד דיע מענגע זוֹנדע פֿערלייטעט, זאָ מיזט אויך מיין מַבזיכט זטרייטענדע פּאַרטיי ווירד אין טאַך מונטערזיעגעל. וועלכעז זיזט דיע מיינונגזטרייט, דעך מין עדלעך מצויכט געפֿוֹרט ווילד? דיעז זיזט דעך זטרייט צווישען זונדע זונד טוגנד. ביידע וואָלטען זור דיע וואַהרהייט ערגרוֹנדעל זונד דיעזע צום גוטען ערהעבען. דיע וואַהרהייט וואורדע פֿעזטגעזטעלט זונד ביידע זור גוועוינונג דער ריכטיגען ערקענטניז דיענעדען ענטגעגענזטעלטען מצויכטען פֿאָרטבערוישפֿערט. אויך דיע זטרייטענדען הוז זונד טאַמי בויבען אין מונגעטרוֹבטער פֿרוֹנדטאַפֿט זונד זטעטע פֿרוֹנדטאַפֿטוכען פֿערקעהר. וועלכעז זיזט דער מיינונגזטרייט, דער ניכט מין עדלעך מַבזיכט גע־פֿוֹהרט ווירד? דיעז זיזט דער מיינונגזטרייט דעז קרח זונד זייגער לֶטטע, דיע אין מיהרעך אויפֿזטַנדע גענגען אטה אוֹנד אהרן עדלע בעווגגרוֹנדע זור טוי טרוגען, טהַטזאָכליך מַבער נור אוז עהרגייץ, זור ערמַגונג מיינער מַנגע־ זעהענען זטעלונג, דיעזען זטרייט הערפֿאָלריעפֿען; דערען ענדע וואַר גאָנזליכע פֿערניכטונג.

21 וועגן יעמאנד דיע מענגע זוֹנד גוטען לייטעט, זיע פֿוֹל דאַז וואַהרע אוֹנד גוטע אויפֿאָנגליך אַמכט אוֹנד פֿעלמַנמַטט, דאַם אויך זיע מיין רעליגיאָנזע מוֹנד זיטליכע זעבען פֿוֹהרען, זאָ קאָממט קיינע זוֹנדע דורך מיהן. גאָטטע גנאַדע טוֹטלט מיהן פֿאָר פֿערירונג, זאָ דאַם ער זעלבזט קיינע זוֹנדע בעגעהט אוֹנד מַנדערט ניכט דורך זיינע פֿערמַנמַזונג זוֹנדיגען. וועגן מַבער יעמאנד דיע מע־

ברינגען

תְּלוּיָה בְּדָבָר בָּטֵל דָּבָר בְּטֵלָה
אַהֲבָה, וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר אֵינָהּ
בְּטֵלָה לְעוֹלָם. אֵיזוֹ הִיא אַהֲבָה
שֶׁהִיא־תְלוּיָה בְּדָבָר זוֹ אַהֲבַת
אַמְנוֹן וְתָמָר, וְשֶׁאֵינָהּ תְּלוּיָה בְּדָבָר
זוֹ אַהֲבַת דָּוִד וְיהוֹנָתָן: כ כָּל־
מַחֲלֹקֶת שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ
לְהִתְקַיֵּם וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם

זאכע האסאָנגט, סאָרט דיע זאכע מויף,
סאָרט מויך דיע ליעבע מויף; דיע האבער
ניכט פּאָן חיינער זאכע האסאָנגט, סאָרט
ניעמאלס מויף. וועלכעז חיזט חיינע ליעבע,
דיע פּאָן חיינער זאכע האסאָנגט? דיעז
חיזט דיע ליעבע דעז חמנון לור תמר
(סמואל ב' קאפ' 13). חונד דיע ניכט
פּאָן חיינער זאכע האסאָנגט? דיעז
חיזט דיע ליעבע דעז דוד חונד דעז יונתן
(סמואל א' קאפ' 20).

(20) יעדער מיינונגזטרייט, דער
זין עדלער האזיכט גטפּוֹרט ווירד,
האט זיס ענדע בזוטאנד; דער האבר

במר חיזט, אוֹבט ביי זיינן איטטיזונגען אן מַנדערע מיינן פּערדערבזיכען מיינפּוּם
חוי, מינדעם ער נור דאז חומוהַרע חונד נעבענאָכזיכט מַנדערן איטטיזט, דיע פּאָן
זיינעם זעהרער גטהָרטען זויטערן וומַהרהייטען מַבער חי זיינעם חיינערן פּערטויעסט.

19 יעדע זיעבע, דיע פּאָן מיינער זאכע האָבהאָנגט, ב' פּאָן
אויסערן פּאָרזוגען, ליילעז חונד פּאָרטיזעז, הָרט דיע זאכע חויך, הָרט חויך
דיע זיעבע חויך. דאַ זיע נור חין דעז אויסערן פּאָרטיזעז, ליילעז חונד פּאָרזוגען
וומולעזט, זאָ טווינדעט דיע זיעבע איט דעם חויפהָרזן דיעזער אויסערן פּאָרזוגע.
דיע אַבער ניכט פּאָן מיינער זאַכע האָבהאָנגט; דיע זיעבע, וועלכע דורך
קיינע אויסערן חומזטאַנד פּערמאַזאַט אָדער בעדינגט חיזט, הָרט נישאַזן: חויך,
זעלבזט וועז אויסערט חומזטאָנדע זטאָרבעז עגטגעגטערזטעז ווערדעז. זאָ ב' חיזט
דיע זיעבע דער} עזטערן זו דעז קינדערן מיינע דויערנדע, זעלבזט וועז דיע קינדער
פּערדרוס מיהנעז בעריטען. וועלכעז חיזט מיינע זיעבע, דיע פּאָן מיינער
זאַכע אַבהאָנגט? דיעז חיזט דיע זיעבע דעז חאזוז זור תאר, וועלכע
חין מיינער זיגדהאַפּטען נייגונג מיהרעז גרונד הַטטע חונד טויעסוך חי הַאם זיך
פּערוואַנדעלטע. חונד דיע ניכט פּאָן מיינער זאַכע אַבהאָנגט? דיעז חיזט
דיע זיעבע דעז דוד חונד דעז יונתן, דיע ניכט געטווֹכט וועלדע קאָנגטע, אָבוואָהז
יוכזן וועגען דיעזער זיעבע פּאָן זיינעם פּאַטער פּיעז זו זיידען הַטטע חונד אָבוואָהז
יוכזן וומזטע, דאַם דוד חיינזט קאָניג זיי וועלדע חונד ער חויך דיעזע וועלט פּער=
זיכטען מזזט.

20 יעדער מיינונגזטרייט, דער חי עדלער אַבזיכט גפּוֹהרט
וויירד, זור ערגרֵנדונג דעל וואַהרהייט, הַאט אַך אַנדע בעזטאַנד.
הייט וויירד ערגרֵנדעט חונד דיע פּערטיעדעגע חיינונגען וועלדע זור ערהאַזטונג דיעזער
וואַהרהייט חויך דאז זטרייטענדען גזטזעכטען אויבערזפּערט. חויך דיע זטרייטענדען
זעלבזט האַבע בעזטאַנד, ווייל דעל זטרייט קיין פערזאָנזיכער, חויך דיע ערריכונג פער=
זאָנזיכען פּאָרטיין: גערִיכטעטער, זאָנדערן חיין זאַכיכער חיזט. חי דיעזעם זינע זויטען

חויך

יח אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבִים לִפְנֵי חֲכָמִים, סְפוֹג וּמַשְׁפֵּךְ מְשַׁמֶּרֶת וְנָפָה, סְפוֹג שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת־הַכֹּל, וּמַשְׁפֵּךְ שֶׁמַּכְנִיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְּזוֹ, מְשַׁמֶּרֶת שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת־הַיַּיִן וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמָרִים, וְנָפָה שֶׁמּוֹצִיאָה אֶת־הַקֶּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת־הַסֹּלֶת: יט כָּל־אַהֲבָה שֶׁהִיא־

(18) פֿיער חלטען גיבט עז חוגטער דענען, וועלכע פֿאָל דען ווייזען זיטלעז: סווחמס, טריכטער, זייהער חוכד זיבד. חיין סווחמס, דער חללעז חויפֿניממט; חיין טריכטער, דער חויף דער חייבען זייטע חויפֿניממט חוכד חויף דער חבדערן זייטע וויעדער פֿאָן זיך גיבט; חיין זייהער, דער דען ווייז הערויזלאָסט חוכד דיע העפֿע זורקקהאָלט חוכד חיין זיבד, דאז דען מעהזטויב הערויזלאָסט חוכד דאז קערנמעהל זורקקהאָלט.

(19) יעדע ליעבע, דיע פֿאָן חייבער

מיינפֿינדע, וואָנדערן בעזטאָנדיג מַן טיילער ביי דען זעהרערן זינד. דיע מן דיעזער אטנה חויפֿגעלאָהנטען חייגענטפֿטע בעליהען זיך חוין דיע פֿערטיעדענהייט דעז חור־ טיילפֿערראָגענז דער טיילער, וואָהרענד אטנה 15 דיע פֿערטיעדענהייט דעז גענאָכט־ זיזע קעננליכנעט. חיין טוומָמ, דער מַזע: חויפֿניממט: דער טוומָמ זויג מַזע: אָהנע חוגטערטיעד חיין, דַמ: טרינבע וויע דַמ: קומַרע, דַמ: ווידערזיכע וויע דַמ: ערקוויקקענדע חוכד גיבט ע: דוך חיינע זייכטע דרוקק וויעדער פֿאָן זיך. חויך דער טיילער, דעזע חורטיילפֿערראָגע חיינעמ טוומָמ גוייכט, ניממט מַזע: גענָרטע חין זיין גענאָכטע: חויך, אָהנע דַמ: וואָהרע פֿאָל דעמ פֿאַלטע חוגטערטיידע לו קאָננע, חוכד דורך חילגענד וועלכע מַגרעגונג טיילט ער דַמ: גענָרטע חי חוגפֿערזאָנדלונגער וויזע מַגדערן חיט. חיין טריכטער, דער חויף דער חיינען: זייטע חויפֿ־ ניממט חוכד דער מַגדערן זייטע וויעדער פֿאָן זיך גיבט: גוייך דעמ מַזע: חויפֿגעהאענדע חוכד וויעדער פֿאָן זיך גענעגדען טריכטער גיבט ע: חויך טיילער, דיע מַזע: גענָרטע חין פֿערזאָנדלונגער וויזע מַגדערן חיטטיילע קאָננע, יעדאָך ניכט דַמ: חורטיילפֿערראָגען בעזיהלען, חוכ דמ: וועזענטלונכ פֿאָן דעמ חוכוועזענטלונכע ג' טרענגען. חיין זייהער, דער דען ווין הערויזלאָסט חוכד דיע העפֿע זורקקהאָלט: חיין טיילער חיט חיינעמ דעמ בילד דע: זייהער: לאָהנלונכען חורטיילפֿערראָגע פרוֹפֿט גענו דַמ: גענָרטע דַמ: וואָהרע פֿאָל דעמ פֿאַלטע חוכד גיבט חין זיינע חיטטיילונגען מַן מַגדערע נור דיע זויטערן, פֿערזאָנדלונכע וואָהרהייטען וויעדער. חיין זיעב, דַמ: דען חעהלזטויב הערויזלאָסט חוכד דַמ: קערנאעהל זורקקהאָלט: דיעזע בילד גרונדעט זיך חוין דיע חיע חשוד-טרַקטַט כְּנָעָנִוֹת זייטע 7 ערווַהנטע מַרט חוכד וויזע דער גענוינונג דע: סֹלֶת, דע: פֿיינע קערנאעהל: „דַמ: וויללענקָרן וואורדע, נַכדעמ ע: גענָאָלט וואַר, דורך וויעדערהָלטע: טיטטעל חין חיינעמ זיעב פֿאָל דעמ דיע חיימערע טיכטע בילדענדע גערינגווערטיגען חעהלזטויב (קָמַח), דער דורך דַמ: זיעב דורכגינג, בעפֿרייט, בי: דער חיינערע פֿיינע קערן (סלת) חיט זיעב זורקקבויעב".[1]) דער טיילער, דעזע חורטיילפֿערראָגען חיט דיעזעמ בילד פֿערגוייכ־

בַּר

1) סיהם זייטע 507.

וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים חָסִיד, לֹא יִתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים רָשָׁע: יז אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ, הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה שְׂכַר הֲלִיכָה בְּיָדוֹ, עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ שְׂכַר מַעֲשֶׂה בְּיָדוֹ, הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה חָסִיד, לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה רָשָׁע:

מיסנוֹמזטיג נעגען זיך זעלבזט; דאס טר נעבט חוכ חכדערט נעבטן, חיזט חיין פֿרחָממטר; דאס טר ניכט נעבט חוכ חויך חכדערט ניכט נעבטן, חיזט חיין בחָזטוויכט.

(17) פֿיער חרטטן זינד חוטטער דען חינ לטהרוויז נעהטנדטן: וועד נעהט חוכ ניכט טהחָטיג חיזט, דער טחט דאז פֿערדיענזט דעז נעהטנז. וועד טהחָטיג חיזט חוכ ניכט נעהט, דער חַיין פֿרחָממטר. וועד ניכט נעהט חוכ חויך חכדערט ניכט נעבטן, חיזט חיין בחָזטוויכט.

ע: וועדדע| חי| דער חטנה חויך זווי חויפֿגענחָהזט, וועלכע ניכט חינ: זעהרוי: נעהע|. דיע: חיזט חין דעת ינגע חויפֿזוסֿחזזע|, דחָס זיט חייניגט אחָזע היגעהע|, חוכ פֿערחָ= זחָזזוג זו פֿינדע|, קוֹמפֿטיגהין ניכט חעהר היגלוגעהע|. דיעזע חטנה בעלויהט זיך חויך ניכט חויטזויעמזויך חוך דע| בעזוך דע: זעהרוי: זייטע: דער טוֹזער, זחָגדערן חוך דע| בעזוך דעזעלבע| זייטע: דע: פֿחָקט: חיכ חַזזגעחיינע|. וועד חינ: זעהרוי: נ ע ה ט חוכ ניכט טהחָטיג חיזט, חוכ דע| חחפֿחַ<gap/>נגענע| זעהרע| נטחָחם הַגדעזן זו קחָנגע|, דער הַחַט דחַ: פֿערדיענזט דע: נעהענז. דחַ: נעהחָלטע וירד חַך חוכ חַך נחָכ דחַ: חַחַ חַ ר חחָ ט ר; ער זטרעבט זיינע פֿערפֿחָממטן דחַ: דחַם זיין פֿרחָממטר. וועד ניכט נעהט חוכ ניכט טהחָטיג חיזט, דער חיזט חיין פֿרחָממטר; ער זטרעבט זיינע פֿערפֿחָממטן דחַ: דחַם זיין פֿרחָממטר. וועד ניכט נעהט חוכ ניכט טהחָטיג חיזט, דער חיזט ח

מָהִיר לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד זוֹ חֶלֶק טוֹב, קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וּמָהִיר לְאַבֵּד זוֹ חֶלֶק רָע: טז אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתְנֵי צְדָקָה, הָרוֹצֶה שֶׁיִּתֵּן וְלֹא יִתְּנוּ אֲחֵרִים עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁל־אֲחֵרִים, יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן עֵינוֹ רָעָה בְּשֶׁלּוֹ, יִתֵּן

שמדען גטכט מיס פּאָרטייל חויף. וועד לייכט צענגייפּט חוכד שווער פּערגיסט, דער האט חיין גוטעז טייל. וועד שווער צענגייפּט חוכד לייכט פּערגיסט, דער האט חיין צאָזעז טייל.

(16) פּיער זיננעזירטען גיבט עז חונטער דען חלמאָזען זפּעדערן: וועד זעלבזט גיבט, חבער ניכט וויל, דאס חכדערע נעבען, דער חיזט מיסגוֹנזטיג נעגען חכדערע; דאס חכדערע נעבען, ניכט חבער, דאס ער גיבט, דער חיזט אויגענ קאָזגען, חיכדעס ער דעזעלבען דיע פּרוידע חוכד דאס: עדלע דעז: וואָהלטהוז: ניכט נאָזגט. דאס חכדערע גיבען, ניכט חבער, דאס ער גיבט: ער רעגט חכדערע צור וואָהלטהאָטיגקייט חן, ער זעלבזט חבער וויל ניכט אטהר גיבען, חן: ער חוכבעדינגט זו גיבען פּערפּליכטעט חיזט, דער חיזט אויסגוֹנזטיג גענגען זיך זעלבזט, חיכדעס ער זיך חוי: עגהערליגקייט חוכד האבוכט דעז פּרוידיגען בעוואוסטזיינז דער עדלען טהאָט בערויבט, דאס ער דורך דיע חונטערזטוֹטזונג דער חרמען ערלאָזגט האָטטע. דאס ער גיבט חוכד חכדערע גיבען, חיזט חיין פּראָפּהעטער. וועד זיך ניכט חוך זייע חייגענע וואָהלטהאָטיגקייט בעטראָנקט, זאָגדערן חוך חכדערע צור וואָהלטהאָטיגקייט פּערחלאָזען, דער בעקוגדעט וואָהרע כּאָכזטעזיעבע דעז זפּעדערן חוכד חוך דעז חרמען גענגעבער חוכד פּערדיענט דאָהטר דיע בעלייכזונג: „וואָהלטהאָט זעלבזט חוֹבען, גיבען פּאָן חייגענער האָבע," זאָגען דאָז חרוק פּרפּהעטער. „וואָהלטהאָט זעלבזט חוֹבען, גיבען פּאָן חייגענער האָבע," זאָגען דאָז חרוק פּרפּהעטער. דיע וויזען, „חיזט הערלזיכער חיזט, חוך חכדערע לוק גיבען פּערחלאָזען." דאס ער ניכט גיבע חוכד חוך חכדערע ניכט גיבען, אטהר חלזען: חוכבעדינגט נאָטוועדיג חיזט, חיזט חיין באָזוניכט חז בעלוג חוך דיע גענייגונג: זיך זעלבזט חוכד חכדערע גענגעבער, דעק חויזערוך דז: תלאוד עכטזפּרעכענד: „וואר זיין חויגע חבוועדט פּאָן דער וואָהלטהאָטיגקייט, דער זטעהט חז גטוויזעק גרחדע חוך דעזזעלבען זטחנד וויע חיין גאָטלעכדיענער".

17 פּיעל חרטען זיכד חוכטער דען חיכז זעהרהויז גאהעכדען.

חָסִיד, נוֹחַ לִבְעוֹם וְקָשֶׁה לְרָצוֹת רָשָׁע: טו אַרְבַּע מִדּוֹת בְּתַלְמִידִים, מָהִיר לִשְׁמוֹעַ וּמָהִיר לְאַבֵּד יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ, קָשֶׁה לִשְׁמוֹעַ וְקָשֶׁה לְאַבֵּד יָצָא הֶפְסֵדוֹ בִּשְׂכָרוֹ,

מיטזאלט זיינע פֿרײַמען. לייכט צו ער־ צערנען מוכד שוועד צו באַפֿטיגען, דיוו זיצט דיא נעמיטזאלט זיינע באַזעוויכטו.

(15) פֿיער זיבענפֿאַכטען קענ־ לייכנען דיא שׂולער: וואר לייכט באגרייפֿט מוכד לייכט פֿערגיסט, דעזטען פֿאַרטיל נעהט זיס שאדען מוך. וואר שוועד פֿערגיסט מוכד שוועד פֿערגיסט, דעזטען

שֶׁלִּי וְשֶׁלִּי שֶׁלִּי רָשָׁע: יד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדֵעוֹת, נוֹחַ לִכְעוֹם וְנוֹחַ לִרְצוֹת יָצָא הֶפְסֵדוֹ בְּשְׂכָרוֹ. קָשֶׁה לִכְעוֹם וְקָשֶׁה לִרְצוֹת יָצָא שְׂכָרוֹ בְּהֶפְסֵדוֹ, קָשֶׁה לִכְעוֹם וְנוֹחַ לִרְצוֹת

מענטש מײַנס, אוּן מײַן זאַך איז מײַנס", דאָס איז אַ שלעכטער מידה. "דאָס איז מײַנס אוּן מײַן זאַך איז אויך מײַנס", דאָס איז אַ מיטל מידה, אָבער עס איז אויך אַ מידה פֿון סדום. "דאָס איז מײַנס אוּן מײַן זאַך איז דײַנס", דאָס איז אַ חסיד. "דײַן זאַך איז דײַנס אוּן דײַן זאַך איז אויך דײַנס", דאָס איז אַ רשע.

(14) פֿיר מעמאָטזחרטען גיבט עס: לייכט צו ערצאָרנען אוּנד לייכט צו באַפּטיגען, דאָ ווירד דער שאָדען אויפֿגעהאָבען דורך דעם פֿאָרטייל. שווער צו ערצאָרנען אוּנד שווער צו באַפּטיגען, דאָ ווירד דער פֿאָרטייל אויפֿגעהאָבען דורך דעם שאָדען. שווער צו ערצאָרנען אוּנד לייכט צו באַפּטיגען, דאָס איז אַ גוטע מידה, אָבער מען דאַרף זי נישט איבערמאַכען. דאָס איז אַ מידה פֿון סדום. "מײַן זאַך איז דײַנס אוּן דײַן זאַך איז מײַנס", דאָס איז אַ חסיד. "מײַן זאַך איז מײַנס אוּן דײַן זאַך איז אויך מײַנס", דאָס איז אַ רשע.

14 פֿיר מעמאָטזחרטען גיבט עס: לייכט צו ערצאָרנען אוּנד שווער צו באַפּטיגען, דאָ ווירד דער שאָדען אויפֿגעהאָבען דורך דעם פֿאָרטייל. שווער צו ערצאָרנען אוּנד לייכט צו באַפּטיגען, דאָס איז אַ שלעכטע מידה, אָבער מען דאַרף זי נישט איבערמאַכען. דאָס איז אַ מידה פֿון סדום. עס איז אַ מיטל מידה, אָבער עס איז אויך אַ מידה פֿון סדום. שווער צו ערצאָרנען אוּנד שווער צו באַפּטיגען, דאָס איז אַ חסיד. לייכט צו ערצאָרנען אוּנד לייכט צו באַפּטיגען, דאָס איז אַ רשע.

דער היערדורך מעגען זיך קײַן מענטש נישט דורך דיזע מידות, נאָר ער קען זיך אַליין פֿאַרבעסערן. ווען מען האָט אַ שלעכטע מידה, קען מען זיך אַליין אַרויסנעמען פֿון דער מידה. ווען מען איז אַ שלעכטער מענטש, קען מען זיך אַליין מאַכען אַ גוטן מענטש. ווען מען איז אַ גוטער מענטש, קען מען זיך אַליין מאַכען אַ שלעכטן מענטש. דערפֿאַר איז דאָס אַ גוטע מידה, אַז מען קען זיך אַליין אַרויסנעמען פֿון דער מידה. ווען מען איז אַ שלעכטער מענטש, קען מען זיך אַליין מאַכען אַ גוטן מענטש. ווען מען איז אַ גוטער מענטש, קען מען זיך אַליין מאַכען אַ שלעכטן מענטש. דערפֿאַר איז דאָס אַ שלעכטע מידה, אַז מען ק

יג אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאָדָם, הָאוֹמֵר שֶׁלִּי
שֶׁלִּי וְשֶׁלְּךָ שֶׁלָּךְ זוֹ מִדָּה בֵּינוֹנִית
וְיֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ מִדַּת סְדוֹם, שֶׁלִּי
שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלִּי עַם הָאָרֶץ, שֶׁלִּי
שֶׁלָּךְ וְשֶׁלְּךָ שֶׁלְּךָ חָסִיד, שֶׁלְּךָ

(13) פֿיער זיננעזאלטען גיבט
עז חונטער דען מענסטן. וועד דאָ זפריכט:
„דאָז מייניגע איזט מיין חונד דאָז דייניגע
דיין"; דיעז איזט דיע נעווֶאָהנליכע זיננעז=
אַרט. מיניגע זאָגען: דיעז איזט דיע
זיננעזאַלט סדום'ז. דאָז מייניגע איזט
דיין חונד דאָז דייניגע איזט מיין", דיעז
איזט דיע זיננעזאַלט דעז לעֶהרען חונ=
נעבילדעטען. „דאָז מייניגע איזט דיין
חונד דאָז דייניגע איזט דיין", דיעז איזט
דיע זיננעזאַלט מיינעז סטרֶפֿלינגקייט
פֿאָלגט. „דאָז דייניגע איזט מיין

ערנטען זו בֶּאָדען נעפֿעזֶעטען אֱהרען [1]) (לֶקֶט, דיע נאָכזוכט). 2.) דיע חוּך דעם
פֿעלדע פֿערגעזזענען אָדער גאַרבען פֿרוכט (שִׁכְחָה, פֿערגעזזענע.[2]) 3.) דיע נאָכזוכט אַן
דען וויינבערגען (פֶּרֶט אָדער עוֹלְלוֹת בעזערען), חונד 4.) דיע פֿעלד= חונד בוימקקע,
וועלכע פֿאָר פֿעלדבעזיצלער ניכט נעערנטעט וואורדע (פֵּאָה, עקקע). דיעזע פֿערטיע=
דעגען נאַבען נעהֶערטען דען אַרמען, זיע פֿרייַ פֿאָר פֿעלדע מיינזאַמאַען. נור פֿיר
דאַז אַרמענלעהנטע זטאַנד דעם חוריפֿרוגזיכען בעזיצלער דאַז פֿערטיילונגזרעכט זו.

13 פֿיער זיננעזאַרטען גיבט עז חונטער דען אַנדערען אין
בעזוג חוּך דיע בעטהֶאָטיגונג דער נאָכזוכענדע, פֿיר וועלכע דאַז גזעזעטץ ניכט מיינ=
לעזט, זאָנדערן נור מיזגעמיינט פֿאָרטריפֿטען ערטיילט. וועד דאַ זפריכט: „דאַז
מייניגע מיזט מיין חונד דאַז דייניגע דיין", דיעז מיזט דיע נעווֶאָהנליכע
זיננעזאַרט. עד וויז מַנדערן קיינען זיעבעזיצען ערווייזען חונד זיין פֿעראַמֶגען
ערהאַלטען, פֿערלַנגט אַבער חוּך פֿאַן מַנדערען קיינע גזעפֿאַוֶגקייט חונד קיינערליי
נוצען. דיעז מיזט דיע נעווֶאָהנליכע הַנדלונגזוייזע, דיע זיך חוּך דען זטַנדפונקט דעז
זטרענגען רעכטז זטעלט. מייניגע זאָגען: דיעז מיזט דיע זיננעזַרט
סדום'ז. דער בעזטַנד דער וועלט בעדוהט חוּך גזעגענזייטיגע הילפֿעליזטונג חונד
חונטערזטֶלונג. דער זטַנדפונקט דעז זטרענגען רעכטז מין דיעזער בעזיעהונג פֿיהרט
דַהער זור מיפֿהעבונג דער זיעבעזוערקע חונד דַמדורך זור פֿאַרניכטונג דער אַנגזטיכען
גזעזעלזכַפֿט, וויע דיעז טהַטזַכליך מיט סדום דער פֿאַל גזעוועזען, וואָזעבזט יעגליכע
גַמזטפֿרֶינדטַפֿט פֿערפֶּמט וואַר. „דַז מייניגע מיזט דיין חונד דַז דייניגע
מיזט איין", דיעז מיזט דיע זיננעזַרט דעז רָהען חונגעבילדעטען.
ער זויזטע זיינע נעבעמענטען דיעזזטע מין דער עלוַרטונג, דַמַז מיהַ גזעגענזיי=
טונגען היערפֿיר גזעוֶאָהרט וועדען. דיעז מיזט דיע הַנדלונגזוייזע, וועלכע דען גזעגע=
זייטיגען פֿערקעהר דער אַנגזטען עהֶזט, דיע אַבער קיינעזוועגז מיינער עדלען גזעזינ=
נונג פֿערַנטוָאָרט. „דַז מייניגע מיזט דיין חונד דַז דייניגע מיזט דיין", דיעז
מיזט דיע זיננעזַרט מיינע הערָרַגזעזד פֿרַאַגען, דער גזעגע

מַנדערן

[1]) יעדָך נור מיינ פָדער צוויי פָהרען. [2]) יעדָך נור מיינ פָדער צוויי פֿאַרגעזזענע גאַרבען.

וּבְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית וּבְמוֹצָאֵי חָג
שֶׁבְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה. בְּרִבִיעִית
מִפְּנֵי מַעֲשַׂר עָנִי שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית,
בַּשְּׁבִיעִית מִפְּנֵי מַעֲשַׂר עָנִי שֶׁבַּשִּׁשִּׁית,
בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִפְּנֵי פֵּירוֹת
שְׁבִיעִית, בְּמוֹצָאֵי חָג שֶׁבְּכָל־שָׁנָה
וְשָׁנָה מִפְּנֵי גֵּזֶל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים:

יאסרע וועגען דעז מַרמעגלעסנטען דעז
דריטטען יאסרעז חוכד איס זיעצטען
יאסרע וועגען דעז מרמעגלעסנטען דעז
זעכזטען יאסרעז. אס חויזגאנגע דעז
זיעצטען יאסרעז וועגען דער פֿרוכטע
דעז זיעצטען יאסרעז חוכד אס חויז=
גאנגע דעז הוֹטטעגפֿעזטעז איז יעדעס
יאסרע וועגען צעגאנגענען רויבעז אן
דען מרמעגאנגען.

12 מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִטָּה לְיוֹתֵר מִדַּאי הֲרֵאתָהּ יוֹם אֶחָד; וְאֵין
עוֹבְדִין מִן לַיְטָה דער נאָט, ג׳ ב׳ לוֹר לַיְט דער פּעזט, דיז דען מַראָע גֶּהֶרעגדע
גַּבען לוֹרקקגעהַלטע וועלדען, אָן נישט לוֹר הֹרטער זטרַפֿט דיז פּעזט נאָך
מִיבערהַנד. דַּז וויִטען מייַער פּעזט, וועלכע מַרק חוכד רייך מִן גוֹייכער וויִז טרעפֿפֿע
קַמען, מִיסט דיז רייכע מַן דיז פֿפֿוֹיכט דער מַראָנוטערזוטלונג גַּמַן בעזאָנדערז
אַהַנע. מיט פֿיערטע יַהרע וועגע דַּז מַראָנלעהנטען דַּז: דריט=
טען יַהרע: חוכד מיט זיעבטען יַהרע וועגען דַּז: מַראָנלעהנטען
דַּז: זעכזטע יַהרע: מיט דריטטע חוכד זעכזטען יַהרע אוסטע דיע פֿער=
טיעדעגע מַבגַבע פֿעלטיוֹט זיִן. וויע אָבע בעריט: ערווֹהנט אוסטע מיט
דריטטע חוכד זעכזטען יַהרע נַמַך דעם ערלַמיַהרע (שביעית) דַּז: מַראָנלעהנטע
(מעשר עני) מַבגַזאָנדערט וועדע: מַם חויזגַנגע דַּז: זיעבטע יַהרע:
וועגע דער פֿרוֹכטע דער פֿעלדפֿרוכט אוסטע דער מיט דער אַנדערע ערווֹהנטען
דען מרמעגגאַנגען.

1) דיע נַכזעז דער בייַ ערנטען

וְעַל־עִוּוּת הַדִּין וְעַל־הַמּוֹרִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה. חַיָּה רָעָה בָּאָה לָעוֹלָם עַל־שִׁבּוּעַת שָׁוְא וְעַל־חִלּוּל הַשֵּׁם. גָּלוּת בָּאָה לָעוֹלָם עַל־עוֹבְדֵי אֱלִילִים וְעַל־גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְעַל־שְׁפִיכוּת דָּמִים וְעַל־שְׁמִטַּת הָאָרֶץ: יב בְּאַרְבָּעָה פָּרָקִים הַדֶּבֶר מִתְרַבֶּה. בְּרִבִיעִית וּבַשְּׁבִיעִית

דרעהונג דעז רעכטז חונדוועגען דערער, וועלכע רעגיזֶען פּרוגען ניכט נחך דער פּעזטזטעלונג חוֹדערליפּערונג. עגטסיידען. לייסערדעז ווילד קאָמען חוֹדער דיע וועלט וועגען חונערלויפטער חיידע חונד וועגען עגטווייהונג דעז נאָטוליכען נחמעז. פּערזחנונג קאָמען חוֹדער דיע וועלט וועגען דער נאָטוליכען דיעגער, וועגען חונגוכט, וועגען בלוט־פּערגיעסען חונד וועגען ניכטזחכטונג דעז בּרחֲכיחֲערז.

(12) חן פּיער לייטחבסניטען פּערמעלט זיך דיע פעזט. חיס פּיערטען

וער דיעזען גלויבען חַן דיע גאָטוליכע זעבען־ חונד נחֲהרונג־פּערזונגען ניכט בעזיטלט, המט דחֲ רעכט צום זעבען פּערווירקט חונד איט רעכט טריפּפּט איהן דיע זטרחֲפּע דער פעזט. טוועדט דעז קריעגעז צור הערזטעלונג דעז רעכטז: קאָמען חוֹדער דיע וועלט וועגען חונטערדרוֹקונג דעז רעכטז: דיע ריכטער קעגען דען טוֹדיגען, פּערטלעפּפּען חַבער דחֲז חולטייז, חונד דחֲז טוֹדיג ניכט חויז־פּרעכטן נוֹ חוֹזען. וועגען פּערדרעהונג דעז רעכטז, וואָדורך דער חונטוֹדיגע טוֹדיג חונד דער טוֹדיגע פּרוי גענפּרָכען ווילד. חונד וועגען דערער, וועלכע רעזיג־יָרז פּרחֲגען ניכט נחך דער פּעזטזטעלונג חוֹדער זיך דער זיידען פּליוֹג פּערהעדערנד ערגיעסט, זָאָן זוכט דיע קוועלען זען נו דיעזען זיידען חַן דען ריכטער־טוֹהזען, וואָן דחֲז רעכט פּערהָהנט חונד גענקרוואָט ווירד. רייסענדעז ווילד, דחֲז נחך גָאָטטע: פּערהייסונג ביי דער טאָפּפּונג פּאָר דעם חעזטען טוֹי נולקקווייכען זָאָן, קאָמען חוֹבער דיע וועלט וועגען חונ־ערזיבטער חיידע חונד וועגען עגטווייהונג דעז גָאָטזיכען נחמעז. דורך חונגָטיגען חיידּ חונד דורך חיינייד חיסברוכט חַן דען גָאָטזיכען נחמען חונד חוֹבער־ טריבט דחֲז דריטטע גענאָט. היערדורך חונד דורך חַנדערוויטיגע עגטווייהונג דעז גָאָט־ זיכען נחמעז בעקוגדעט דער חעגט, דחֲם ער זיך ניכט חעהר גָאָט חונטערדגען וויל, וועהַב הוֹפּיג דיע איט גלייכעם חַם גענאָגעז זטרחֲפּע חיהן טריפּפּט, דחֲם דיע טיערע טאָדיגעגד חויפּטרעטען חונד דיע חיהנען כחֲטורגענאָם זוטעהענדע חונטער־ גָאָדנונג חונטער דען חעגטען חויפּהעבען. פּ ע ר ב חֲ כ נ ו נ ג, פּערזוט דעז פּחֲטערזחֲנד: חונד דעז היזיגטוען: חונד פּערטרייבונג חין חַנדערע זחֲנדער, קאָמען חוֹבער דיע וועלט וועגען דער גָאָטזעליגקייט חַנדערע, וועגען חונקוכט, וועגען בלוטפּערגיע־ טעז: חונד וועגען ניכטבחֲכטונג דעז: ברחֲכיהערז: חין יעדעם זיעבטען חונד פּאָר־

ריכטער

לְטוֹל אֶת־הַחַלָּה רָעָב שֶׁל־כְּלָיָה בָּא. דֶּבֶר בָּא לָעוֹלָם עַל־מִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְבֵית דִּין וְעַל־פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. חֶרֶב בָּאָה לָעוֹלָם עַל־עִנּוּי הַדִּין

הונגערנאָט דער פֿערניכטונג. פֿעזט קאָממט מיט דיע וועלט וועגן דער זין דער תורה חויזגעזפּראָכענען טאָדעז־ זטראָפֿען, וועלכע דעס נעליכטע ניכט מיטגענומען וואָלדען, אוך וועגן דער פֿרוכט דער שביעית. שוועלט קאָממט מיט דיע וועלט וועגן דער־ פֿאָלגט דעז זיצדטען יחסרעז. דיעזע פֿאָלכט דער חלה־ מבוּאָדערונג זיצט אין ערזטער רייהע דען פֿרויען צו. וויד דיעזע פֿאָלכט פֿערנאָכ־ לאָזיגט, אָן טריפט דיע הונגערנאָט דער פֿערניכטונג מיין, וועלכע טרעקקליכע קראַנק־ הייטען אוך טויעמליך דען טאָד מיט גענאָלגט האַט, אָן דאַס דער פֿערזאָנדיגונג עט־ פֿרעכענד ניכט מיינלעזט דיע פֿרוכט פֿרוכפֿאַט טריפֿאַט, אָנדערן דיע גאַנצע וואַרעכט דורך פֿעזט הונגער זו זיידען האַט. פֿעזט, מיין פֿאָט גאָטט פֿערהאָנגטע: פֿלאָקען: אָנדערען פֿיעלער אַנגטען דורך מירגענד וועלכע זיכע, קאָממט מיר־ וועגן דער מיין דער תורה חויזגעזפּראָכענע טאָדעז־טראָפֿען, וועלכע דעס גאַנצליכט ניכט וואָלדען. אז זיכד דיעז זאָלכזט (כָּרֵת) בע־ זטראָפֿען פֿאָר מיר־ערטרעטונגען, וועלכע מין דער תורה איט חויזאָטטונג טאָדעז־טראָפֿען בע־ גאָט זיכד אָדער דערען אַהנדונג מיין מיינער ניכט נאָהער בעלייכנעטע טאָדעז־טראָפֿען בע־ טאַהט אוך דיע פֿאָן גאָטט אוך דעס וועגע מיינער זיכע גאַנאַנדעט וואַרדען. אוך דיע חויגעטרייאַטער דער מויפֿאָהרונג מיינער טאָדעז־טראָפֿען וועגען אוגעגליגענדער זויגע־ טאָפֿט אוך דער־גלייכען, דאָרפֿט מין דעס וואָרט־זינע חויזערער אַנזה עגטהאַלטען זיין. אוך וועגען דער פֿאָלגענדען זאַטז: זיעבטען יָמִים תֹּאכַל. וואָהרענד דעז זיעבטען יאַהרעז אַנגטען דער בעדען אין דעס היזיגען אַנדע ברַך זיעגען אוך דיע אָהנע זאַהע וואַכזענדען פֿאָלכט גאַהאָרטען ניכט דעס בעדענבזיטצער, זאָנדערן וואַרען גאַנזיגוט דעז גאַנצען פֿאָלקס (ויקרא 25,4). אז דורפֿט איט דיזען פֿאָלכטען קיין גאַטטפֿט גאַנאַכט וועדדען. אַזוע אין זיעבטען יאַהרע אַבריגגאַבזיעבענע פֿאָלכטע אוסטע אַן טויטזוך היזוועגליאַטען. דורך צאַכטונג דיזעז גאַבאָטעז וואָרדע דער גאַויבע בעקוּנדעט: גאָטט איט דער חיגאַנטיאַער דער עדדע; ער איט אז, דער אוז זאַבען אוך נאַהרונג גיאַבט.

(8) ח וער

עֲבֵרָה: מִקְצָתָן מְעַשְּׂרִין וּמִקְצָתָן
אֵינָן מְעַשְּׂרִין רָעָב שֶׁל־בַּצֹּרֶת
בָּא מִקְצָתָן רְעֵבִין וּמִקְצָתָן
שְׂבֵעִים. גָּמְרוּ שֶׁלֹּא לְעַשֵּׂר רָעָב
שֶׁל־מְהוּמָה וְשֶׁל־בַּצֹּרֶת בָּא. וְשֶׁלֹּא

סויפטזוֹנדטן. פּערלעסנטעט חיין טייל חוכד
חיין טייל פּערלעסנטעט מיכט, זָך
קָאמט דיע הונגערזנָט דורך דוֹרכט;
חיין טייל הונגערט חוכד חיין טייל חיזט
זחטט. ווירד חללגעמיין מיכט פּערלעס־
טעט, זָך קָאמט דיע הונגערזנָט
דורך פּערקעטרזטְרונג חוכד דורך דוֹרכט.
ניימט מאן קיינע חלה, קָאמט דיע

11 :יעבט| מַרטט| פּוֹ :טרמַפּט| קָאמט| דער וועלט וועֿ־
גט| :יעבט| הויפט:וֹנדט|. פּוּרְעָנִיוּת (:טרמַפּט) בעדויטט וומרטויך בעלַמהוזו־
גט|. „דיע בחִזט| פּערהִנגיזט דט: גטטיקקט: זיך נור בעלַמהוזגט|, וועכט כַּך גט־
כויזטער בערעכנוג ערפָלגט"[1]), חָבווהן חוכ:הויפּיג דַּ: אַם חוכבטקַמכט חיזט, כַּך
וועכעם דיע :טרמַפּט ערפָלגט. פּערלעזיטט חיין טייל חוכד חיין טייל
פּערלעזיכטט כיכט, :חָ קָאמט דיע הונגער:נָט דורך דוֹרכט. דרייַ־
ערליי מַבגַמבט| זיך אים דער היער ערווֹהנטן פּפּויכט דט: פּערלעזיכטט: גטאייכט.
דַּ: ערזטט לעזיכטט דער פּטוד בויאפּוֹכטט (בַּיַּעֲשַׂר רִאשׁוֹן) בעקָאמט דיע
זעוויטן, וועכט קיינע מַנטייל אַם היילִגן זַמגד ערהיעלטן חוכד דעט חיין טייל
דט: ערזטט לעזיכטט דער פּטוד בויאפּוֹכטט (בַּיַּעֲשַׂר רִאשׁוֹן) בעקָאמט דיע
זעוויטן, וועכט קיינע מַנטייל אַם היילִגן זַמגד ערהיעלטן חוכד דעט חיין טייל
דט: זוויטט לעזיכטט (בַּיַּעֲשַׂר שֵׁנִי) חוטטט חיך ערזטן חוכד זוויטן חוכד חיך
פּיערטן חוכד פּוֹכפּטן יַזלע מַבגַחִנדערט חוכד חין דער היילִגן :טַדט יערוַלטט
פּוֹ דען חייגטטוֹאטן חין רייזהייט פּעלעזהרט וועדען, דַּאִט דַּ: בעדוֹרפּיג דט: חיר־
דיטן גטנזזט: דורך דען היילִגן חָלט פּערעדעזט וועדט. דַּ: דריטטט חָדער מַראט־
לעזיכטט (בַּיַּעֲשַׂר עָנִי) חוטטט חיך דריטטן חוכד זכזטן יַזהרט דען מַראן חוכד
בעדוֹרפּטיגן גטגַבטן וועדען, חוכ פּוֹ דעט חיך גטווֹהרטן זגַן חוין דן מַראן,
וויטוון, וויַזן חוכד פּרַאדען חיטלוטיילן חוכד ניכט ענגהערליג זו זיין. :חָ קָאמט
הונגער:נָט דורך דוֹרכט; חיין טייל הונגערט חוכד חיין טייל חיזט
:דַּטט. יעמער ענגהערליקייט, וועכט קיינע זיכ פּוֹר דיע חיילִגע פּערעדוכג חוכד
פּוֹר דיע נָחט דער מַראן הַמט, ענט:פּליכט מַן :טרמַפּט דיע הונגער:נָחט דורך דוֹרכט,
וועכט דולך רעגענחַגע דַּ: וועכ:טוט בעטרוֹקט חוכד היערורך דיע זעבע:חיטטע
פּערטויערט. דער טייל דעל בעפּוֹלקערוג, חיל דע:זע גענִיעט קיין רעגען פּיעל, הַמט
דַּהער חין חיינער :חָכטן זַמגד פּחָט הונגער זו זיידן. ווירד מַזלגעחיין כיכט
פּערלעזהכטטט, :חָ קָאמט דיע הונגערזנָט דורך פּערקטהר:טחָרונג
חוכד דורך דוֹרכט, דיע דָאפּפּעלט טוועך חוין דען חייכוחָהנערן חיינע: זַמגד: זַמזטעט,
וויַל חיט זַמגד :עלבזט דורך דיע דוֹרכט דער ערטרַמג בעטרוֹקט חיזט חוכד דורך

דיע

1) חייזעל זייטע 631.

וְעַל מַה־שֶּׁלֹּא שָׁמַע אוֹמֵר לֹא שָׁמָעְתִּי, וּמוֹדֶה עַל־הָאֱמֶת וְחִלּוּפֵיהֶן בְּגֶלֶם: יא שִׁבְעָה מִינֵי פוּרְעָנִיּוֹת בָּאִין לָעוֹלָם עַל־שִׁבְעָה גּוּפֵי

ערזט חוכ דאז לעטלטע לולעטלט, חוכ חין בעלונ חויפ דאז, וואז עכ ניכט נעסאֶרט סאט, זאגט עכ: חיך סאבע עז ניכט נעסאֶרט, חוכ עכ בעקענט דיע וואהרהייט. דיע עטטנענענגעזעטלטען דינגע קעננלייכען דען חונגעבילדעטען.

(11) זיבצען מַרטען פַּאָן זטראפען קאָממען חויפ דיע וועלט וועגען זיבצען

(עֵדְיוֹת פרק ח׳, אטיה ג׳) פֿערמַלמַסטען, חן מיינער מיינונגפֿערטיעדענהייט לוויטען הלז חוכ טאקי ביידע געהאֶלטע מַניכטען לו פֿערוועַרפֿען חוכ דיע פֿאָן לווי וועבערן חיכ כמאן דער טאטיה מַוכ מבטולן[1]) בעלויבטע מַניכט מַז בעזעטן לו ערהעבען. חוכ פֿאָלָז ניכט חיין חן דיע וואָרטע זייענ: בענאָ: ,חָנדערן זאָגט חיזן פֿאָלָענדע: חויערדען, בעפֿאָר ער ערווידערט, חוכ דען רעדענדען ניכט חן זייענ בעדאַנקענגאַנג חיררע לו אַכטן. ער חֹבעלייז זיך ניכט, לו מַנטוואָרטען, וועל ער חוך דיע רעדע מיינע: מַנדערן עטוואַ: ערוידערן ווילֹ, חָנדעל פרֹפֿעט בעפֿאָר ער עטבגענגען, דאָ: „יעדע חיילֹפֿערטיגקייט פֿלֹהרט לוכ אַנגעל" (אטי 21,5) חוכ „זיעהזט דו מיינע אענטען, דער חֹבעלייז חן זייענ רעדען חיזט, זָ הַט דער בולֶדיגיגע אעהר הָפֿפֿנוג מַז ער„ (דַזעלבזט 29,20). ער פֿרַגט לור זַכע חוכ מַנטוואָרטעט דע: חיכהַלטע גענאָ: חָבער וואָלכען ער פֿאָן זיינע זעהרער ניכט: גאֶהאֶרט, דיע: חיי: עבענזָ גיבט ער פֿרייאָטיג לו, עטוא: גאֶהאֶרטע: ניכט פֿערזטַנדען לו הַבען חוכ זוכט ניכט היגטער וויטטוויפֿיגען רעדען זייענ חוכוויזענהייט לו פֿעלבערגען. חוכ ב:

---

[1]) זיעהע פרק 1 מסנה 10.

לִפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְרֹאשׁ דִּבְרֵי חֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ נִבְהָל לְהָשִׁיב, שׁוֹאֵל כְּעִנְיָן וּמֵשִׁיב כַּהֲלָכָה, וְאוֹמֵר עַל־רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן וְעַל־אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן,

דעטען. חיין געבילדעטער זפליכט ניכט פֿאָר דעס, דער גרעסער חיזט חלז טר מן ווייזהייט חוכד נאכל, חוכד פֿאללט ניכט חיין חין דיט ווָאלטט זיינעז גע= נָאזען. טר חוֹבעדיילט זיך ניכט, נו חנטוווָאלטען. טר פֿרחגט נור זחכט חוכד חנטווָאלטט דעס חינסחלטט גט= מאָס. טר בעזפליכט דחז טרזטט נו=

דיט נאָכט ווחרט פֿיעלמעהר חוין חין דער זטיפֿטיהוֹלטט חוכד חיט היילגען טחפֿען פֿערוועגדעט [2]).

1 זיעבען דינגע קענצייכנען דעם חוגעבילדעטען חוכה זיעבען דען געבילדעטען. מַן: גענילדעטער וויזער גיוט היער דעריעניגע, דעזען ווזזען חוכד בעזעהען חוֹבערייזטיאָטען; חוין מיין גענעהרטער מיזט מַן: חוגעבילדעטער נו בע= טרַכטען, וועל טר דעם פֿאָרדערונגען דעז מַנזטַגדעז חין זיינע פֿערקעהר איט דען חיטאָנטען ניכט עגטזפריכט. חיין גענילדעטער זפליכט ניכט פֿאָר דעם, דער גרָאָסער חיזט מַן: ער מַן ווייזהייט חוכד מַהרע חָדער דער פֿאָן חיהם חויזגעזטעלטען טוֹער. דיע ריכטיגקייט דער עגטטיידונגען חוכד חורטיילע חוין זיִדיטען געניעטט בערוהען חין ערזטער רייהע חוין חוֹבערויפֿערונג חוכד ערפֿאָהרונג, וועלכע דורך יַהרטוֹמַנגען פֿוים חוכד דורך דיע מַנרעגונג דער טוֹער גטווָאָנגען וועדטען. חויזען חַנגע איט זָאָך גרָאָסער ערפֿאָהרונג גענוֹהרט דאָהער דער פֿאָרזוג. חוין דיזטען גרונדע עגטגעגענטטען ניכט אֶלְעָזָר חוכד אִיתָּמָר חוין דען פֿאָרוחורף דען חטה, וועזהַלב זיע דיע היילגטוֹאָער ניכט גענעזטען הַטטטען, זָאָנדערן חוֹבער זיעטען דיע מַנטווָאָרט חיהרען מַחוטזענדען פֿאָטער חהרן (ויקרא 10,17 – 20). דיע רייכע ערפֿאָהרונג חוכד טרוֹיט חוֹבערויפֿערונג וואָר עז חוין, וועלכע חוגזערע וועזטן (עדיות

1) דיעזע חַגזיכט וויכד חיס חלמוד ווידערלעגט, וויל דיע ערזטע לחנגע דורך גוס חין חיינער פֿאָרס געפֿערטיגט וועדטען קאָננטע.

2) זיעהע שמות 37,23 וּמַלְקָחֶיהָ, דחז פֿאָן אוּנְקְלוֹם (קחלדחיסט חוֹבערזעטלונג גוס פֿעגטחטוֹיך) חיט צְבִיתָהָא (לחנגען) חוֹבערזעטלט וויכד.

אוֹמְרִים אַף הַמַּזִּיקִין וּקְבוּרָתוֹ שֶׁל־
מֹשֶׁה וְאֵילוֹ שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ
וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף צֶבַת בְּצֶבַת
עֲשׂוּיָה : י שִׁבְעָה דְבָרִים בְּגֹלֶם
וְשִׁבְעָה בְּחָכָם, חָכָם אֵינוֹ מְדַבֵּר

טאפעלסריפט הוכד דיע טאפעלן. חייבי־
נע זאגען: חויך דיע שלעכטען
נייזטער, דאז נראב דעז מסס הוכד
דער ווידער הויזערעז זטאמט־
פאטערז חברים. הוכד חייבינע זאגען:
חויך דיע לאנגע, מיט ווערכער דיע
ערזטע לאנגע נעמאכט ווארדע.
(10) זיבצען דינגע קטנכלייכטען דען
הונגעבילדעטטען הוכד זיבצען דען נעבילי־

רוהרונג איט דעם זטאבע דז: אטה ווארל עטזטרמאטע הוכד דער מירמען מזועטי־
המבען דורך דיע ווזטע פלוגטע. דער אוכד דער עזעין (באמבר 22,28):
דיע דער עזעין זור בעטראוג דז: בִּלְעָם לייטווייזע פערזיעהענע פלאהיגקייט דז: זפרי־
כעז: דער רעגעבמגען (בראזית 9,14), ביי דעזען מנבויקק ווער גמטט דמי־
קען פלר דיע לוזיכערונג, כיע ווידער דיע ערדע דורך מייע זינטפלוט זו פערטילגען.
ער וואורדע עריט זור לייט נח': זיכטבמר מז: לייכען דער למנאוט גמטטע, דמם ער כיע
אהר מייע מזועז: פערניכטעדע ווארפלוט מלבער דיע וועלט ברינגען וועדע. ד מ:
מ מ כ ם (טאות 16,15), דמ: פלירלינ יהרע מן וואונדערבמרער וייע מירמען
מז: נהרונג דיענטע אוכד דעזען געטיכטע דיע קמאנדען גטטזעכטער פמן דער פלור־
זמרגע גמטטע: אלבערלזיגען אוכד זיע לוס אובעדינגטע גההמרזחם גענען גמטטע:
וומרט ערמהגען זמזטע. דער זט ם ב (טאות 4,17), איט וועלכעם אטה אוכד אהרן
דיע פערטיעדענען גמטטעזוואונדער פמזלמגען אוכד וועלכער איט בזיטלע דער נהכפמ־
גענדען ריכטער אוכד קמניג בי: זור לערזטמרונג דז: היילוגען טאפעז: פערבליב.
דמ: טמאיר, מין וואורם, וועלכען אטה אוכד קמניג זמלמאן לוס טניידען דערייניגען
זטייע בייא בוי דער זטיפטזהלטע אוכד דז: טאפעז: בעזטלטען, בי וועלכען דיע נכ־
וועגונג מנדערער טניידעווערקלזיג אוגוזאזיג וואר (טאות 20,22). דיע טריפט דער
בוכזטבען. דיע גרזעטלטמפעלטריפט, דערען וואונדער דמרין בזטמנד, דמם זע,
וויעוואהל דיע טמפעלן דיע דיקקע מייער עזלע המטטען אוכד דיע בוכזטבען פמן מייער
זייטע בי: זור מגדער דורכגעטניטטען וומרען, אויך מזלען זייטען מי געוואהלייכער
טריפט (ניכט עטוומ טיילוויזע מן זפיגעלטריפט) דלזטלינ זעבמר וואר, אוכד פערנער,
דמם דיע בוכזטבען ם אוכד מ, מבוואהל וויט דען טמפעלן ניכט לוזammenהלנגענד,
דעגנאך מי דע טמפעלן ניכט פערטבעו וואורדען. אוכד דיע טמפעלן, דערען וואוכ־
דערבמרער זטמפלן פמן גמטט מייגען: היעלט געטמפעלט וואורדע. מ י י כ ג ע זגען:
אויך דיע טאדליכע גייזטער. ע: זינד דיע: נמך דער טרמדיטיאן זעבטוועזען,
דיע אוגטער גטוואהלייכען פערהאלטניזזע זיננלינ ניכט וואהרנעהאבמר זינד אוכד זאיט
מיטרעם טאדליכען ווירקע אוי דיעזטע דער גמטטליכע פערגעטוגג זיטטהען.
דמ: גרמב דע: אטה (הדבריס 34,6), דעזען תרטליכקייט גענוי מנגענבען,
דעגנאך מבער אוגויפפינדבמר מיזט, דמאיט דיע פמלגענדען גטטזעכטער ניכט

בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְאֵלּוּ הֵן · פִּי הָאָרֶץ פִּי הַבְּאֵר פִּי הָאָתוֹן דַּקֶּשֶׁת וְהַמָּן וְהַמַּטֶּה וְהַשָּׁמִיר הַכְּתָב וְהַמִּכְתָּב וְהַלּוּחוֹת, וְיֵשׁ

מונד דאַדורך דאַז פֿאָרהאַנדענזיין פֿאָן טאַגגען בעזונדערס וואַר, זאָ קאַן עס דאָך נים מונד דאַדורך דאַז פֿאָרהאַנדענזיין פֿאָן טאַגגען בעזונדערס וואַר, זאָ קאַן עס דאָך נים וועלט" וואַרד היער ערווענט, מונד מוך דיזען פֿאָרזוג יערוזאַלעם: זונ ליט דער נערוטאָרונג דעז הייליגען טעמפּעלז היגלוויזען. ער זאָל מיז דער טהאַט מוך יעטלט מיטערזט זעלטען פֿאָרקאָממען, דאַם מיז יערוזאַלעם מיין טאַגגעבים דען טאָד הערבייפֿיהרט. מונד ניכט זאָגטט מיינער זונ אַנדערז: דער אָרט מיזט איר זו ענג, אַז: דאַם מיך מיז יערוזאַלעם מיבערגאַכטען אָכטט, אָבוואָהל זונ ליט דער פֿעזטט מיינט מיבערוי: גרעמט אַנגאַהן פֿרעמדער דאָרטזעבזט זיך מויפֿהיעלט.

6 נעהן דינג וואַרדען אַם רויטאַגט דז: טבת פֿאָר זונגע= וועלט דאַדורך דאַז פֿאָרהאַנדענזיין פֿאָן טאַגגען בעזונדערס וואַר, זאָ קאַן עס דאָך נים דאָרף פֿאָרקומען: זקאָרפּאָנ: טאַדען אַגריכטטאָט. „נְּעוֹלָם פֿאָן יעהעל" וואַרד היער ערווענט, מונד מוך דיזען פֿאָרזוג יערוזאַלעם; זונ ליט דער נערוטאָרונג דז: הייליגען טאַפּעז: היגלוויזען. ער זאָל מיז דער טהאַט מוך יעטלט מיטערזט זעלטען פֿאָרקאָממען, דאַם מיז יערוזאַלעם מיין טאַגגעבים דען טאָד הערבייפֿיהרט. מונד ניכט זאָגטט מיינער זונ אַנדערז: דער אָרט מיזט איר זו ענג, אַז: דאַם מיך מיז יערוזאַלעם מיבערגאַכטען אָכטט, אָבוואָהל זונ ליט דער פֿעזטט מיינט מיבערוי: גרעמט אַנגאַהן פֿרעמדער דאָרטזעבזט זיך מויפֿהיעלט.

9 נעהן דינג וואַרדען אַם רויטאַגט דז: טבת פֿאָר זאָגגע= וועלט דאַדורך דאַז פֿאָרהאַנדענזיין פֿאָן טאַגגען בעזונדערס וואַר, זאָ קאַן עס דאָך נים מיזזט דז: וואַרד אַם טויזט דז: זיכטבאַרען טאָפּפֿונג= וועלט: דען בעטרעפֿענדען דינגען דיא פֿאָהיגקייט פֿערליהען, דיזזט וואַרקונג מונד יעדע דאַפֿאָר בעדינגטט פֿערמֿגדעלונג זונ גטייגנעטען ליט הערפֿאָרבליבען]2). מונד דיזזט זיגד ז: דיא אָפֿפֿונג דער ערדע (באדבר 16,30—33) זונ ליט דז: קרח. זונ בעקונדונג דער גאָטטזיכקייט דער זגלונג מונערע זעהרע: אטה מונד זונ בע= זטראָפֿונג דער וויגונג דערזעצען מונד מופֿזעהונג גענגען דיזזעבע אָפֿפֿנטט זיך דיע ערדע, פֿערטאַנג קרח מיגד זייע רעטטע זאַט האַב מונד גוט טאָם זיך דאַנן וויעדער, אָהנע מיינע זפאַטט זונרקקזוואַזען. דיע אָפֿפֿונג ד ע: ב ר ו נ נ ע ן: (טאות 17,6 מונד באדבר 20,11): דער זאָגענאַנטע נְּחָרִים-ברונגען [3]), מיין פֿעז, דעם דורך דיע בע=

רוהונג

[1]) ד' ס' מין דער דאַמערונג, וואָמיט נעווענליך דיע לייט פֿאָן $13\frac{1}{2}$ מינוטען פֿאָר נאַכט צעלייכנעט ווירד.

[2]) דיע מיזדרינגען מין דער הייליגען סריפֿט ערווענטען וואונדער וואונדען וואָהל עצעפֿאַללז זיי דער אָפֿפֿונג סאָן צעזטיממט. יעדע וואונדער האַטטען זיכדז זונ מיינען מויגענזליקקליכען זוועק זונ עלרעטטונג זיזרהעלז מונד דערגלייכען; דיע מין מונערער מזנה ערווענטען דינגע הצער זאָלטטען מין הערפֿאָרהגענדער וויזע דער מיטרקעמונג גאָטטעז דיענען, וועזהלב זיע הער ערווענט וועדען.

[3]) ער הינם מרים'ז צרונגען, וויל ער נאָך דער טרהדיטיאָן דורך דז פֿערדינזט דער פֿראָממען מריס זיזרהעל גענענט וואונדע מונד נאָך דערען טאָד זו פֿליעסען מויפֿ= האָרטע, זיז גאָטט דורך דז גענטט מונערע לעהרערז מסה דעמזעלבען וויעדער הערזטעללטע.

עַמּוּד הֶעָשָׁן וְלֹא נִמְצָא פְּסוּל בָּעֶמֶר וּבִשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וּבְלֶחֶם הַפָּנִים, עֻמְּדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָחִים, וְלֹא הַזִּיק נָחָשׁ וְעַקְרָב בִּירוּשָׁלַיִם מֵעוֹלָם. וְלֹא אָמַר אָדָם לַחֲבֵרוֹ צַר לִי הַמָּקוֹם שֶׁאָלִין בִּירוּשָׁלָיִם: ט עֲשָׂרָה דְבָרִים נִבְרְאוּ

פּאָמד זיך ניט חיינע חונטויגליכקייט הס
עמר, הן דען נוויי בּרכָטע; חונד הן
דען סויבּרכָטען. זיע (דיע טעמפעלצע־
זוכער) זטאנדען נעדרֹאנגט, קאָנ־
טען זיך חצער דערנאָך בּעקוועם
בּוקקען. ניעמאלס סאדעטט חיינע סלאכ־
גע חָדער חיין זקאָרפיאָן הין יערוזח־
לעם. חונד ניכט זחגטע חיינער נוס
חכדערן: דער חָרט חיזט מיר נו ענג,
חלז דאס חיך הין יערוזחלעם חוֹבער־
נאכטען מאָכטע

(9) נעסן דינגע וואולדען הס רוֹזט־

גטטעהען, וְ הָאטטען דיע חָפּפּערזטוקקע ניכט גערוֹיכערט חונד דיע פּוֹייטטיינע ניכט
גטגעזע|ן וועדע| דוֹרפּ|ען. ניע פּערוועהטע דער וויינד דיע חויפּ־טיינגענד
רויכ:וֹיון דע: חַוטאַר:, דאַיט דיע דע| חָפּפּערדיענזט פּער־עהענדע| פריעזטער דורך
דע| רויך ניכט בעוֹ־טיגט וואורדע|. ט: פּאָנד זיך ניע חיינע חונטויגליכקייט
ם ם טאר (ויקרא 23,11), דאָ: פּאָ| ערזטיגזגערזטע|, וועכע חי| דער נאכט חונ
דע| נוויייטע| טאָג דע: פֶּסַח-פּעזטע: גטערזטע חונד גטאַהלט| וואורדע|, אַ| דיעזע
טאָגע דאַרגעברַכט וואורדע. ערזט נאָך דער דאַלבריגונג דע: עאר־חָפּפּער: וואַר דער
גענום דער נוֹיע| פּרוכט גע:טאַטטעט. וואָרע דיע דאַרבריגונג דע: עאר דורך חיינע
חונטויגליכקייט חונאָגליך גענוע|ן, וְ וואָרע דאַ: גאַנצע יַהַר הינדורך דער גענום
דע: נוֹיע| ערטראַ: פּערבָטע|. אַ| דע| נוויי ברָטע| (ויקרא 23,17),
וועכּע אַ| דע| וואָכע־פּע:טע פּאָ| נוֹיע| וויינע| דאַרגעברַכט וואורדע| חונד חָהנע דערע|
דאַרבריגונג דיע ;פייעחָפּפּער דע: זויפּענדע| יַהַרע: ניכט פּאָ| נוֹיע| גענרייד נובע־
לייטע וועדע| דורפּ|ען. חונד אַ| דע| טויבּרָטע| (טאות 35,13); ע: וואַרע|
דעלע| זוֹוֹל, וועכּע יעדע| טבת חויפּגעטיכטע וואורדע| חונד חיך זויפּ דער וואָכ
ניכט נוֹי ערזטע| וועדע| דורפּ|ע|. ;יע, דיע טאַפּעלבע;וכער, ;טאַנדע| גערֹאנגט,
קאָנגטע| ;יך אַבער דערנָך בעקוועם בוקקע|. דער גאַנצע טאַפּעלבוי חונ־
פּאַטע נור חי| הונדערט חונד פּוֹנפּזיגזגערזטע קוואַדראַטאַטער. דערזעבע פּאַטע
דיע גרָאָע דאַרגעברַכט וואורדע, וועכּע נור נוֹיט דער וואַנדערפּ;ע: חי| יערוזח־
לעם חונד חיזט חיר נו ענג, חלז דאס חיך חי| יערוזחלעם חוֹבערנאכטען
מאָכטע

חונד

ח עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מֵרֵיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הִסְרִיחַ בְּשַׂר הַקֹּדֶשׁ מֵעוֹלָם, וְלֹא נִרְאָה זְבוּב בְּבֵית הַמַּטְבֵּחַיִם, וְלֹא אֵירַע קֶרִי לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְלֹא כִבּוּ הַגְּשָׁמִים אֵשׁ שֶׁל־עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה, וְלֹא נִצְּחָה הָרוּחַ אֶת־

(8) לעהן וואונדער געשהען אונזערע עלטערן אין דעם הייליגען טעמפעל: קיין פרוי פלעגט נישט פערלירן דאס קינד אין איר לייב פון דעם הייליגן פלייש. קיין מאל איז נישט געפונען אין דעם שלאכטהויז אין ירושלים קיין פלייש וואס איז פאולט געווארן. קיין פליעגע האט זיך נישט געזעהן. קיין פערלוסט פון קרי איז נישט פאסירט בײַ אַ כהן גדול אויפן יום כפור. דער רעגן האט נישט אויסגעלעשט דאס פייער פון דעם מזבח. אויך האט דער מאטע נאבן נישט איבערגעקראָגן דעם זיג פון דעם פאלק. קיין מאל האט דער וואונד פון דעם פאלק נישט געדאַרפט צוגעבונדן ווערן. קיין מאל האט דער רבי נישט געדאַרפט אויפהאלטן זיין דרשה, אַז זי זאל נישט ווערן פארגעסן פון זיינע תלמידים. קיין מאל האט מען נישט געדאַרפט פאַרקירצן דעם „מעולם" אין דער ברכה יהי רצון פאר דעם מוסף פון ראש השנה, ווייל עס איז נישט געווען קיין שום שוועריגקייט אויסצוהאלטן דעם „מעולם" ביז דעם סוף.

8 לעהן וואונדער,1) וועלכע דער טעמפעל בייטאג גאָטטעס: איך טאפען מוד מין יערושלעם בעלויגטן, גטטהען מוניער פֿאַרפֿהרע איך הייליגע טאפען. דיא אויבריגע וואונדער איך טאפען המטטן קיינע דירעקטע נוטלען פֿור מוניערע פֿאַרפֿהרען, וואַרען פֿיעלמעהר נור דאַ: יכטבארע זויגניס: פֿור דיא איך הייליגען טאפען טהרעגעדע גאָטטליכע אַמיעטאָט. ניכט האַט איינע פֿרוי פֿעהלגעבאָרען דורך דען גטרוך דע: הייליגע פֿלייטש: דער אָפּפֿער. יעמאַלס בעקאַם דאַ: הייליגע פֿלייש איינען אויבען, גטרוך, אָבוואָהל פֿאַלטש אויך איך אַ כהן גדול אויפן יום כפור, וועלכער אויך פֿריעד פֿלעגט טאַנד. אויך דער אַלטער האַט נעבען דער מאטע נאָכגעלאָזען קיין שפּורען פֿון זיין וואונד. אויך דיא אויפֿטייגענדע רויכזוילע. עס

---

1) דיעזע וואונדער וועלכען סיעך אויפֿרעכקליך צוגעגעבען ; אין דען פֿרעמדען מסכות פֿלעגט אונטערצוגיבען דיא צוגעגעבען דינגע, וויל דיעזעלבען טייל= ווייז אויפֿרעכקליך אין דער תורה ערוואָהנט זיכד, טיילווייז ליכט אוין דערזעלבען עגט= כאַמטן וועלכען קאָנטן.

אֲבוֹתֵינוּ אֶת־הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּמִּדְבָּר שֶׁנֶּאֱמַר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי׃

זוכטען חומערע פֿאָרפֿאלען דען דיי־ליגען, געלאָדט זיי ער, הין דער וווּסט, דענן זאָ הויט נעזונט (במדבר 14,22): חונד זיי פֿערזוכטען מיך סאָן נעסטמאל חונד הערטען ניכט חויף מיינע זטיממע.

נעה| פֿונַגען זיכ הין דער טריפֿט ניכט מיינלעז| נעטַנגט, זאָנדערן נור איט דע| פֿערטיעדענע| חויזדרוקקע| דער ניעדערזַגען, וועלכע הין דעם זיעדע אָז יִשַׂר עטהַלטען זינד, בעלייכטע. עז זיכ דיע פֿאָלגענדע חויזדרוקקע; 1.) רָאָם חונד רייטער זטורלטע ער הינ: אטער. 2.) דיע וועגע| פרעה'ס חונד זיי| העער טזוי־דערטע ער הינ: אטער. 3.) דיע חויערזעזענטע| זיינער העערפֿוהרער וווּרדע| פֿער־זענקט הינ: אטער. 4.) מבגרוֹנדע בעדעקקטע| זיע. 5.) זיע זַנקען הי| דיע טיעפֿע| וויע חיי| זטיין. 6.) דיינע רעכטע, עוויגער, נערטאטטערט דע| פֿיינד. 7.) הין דער פֿוזע דיינער ערהַבענהייט טזוֹגט דו ניעדער דיינע ווידערזַכער. 8.) ער פֿערלעהרט זיע וויע זטאָפֿפע|. 9.) דַז אטער בעדעקקטע זיע, חונד 10.) זיע, דיע אוֹכטיגע| זַנקע| וויע בזיי הינ: וועזער.

7 דיעזע נעה| פֿערזוכטע| זיכ פֿאָלגענדע: 1.) סָם טיפֿאטער, זָז חויך דער מיינע| זייטע דיע יטרעל פֿערפֿאָלגענדע| טגיפטער זיך נַהטע| חונד חויך דער זַנדער| זייטע דיע חיזרַעזיטע| פֿאָר אטערע מיינעטאָזען וועלכע, זברַכע| זיע חולרענד זו אטה: גיבט עז: עטווַ קיינע גרוֹבער הין עגיפטע| א, ו, (טאות 14,11). 2.) זָז: זיע נַך יָדָה קָמַאע| חונד קיין טרינקבַרע: וועזער פֿאָלפַֿנדע| (דַזעלבזט 15,24). 3.) הי| רְפִידִים עבענפַֿזוֹ: וועגע| דע: וועזער: (דַזעלבזט 17,2). 4.) דַז: חוֹבריגזַזע| דע: אַמָּנִם (נָן) פֿאָ| מיינע טַגע פֿוֹר דע| זַנדער| (דַזעלבזט 16,20). 5.) דַז: הערוי־געהע| סָם שַׁבָּת, חונ אַמָּנִם חויפֿלוזע| (דַזעלבזט פֿער: 27). 6. חונד 7.) מיהר אוררע| חונ פֿוייט, מיפֿאָגט דעזע| מיהנע| וועכטע| לוגעטיקקט וווּרדע| (טאות 16,3 חונד באדבר 11,4). 8.) זָז: זיע דַז: טיפֿאטער פֿערזַזע| החטטע|, פֿוֹרכטטע| זיע, דָם דיע עגיפטער מיהנע| פֿאָ| מיינער זַנדער| זייטע חוי: פֿאָגען וועדע|; לו מיהרער בערוהיגונג זיעם גאָטט דַז: אטער דיע טאָטען קְרפעל דער עגיפטער חויוווערפֿע|[1]). 9.) דיע זַנבעטונג דע: גאָדענע| קַזַבע: (טאות קָמַ' 32). 10.) דיע פֿערזַנדיגונג דורך דיע קונדטַפֿטער (באדבר קָמַ' 13).

דיעזע אטנה זעהרט חונ, דָם יענע: גטזעכט, וועלכע: פֿאָ| חונער| וויזע| זָז: „דוֹר דֵעָה", זָז: „פֿערזטַנדיגע: גטזעכט" בעלייכטע וירד, ניכט זייכטגזַיביג הָהנ פרַפֿונג דיע ערקענטני: גאָטטע: זיך ערוואָרבע|, דָם ע: פֿיעזאטהר פֿאָ| דער וווַהרהייט פֿאָלזטַנדיג אַבערזַיגט וווּרדע. היערדורך הָט זיך דער גזויבע חי־רַע|: זטעט: חי| זעבעדיגער קרַפֿט ערהַזטע| חונד קאָמַנדע| דיע בעדלוקקונגע| חונד פֿערפֿאָלגונגע| זַנזער לייטע| דיע יוֹדיטע רעזיגיאָ| ניכט פֿערניכטע|.

---

[1]) וויע חומערע וויזען צעריכטען.

אָבִינוּ׃ ה עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וַעֲשָׂרָה עַל־הַיָּם׃ ו עֶשֶׂר מַכּוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם וְעֶשֶׂר עַל הַיָּם׃ ז עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת נִסּוּ

חוס לו לייגען, וויע גרעסם דיע ליעבע חבֿרהס'ז, חומערעז פֿחטערז, וואל.

(5) טעהן וואונדער געטאהן חומ= זערען פֿאַרפֿאהרען חין ענידטען חומ טעהן חס מעטערע.

(6) טעהן פלחגען דרחכטע גאַטט חוֹנדער דיע ענידטער חין ענידטען חומ טעהן חס מעטערע.

(7) מיט טעהן פֿערזוכונגען פֿער=

חוס זו לייגען, וויע גרעסם דיע ליעבע חבֿרהס'ז, חומערעז פֿחטערז, וואל.

(5) טעהן וואונדער געטאהן חומ= זערען פֿאַרפֿאהרען חין ענידטען חומ טעהן חס מעטערע.

(6) טעהן פלחגען דרחכטע גאַטט חוֹנדער דיע ענידטער חין ענידטען חומ טעהן חס מעטערע.

(7) מיט טעהן פֿערזוכונגען פֿער=

וואהרער גאַטטעזגלויבע חומ דעזען חויפֿריכטיגע גאַטטעזגלויבע בעקאַננט וואַלען, חומ דער וועלט זו לייגען, וויע גרעסם דיע ליעבע חבֿרהס'ז, חומערעז פֿאַטטער זו, זו גאַטט וואַר. דיעז זאַל דער וועלט לייגען, דאַס חברהס זו מייגער בעזאַנדערען בערופֿונג דורך גאַטט וווֹרדיג וואַר חומ דאַס חויך דיע כאַקאַחאַ חייגעז טעהן חס מעטערע. דען זיע חיהרען פֿאַטער נעננען, חין „חויערוואַהלטעז פֿאַלק" געאַננט זאַלטען אַננעז, דען זיע חיהרען פֿאַטער נעננען, וויל זיע חין גלייכער וויזע חיהלען וואַהרען גאַטטעזגלויבע טראַכטען זו וועדען פֿערדיענען, וויל זיע חין גלייכער וויזע חיהלען וואַהרען גאַטטעזגלויבע טויזענדיוֹהליגער בעדרוֹקונג חומ פֿערפֿאַלגונג בעוואַהרט האַבען. גלייך חברהס זאַלען חויך וויר דאַהער אַלע זורוֹקזיעטלונג חין זטעלונג חומ אַלע פֿערקוֹרזונג חוזערער רעכטע אַז פלוֹפֿונגען ערקעננען חומ דעננאַך דיע וואַהרע, חויפֿריכטיגע ליעבע זו גאַטט בעוואַהרען.

5 זעהן וואונדער גטטאַהן חוזערן פֿאַרפֿאַהרען חין ענידטען. דיעזע זעהן וואונדער בעזטאַנדען דאַרין, דאַס זיע פֿאַן דען זעהן פֿוֹאַגען דער ענידטער פֿערטאַגט בזיעבען. חומ זעהן אַק חעטערע. דיעזע זעהן וואונדער וועדען פֿאַן דען וויזען וויע פֿאַן חויפֿגעזאַהלט: 1.) דיע זפאַלטונג דעז חעטערז. 2.) דאַז חעטער כאַהן וווֹהרענד דעז דורכזוגעז דיע פֿאַרק חייגען זעלטעז זן. 3.) דער באַדען דעז חעטערז וואַר טלאַקקען חומ פֿרייי פֿאַן טוֹאַק. 4.) זאַבאַך יטרחל חייגען טייל דעז חעטערז פֿעלאַזען האַטטע, פֿערוואַנדעלטע זיך דיעזער זאַגלייך וועדער חין טוֹאַק. 5.) דער באַדען דעז חעטערז זאַה וווֹהרענד דעז דורכזוגעז חוי, אַז אַב ער רעגעלאַסיג חיט טאַגען זטייגען גפפֿוֹאַזטערט וווֹרע. 6.) דיע ביידען וואַזערוויער גלייכען ניכט גפֿערפֿ= רענפֿ וואַזער, האַטטען פֿיעלאַכער דאַז חויזהען פֿאַן זטייל אַבפֿאַלענדען פֿעזוויערן. 7.) פֿיר יעדען דער זוואַלף זטאַטט זיך חיפֿ חעטרע חייגע בעזאַנדערע זטראַפֿע גענידטע. 8.) דיע חייגלעגען וואַזערוויערן האַטטען דיע חייגענטאַפֿט פֿאַן גלאַז חומ טוֹדעזטייגען, דורכזיכטיג חומ דעזען חויפֿריכטיגע גאַטטעזגלויבע בעקאַננט וואַלען, וויע גרעסם דיע ליעבע חבֿרהס'ז, חומערעז פֿאַטטער זו, זו גאַטט וואַר. דיעז זאַל דער וועלט לייגען, דאַס חברהס זו מייגער בעזאַנדערען בערופֿונג דורך גאַטט וווֹרדיג וואַר חומ דאַס חויך דיע כאַקאַחאַ חייגעז טעהן חס מעטערע. דען זיע חיהרען פֿאַטער נעננען, חין „חויערוואַהלטעז פֿאַלק" געאַננט זאַלטען אַננעז, דען זיע חיהרען פֿאַטער נעננען, וויל זיע חין גלייכער וויזע חיהלען וואַהרען גאַטטעזגלויבע טראַכטען זו וועדען פֿערדיענען, וויל זיע חין גלייכער וויזע חיהלען וואַהרען גאַטטעזגלויבע טויזענדיוֹהליגער בעדרוֹקונג חומ פֿערפֿאַלגונג בעוואַהרט האַבען. גלייך חברהס זאַלען חויך וויר דאַהער אַלע זורוֹקזיעטלונג חין זטעלונג חומ אַלע פֿערקוֹרזונג חוזערער רעכטע אַז פלוֹפֿונגען ערקעננען חומ דעננאַך דיע וואַהרע, חויפֿריכטיגע ליעבע זו גאַטט בעוואַהרען.

5 זעהן וואונדער גטטאַהן חוזערן פֿאַרפֿאַהרען חין ענידטען. דיעזע זעהן וואונדער בעזטאַנדען דאַרין, דאַס זיע פֿאַן דען זעהן פֿוֹאַגען דער ענידטער פֿערטאַגט בזיעבען. חומ זעהן אַק חעטערע. דיעזע זעהן וואונדער וועדען פֿאַן דען וויזען וויע פֿאַן חויפֿגעזאַהלט: 1.) דיע זפאַלטונג דעז חעטערז. 2.) דאַז חעטער כאַהן וווֹהרענד דעז דורכזוגעז דיע פֿאַרק חייגען זעלטעז זן. 3.) דער באַדען דעז חעטערז וואַר טלאַקקען חומ פֿרייי פֿאַן טוֹאַק. 4.) זאַבאַך יטרחל חייגען טייל דעז חעטערז פֿעלאַזען האַטטע, פֿערוואַנדעלטע זיך דיעזער זאַגלייך וועדער חין טוֹאַק. 5.) דער באַדען דעז חעטערז זאַה וווֹהרענד דעז דורכזוגעז חוי, אַז אַב ער רעגעלאַסיג חיט טאַגען זטייגען גפפֿוֹאַזטערט וווֹרע. 6.) דיע ביידען וואַזערוויער גלייכען ניכט גפֿערפֿ= רענפֿ וואַזער, האַטטען פֿיעלאַכער דאַז חויזהען פֿאַן זטייל אַבפֿאַלענדען פֿעזוויערן. 7.) פֿיר יעדען דער זוואַלף זטאַטט זיך חיפֿ חעטרע חייגע בעזאַנדערע זטראַפֿע גענידטע. 8.) דיע חייגלעגען וואַזערוויערן האַטטען דיע חייגענטאַפֿט פֿאַן גלאַז חומ טוֹדעזטייגען, דורכזיכטיג חומ דעזען חויפֿריכטיגע גאַטטעזגלויבע טלינקוואַזער וואַרדע זאַגלייך וויעדער פֿעזטע.

6 זעהן פֿוֹאַגען בראַכטע גאַטט חוֹבער דיע עגיפֿטער חין ענידטען: בוֹט, פֿרוֹטע, חוקגעליעפֿער, גזווילד, פעזט, בוֹאַזען, סאַגען, הוֹיטרעקקען, פֿינזטערניז חומ זטערבען דער ערזטגעבאָרענען. חומ זעהן אַק חעטערע. דיעזע

זעהן

עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם אָבִינוּ וְקִבֵּל עָלָיו שְׂכַר כֻּלָּם׃ ד עֲשָׂרָה נִסְיונוֹת נִתְנַסָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ וְעָמַד בְּכֻלָּם לְהוֹדִיעַ כַּמָּה חִבָּתוֹ שֶׁל־אַבְרָהָם

טען היין, ביז חצרים, חומער פֿחטער, קאס, חוכ זיך ערווחרצ דען לָהן חללער.

(4) מיט לעהן פרוֹפֿונגען ווחורדע חצרים, חומער זטחמפֿחטער, ער= פרחָצט, חוכ ער בעזטחכ זיע חללע,

בעזטרחֿוגֿ דער פֿחָרחַנגעגחַנגענען געטלעכטער זיטצוגען חוכ מיינטזוגען מיינט מחער ענטחַרטעטען. גחָטט זיעם זיע דעננָך בעזטעהען, חום קונד ז׳ טהון, וועלכע זחַנגחוט ער חָבווחַזטען זחָמט. דערן חַזז דיעזע גע= טזעכטער ערזׂרנטען מיהן: צ׳ וחַר חוכטער דיעזען געטלעכטערן קיינער, דער דעם פֿחָרטטרייטענדען חַבפֿחַזז ענטגענגעטרעטען וחָרע, חַזזט פֿיעזחעהר ערזׂרנטען מיהן, ביז חברהם, חוכזער פֿחַטער, קחַם, דער דען וחַהרען בערוך דצ׳ חענטען ערקחַננטע חוכד היערדורך זיך ערווחַרב דען זחָהן חַזזער, דיע מיהם פֿחָרחַנגענחַנגען וחַרען חוגד דיע דיעזען בערוך הׂחָטטען ערפֿׂזזטען זחָזזען. חברהם ווירד "אבינו חוכזער פֿחַטער" גענחַננט; דעזגלייכען זיין זחָהן יִצְחָק חוגד דעזען זחָהן יַעֲקֹב (אָבוֹת פֿׂחָטער), ווייל זיע דיע בעגרׂנדער חוכזערצ פֿחָלקצ, חוכזערע „זטחַחפֿׂחָטער", זינד.

4 מיט לעהן פרוֹפֿונגען ווחורדע חברהם, חוכזער זטחַחפֿחַטער, עלפֿרחָבט. צ׳ זינד דיצ׳ פֿחָלגענדע פרוֹפֿונגען: 1.) חברהם ווחורדע[1]) ווייל ער זטחַנדהחַפֿט זיך ווייגערטע, גחָטטען צו דיענען, פֿחָן דעם דחַטחַזיגען קחָניג נָמְרוֹד מין דען פֿׂיערחָפֿען גענוחָרפֿען חוגד ווחורדע פֿחָן פֿׂיער ניכט בעטׂחדיגט. 2.) חוין גחָטטע; בעפֿעהל חומטע ער פֿחַטערלחַנד, גענורטזחָרט חוגד עלטערהויז פֿערלחַזזען, חָהנע דחַם חיהם זיין קׂנפֿטיגער חויפֿענטהחַלטזחָרט חַנגעוויזזען ווחַר (בראשית 12, 1—9). 3.) צ׳ ענטזטחַנד הונגערזנחָט מין דעם חיהם חוגד זיינען נחַכקחָמען חַנגעווירזענען חַנגד כְּנַעַן, וועהחַלב ער נחַך עגיפטען לִיהען חומטע (דחַזעלבזט פֿערז 10). 4.) זיינע פֿרוי שָׂרָה ווחורדע דורך פַּרְעֹה (דחַזעלבזט פֿערז 15) חוגד זפֿׂחָטער דורך אֲבִימֶלֶךְ (דחַזעלבזט קחַפּ׳ 20) חיהם ענטריזזען. 5.) זיין ברודערזחָהן לוֹט ווחורדע חיט קריעגע גענחַננטען, זו דעזזען רעטטונג חברהם דען קחַמפֿ גענגען דיע פֿׂנף פֿערבינדעטען קחָניגע חויפֿחַהם (דחַזעלבזט קחַפּ׳ 14). 6.) חין דער ערטזיינונג ביי דעם בונדע זוישען דען זטׂקקען (דחַזעלבזט קחַפּ׳ 15) ווחורדע חיהם דיע פֿערהייסונג פֿחָן דעם זקלחַפֿענזחָך זיינער נחַכקחָמען, דיע חיהן ניכט זורׂקקהיעלט, זיינע נחַכקחָמען חין זיינעם גייזטע זו ערליעהען. 7.) הָגָר ווחורדע פֿחָן חברהם ווענגעטיקקט (דחַזעלבזט 21, 10—14). 8.) גזוייכלייטיג ווחורדע זיין זחָהן יִשְׁמָעֵאל ווענגעטיקקט חוגד ענטערבט (דחַזעלבזט). 9.) דחַז גענחָטט דער בעטנייזונג (דחַזעלבזט קחַפּ׳ 17). 10.) דיע חָפֿפֿערונג יצחק׳ז (דחַזעלבזט קחַפּ׳ 21). חוגד ער בעזטחַנד זיע חַזזט, חום זו זייגען: דיעזע פרוֹפֿונגען ערפֿחָלגטען ניכט חברהם׳ז ווענגען, דעזזען

וחַהרער

[1]) נחך דער חׂנדערליעפֿערונג חומערעל ווייזען.

שְׁנִבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת: ב עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נֹחַ לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו שֶׁכָּל־הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִים לְפָנָיו עַד שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־מֵי הַמַּבּוּל: ג עֲשָׂרָה דוֹרוֹת מִנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם לְהוֹדִיעַ כַּמָּה אֶרֶךְ אַפַּיִם לְפָנָיו שֶׁכָּל־הַדּוֹרוֹת הָיוּ מַכְעִיסִים לְפָנָיו

מיט לעהן חויזפרוכען ערשאפֿען ווערלד.

(2) לעהן גענעלעכטער זיך פֿאָן אדם ביז נח, חוס קומד זו טהון, וועלכע לאנגמוט ער אָבווארטעטן לאסט; דעהן אלל דיזעז גענעלעכטער ערווֹרבֿ= טען חיטן, ביז ער חוֹצער זיט צרחכטט דאז ווחזער דער זינטפלוט.

(3) לעהן גענעלעכטער זיך פֿאָן נח ביז אברהם, חוס קומד זו טהון, וועלכע לאנגמוט ער אָבווארטעטן לאסט; דעהן אלל דיזעז גענעלעכטער ערווֹרבֿ=

טען, דיע מיט לעהן חויזפרוכען ערשאפֿען ווערלד. וועהן דער אנפֿאנג זיינע חויפֿגאבע ערפֿוללט, זו האבן דיע גענאטווענדיגע דורך מיהן חיהרע בעזיאוואנג ערלייכט, חוגד ער האט רייכליכען לוהן זו ערוואַרטען, ווייל ער דורך זיין ווירקען זור ערהאלטונג חוגד פֿאָלגענדונג דער מיט לעהן חויזפרוכען ערשאפֿענען וועלט בייטראָגט. חיין אהנליכער חויזפרוך חוזערער ווייזען לויטעט: „דער אנפֿאנג וומורדע מַן: חייגלעז= וועזען ערשאַפֿען, חוס דיע זעהרע מַגלודליטען, דאס דערזעוגט, וועלכער דאַ: לעבען חייגען אנפֿאנגען פֿרעפֿענטליך פֿערניכטעט, גלייכזאַם חיינע וועלט לערזטאָרט, חוגד וער דאַ: לעבען חייגען אנפֿאנגען עלהאָלט, גלייכזאַם חיינע וועלט ערהאַלטען."

2 לעהן גענעלעכטער זיכד פֿאָן חדם ביז נח, דיע חין דער היילגען טריפֿט (בלחטית קאַפּ. 5) מיט כאַמען[1]) חויפֿגענאָהמען וועהרען, חוס קונד זו טהון, וועלכע לאנגמוט ער אָבווארטעטן לאסט, כיכט חאָגליך דערען פֿערניכטונג הער= בייזפֿיהרען, חאָנדעלן לייט זור בעזערונג מיהנען זו גלעבען. דעהן אַלז דיעזע גע= נעלעכטער ערלאַנגטען מיהן דורך עגטאַרטונג חוגד זיטטענפֿערדערבניז חוגד בוזע= בען דעגאָך ערהאַלטען דורך דיע לאַנגמוט גאָטטעז, ביז ער חיט לעהנטען גענעלעכטען חאַבער זיכד בי חויך דער זיכד חלט דיעזע חוגד גאָטטעז לאַנגען פֿאַהיגקייט חויפֿ חוגד וועלכע זיכד חיכט דורך דיע בעטלאַכטונג, דאס ער דעם חוגדער הויפֿיג גוט געהט, חיררע זו ווערדען, דעהן דיע חאָפֿאַרטיגע בעלאַהונג דעז גוטען חוגד דיע חאָפֿאַרטיגע בעזטלאַפֿונג דעז באָזען חין דיזעם לעבען הַאַב כיכט חייגע גענעלעכטער, ווייל היערדורך דיע ווילענפֿרייהייט דעז חענטען בעייזטרעכטיגט ווערדע.

3 לעהן גענעלעכטער 2) זיכד פֿאָן כח ביז חברהם, וועלכע טראָטן דער בעזטרַפֿונג

---

1) עז זיכד דיעז: אָדָם, שֵׁת, אֱנוֹשׁ, קֵינָן, מַהֲלַלְאֵל, יֶרֶד, חֲנוֹךְ, מְתוּשֶׁלַח, לֶמֶךְ חוגד נֹחַ, וועלכע חין חיינעס לייטרוימע פֿאָן 1556 יחרען לעבטען.

2) עז זיכד דיעז: שֵׁם, אַרְפַּכְשָׁד, שֶׁלַח, עֵבֶר, פֶּלֶג, רְעוּ, שְׂרוּג, נָחוֹר, תֶּרַח חוגד אַבְרָהָם, וועלכע חין חיינעס לייטרוימע פֿאָן 348 יחרען לעבטען.

Bayerische Staatsbibliothek München

פרק חמישי.

א בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת, אֶלָּא לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִים אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִים אֶת הָעוֹלָם

פֿונפֿטער פרק.

(1) מיט צען מויזפרוכען ווערלד דיא וועלט גענפֿפֿען. וועלכע צעלטע= רונג מיזט דאכין ענטהלטען? האטט זיא דאך מיט מיינעס מויזפרוכע גענפֿפֿען ווערדען קאָנען! עז גענאה דיעז, מוס סוועלטל זו צוזטראפֿען דיא פֿרעפֿלער, וועלכע מיינע וועלט פֿער= ניכטען, דיא מיט צען מויזפרוכען ערפֿאלטען ווערד, מוס רייכ= ליכען לאָהן זו גענצען דען פֿראָממען, וועלכע מיינע וועלט ערהאלטען, דיא

1 מיט צוה| מויזפרוכע| ווערדע דיא וועלט גענפֿפֿע|; מיט צוה| גאָטטליכע| ווילענזיימערונגען, וועלכע מין דער הייליגע טריפֿט זור ערזייכטערונג דער מענטליכען מיפֿפֿאַזונג מין דיא פֿאָרם דעז מויזפרוכעז „וַיֹּאמֶר ער זפראַך" 1) גענוי= דעט זיכד, ווערדע דיא וועלט גענאַפֿפֿען. וועלכע בעזעהרונג מיזט דאַרי ענט= האַלטע|? וועזהאַלב טיילט מוזז דיא הייליגע טריפֿט דיעזע צוה| ווילענזיימערונגען גאָטטעז ביי דער וועלטאָפֿפֿונג אין? האָטטע זיא דאָך מויך אין מיינעס מויזפרוכע גענפֿפֿען ווערדע| קאָנען! דיא ערפֿאַהרונג דער גאַנצען וועלט האָטטע דורך דען פֿאַלל דער ערזייכטע| ערפֿאָלגט, וועלכער דיא פֿאָלגע דעז אוגלויבענז זיכטבאר מאַכט. אוגלויבע איזט דיא גרונדלאגע אללעז זיטטלעז לעבענז, דאז אוגלויבע איזט דיא בעדינגונג אללעז הייל= בראכטז, דאז אוגלויבע איזט דיא קראפֿט, דיא בערגע פֿערזעצט, דיא מויר= דען אוגלויבע איזט דיא קראפֿט, דיא דיא וועלט איבערוואלטיגט. דורך דאז וועלכע דיא מענטליכע| וועזען ווערדען קאָנען! דיא ערפֿאַהרונג דער גאַנצען וועלט האָטטע דורך דען פֿאַלל דער ערזייכטע| ערפֿאָלגט, וועלכער דיא פֿאָלגע דעז אוגלויבענז זיכטבאר מאַכט. אוגלויבע איזט דיא גרונדלאגע אללעז זיטטלעז לעבענז, דאז

הַחֶשְׁבּוֹן וְאַל־יַבְמִיחֲךָ יִצְרְךָ שֶׁהִשְׁאוֹל בַּיִת מָנוֹס לָךְ׃ שֶׁעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹצָר וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה נוֹלָד וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה חַי וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה מֵת וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא׃

וויזוע, דאַס אַללעז נאַך רעכנונג געשיעהט. עז בערוהיגע דיך ניכט דיין באָזער טריעב, דאַס דיע גרופּט איינע צופּלוכטוזטאָטטע פֿוֹר דיך זיי, דענן אונפֿרייווילליג וואורדעזט דו געבילדעט, אונפֿרייווילליג וואורדעזט דו געבאָרען, אונפֿרייווילליג לעבזט דו אונד אונפֿרייווילליג זטירבזט דו, אונד אונפֿרייווילליג מוסט דו איינזט רעכענשאַפֿט אונד רעכנונג אַבלע= גען פֿאָר דעם קאָניגע אַללער קאָ= ניגע, דעם הייליגען, געלאָבט זיי ער.

פאַרטיליכקייט, בעזטעכליכקייט אָדער בעפֿאָרצוגונג אויזגעשלאָזען איזט, דאַ אַללע מענשען גאָטטעז קינדער זינד. אונד וויזוע, דאַס אַללעז נאַך רעכנונג געשיעהט; גאָטט בערוקקזיכטיגט ביי דער בעורטיילונג דעז מענשען נעבען דעם געזאַמטיינדרוקק דער גוטען אונד שלעכטען טהאַטען אויך דיע פֿערהאַלטניזוע אונד אומזטאַנדע דעז מענשען נאַך זיינען גייזטיגען אונד קאָרפּערליכען אייגען= שאַפֿטען. עז בערוהיגע דיך ניכט דיין באָזער טריעב דורך דען איר= ריגען געדאַנקען, דאַס דיע גרופּט איינע צופּלוכטוזטאָטטע דיר זיי, דאַס נאַך דעם טאָדע אַללעז פֿאָרבער אונד קיינערליי רעכענשאַפֿט פֿאָן דיר גע= פֿאָרדערט ווערדע. דענן אונפֿרייווילליג וואורדעזט דו געבילדעט, אונפֿרייווילליג וואורדעזט דו געבאָרען, אונפֿרייווילליג לעבזט דו אונד אונפֿרייווילליג זטירבזט דו. דיע געגען דיינען ווילען ערפֿאָלגטע ענטזטעהונג אונד געבורט, עבענאָ דאַז אונפֿרייווילליגע לעבען ענטבינדעט דיך ניכט פֿאָן דער פֿעראַנטוואָרטליכקייט פֿוֹר דיין טהון, דענן אויך געגען דיינען ווילען מוסט דו דאַז לעבען פֿערלאַזען אונד דעזהאַלב מוסט דו אויך איינזט אונפֿרייי= ווילליג רעכענשאַפֿט אונד רעכנונג אַבלעגען פֿאָר דעם קאָניג אַללער קאָניגע, דעם הייליגען, געלאָבט זיי ער.

וְהַוָּדַע, שֶׁהוּא אֵל הוּא הַיּוֹצֵר
הוּא הַבּוֹרֵא הוּא הַמֵּבִין הוּא הַדַּיָּן
הוּא הָעֵד הוּא בַּעַל דִּין הוּא עָתִיד
לָדוּן. בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא
עַוְלָה וְלֹא שִׁכְחָה וְלֹא
מַשּׂוֹא פָּנִים וְלֹא מִקַּח שֹׁחַד
שֶׁהַכֹּל שֶׁלּוֹ וְדַע שֶׁהַכֹּל לְפִי

ווערדען, צו וויזען, צו לעהרען
אונד דאַם עז בעקאַננט ווערדע,
דאַם ער גאָטט איזט, ער דער בילד־
נער, ער דער שאֶפפֶער, ער דער
אויפֶמערקער, ער דער ריכטער אונד
צוֹיגע, ער דער אַנקלאָגער, ער דער
איינזט ריכטען ווירד. געלאָבט זיי
ער, דענן פַאָר איהם איזט קיין
אונרעכט, קיין פֶערגעזעזען, קיין אַן־
ועהען דער פערזאָן אונד קיינע בע־
זטעכונג, דענן אַללעז איזט זיין אונד

דער זעלע, וועלכע נאַך דעם טאָדע פַאָרטלעבט אונד דיע ביי דער אויפֶערזטעה־
ונג דער טאָטען מיט דעם קאֶרפער וויעדער פֶעריניגט ווירד. אונד דען
וויעדערבעלעבטען גערעכטעט צו ווערדען אוֹבער דיע אַרט אונד ווייז
דער פֶערווערטונג דעז אירדישען לעבענז. דיעזע ערקענטניז דיענע צו וויזען,
דאַם ווער זטעטז עז וויזען, צו לעהרען אונזערן קינדערן, אונזערן שוֹלערן אונד
אונזערן נעבענטענשען אים אַללגעמיינען, אונד דאַם עז בעקאַננט ווערדע
אויך אָהנע בעלעהרונג, דורך אונזערע טהאַטען: דאַם ער גאָטט איזט, דער
אַללמאַכטיגע, ער דער בילדנער, דער יעדעם גענאַדען ווען דיע גייזטי־
גען אייגענשאַפטען פֶערלייהט אונד דאַהער אויך דיע זעלע דעז מענשען גענביל־
דעט האַט; ער דער שאֶפֶער, דער אויז דעם צוערזט גענאַדען ווידער אַן־
דערע וועזען בילדעט (דען מענשליכען קאֶרפער אויז ערדע). ער דער אויפ־
מערקער, דער דיע זטאַנדיגע, צופֶערלאַזיגע אויפזיכט פֿוֹהרט, ווע ווער אונזע־
רער בעזטימטונג גערעכט ווערדען. ער דער ריכטער אונד צוֹיגע אין בע־
צוג אויף אונזערע האַנדלונגען געגען אונזערע נעבענמענשען. ער דער אַנקלאָ־
גער אין בעצוג אויף אונזערע פֶעהל-האַנדלונגען געגען גאָטט. ער ד׳ער איינזט
ריכטען ווירד; יע נאַך דעז מענשען טהאַטען פַאָלגט איינזט לאָהן אָדער זטראַפע,
וועגן אויך גאָטט ניכט זאָגלייך נאַך גענעהענער טהאַט לאָהן פֶערלייהט אָדער
זטראַפע פֶערהאַנגט. גלאָבט זיי ער, דער לאַנגמוֹטיג איזט אונד דעם קיינע
מענשליכע שוואַכע אַנהאפֶטעט. דענן פַאָר איהם איזט קיין אונרעכט,
דאַם ער איינען מענשען אָהנע שולד פֶערורטיילטע, קיין פֶערגעזעזען דער
גוטען אונד שלעכטען טהאַטען, קיין אַנזעהען דער פֶערזאָן, קיינע
רוֹקזיכט אויף זטאַנד אונד אַנזעהען דעז צו פֶערורטיילענדען, אונד קיינע
בעזטעכונג דורך אָפפֶער אונד גוטע טהאַטען, וועגן דער זוֹנדער זיינע באָזען
טהאַטען ניכט בעוויזט. דענן אַללעז איזט זיין; אַללע וועלט אונד אַללע
מענשען זינד פַאָן גאָטט גענאַדען אונד גענאָרען איהם, דאַהער אויך יעדע

פאַרטיליכקייט

וְהַתְּאֵוָה וְהַכָּבוֹד מוֹצִיאִין אֶת־
הָאָדָם מִן־הָעוֹלָם: כט הוּא הָיָה
אוֹמֵר, הַיְלוּדִים לָמוּת וְהַמֵּתִים
לְהֶחָיוֹת וְהַחַיִּים לָדוּן, לֵידַע וּלְהוֹדִיעַ

ברינגען דען מענשען אויז דער וועלט.
(29) ער פלעגטע צו זאגען: דען געבאָרענען איזט בעזטימטט דאַז זטערבען אונד דען געזטאָרבע= נען דיע וויעדערבעלעבונג אונד דען וויעדערבעלעבטען געריכטעט צו

זען פֿרוינדשאַפֿט ווירד בעזטעהען." דיע האָהע בעדויטונג דעז פֿריעדענז העבט ער הערפֿאָר מיט דעם הינווייז, דאַם דאַז געבעט אונד דער פריעזטערזעגען מיט דעם וואָרטע „פֿריעדען" שליעסען. אין אונזערער משנה בענעננט ער דיע= יניגען לאַזטער, וועלכע אַללע אַנדערען אין זיך שליעסען אונד וועלכע פֿאָן אַנ= דערן אין אבות ערוואָהנטען לאַזטערן זיך דאַדורך אונטערשיידען, דאַם דיע אין אונזערער משנה ערוואָהנטען אונויפֿהאָרליך דעם מענשען אַנהאַנגען. נ ייד, דער אויז זטאָלץ, אונגענוגזאַמער האַבזוכט אונד מענשענפֿיינדליכקייט אַנדערן מענשען יעגליכען פֿאָרצוג אונד יעגליכעז וואָהלערגעהען מיסגאָננט אונד אַללעז זעלבזט בעזיטצען מאָכטע. „וער זיין אויגע אויף דאַז ריכטעט, וואַז איהם ניכט געהאָרט, ערלאַנגט ניכט, וואַז ער אַנזטרעבט, אונד פֿערליערט, וואַז ער בעזאַם," לויטעט איין אויזפרוך אונזערער וויזען. דער נייד פֿערביטטערט דעם מענשען דאַז לעבען אונד ריכטעט איהן צו גרונדע (בייזפיעלע: קַיִן, קֹרַח, בִּלְעָם, גֵּחֲזִי.) געזטוכט, פֿוֹר וועלכע עהרע אונד פֿערמאָגען אונד אויך דיע דעם תורה= לערנען אונד דער ערנזטליכען טהאָהיגקייט צו וויזמענדע צייט פֿערגוֹידעט וירד (דאַז געשלעכט דער זינטפֿלוט). „וער פֿאָן לוזט צו לוזט, פֿאָן פֿרוֹידע צור פֿרוֹידע נור איילט אונד געוֹוזע אַן געוֹוזע רייהט, אַלטערט פֿרוֹה", לעהרען היער= ויף בעצוֹגליך אונזערע וויזען. אונד עהרזוכט; וער נאַך עהרע גייצט, האַט ביי אַללעם נור דאַז ציעל אים אויגע, געעהרט צו וועדרען, אונד זוכט דיעזעז ציעל דורך אַללע ערלויבטען אונד אונערלויבטען מיטטעל צו ערייכען. היערדורך ער= לאַנגט ער אַבער גערַאדע דאַז געגענטייל, איזט מיט זיך זעלבזט אונד מיט דער וועלט אונצופֿריעדען אונד פֿערניכטעט זיין קאָרפערליכעז אונד גייזטיגעז וואָהל (טורמבויגעשלעכט, אַבְשָׁלוֹם, אֲדֹנִיָּהוּ). דיעזע דריי ליידענשאַפֿטען בריגען דען מענשען אויז דער וועלט, פֿערניכטען זיין דיעזייטיגעז אונד צוקוֹנפֿטי= געז גלוֹקק, דענן זיע בריגען איהן אין איינען פֿיינדליכען געגענזאַטץ צור וועלט, פֿוֹהרען איהן צו אַללען זוֹנדען אונד ענטציעהען איהן זיינער בעזטיממונג.

29 דען געבאָרענען איזט בעזטימטט דאַז זטערבען; אונזער לעבען האַט אייניע גרענצע מיט דעם טאָדע, וועלכעם ויר מיט יעדעם טאַגע נאָהער געפֿוֹהרט וועדרען. אונד דען געזטאָרבענען דיע וויעדערבעלעבונג; דאַז זטערבען בילדעט נור אייניען אוֹבערגאַנג צו אייניעם נוֹיען לעבען, צונאָכזט

דער

וְשׁוֹתֶה יַיִן יָשָׁן׃ כז רַבִּי אוֹמֵר, אַל־תְּסַחֵבַל בְּקַנְקַן, אֶלָּא בְּמָה שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ, יֵשׁ קַנְקַן חָדָשׁ מָלֵא יָשָׁן וְיָשָׁן שֶׁאֲפִילוּ חָדָשׁ אֵין בּוֹ׃ כח רַבִּי אֶלְעָזָר הַקַּפָּר אוֹמֵר, הַקִּנְאָה

(27) רבי זאַגט: שויע ניכט אויף דען קרוג, ואָנדערן אויף דאַז, וואַז דאַרין איזט. עז גיבט מאַנכען נוֹיען קרוג פּאָלל אַלטען ווייגעז אונד מאַנכען אַלטען, אין וועלכעם ניכט איינמאַל נוֹיער וויין איזט.

(28) רבי אלעזר הקפר זאַגט: נייד, גענוסוכט אונד עהרוכט

ענטהאַלט דער אָבען אַנגעפּוֹהרטע אויזפרוך דעז רבי ינאי „וועגן דיע יוגענד דיר ראַט צו בויען א' ו' וו'. דענועלבען געדאַנקען אוֹבערמיטטעלט אונז אויך דער סִפְרִי[1]): וויע דער וויין, דען דו קאָוטעזט, צוואַר שאָן פּאָן פּאָרנהעריין דען געשמאַקק דעז וויינעז האַט, יע לאָנגער ער אַבער אין דער פּלאַשע ליענגט, דעז= טאָ בעזזער ווירד, זאָ וועדען אויך דיע וואָרטע דער תורה, יע לאָנגער זיע אים מענשען, אום זאָ וועדפּאָללער, דענן זאָ הייסט עז: ביי דען גרייזען איזט וווהייט אונד דיע דויער דער טאַגע ברינגט איינזיכט (איוב 12,12).

27 רבי[2]) בעצוועקקט מיט דיעזעם אויזפרוך, דיע אַנוועגדונג דעז פּאָר= הערגעהענדען אויזפרוכעז עטוואַז איינצושראָנקען. ער זאַגטע דעוהאַלב: שויע ניכט אויף דען קרוג, שויע ניכט אויף דאַז אַלטער דעז לעהרענדען, זאָנדערן אויף דאַז, וואַז דאַרין איזט: אויף דען לעהרינהאַלט, דיע קענטניז אונד פּאָהיג= קייט דעז לעהרערז. עז גיבט מאַנכען נוֹיען קרוג פּאָלל אַלטען וווינעז, איין בילד פּוֹר דען יונגען מאַנן, דער פּיעל גרוֹנדליכעז וויזען אונד איינע גוטע לעהרבעפּאָהיגונג בעויטצט. אונד מאַנכען אַלטען קרוג, אין וועלכעם ניכט איינמאַל נוֹיער וויין איזט; איין בילד פּוֹר דען אַלטען מאַנן, דער ניכט איינמאַל אָבערפּלאָכליכעז וויזען אונד ענטפּרעכענדע לעבענזווייזהייט בעויטצט.

28 רבי אלעזר הקפר, וואַהרשיינליך איין צייטגענאָוז דעז רבי יהודה הנשיא. ער גאַלט אַלז איין זעהר בעדוֹיטענדער לעהרער, עבענזאָ זיין זאָהן, דער אויך דען נאַמען רבי אלעזר פּוֹהרטע. דיע וואַהרע פּרוֹינדשאַפּט קענצייכנעט רבי אלעזר הקפר מיט דעם אויזפרוכע: „וער דען נאָכזטען דעז גאַלדעז וועגען ליעבט אונד דעזהאַלב מיט איהם פּרוֹינדשאַפּט שליעסט, ווירד זפּאָטער מיט פּעראַכטונג פּאָן איהם צורוֹקקגעוויעזען; וער איהן אַבער זיינער זעלבזט ווילען ליעבט, דעז=

זען

---

[1]) מיין המלמכיטער נְזָדָרִשׁ נזם פּיערטען מונד פּוֹנפּטען בוכע דער תורה, דעזזען פּערפּאַזער רבי טאַען בן יוחי מיזט.

[2]) זיעהע אוֹבער דעזזען זעבען פרק II אטנה 1. נאַך מנדערער זעזטרט זעהרט מוזטערט אטנה דיעזען מויזפרוך מיט נאַמען דעז רבי אחיר, דעזזען זעבען פרק IV אטנה 12 בעטרייבען וואורדע. דיע זעזטרט רבי טיינט מינדעז דיע ריכטיגע צו זיין, דַּס דיעזער מויזפרוך דען פּאָרהערגעהענדען ערגאַנצט זאָן, וואָז יעדענפּאַלז פּאָן מיינעם צייטגענאָזען דעז רבי יוסי הבבלי גלטסה.

אִישׁ כְּפַר הַבַּבְלִי אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד מִן־הַקְּטַנִּים לְמָה הוּא דוֹמֶה לְאוֹכֵל עֲנָבִים קֵהוֹת וְשׁוֹתֶה יַיִן מִגִּתּוֹ, וְהַלּוֹמֵד מִן־הַזְּקֵנִים לְמָה הוּא דוֹמֶה לְאוֹכֵל עֲנָבִים בְּשׁוּלוֹת

(26) רבי יוסי זאָהן דעז יהודה, איין מאַנן אויז דעם דאָרפֿע בבלי׳ זאַגט: וועד פֿאָן יונגען לויטען לערנט, וועם גלייכט דער? דעם, דער אונרייפֿע טרויבען געניעכט אונד וויין אויז דער קעלטער טרינקט. וועד אַבער פֿאָן אַלטען לויטען לערנט, וועם גלייכט דער? דעם דער רייפֿע טרויבען געניעסט אונד אַלטען וויין טרינקט.

נען אונד אויבען דער תורה פֿערנאַכלאָזיגט האַט אונד ערזט אין זיינעם זפאָטערן אַלטער דאַמיט בעגינגט. דיע אויפֿפֿאַוונגזאַבע איזט ניכט מעהר זאָ פֿריש, דאַז געדאָכטניז ניכט מעהר זאָ גוט אונד דיע אין דער יוגענד אַנגענאָמענען גע־ וואָהנהייטען לאַזען זיך ניכט פֿערדראָנגען, וואָדורך געוואָהנליך דאַז לערנען אונד אויבען דער תורה ניכט פֿאָן גראָסעם ערפֿאָלגע זיין קאַנן.

26 רבי יוסי זאָהן דעז יהודה, איין מאַנן אויז דעם דאָרפֿע בבלי, צייטגענאָוע דעז רבי יהודה הנשיא, איזט וואַהרשיינליך דער זאָהן דעז רבי יהודה זאָהן דעז אילאי אונד וואורדע וועגען זיינער פֿראָממיגקייט אונד בע־ שיידענהייט אויך רבי יוסי קַטְנוּתָא[1]) (דער לעטצטע דער וואַהרהאַפֿט פֿראָממען) גע־ נאַננט. וועד פֿאָן יונגען לויטען לערנט, וועם גלייכט דער? דעם, דער אונרייפֿע טרויבען געניעסט, וועלכע דעם געשמאַקק ניכט מונדען, אונד ווין אויז דער קעלטער טרינקט, דער וואָהל איינען זוסען, אַנגענעהמען געשמאַקק האַט, דער אַבער קיינע קראַפֿט בעזיטצט אונד דורך דיע דאַרין ענט־ האַלטענע העפֿע דער געזונדהייט ניכט צוטראָגליך איזט. אין גלייכער ווייז פֿעהלט דער יוגענד בעזאָנענהייט, רוהע אונד ערפֿאַהרונג, דען לעהרזטאָפֿף גרויִנדליך, פֿער־ זטאָנדליך אונד אַנציעהענד צו לעהרען. וועד אַבער פֿאָן אַלטען לויטען לערנט, וועם גלייכט דער? דעם, דער רייפֿע טרויבען געניעסט, דערען גע־ שמאַקק אַנגענעהם איזט, אונד אַלטען ווין טרינקט, דער נעבזט זיינעם גוטען גע־ שמאַקק אויך איינע קראָפֿטיגענדע ווירקונג אויזבט. אין גלייכער ווייז איזט דער אונטערריכט דעז מיט ערפֿאַהרונג אונד רוהע אויזגעזאַטטעטען מאַננעז אַנציעהענד, לעהרייך אונד גרויִנדליך, זאָ דאַם דער שויִלער גערנע לערנט אונד דורך דיע גרויִנדליכ־ קייט אויך דויערנדען נוטצען פֿאָן דעם געלערנטען האַט. איינען אָהנליכען געדאַנקען

ענטהאַלט

---

1) דיע מנגמבע דע: סֵדֶר הַדּוֹרוֹת (מיין העברׂישע: געטיכטזוועלט פֿון דיע ג׳יט פֿאָן דער וועלטשאַפֿונג ביז זום יאַהרע 1700, פֿערפֿאַסט פֿאָן דעם חיים יאַהרע 1730 מין אינוק געזעלבענע למבינער יחיאל היילפרין), דאַם רבי יומי קטנותא מיין פֿראָמזויטע געזעזע זיי, ערטיינט דורך דיע פֿאָן יוֹחָסִין (עבעגפֿאַזז מיין העברׂישע: געטיכטזוועלק פֿאָן מברהם זאַקוטאָ, פֿראָמפֿעזאָר דער מזטלמאָזיט מין זמאַמנקס, זטאַרב חיים יאַהרע 1515) מנגעפֿוהרטע יוזטזאי-זטעזע רבי יומי בן יהודה הום רבי יומי הבבלי חבירו זל רבי הום יומי קטנותא ניכט עלויעזטן.

דער צו פערגלייכען? מיט טינטע, גע=
שריעבען אויף פּערלאָשטעם פּאַפּיער.

מָחוֹק: כו רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה

גאָטטליכע זטימטע אויזופּען: קעהרעט צו מיר צורוקק, מיינע ואָהנע אַללע, נור ניכט אלישע בן אבויה, ווייל ער מיך ערקאַננט אונד דאָך פּערקאַננט האַט." אַלזו דער טאָד דעז אלישע הערַאַננאַהטע, מאַהנטע איהן רבי מאיר נאָכמאַלז צור רוקקעהר. אַלזו רבי מאיר איהם היערביי דיע וואָרטע זאַגטע: „דער מענש קעהרע צורוקק ביז צור צערקנירשונג (תהלים 90,3)," ווייטע אלישע אונד פּערשיעד. דיעזעז ווייטען דעז אלישע דויטעטע רבי מאיר אַלזו רויע ווייטעז לעה= רערז, וואָרובער רבי מאיר ועהר ערפּרויט וואַר.

ווער אַלזו קינד לערנט, ווער אין ווייטען יונגען יאַהרען צום לערנען דער תורה אונד צור אויזובונג דער גאָטטעזגעבאָטע אַנגעהאַלטען ווירד, וואָטיט איזט דער צו פּערגלייכען? מיט טינטע, געשריעבען אויף נויעם פּאַפּיער, אויף וועלכעם דיע טינטע גוט האַפּטעט, דויטליך הערפּאָרטריטט, לייכט לעזערליך איזט אונד אויך וועניגער פּערלאָשט וועררען קאַנן. עבענזאָ בעזיטצט דאַז קינד איין רייניז, אונפּערדאָרבענעז גטמוט, אייניע לייכטע אויפּפּאַזוונגזגאַבע אונד איין גוטעז גדאָכטניז, אין וועלכער צייט דאַהער דאַז לערנען אונד אובען דער תורה נאַכהאַלטיג ווירקט, זאָ דאַם עז אויך אים אַלטער היערפּאָן ניכט לאָסט. דעזהאַלב לעהרען אונזערע ווייזען: „אייניע זטאַדט, דיע ניכט פּוֹר דען אונטער= ריכט דער יוגענד זאָרגט, פּערדיענט צערזטאָרט צו וועררען;" אונד „דאַז אַטמען דער קינדער אין דער שולע גיבט דער וועלט לעבען אונד פּרישע, דענן זיע זינד נאָך ריין פּאָם הויכע דער וונדע." דען געדאַנקען אונזערער משנה דרוקקט אלישע בן אבויה אויך מיט פּאָלגענדען וואָרטען אויז: „ווער תורה אין דער יוגענד לערנט, דעם געהען דיע וואָרטע אין פּלייש אונד בלוט אובער אונד ענטיטראָמען קלאַר ויינעם מונדע. ווער דיע תורה אים אַלטער ערזט לערנט, דעם געהען דיע וואָרטע דער תורה ניכט אין פּלייש אונד בלוט אובער אונד ענטזטראָמען ניכט קלאַר דעם מונדע. זאָ זאַגט אויך איין זפריכוואָרט: אין דיינער יוגענד האַזט דו זיע ניכט בעגעהרט, ויע ווילזט דו זיע אין דיינעם אַלטער ערלערנען." זאָ לויטעט אויך איין אויזפרוך דעז תלמוד: זאָבאַלד איין קינד צו זפרעכען פּערמאַג, לעהרט עז דער פּאַטער תורה אונד צוואַר דיע ביבעלפּערוע „דיע תורה, וועלכע אונז משה געבאָטען, איזט דאַז ערבע דער געמיינדע יעקב׳ז" אונד „האָרע איז= ראַעל, דער עוויגע אונזער גאָטט, דער עוויגע איזט איינציג." ווער אַבער אַלז אַלטער מאַנן ערזט לערנט; ווער ערזט אין זפּאָטערן יאַהרען צו לערנען בעגינט, וואָטיט איזט דער צו פּערגלייכען? מיט טינטע, געשריעבען אויף פּערלאָשטעם פּאַפּיער, אויף וועלכעם שאָן איינמאַל נעשריעבען וואַר, וואָדורך דיע שריפּטצוג זיך ניכט געניי אויזפראָגען אונד דיע שריפּט אונלעזער= ליך ערשיינט. זאָ ערגעהעט עז אויך דעמיניגען, דער אין דער יוגענד דאַז לער=

נען

עַל־נְיָר חָדָשׁ וְהַלּוֹמֵד זָקֵן לְמָה הוּא דוֹמֶה, לְדְיוֹ כְּתוּבָה עַל־נְיָר

מיט טינטע, געשריעבען אויף נײַעם פאַפּיער. וועט אַבער אַלט אַלטער מאַנען ערגט לערנט, וואָמיט איז

דער תורה זאָל גראָם איזט, זאַגטע נון אבויה, זאָ ווילל איך מיינען זאָהן, וועגן ער מיר ערהאַלטען בלייבט, דער תורה ווייהען. דאַרום, מיינטע אלישע, האַבע זיך אַן איהם דיע מאַכט דער תורה ניכט בעוואָהרט, ווייל זיין פֿאַטער ניכט פֿאָן אייגער לויטערן אויז רייגער ליעבע צור תורה ערפֿוללטען אַבויכט געלייטעט וואורדע." אלישע וואורדע איין זעהר בעדויטענדער געלעהרטער, געריעט אַבער זפּאָטער דורך דאַז זטודיום דער גריעכישען שריפֿטען אונד דורך פֿערשיעדענע פֿילאָזאָפֿישע בעטראַכטונגען אויף אַבוועגע אונד וואַנדטע זיך פֿאָללזטאָנדיג פֿאָם גלויבען דעז יודענטומז אַב. ער ערהיעלט דען נאַמען אחר (אַבטרוֹנניגער אָדער אַנדערער). דען אויזפרוך אונזערער משנה טהאַט ער פֿאָר זיינעם אַבפֿאַללע, וועהאַלב דיעזער אויזפרוך אין דיע משנה-זאַמלונג אין זיינעם נאַמען אויפֿגענאָמען וואורדע. ווער בעזיטצען פֿאָן איהם נאָך אַנדערע לעהרייכע אויזפרוכע, פֿאָן וועלכען אין פֿאָלגענדעם אייניגע אַנגעפֿוהרט וועדען: וער זיך מיט דעם גאָטטעזגעזעטץ עמויג בעשאָפֿטיגט אונד עז אויך אויזבט, דעזזען אַנטליטץ גלאַנצט אונד לויכטעט וויע אין פֿונקעלנדער עדעלזטיין; וער זיך הינגעגען נור דאַמיט בעשאָפֿטיגט, עז אַבער ניכט אויזבט, דעזזען אַנטליטץ איזט פֿאַהל אונד פֿינזטער וויע דונקלעז גלאַז. — אין מענש קאַנן צוואַנציג יאַהרע לאַנג תורה לערנען אונד זיע דאָך שאָן נאַך צווייאיאַהריגער גאַנצליכער פֿערנאַכלאַזזיגונג ביז אויף איהרע אַנפֿאַנגזרונדע פֿערגעזזען, זאָ דאַם ער אַם ענדע אין זטומער טרויער דאַויטצט אונד מאַן אויף איהן דיע וואָרטע זאַלאָמאָנ׳ז אַנוועגדען קאַנן: אַן דעם פֿעלדע איינעז נאַכלאַזזיגען אונד אַן דעם וויינבערגע איינעז אונפֿערנונפֿטיגען גינג איך פֿאָרבער, אונד זיעהע דאַ, אַללעז איזט פֿאָן נעזזעלן אובער־וואוכערט, מיט דיזטעלן בעדעקקט אונד זעלבזט דיע זטיינערנע אומצוינונג איזט פֿערפֿאַללען, אונד וויע איינמאַל דיע אומצוינונג דעז וויינבערגעז פֿערפֿאַללען איזט, זאָ גענהט דער גאַנצע וויינבערג צו גרונדע. — וער זיינען נעבענ־מענשען צו איינעם עדלען וועלט פֿעראַנלאַסט, דער האַט דאַזזעלבע פֿערדיענזט, אַלז האָטטע ער עז זעלבזט אויזגעבטו1). רבי מאיר בעגלייטעטע איינזט אַן איינעם שבת זיינען לעהרער אלישע בן אבויה, פֿאָן וועלכעם ער ביז צו זיינעם טאָדע ניכט לאַזזען וואָללטע. לעטצטערער מאַכטע זיינען שולער דאַרויף אויפֿמערקזאַם, דאַם זיע אַן דאַז ענדע דער שבת-גרענצע אַנגעלאַנגט זייען אונד ער דאַהער צו־רוקקעהרען זאָללע. דיעזען אַנלאַם בענוטצטע רבי מאיר צו איינעם פֿערזוך, זיינען לעהרער צור רוקקעהר צו גאָטט צו פֿעראַנלאַזזען, ער אַבער ערווידער־טע: „איך קאַנן ניכט, עז איזט צו זפּאָט, דענן איינזט ריטט איך אַם פֿערזאָהנונגזטאַגע אַן דער זטאָטטע דעז אַללערהיליגזטען אין יערוואַלעם פֿאָרבער אונד האָרטע איינע גאָטטליכע

1) זיעהע בעקק, מזיטע בן מבויה זייטע 8 פֿאָלגענדע.

כה אֱלִישָׁע בֶּן־אֲבוּיָה אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד יֶלֶד לְמָה הוּא דוֹמֶה לְדְיוֹ כְּתוּבָה

(25) אלישע, זאָהן דעז אבויה, זאגט: וועד אַלו קינד לערנט, וואָמיט איזט דער צו פֿערגלייכען?

פֿאַלל קאָרפּערליכען אָדער מאַטעריעללען שאַדען ערליידעט, פֿרויַע דיך ניכט, זעלבזט וועגן ער אויך איין זונדער געגען גאָטט איזט. אונד וועגן ער זטרויכעלט, וועגן ער גייזטיג אונד זיטטליך פֿערקאָממט, זאָ פֿראָהלאָקקע דיין הערץ ניכט אין דעם געדאַנקען, דאַס נון אויך אַנדערע דיין פֿיינדליכעז פֿערהאַלטניז צו איהם ריכטיג פֿינדען וועדען. גאָטט וועָרדע עז זעהען אונד עז וועָרדע איהם מיספֿאַללען, דאַס דו איינע זאָלכע אונליטערע געזינונג העגזט, אונד ער וועָרדע פֿאָן איהם ויינען צאָרן אַבווענדען אויף דיך. דיין פֿיינד וועָרדע דורך דיע זטראַפֿע זיך בעזוערן אונד דו וועָרדעזט פֿוֹר דיעזע אונליטערע געזינונג זטראַפֿע ערלאַנגען. ויר דוֹרפֿען ניכט דען פֿאַלל דער זונדער וועָנשען, זאָנדערן איהרע בעזוערונג. זאָ זפּראַך אויך דיע געלעהרטע בוריא צו איהרעם גאַטטען רבי מאיר, דער דען טאָד צוויייער ניכטזוועָרדיגער זונדער פֿאַן גאָטט ערבאַט: זטעהט דענן עטוואַ „דיע זונדער זאָללען אויפֿגעריעבען ווער־דען"? „זונדען" זטעהט! ערביטטע דאַהער באַרמהערציגקייט פֿוֹר זיע, דאַס זיע דורך בוסע זיך בעזוערן, דאַנן וועדען דיע פֿרעפֿלער ניכט מעהר זיין.

25 אלישע זאָהן דעז אבויה אין יערוואַלעם צור צייט דעז רבן יוחנן בן זכאי געבאָרען, וואורדע פֿאָן זיינעם פֿאַטער אַם בעשניידונגזטאַגע שאָן דעם תורה-זטודיום געווייהט. אבויה, איין אַנגעזעהענער מאַנן אין יערוואַלעם, האַטטע דיע הערפֿאָרראַגענדען גלעהרטען (רבן יוחנן בן זכאי, רבי אליעזר בן הורקנום, רבי יהושע בן חנניא אונד אַנדערע) אונד דיע אין געזעללשאַפֿטליכער זטעללונג הערפֿאָרראַגענדען מאָננער ויינער צייט (נקדימון בן גוריון, כלבא שבוע, בן ציצית הכסת) צור בעשניידונגזפֿייער ויינעז זאָהנעז גלאַדען. אלישע זעלבזט ערצאָהלטע ויינעם שׂולער רבי מאיר: „מין פֿאַטער אבויה גזהאָרטע צו דען רייכען יערו־זאַלעמז. צו מיינער בעשניידונגזפֿייער לוד ער אַללע רייכען יערוואַלעמז אונד זעטצטע זיע אין איין ציממער, רבי אליעזר אונד רבי יהושע זעטצטע ער אין איין בעזאָנדערעז ציממער. וואָהרענד יענע מיט עזזען אונד טרינקען, זינגען אונד זפּיעלען דאַז פֿעזט פֿייערטען, זפּראַך רבי אליעזר צו רבי יהושע: בעלוזטיגען זיך דיעזע נאַך איהרער ווייזע, וואָללען ויר אונז אין אונזערער ווייזע אונטערהאַלטען. אונד זאָ אונטערהיעלטען זיע זיך מיט איינער זאָלכען בעגייזטע־רונג פֿאָן תורה, נביאים אונד כתובים, דאַס איין היממלישעז פֿוֹיער זיע אום־זטראַהלטע. מיינע לעהרער, ריעף אבויה איהנען צו, וואָללט איהר עטוואַ מיין הויז אַנצוֹנדען? קיינעזוועגז, אונטוואָרטעטען זיע, נור דורך דיע בעגייזטערנדע אונטערהאַלטונג אוֹבער תורה, נביאים אונד כתובים ערזטראַהלט דאַז גאָטטליכע פֿוֹיער, ויע עז ביי דער אָפּפֿענבאַרונג אויף סיני ערזטראַהלטע. וועגן דיע מאַכט

דער

בְּנָפֶל אֹיְבֶךָ אַל־תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ
אַל־יָגֶל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה יְיָ וְרַע
בְּעֵינָיו וְהֵשִׁיב מֵעָלָיו אַפּוֹ :

(24) שמואל, דער קליינע, זאגט: וועגן דיין פֿיינד פֿאַללט, פֿרײַע דיך ניכט, אונד וועגן ער זטרויכעלט, זאָ פֿראָהלאָקקע דיין הערץ ניכט, גאָטט ווֶרדע עז זעהען, אונד עזווֶרדע איהם טיספֿאַללען, אונד ער ווֶרדע פֿאָן איהם זיינען צאָרן אַבוועגדען.

24 שמואל דער קליינע, דער קליין פֿאָן זיך דענקענדע; אַלזאָ גענאַנט וועגען זיינער גראָסען דעמוט אונד בעשיידענהייט, אויך אום איהן אַלזו עבענבילד דעז פראָפֿעטען שמואל צו בעצייכנען. אין דער טהאַט וואורדע ער אין איינער פֿערזאַמטלונג דורך איינע גאָטטליכע זטימטע אַלז דעריניגע בעצייכנעט, דער צור ערלאַנגונג דער פראָפֿעטיע ווֶרדיג זיי; זיין צייטאַלטער זיי אַבער דעזזען ניכט ווֶרדיג. ער וואַר אין צייטגענאָזז דעז רבן גמליאל II, אויף דעזזען אויפֿפֿאָרדערונג שמואל דיע אין דאַז שמנה-עשרה-געבעט אויפֿגענאָממענע בענע-דיקטיאָן וְלַמַּלְשִׁינִים „געגען דיע פֿערלֶיימדער אין איזראַעל" פֿערפֿאַסט האַט. — צור איינשאַלטונג איינעז שאַלטמאָנאַטז וואַרען איינמאַל מעהר אַלז זיעבען געלעהרטע איינגעטרעטען. אַלז דער נשיא רבן גמליאל היערויף אויפֿמערקואַם מאַכטע, מעלדעטע זיך שמואל אַלז אונבערופֿענער, דאַמיט דער ווירקליך אונבערופֿענע ניכט בעשאַמט ווערדע. רבן גמליאל אַבער זאַגטע צו איהם: זעטצע דיך, מיין זאָהן, דו ביזט ווֶרדיג, דאַם דיע מאָנאַטזיינשאַלטונג דורך דיך ערפֿאָלגע. — מיט פראָפֿעטישעם גייזטע פֿערקֶנדעטע ער קורץ פֿאָר זיינעם טאָדע: שמעון אונד ישמעאל זינד דעם אונטערגאַנגע געווייהט, איהרע גענאָזזען דעם טאָדע, דאַז פֿאָלק, פֿערפֿאָלגונגען אויזגעזעטצט, געהט שווערען טאַגען ענטגעגען," וועלכער אויזפרוך נאַך דעם ערפֿאָלגטען מאַרטירערטאָדע דעז רבן שמעון בן גמליאל אונד דעז רבי ישמעאל בן אלישע אונד דער דאַטאַליגען בעדרֶקקונג איזראַעלז דורך דיע ראָמער פֿערזטאַנדען וואורדע. נאַך שמואל'ז טאָד טרויערטע דער פֶֿרזט אום דעזזען הייטגאַנג מיט דען וואָרטען: „וואָ איזט דיר פֿראָממע, וואָ דער טוגענד-האַפֿטע, דער שֶלער הלל'ז." ער בעצייכנעטע איהן אַלז דען שֶלער הלל'ז אין בעצוג אויף זיינע גראָסע בעשיידענהייט. עז איזט אַבער אויך מאָגליך, דאַם שמואל הקטן טהאַטזאַכליך אין שֶלער הלל'ז געוועזען וואַר.

דער אויזפרוך אונזערער משנה ענטהאַלט נור דיע פֿערזע 17 אונד 18 דעז 24. קאַפיטעלז דער זפרֶכע זאַלאָמאָנ'ז, דיע אַלז אויזפרוך דעז שמואל הקטן אַנגעפֶֿהרט ווערדען, ווייל ער זטעטז דיעז פֿערזע אַנפֶֿהרטע, אום פֿאָן זיך אונד פֿאָן אַנדערן יעדע געהאַזזיגע גענוגונג פֿערנצוהאַלטען. ווער דֶרפֿען זעלבזט אונזערן פֿיינדען ניכט נור ניכטז באָזעז טהון אונד וואָנשען, זאָנדערן ניכט איינמאַל אינערע פֿרֶידע אַבער דען אָהנע אונזער הינצוטהון אונזערע פֿיינדע געטראָפֿענען אונפֿאַלל העגען. וועגן דיין פֿיינד פֿאַללט, וועגן ער דורך אינען אונפֿאַלל

מָטָל לְפָנָיו, וְאַל־תִּשְׁאַל לוֹ בְּשָׁעַת נִדְרוֹ, וְאַל־תִּשְׁתַּדֵּל לִרְאוֹתוֹ בְּשָׁעַת קְלָקְלָתוֹ: כד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן אוֹמֵר,

פֿאָר איהם ליעגט; זוכע איהן ניכט צור לאָוונג זיינעז געלאָבניזועז צו פֿעראַנלאַזען אין דעם אויגענבליקקע זיינעז געלאָבענז אונד זוכע ניכט איהן צו זעהען אים אויגענבליקקע זיינער פֿעריררונג.

פֿערנערע גלוֹקק. — ווייט פֿערדיענוטליכער איזט דאַז פֿראָמטע לעבען אויז ליעבע, אַלז דאַז אויז פֿורכט. — איזט ביי איינעם קינדע אונד ביי איינער פֿרוי צורוֹקקווייזונג נאָטווענדיג, מוֹזען זיע מיט דער לינקען צורוֹקקגעוויעזען אונד מיט דער רעכטען וויעדער גענאַהערט ווערדען. — ליעבע אונד האַס פֿערשיעבען דיע אָרדנונג.— מיט דעם אויזפרוכע אונערער משנה לעהרט רבי שמעון בן אלעזר אונד בעווייזט עז דורך פֿערשיעדענע בייפיעלע, דאַס דיע רעכטע טהאַט צור רעכטען צייט גע־ שעהען טום, וועלן זיע דיע רעכטען פֿרוֹכטע טראַגען זאָלל.

זוכע דיינען גענאָזען ניכט צו בעזאָנפֿטיגען צור צייט זיינעז צאָרנעז, דענן היערדורך ווירזט דו נור זיינען צאָרן ערהאָהען, דאַ ער אין דיעזעם אויגענבליקקע קיינער רוהיגען אוֹבערלעגונג פֿאַהיג איזט. ערזט נאַך ערלאַנגטער געמוֹטזרוהע פֿערמאַג דאַז אוֹבערצוֹיגענדע, בעזאָנפֿטיגענדע וואָרט איינע בערוהיגענדע ווירקונג אויזצוֹבען. זוכע איהן ניכט צו טראָזטען, זאָ לאַנגע זיין טאָטער פֿאָר איהם ליעגט. עז ערשיינט דיעז אַלז טיילנאַהמזלאָזיגקייט אונד איזט דאַהער ווירקונגזלאָז. ערזט נאַכדעם דער געגענזטאַנד זיינעז שמערצען זיינעם געזיכטזקרייז ענטרוֹקקט, איזט ער פֿוֹר טראָזטענדע וואָרטע עמפֿאַנגליך. זוכע איהן ניכט צור לאָוונג זיינעז געלאָבניזועז צו פֿעראַנלאָזען אין דעם אויגענבליקקע זיינעז געלאָבענז. דיע געלאָבניזוע, פֿאָן וועל־ כען איין דריטטער ניכט בעטראָפֿפֿען ווירד,[1]) קאָננען אויז טריפֿטיגען בעווע־ גרוֹנדען אָדער אויז רוֹיע פֿאָן דריי אַנדערן ערוואַכזענען מאַננערן[2]) געלאָזט ווער־ דען. דיעזע בעווענגרוֹנדע זאָללען דעם געלאָבענדען ניכט אין דעם אויגענבליקקע זיינעז געלאָבענז ענטגעגענגעהאַלטען ווערדען, דאַ ער זיך אין דיעזעם אויגענבליקקע דורך קיינערליי גרוֹנדע צור לאָוונג זיינער געלוֹבדע בעווענגען ליעסע. אונד זוכע ניכט, איהן צו זעהען אים אויגענבליקקע זיינער פֿעריררונג. האַט יעמאַנד געזוֹנדיגט אָדער איזט איהם זאָנזט עטוואַז אונליעבזאַמעז בעגעגנעט, זאָ ווֹנשט ער הוֹיפֿיג אויז שאַם אַללייז צו זיין. אין זאָלכען פֿאַללען לאַזוע מאַן איהן אַללייז אונד ערזט זפּאַטער זוכע מאַן איהן דורך טראָזט אונד צוזפּראַכע צו בערוהיגען.

שמואל

[1]) מויך דורך דמז כָּל נִדְרֵי־געבעט קאָננט, נור זאָלכט טווֹרט אָדער גענוֹבדט גענאָזט וועדעט, פֿאָן וואלכע מיין דריטטער ניכט בערוֹהרט מיזט מוֹגד זו דערען מַב־ זאָגונג וויל ניכט פֿאָן מַגדערן מויפֿגעפֿאָלדערט וומולדעט.

[2]) פֿרוֹהער פֿאָן מיינעם היערזו מַגערקאָננטע גענעהלטען.

אוֹמֵר, אַל־תְּרַצֶּה אֶת־חֲבֵרְךָ בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ וְאַל תְּנַחֲמֶנּוּ בְּשָׁעָה שֶׁמֵּתוֹ

ניכט צו בעזאָנפֿטיגען צור צייט זיינעז צאָרנעז; זוכע איהן ניכט צו טראָוטען, זאָ לאַנגע זיין טאָטער

אונד געוואָזע דעז דיעזייטיגען לעבענז, דיע פֿערגאָנגליך זינד, וואָהרענד דיע גלוקקזעליגקייט דער צוקונפֿט עוויג דויערט.

23 רבי שמעון זאָהן דעז אלעזר, איין שולער דעז רבי מאיר אונד דעז רבי יהודה אונד איין צייטגענאָזע דעז רבי יהודה הנשיא. זיין גראָספֿאַטער וואַר רבי פְּרָטָא, דער מיט רבי חנינא בן תרדיון פֿאָן דען ראָמערן צום טאָדע פֿערורטיילט וואַר, דורך גאָטטליכעז וואונדער אַבער גערעטטעט וואורדע. אַלז רבי שמעון בן אלעזר רייך אַן קענטניזזען פֿאָן דער שולע הייסקעהרטע, ריטט ער אויף איינעם עועל לאָנגז דעז פֿלוזזעז. איין מאַנן פֿאָן אַבשרעקקענדער האָמליכקייט גרויסטע איהן האָפֿליך, דעזזען גרום אַבער רבי שמעון ניכט האָפֿליך ערווידערטע, איהן פֿיעלמעהר פֿראַגטע, אָב אַללע זיינע אָרטזלויטע פֿאָן זאָלכער געזטאַלט זייען. „איך וויים עז ניכט," אַנטוואָרטעטע דער פֿרעמדע, „דז קאָננטעזט אַבער דען מייזטער, דער מיך געשאַפֿען האַט, פֿראַגען, וואַרום ער איינע זאָלכע אונפֿאָרם פֿערפֿערטיגט האַבע." דער יונגע רבי ערקאַננטע דיע גראָסע זיינעז אונרעכטז, זטיעג פֿאָם עועל, וואַרף זיך פֿאָר דעם פֿרעמדען ניעדער אונד באַט איהן אום פֿערצייהונג. איך קאַנן דיר ניכט פֿערצייהען, זפראַך דער האָמליכע, דז מוסט דורכויז דעם מייזטער אויבער זיין מיסלונגענעז וועזק פֿאָרווורפֿע מאַכען. רבי שמעון פֿאָלגטע דעם מאַננע ביז צו זיינער געבורטזטאַדט, דערען איינוואָהנער איהרעם געלעהרטען מיטבורגער אין יובעל ענטגעגענקאַמען אונד איהם צוריפֿען: פֿריעדע מיט דיר, גראָספֿער מייזטער אונד לעהרער! ווען מיינט איהר דאָ? פֿראַגטע דער האָמליכע. ווען זאָנזט אַלז דען, דער הינטער דיר פֿאָלגט, לויטעטע דיע אַנטוואָרט. ווענן דאַז איין געלעהרטער איזט, פֿוהר יענער פֿאָרט, זאָ מאָגע עז נור וועניגע זיינעז גלייכען אין איזראַעל געבען אונד ערצאָהלטע דאַז אונשיקקליכע בעטראַגען דעז רבי. ער האַט זעהר געפֿעהלט, זפראַכען נון דיע לויטע, פֿערצייהע איהם אַבער אויז רוקקויכט אויף זיינע געלעהרזאַמקייט. אום אויערעטוועגען פֿערצייהע איך איהם, ער זאָלל אַבער קונפֿטיגהין מיט מעהר בעזאָננעהייט רעדען. אין דעם ערזטען פֿאָרטראַגע, דען רבי שמעון בן אלעזר אין זיינער פֿאַטערזטאַדט היעלט, זאַגטע ער: „דער מענש זיי ביעגזאַם אונד געשמיידיג וויע אין שילפֿראָהר אונד ניכט האַרט וויע דיע צעדער." אייניגע אַנדערע אויפֿרוכע דיעזעז געלעהרטען זינד: וועגן דיע יונגען דיר זאַגען „בוי אויף" אונד דיע אַלטען דיר ראַטען „צערזטאָרע," זאָ פֿאָלגע לעטצטערן, דענן דאַז אויפֿבויען פֿאָן זייטען דער יונגען איזט צערזטאָרונג אונד דאַז צערזטאָרען פֿאָן זייטען דער אַלטען איזט אויפֿבויען. — גלוקק ביי דער ערבויאונג אייניעז הויזעז, ביי דער געבורט אייניעז קינדעז אָדער ביי דער פֿערהייראַטונג איזט אין גוטעז צייכען פֿור דאַז

הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לְפְרוֹזְדוֹר
בִּפְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא, הַתְקֵן עַצְמְךָ
בִּפְרוֹזְדוֹר כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לְטַרְקְלִין:
כב הוּא הָיָה אוֹמֵר, יָפָה שָׁעָה
אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים
בָּעוֹלָם הַזֶּה מִכֹּל חַיֵּי הָעוֹלָם
הַבָּא וְיָפָה שָׁעָה אַחַת שֶׁל־קִרְבַת
רוּחַ בָּעוֹלָם הַבָּא מִכֹּל־חַיֵּי הָעוֹלָם
הַזֶּה: כג רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־אֶלְעָזָר

וועלט גלייכט איינער פֿאָרהאַללע צור צוקונפֿטיגען; רוֹזטע דיך אין דער פֿאָרהאַללע, דאַמיט דו איינטרעטען קאַננזט אין דען פאַלאַזט.

(22) ער פּפֿלעגטע צו זאַגען: וועלט גלייכט אייזט איינע זטונדע אין בעזוערונג אונד גוטען טהאַטען אין דיעזער וועלט אַלז דאַז גאַנצע לעבען דער קונפֿטיגען וועלט אונד וועלטאַללער איזט אייגע זטונדע דער ערקוויקקונג אין דער קונפֿטיגען וועלט, אַלז דאַז גאַנצע לעבען דיעזער וועלט.

(23) רבי שטעון זאָהן דעז אלעזר זאַגט: זוכע דיינען גענאָזען פֿאָן קאַראַקטערלאָזען אונד גייזטיג אויף אייגער ניעדערן זטופֿע זטעהענדען בעטרוֹגערן.

21 רבי יעקב,1) וואַהרשיינליך איין ענקעל דעז אין משנה 25 דיעזע פרק גענאַננטען אלישע בן אבויה אונד לעהרער דעז רבי יהודה הנשיא. דיעזע וועלט גלייכט איינער פֿאָרהאַללע צור צוקונפֿטיגען; דער איינטריטט אין דיעזעלבע פֿאָן דער פֿאָרהאַללע אויז קאַנן פלאָטצליך ערפֿאָלגען מוֹזען. רוֹזטע דיך אין דער פֿאָרהאַללע, דורך עדלע וועלט אונד איין פֿראָטעז לעבען, דאַמיט דו איינטרעטען קאַננזט אין דען פאַלאַזט, דאַמיט דו דעז צוקונפֿטיגען לעבענז וווֹרדיג זייעזט.

22 וועלטפֿאָללער איזט איינע זטונדע אין בעזוערונג אונד גוטען טהאַטען אין דיעזער וועלט; נור אין דיעזער וועלט איזט דיע גייזטיגע אונד זיטטליכע פֿערפֿאָללקאָמנונג מאָגליך אונד וואַז אין דער דיעזייטיגען לעבענזויפֿגאַבע פֿערזוֹימט וואורדע, קאַנן אין דער קונפֿטיגען וועלט ניכט נאַכגעהאָלט וועדען, דענן היער איזט דיע וועלט דער טהאַט, דאָרט דיע דעז ענטגעלטז. פֿאָן איינעם אויגענבליקקע אין דיעזער וועלט קאַנן דיע גאַנצע צוקונפֿטיגע גלוֹקקזעליגקייט אַבהאָנגען, דעם אויזפרוכע אונזערער ווייזען ענטזפרעכענד: „עז קאַנן איינער זיך דיע עוויגקייט אין איינער זטונדע ערווערבען.“ אַלז דאַז גאַנצע לעבען דער קונפֿטיגען וועלט, וויל מאַן נאַך דעם טאָדע זיך ניכט מעהר פֿערפֿאָללקאָמטנען קאַנן. אונד וועלטפֿאָללער איזט איינע זטונדע דער ערקוויקקונג אין דער קונפֿטיגען וועלט, דיע דען פֿראָמטען אין דער קונפֿטיגען וועלט ערוואַרטענדע זעעלענבעפֿריעדיגונג אונד גייזטיגע גלוֹקקזעליגקייט, אַלז דאַז גאַנצע לעבען דיעזער וועלט, אַלז אַללע פֿערגנוֹגונגען

אונד

---

1) זיהה סבטן פרק III אטנה 9.

מַקְדִּים בִּשְׁלוֹם כָּל־אָדָם וְהֱוֵה זָנָב לָאֲרָיוֹת וְאַל־תְּהִי רֹאשׁ לַשֻּׁעָלִים: נא רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר,

(20) רבי מתתיה זאָהן דעז חרש זאַגט: קאָמטע יעדעם מענשען מיט דעם גרוסע צופֿאָר אונד זיי איין שווייף דען לאָזען, אַבער ניכט איין הויפט דען פֿוֹכזען.
(21) רבי יעקב זאַגט: דיעוע

וויר האַבען קיינע ערקלאָרונג, וויר קאָננען ניכט דען וואַהרען צוועקק בעגרייפֿען, פֿוֹר דאַז רוהיגע לעבען דער פֿרעפֿלער; וועהאַלב דיע אונז אַלז פֿרעפֿלער בעקאַננטען מענשען הויפֿיג אין גלוֹקקליכען פֿערהאָלטניזען לעבען, אונד אויך ניכט פֿוֹר דיע ליידען דער גערעכטען, וועהאַלב עז דען פֿראָממען מענשען הויפֿיג שלעכט געהט. אונזערע אורטיילזקראַפֿט אונד אונזער פֿערזטאָנדניז רייכען ניכט הין צו בעורטיילען, אָב עז דעם פֿרעפֿלער ויינער עטוואַ פֿערוֹבטען גוטען טהאַטען וועגען אויף דיעזער וועלט גוט געהט, עבענזאָ וועניג, אָב דער גערעכטע וועגען ויינער עטוואַ פֿערוֹבטען באָזען טהאַטען אָדער צור פרוֹפֿונג פֿאָן ליידען היימגעזוכט ווירד. וויר מוֹזזען אַבער אוֹבערצוֹיגט זיין, דאַם דער אַללפֿאַטער גערעכט איזט אונד זיינער גערעכטיגקייט געמאָם דען מענשען פֿערגילט, דאַהער אונזערע האַנדלונגען וועדער דורך דיע ליידען דער פֿראָממען נאָך דורך דאַז גלוֹקק דער פֿרעפֿלער בעיינפֿלוסט וועדען דוֹרפֿען.

20 רבי מתתיה זאָהן דעז חרש, איין שוֹלער דעז רבי אליעזר אונד איין צייטגענאָזז דעז רבי שמעון בן יוחי, גרוֹנדעטע איין לעהרהויז אין ראָם, דאַז גראָסע בערוֹהמטהייט ערלאַנגטע אונד דורך וועלכעז דיע קענטניז דער תורה פֿאָן אַזיען נאַך אוֹיראָפּאַ פֿערפֿלאַנצט וואורדע. ער אוֹבערמיטטעלטע דיע פֿאָרשריפֿט: „וענן יעמאַנד אין לעבענגעפֿאַהר איזט, זאָ דאַרף מאַן זיינעטוועגען זעלבזט דען פֿערואֶהנונגזטאַג ענטווייהען."

קאָמטע יעדעם מענשען מיט דעם גרוסע צופֿאָר; אָהנע רוֹקקזיכט אויף זטאַנד, פֿערמאֶגען אָדער גלויבען, אונד עהרע היערדורך אין יעדעם מענשען דאַז עבענבילד גאָטטעז. פֿאָן רבי יוחנן בן זכאי ווירד אונז בעריכטעט, דאַם איהם ניעמאַלז יעמאַנד מיט דעם גרוסע צופֿאָר געקאָמטען זיי. דער תלמוד-לעהרער (אמורא) רבי אָבִין לעהרטע אים נאַמען זיינעז לעהרערז רַב הונא: „וער פֿאָן יעמאַנד וויים, דאַם ער איהן צו גרוֹסען פּפֿלעגט, מום איהם מיט דעם גרום צופֿאָרקאָמטען, אונד וער איינען גרום ניכט ערווידערט, דער בעגעהט גלייכזאַם איינען רויב." עז ווירד אונז זאָגאַר געלעהרט, אויך דען גרום דער זוֹנדער ניכט אונערווידערט צו לאַזזען. זיי איין שוויף דען לאָזען; שליעסע דיך גייזטיג אונד זיטטליך האֶהערזטעהענדען אַן, דענען דו דיך אונטעראָרדנען מוסט. אונד זיי ניכט איין הויפט דען פֿוֹכזען, זיי ניכט דער פֿוֹהרער

פֿאָן

הָרְשָׁעִים וְאַף לֹא מִיסּוּרֵי הַצַּדִּיקִים׃
כ רַבִּי מַתְיָה בֶּן־חָרָשׁ אוֹמֵר, הֱוֵה

קיינע ערקלאָרונג פֿון דאָז רוהיגע
לעבען דער פֿרעפֿלער אונד אויך
ניכט פֿון דיע לייִדען דער גערעכטען.

טעט אונז פֿאָן איהם זעהר אינטערעזאַנטע זאָטצע פֿון׳ז לעבען: „דער לאָווע ברוֹללט אונד שאָדיגט ניכט ביי איינער קופּע פֿאָן זטראָה, זאָנדערן ביי איינער קופּע פֿאָן פֿלייש," ד׳ ה׳ אוֹבערפֿלום פֿוֹהרט צור אויזשוויפֿונג. „דער מענש בעגעבע זיך ניכט אין געפֿאַהר, האָפֿפֿענד דאַס איהם איין וואונדער געשעהע, פֿיעלייכט איזט ער איינע זאָלכען ניכט ווערדיג; וועגן אַבער יאָ, ווערדע עז איהם אַן זיינען אוֹבריגען פֿערדיענזטען אַבגערעכנעט." „דאָז שווערען איינעז אונאָטיגען וואַהרען אייִדעז פֿוֹהרט דיע פֿעראַרמונג הערביי" לויטעט איין ווייטערער אויזפֿרוך דעז רבי ינאי. — מיט בעזאָנדערער פֿערהרונג בעגינג ער דען איינגאַנג דעז שבת. נאַכדעם ער בעזוערע קליידער אַנגעלעגט האַטטע, בעגרוֹסטע ער איהן מיט דען וואָרטען: קאָמם אָ ברויט, קאָמם אָ ברויט." רבי ינאי בעריכטעט אונז אויך פֿאָלגענדע ערצאָהלונג: אלישע, בעזיטצער דער טויבענפֿלוֹגעל (בַּעַל כְּנָפַיִם) גענאַננט, לעבטע צו איינער צייט, דאַ דאָז טראַגען דער תפילין פֿאָן זייטען דעז הערשערז מיט דער טאָדעזוטראַפֿע בעלעגט וואַר. אלישע טרוג זיע דעננאָך אונד וואורדע, מיט דענזעלבען בעקליידעט, פֿאָן איינעם בעאַמטען גענזען, פֿאָן זועלכעם ער דעוהאַלב פֿערפֿאָלגט וואורדע. אַלז ער פֿאָן דעם בעאַמטען אייִנגעהאָלט וואַר, נאַהם ער זיע אַב אונד זיעהע, ער היעלט צוויי טויבענפֿלוֹגעל אין דען האָנדען. דיע תפילין וואַרען דורך גאָטטליכעז וואונדער אין טויבענפֿלוֹגעל פֿערוואַנדעלט וואָרדען, וועהאַלב אלישע דען ערוואָהנטען נאַמען ערהיעלט. — מיט אַללער זטרענגע פֿערורטיילטע רבי ינאי דיע אָפֿפֿענטליכע, בעשאָמענדע אונטערזטוֹטצונג אייִנעז אַרמען, דיע ער פֿוֹר איינע גראָסערע זוֹנדע ערקלאָרטע אַלז דיע גאָנצליכע אונטערלאַזונג דער אונטערזטוֹטצונג. — אין איינעם יאַהרע טראַף עז ויך, דאַם דיע פֿרוֹכטע וייִנעז גאַרטענז אַם חול המועד רייף וואורדען; וועגען דעז צו ענטזטעהענדען גראָסען שאַדענז ליעם ער זיע אַבנעהמען. אים נאָכזטען יאַהרע וואַרטעטע דאָז פֿאָלק מיט דעם פּפֿלוֹקקען דער פֿרוֹכטע ביז צום חול המועד, וואַז רבי ינאי זיינער פֿאָריאָהריגען טהאַט צושריעב, וועהאַלב ער צור בוסע וייִנען גאַרטען פֿערשענקטע. — ער זטעללטע אויך דיע רעגעל אויף, דאַם דיע אים הויע דעז לעהרערז וואָהנענדען שוֹלער נור מאָרגענז אונד אַבענדז, אַלוֹאָ צוויימאַל דעז טאָגעז, צור עהרערביעטונג געגען איהרען לעהרער פֿאָן איהרען פֿלאָטצען זיך ערהעבען דוֹרפֿען, דאַמיט דיע דעם לעהרער ערוויעזענע עהרע ניכט גראָסער זיי, אַלז דיע גאָטט צו ערווייזענדע דורך דאָז צוויימאַליגע לעזען דעז שמע. — איהם פֿערדאַנקען ווייר אויך דיע לעהרע, דאַם צור וועקקונג דעז שאַרפֿוינענעז עז ניכט ראַטזאַם זיי, נור ביי איינעם לעהרער צו לערנען.

וויר

תּוֹרָה וְאַל־תֹּאמַר שֶׁהִיא תָבוֹא
אַחֲרֶיךָ שֶׁחֲבֵרֶיךָ יְקַיְּמוּהָ בְיָדֶךָ,
וְאֶל־בִּינָתְךָ אַל־תִּשָּׁעֵן: יט רַבִּי
יַנַּאי אוֹמֵר, אֵין בְּיָדֵינוּ לֹא מִשַּׁלְוַת

(18) רבי נהוראי זאגט: וואנדערע
אויז נאך איינעם אָרטע דער תורה
אונד דענקע ניכט, זיע וועדע דיר
נאכקאָמטען, דענן דיינע גענאָוּען
ערהאלטען זיע אין דיינער האנד אונד
אויף דיינע איינזיכט פערלאם דיך ניכט.
(19) רבי ינאי זאגט: ווער האבען

עדלע לעבענזווייזע ערלאנגטען גוטען רוף קאָננען דיע טראגער דער ערוואהנטען דריי קראָנען איהרע אויפגאבע ניכט ערפוללען אונד האבען דאנן אויך קיין אנ=
רעכט אויף עהרערביעטונג זייטענז איהרער נעבענמענשען, וואהרענד יעדער אנ=
דערע מענש גוטען רופען אויך אָהנע דען שמוקק דער אָבענערוואהנטען קראָנען אללזייטיגער אכטונג זיך ערפרוי̈ט.

18 רבי נהוראי. נאך איינער אנזיכט איזט דיזע איינע קאלדאישע אומ=
שרייבונג דזע אָבען משנה 12 ערוואהנטען נאמענז רבי מאיר. נאך אנדערער אנ=
זיכט זיי עז איין עהרענפאָללער ביינאמען דזע רבי נְחֶמְיָה, איינזע צייטגענאָוּען דזע רבי מאיר, דער עבענפאללז וויע לעטצטערער זיינזע שארפזיננזע וועגען „דער ערלו̈יכטעטע" (נהוראי) גענאננט וואורדע. נאך איינער דריטטען אנזיכט וייען נחמיה אונד נהוראי ביינאמען דזע פרק II משנה 10 גענאננטען רבי אלעזר בן ערך.

וואנדערע אויז נאך איינעם אָרטע דער תורה; וואהלע צו דיינעם אויפענטהאלט איינען אָרט, אן וועלכעם דיע תורה-וויזענשאפט געפפלעגט ווירד. אונד דענקע ניכט, זיע וועדע דיר נאכקאָמטען; דענקע ניכט, דאם דו אלליין אן איינעם אָרטע דזע תורה-לערנען פפלעגען אונד נאך נאך דער תורה איינע זטאטטע גרו̈נדען קאָננטעזט. רבי אלעזר בן ערך, דער נאך איינער אנזיכט דער בעגרו̈נדער דיעזע אויזפרוכזע איזט, האטטע דיע וואהרהייט דיעזע געדאנקענז אן זיך זעלבזט ערפאהרען. ער וואר נאך דער פרוכטרייכען געגענד פריגיענז אויזגעוואנדערט. אלז ער צורו̈קקגעקעהרט וואר, האטטע ער זיין גאנצע וויזען פערלאָרען, זא דאם ער זעלבזט דען זינן דער איינפאכזטען וואָרטע ניכט מעהר גענוי ערפאזען קאָננטע, ביז זיינע צייטגענאָוּען דזע ערבאר=
מען גאָטטעז פו̈ר איהן ערפלעהטען אונד ער זיין וויזען וויעדער ערלאנגטע. דענן דיינע גענאָוּען ערהאלטען זיע אין דיינער האנד; נור אים פערקעהר מיט גלייכגעזיננטען אונד גלייכזטרעבענדען גענאָוּען קאנן דיין וויזען ערהאלטען אונד פערפאללקאָמטעט ווערדען. אונד אויף דיינע איינזיכט פערלאם דיך ניכט; אויך וועגן דו גראָסע וויזען אונד גראָסע פאהיגקייטען בעויטצעזט, זא איזט דיינע איינזיכט דאך ניכט איממער צופערלאזויג, וועהאלב דו אויך דיע אנזיכט אנדערער האָרען זאָללזט.

19 רבי ינאי[1]) וואר איין שו̈לער דזע רבי יהודה. דער תלמוד בעריכ=
טעט

[1]) ניכט צו פערוועכזלען מיט דעם תנאד-זעהרער (אמורא) רבי ינאי, דעם זעהרער דזע רבי יוחנן.

שְׁלֹשָׁה כְּתָרִים הֵן, כֶּתֶר תּוֹרָה וְכֶתֶר כְּהוּנָּה וְכֶתֶר מַלְכוּת, וְכֶתֶר שֵׁם טוֹב עוֹלֶה עַל גַּבֵּיהֶן: יח רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר, הֱוֵה גוֹלֶה לִמְקוֹם

וואָטצליך בעגאַנגענער פֿרעפֿעל געלטען.

(17) רבי שמעון ואַגט: דריי קראָנען גיבט עס: דיע קראָנע דער תורה, דיע קראָנע דעס פריעזטער־טומ׳ז אונד דיע קאָניגזקראָנע; דאָך דיע קראָנע דעס גוטען נאַמענס אוֹבערראַגט זיע.

זיינער צייטגענאָסען רבי מאיר, רבי שמעון אונד רבי יוסי ענטגעגען. ער גע־האָרט צו דעניניגען לעהרערן, דערען אויזופרוֹכע אַם הויפּיגזטען אַנגעפֿוֹהרט וועדען. ער איזט אויך דער פֿערפֿאַזער דעס סִפְרָא, (אויך תּוֹרַת כֹּהֲנִים גע־נאַננט), אָדער דעס האַלאַכישען כְּוִדְרָשׁ צום דריטטען בוך דער תורה.

ויי פֿאָרזיכטיג אים לערנען; אַללעס גענוי אונד ריכטיג צו לערנען אונד אויך עבענאָ וויעדער צו לעהרען.[1]) דענן איין פֿערזעהען אים לערנען, זיי עס דורך פֿערנאַכלאָזיגונג אָדער דורך אונגרוֹנדליכקייט, קאַנן אַלס פֿאָרזאָטצ־ליך בעגאַנגענער פֿרעפֿעל געלטען. דורך אונגרוֹנדליכקייט אָדער פֿערנאַכ־לאָזיגונג וירד געגען דיע פֿאָרשריפֿט דער תורה צו האַנדעלן פֿעראַנלאַסט, וואַס אַלס פֿאָרזאָטצליכע זוֹנדע געלטען טום, וויל דורך גרוֹנדליכקייט אונד צופֿער־לאָזיגקייט אים לערנען אונד לעהרען איין איררטום פֿערמיעדען וואָרדען וואָרע.

17 רבי שמעון, אוֹבער דעזען לעבען זיעהע פרק III משנה 4. דריי קראָנען גיבט עז, דערען טראָגער איינע הערשענדע, איינפֿלוסרייכע זטעללונג אייננעהמען, דיע אַבער איהרען וואַהרונג דעז ערלאַנגען דורך דיע קראָנע דעז גוטען נאַמענס, דיע מיט אַללען פֿערבונדען זיין טום, אונד דיע מאַן אויך אונאַבהאָנגיג פֿאָן דען אַנדערן בעזיטצען קאַנן. דיע קראָנע דער תורה; דער געלעהרטע, אינזבעזאָנדערע דער דורך זיינע געלעהרזאַמקייט איינע האָהע וטעללונג איינניטמט, טום נאַך פֿאָרשריפֿט דער תורה (ויקרא 19,26) געעהרט וועדען. דיע קראָנע דעז פריעזטערטומ׳ז; יעדעם פריעזטער, אינזבעזאָנדערע דעם האָהענפריעזטער אונד דעזזען זטעללפֿערטרעטער טום נאַך פֿאָרשריפֿט דער תורה עהרערביעטונג ענטגעגענגעבראַכט וועדען, דענן זיע זינד דיע גייזטיגען פֿערמיטטלער צוויישען גאָטט אונד דער מענשהייט. היערויף גרוֹנדעט זיך אויך דיע פֿאָרשריפֿט, דען פריעזטער צוערזט צור תורה צו רופֿען. אונד דיע קאָניגזקראָנע; דיע אונטערטהאַנען מוֹזזען איהרען רעגענטען עהרען, פֿוֹרכטען אונד ליעבען אַלס דען פֿאָן גאָטט צור וואַהרונג דעז רעכטז אייגענזעטצטען זטעללפֿערטרעטער אויף ערדען. דאָך דיע קראָנע דעז גוטען נאַמענז, דיע דורך גוטע טהאַטען ערלאַנגט וירד, אוֹבערראַגט זיע, דענן אָהנע דען דורך

עדלע

---

1) היערדורך מיזט דער לעהרער בערעכטיגט דיע מיל דער פֿאָרערוואָהנטע אטנה זייטענז דעז טוֹטרז גטבאָטטגע עהרערביעטונג מַנלוגטהאטן.

זָהִיר בְּתַלְמוּד שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן: יי רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,

(15) רבי יהודה זאגט: זיי זאָרג= זאָם אים לערנען, דענן איין פֿער= זעהען אים לערנען קאַנן אַלו פֿאָר=

דיע עהרפֿורכט פֿאָר גאָטט, ווייל איינע געריגנשאָטצונג דער לעהרער איינער געריגנשאָטצונג דעזוען, דעם זיע מיט איהרער לעהרע אונד איהרעם לעבען דיע= נען, גלייך געאַכטעט ווירד אונד ווער דען לעהרער אַלו אונזערן גייזטיגען פֿאַטער בעטראַכטען מוֹזען. אויך דער פֿאָן רבי חנינא אים תלמוד אויזגעזופֿראָכענע גע= דאַנקע „פֿיעל לערנטע איך פֿאָן מיינעם לעהרער, מעהר פֿאָן מיינען גענאָזוען אונד אַם מייזטען פֿאָן מיינען שוֹלערן" זטעהט מיט דעם אויזופֿרוכע דעז רבי אלעזר בן שמוע אין איינקלאַנג.

16 רבי יהודה אָדער רבי יהודה דער זאָהן דעז אילאי, איין צייטגענאָזע דעז רבי מאיר, ערהיעלט עבענפֿאַללו פֿאָן רבי יהודה בן בבא דיע אָרדינאַטיאָן[1]) אונד וואַר איין שוֹלער דעז רבי אליעזר זאָהן דעז עזריה אונד דעז רבי עקיבא. ער וואַר ועהר אַרם, ערנאָהרטע זיך קוֹממערליך פֿאָן זיינעם באָטטכערהאַנדוועַרקע, ערטרוג אַבער זיינע אַרמוט לייכט דורך זיינע גענוֹגזאַמקייט אונד איינפֿאַכע לעבענז= ווייזע. אום זיינען שוֹלערן ליעבע צור אַרבייט איינצופֿלאָסען, טרוג ער יעדעזמאַל איין פֿאָן איהם זעלבזט געפֿערטיגטעז פֿאַם אין דען לעהרזאַל, דעזוען ער זיך וואָהרענד דעז פֿאָרטראַגז אַלו לעהרזטוהל בעדיענטע. „העררליך איזט דאַז האַנד= ווערק", פפֿלעגטע ער היערביי אונד ביי אָהנליכען געלעגענהייטען צו זיינען שוֹלערן צו זאַגען, „דענן עז עהרט זיינען מייזטער." ער טרוג ניע אַנדערע קליידער אַלז זאָלכע, וועלכע זיינע פֿרוי געוועבט אונד געפֿערטיגט האַטטע. זיינער הינריים= דען בערעדזאַמקייט וועגען אונד דורך דען אומזטאַנד, דאַם ער אין שוויעריגען פֿראַגען זיינע מיינונג צוערזט צו זאַגען האַטטע, פֿערנער וויל דורך זיינען איינפֿלום דיע זפּאַננונג צווישען דען ראָטערן אונד יודען זיך מאָסיגטע, וואורדע ער „דאַז הויפט דער רעדנער" (רֹאשׁ הַמְּדַבְּרִים בְּכָל מָקוֹם) גענאַננט.

רבי יהודה ערהיעלט אויך דען נאַמען „דער פֿראָממע," וויל ער נור איינמאַל וואָהרענד זיינעז לעבענז זוֹנדיגטע. דעזוען זוֹנדע בעזטאַנד דאַרין, דאַם ער אים הייליגען לאַנדע אירטזוֹמליך קליינפֿיעה אויפֿציעהען ליעם, וואַז דאָרט נור אין אונבעוואָהנטער וווֹזטע געזטאַטטעט וואַר. ער זעלבזט שריעב דיעזעז אירטזוֹמליכע פֿערגעהען דער טהאַטזאַכע צו, דאַם ער איינע ציעגע צו זיינער בע= נוֹטצונג אַנבינדען ליעם אונד היערדורך מאָגליכערווייזע דעם טיערע איינען שמערץ צוגעפֿוֹגט האַבע. זיינע ליעבע צור תורה וואַר זאָ גראָם, דאַם ער זעלבזט זיינען פֿאָרטראַג ניכט אונטערבראַך, אַלו איהם דער טאָד איינעז זאָהנעז געמעלדעט וואורדע. זיינע אויזופֿרוֹכע אין משנה אונד תלמוד וועדען געוואָהנ= ליך נור אונטער דעם נאַמען „רבי יהודה" אָנגעפֿוֹהרט אונד זטעהען הוֹיפֿיג דענען

זיינער

---

[1]) זיעהע מָבטו אטנה 8.

בֶּן־שַׁמּוּעַ אוֹמֵר, יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ וּכְבוֹד חֲבֵרְךָ כְּמוֹרָא רַבְּךָ וּמוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמָיִם: טז רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הֱוֵה

ואַגט: עז זיי דיע עהרע דיינעז שׂולערז דיר זאָ טוֹיער וויע דיע דייניגע אונד דיע עהרע דיינעז גע= נאָזוען וויע דיע עהרפֿורכט פֿאָר דיינעם לעהרער אונד דיע עהרפֿורכט פֿאָר דיינעם לעהרער וויע דיע עהר= פֿורכט פֿאָר גאָטט.

רענד, וואַר אייגער יענער פֿוֹנף שׂולעד, וועלכע פֿאָן רבי יהודה בן בבא אָרדי= ניערט וואורדען.[1]) ער ערדייכטע איין זעהר האָהעז אַלטער, דאַז ער דעם פֿער= דיענזטע צושריעב, דאַם ער ניע דיע זוֹנאַגאָגע אַלז דורכגאַנג בענוֹטצט האַבע, זטעטז ענטוועדער פֿאָר דען שׂולערן אים לעהרהויז אַנווועזענד וואַר, אום דורך זיין הינדורכגעהען דיע בעריטז אַנווועזענדען שׂולער ניכט צו בעלאָזטיגען[2]), אָדער, פֿאַללז ער דאָך צו זפּאָט קאַם, אַם ענדע דער פֿערואַמעלטען שׂולער זטעהען בליעב, אונד ענדליך, דאַם ער זטעטז בעזאָנדערע געבעטע פֿערדיכטעטע: גאָטט מאָגע דען פֿאָן איהם געזפּראָכענען פריעזטערזעגען אַן דעם פֿאָלקע ער= פֿוֹללען. רבי אלעזר האַטטע צאַהלרייכע שׂולער, דענען זיך אויך רבי יהודה הנשיא אַנשליעסען וואָללטע[3]); אַנפֿאַנגז פֿאָן יענען צורוֹקקגעדראָנגט, וואורדע ער זפּאָטער דעננאָך אָרדענטליכער שׂולער דעז רבי אלעזר. ער וואורדע פֿאָן רבי יהודה הנשיא אַלז דער בעדוֹיטענדזטע דער ווייזען (טוֹבַיְנָא דְחַכְּימֵי) בע= צייכנעט אונד ווירד צו דען צעהן מאָרטירערן (עֲשָׂרָה הֲרוּגֵי מַלְכוּת) געצאָהלט.

עז זיי דיע עהרע דיינעז שׂולערז דיר זאָ טוֹיער, וויע דיע דייניגע. דיע עהרע דעז שׂולערז מום דעם לעהרער הייליג זיין אונד גערַאַדע היערדורך, ניכט דורך קראָנקונג אָדער פֿערזאַגונג דער עהרע, מום דער לערנייפֿער געוועקקט וועדען. מאָזעז זפּראַך דעזהאַלב צו יהושע „וואָהלע אונז מאָננער" (שמות 9,17) אונד ניכט „וואָהלע מיר מאָננער" אום אַנצודוֹיטען, דאַם ער זיינעם שׂולער זיך גלייכזטעללט. אונד דיע עהרע דיינעז גענאָ= זען וויע דיע עהרפֿורכט פֿאָר דיינעם לעהרער. אויך אים לערנייפֿער דאַרף דיע עהרע דעז גענאָזען ניכט פֿערלעטצט וועדען, אונד דיעז זאָלל דורך דען גערַאַנקען אַן דיע דעם לעהרער געגענוֹבער געבאָטענע עהרפֿורכט זטעטז פֿערהוֹטעט וועדען. זאָ זפּראַך אהרן זיינען יוֹנגערן ברודער משה מיט דער בע= צייכנונג אַן „ביטטע מיין הערר" (במדבר 11,12). וויע שווער דיע דעם גע= נאָזען פֿערזאַגטע עהרענבעצוֹיגונג געאַהנדעט ווירד, צייגטע זיך אַן דען שׂולערן דעז רבי עקיבא.[4]) אונד דיע עהרפֿורכט פֿאָר דיינעם לעהרער וויע דיע

---

[1]) זיעהע מָבעז אטנה 8 מַנאטרקונג 1 מונד 2.
[2]) דורך ערהעבעז פֿמָן חיהרעמ זיטלע.
[3]) אייזעז הֹזֹט חיה| פֿוֹר דעז זעהרער דע: רבי עקיבא, וומ: מַבער אייגער מַגיכט נמַך ניכט ערוויטזעז מַיזט.
[4]) זיעהע מָבעז פרק III אטנה 17.

טוֹבִים כִּתְרִים בִּפְנֵי הַפּוּרְעָנוּת׃

יד רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, כָּל־כְּנֶסְיָה שֶׁהִיא לְשֵׁם שָׁמַיִם סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם וְשֶׁאֵינָהּ לְשֵׁם שָׁמַיִם אֵין סוֹפָהּ לְהִתְקַיֵּם׃ טו רַבִּי אֶלְעָזָר

טהאַטען וינד וויע איין שילד פַּאָר דער זטראַפע.

(14) רבי יוחנן הסנדלר זאגט: יעדע פערייניגונג, אין עדלער אַבזיכט בעגרונדעט, ווירד שליעסליך בעזטאַנד האַבען; דיעיניגע אַבער, דיע ניכט אין ריינער עדלער אַבזיכט בעגרונדעט ווירד, האַט שליעסליך קיינען בעזטאַנד.

(15) רבי אלעזר זאָהן דעז שמוע

טהאַטען, מיט דעם פַּעזטען פַּאָרזאַטצע, קונפַטיגהין זאָלכע ניכט וויעדער צו בעגעהען, אונד גוטע טהאַטען, דיע אויזובונג גוטער טהאַטען, ענטזפרעכענד דען פַּרוהער בעגאַנגענען זונדען, זינד וויע איין שילד פַּאָר דער זטראַפע; דענן דורך אויפַּריכטיגע בוסע ערלאַנגט דער זונדער דיע פַּערצייהונג גאָטטעז, שוטצט זיך פַּאָר דער הימלישען זטראַפע אונד ערלאַנגט וואַהרע פַּאָללקאָממענהייט, דעם אויזפרוכע אונזערער וויזען געמאַס: „דיע הימלישע ראַנגזטופַע דער וואַהרען בוספַערטיגען אובערראַגט דיע זטופַע דעריניגען, וועלכע זטעטז אייגען גאָטטגעפאַלליגען לעבענזוואַנדעל געפַּוהרט האַבען."

14 רבי יוחנן הסנדלר, איין שולער דעז רבי עקיבא, פַּאָן וועלכעם ער שאָן אַלז יונגער מאַנן אָרדיניערט וואורדע, בעטריעב דאַז האַנדווערק אייגעז שוהמאַכערז,[1]) אום זיך צו ערנאָהרען.

יעדע פַּערייניגונג, אין עדלער אַבזיכט בעגרונדעט, צור עררייכונג עדלער צוועקקע אונד ציעלע אָהנע אירגענד וועלכע נעבענינטערעזען, ווירד שליעסליך בעזטאַנד האַבען, זעלבזט וועזן זיע אין איהרען אַנפַּאַנגען מיט פַּערשיעדענען הינדערניזזען צו קאַמפַּפען האַט, דענן דאַז געמיינזאַמע אינטערעזע אַן דעם גוטען זטאַרקט דיע פַּערייניגונג אונד בעפַּאַהיגט איהרע מיטגליעדער, אַללע הינדערניזע צו אובערווינדען. דיעיניגע אַבער, דיע ניכט אין עדלער אַבזיכט בעגרונדעט ווירד; עז ווירד פַּיעלמעהר פַּאָן דען איינצעלנען מיטגליעדערן דיע עררייכונג אייגענער אינטערעזען אַנגעזטרעבט, האַט שליעסליך קיינען בעזטאַנד, זעלבזט וועזן זיע אַנפַּאַנגז איינע פַּעזטבעגרונדעטע פַּערייניגונג בילדעטע. דענן דיע אונלויטערן בעווועגרונדע דער איינצעלנען מיטגליעדער פַּוהרען דורך דיע וואַהרונג דער אייגענען אינטערעזען פַּרוהער אָדער זפּאָטער צו צוויעזפַּאַלט אונד היערדורך צור אויפַּלאָזונג דער פַּערייניגונג.

15 רבי אלעזר זאָהן דעז שמוע[2]), דעם פריעזטערזטאַמטע אַנגעהאָ-
רענד

---

[1]) דעזהאַלב דער ביינאַמען הסנדלר, דער טוהאַכטער מָדטר זמנדאַלטנפַּערפַּער-טיגטר.

[2]) מין דער אטנה ווירד עֶר הויפּיג נור רבי אלעזר גענאַנגט (רש"י יבמות קי"ח ב').

לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה לְתֶן־לָךְ׃ : יג רַבִּי
אֱלִיעֶזֶר בֶּן־יַעֲקֹב אוֹמֵר, הָעוֹשֶׂה
מִצְוָה אֶחָת קוֹנֶה לוֹ פַּרְקְלִיט
אֶחָד וְהָעוֹבֵר עֲבֵרָה אֶחָת קוֹנֶה־
לוֹ קַטֵגוֹר אֶחָד, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים

פֿיעל זטאֶרענדע דינגע דיר ענטגע־
גען; וועגן דו דיך מוֹהעזט מיט דער
תורה, האַט ער גראָסען לאָהן,
דיר צו געבען.
(13) רבי אליעזר בן יעקב זאַגט:
ווער איין געבאָט ערפֿוֹללט, ערווירבט
זיך איינען פֿוֹרזפרעכער, אונד ווער
איינע זוֹנדע בעגעהט, ערווירבט זיך
איינען אַנקלאָגער. בוסע אונד גוטע

זוכע אַבער דיעוע טהאָטיגקייט אויף דאַז נאָטוועגדיגע צו בעשראָנקען, דאַמיט
דו דיך מיט דער תורה בעשאָפֿטיגען קאַננזט. דורך דיע בעשראָנקונג
דער געשאָפֿטליכען טהאָטיגקייט אויף דאַז נאָטוועגדיגע ווירד עז דיר מאָגליך
זיין, פֿוֹר דאַז ערנזטליכע תורה-לערנען צייט צו געווינגען. אונד זיי בעשיידע־
נען זינגעז געגען יעדען מענשען; זטרעבע ניכט נאַך עהרע אונד רוהם,
זאָגדערן זיי דעמוֹטיג אונד בעשיידען. דיעוע אייגענשאַפֿט מאַכט עז מאָגליך,
דער ערזטערוואָהנטען אַנפֿאָרדערונג צו ענטזפרעכען. דענן דעריעניגע, דער נאַך
עהרע זטרעבט, זוכט זאָלכע צו ערריכען דורך ערלאַנגונג איינעז גראָסען פֿער־
מאָגענז אונד לאָסט היערדורך אימטער מעהר אַב פֿאָן דעם לערנען דער תורה.
וועגן דו נאַכלאָזיג ביזט אים תורה-לערנען, זאָ זטעללען זיך פֿיעל
זטאָרענדע דינגע דיר ענטגעגען; וועגן דו נור אַנפֿאָנגזט דאַז תורה-לערנען
וועגען איינער אַנדערן בעשאָפֿטיגונג צו פֿערנאַכלאָזיגען, זאָ הוֹיפֿען זיך דיר דיעוע
זטאָרענדען בעשאָפֿטיגונגען. וועגן דו דיך אַבער מוֹהעזט מיט דער תורה,
אָבוואָהל דו דיך קוֹמטערליך ערנאָהרען מוסט, זאָ האַט ער גראָסען
לאָהן, דיר צו געבען; גאָטט קאַנן דיך אויך מיט אירדישען גוֹטערן זעגנען.

13 רבי אליעזר בן יעקב, וואַהרשיינליך איין שוֹלער דעז רבי עקיבא
אונד דעז רבי חנינא בן חכינאי[1]) אונד איין צייט־ אונד זטודיענגענאָזז דעז רבי
מאיר, ערריכטע איין זעהר האָהעז אַלטער. זיינע פֿאָרטראָגע וואורדען זעהר
בעווכט אונד זיינע אַנויכטען צו בעשלוֹזזען ערהאָבען. דער משנה-טראַקטאַט כְּרוּת,
דער דיע בעשרייבונג דעז הייליגען טעמפעלז ענטהאָלט, איזט איינע אוֹבער־
ליעפֿערונג דעז רבי אליעזר בן יעקב, דער דיעוע בעריכטע פֿאָן דעם ברודער
זיינער מוטטער, דער איין לוי וואַר אונד צור צייט דעז הייליגען טעמפעלז
לעבטע, ערהיעלט.

וער איין געבאָט ערפֿוֹללט, ערווירבט זיך איינען פֿוֹרזפרעכער;
דער מענש האַט היערפֿוֹר לאָהן צו ערוואַרטען. וער איינע זוֹנדע בעגעהט,
ערווירבט זיך איינען אַנקלאָגער; ער האַט היערפֿוֹר זטראַפֿע צו ערוואַר־
טען. בוסע; דיע רוֹקקעהר צו גאָטט, דאַז בערוֹיען דער בעגאַנגענען באָזען
טהאַטען

[1]) זיעהע פרק III מטנה 5.

בְּעֶסֶק וַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה וֶהֱוֵה שְׁפַל־רוּחַ בִּפְנֵי כָל־אָדָם וְאִם־בָּטַלְתָּ מִן־הַתּוֹרָה יֵשׁ־לְךָ בְּטֵלִים הַרְבֵּה כְּנֶגְדֶּךָ, וְאִם־עָמַלְתָּ בַּתּוֹרָה יֵשׁ־

דיע געשאפֿטליכע טהאָטיגקייט צו פֿעררינגערן, דאַמיט דו דיך מיט דער תורה בעשאפֿטיגען קאַננוט אונד זיי בעשיידענען זיננעז געגען יעדען מענשען וועגן דו נאַכלאָזיג ביזט אים תורה-לערנען, זאָ זטעללען זיך

דער ערלויכטעטע" ערהיעלט ער פֿאָן זיינען צייטגענאָזען זיינער הערפֿאָרראַגענדען גייזטעזאַנלאַגען וועגען. אויסער רבי עקיבא האַטטע ער רבי ישמעאל צום לעהרער. אויך גענאָם ער דען אונטערריכט דעז אלישע בן אבויה,1) דער וואָהל איין גראָסער געלעהרטער, אַבער איין אַבטרוֹנניגער וואַר אונד דעוהאַלב אחר (איין אַנדערער) גענאַננט וואורדע. דער שולבעווך דעז רבי מאיר ביי לעטצטערעם וואורדע פֿאָן דען צייטגענאָזען געטאַדעלט, רבי מאיר אַבער מאַכטע געלטענד „דאַם ער דיע פֿרוכט געניעסע אונד דיע שאַלע וועגווערפֿע." דעננאָך וירד אויז דיעזעם גרונדע הויפֿיג דיע אַנויכט דעז רבי מאיר ניכט מיט ויינעם נאַמען, זאָנדערן מיט דער בעצייכנונג „אֲחֵרִים (אַנדערע)" ערוואָהנט. רבי מאיר האַטטע זיין אייגענעז לעהרהויז אין עממויז ביי טיבעריאַז אונד וואַר אַלז „חכם (וויזער)" דער דריטטע וווֹרדענטראָגער דעז זינהעדרין (סנהדרין) צו אושא, געריעט אַבער מיט דעם דאַמאַליגען פֿוֹרזטען רבן שמעון III אין איינען וויזענשאַפֿט־ליכען זטרייט, אָהנע דאַם עז צו איינער אויזואָהנונג צוויישען איהנען קאַם, וועזהאַלב רבי מאיר זפּאָטער נאַך קלינאַזיען אויזוואַנדערטע. זיינע הערפֿאָרראַגענדע וווייהייט וויזרד אים תלמוד מיט דעם זפּריכוואָרטע געקענצייכנעט: „וואר רבי מאירז זטאַב אַנרוֹהרט, וויזרד שאָן וויזע" אונד „וואר רבי מאיר אים לעהרהויזע זאַה, דעם שיען עז, אַלו זאָהע ער בערגע ענטוואורצעלן אונד געגען איינאַנדער רייבען." ביי זיינען פֿאָרטראָגען וואַנדטע ער הויפֿיג פֿאַבעל אונד גלייכניז אַן, אום דאַז אינטערעזע דער שולער וואַך צו ערהאַלטען. — דיע פֿרוי דעז רבי מאיר וואַר דיע פֿראָממע אונד געלעהרטע ברוריא, דיע טאָכטער דעז מאַרטירערז רבי חנניא בן תרדיון,[1]) דערען גאָטטערגעבונג זיך אין דער אַרט בעקונדעטע, וויע זיע איהרעם גאַטטען דען פֿלאָטצליכען טאָד איהרער ביידען זאָהנע מיט־טיילטע, וועלכער זטאָפֿף אויך פֿאָן דער דויטשען דיכטונג בעאַרבייטעט וואורדע. רבי מאיר ערלאַנגטע זיינען אונטערהאַלט דורך אַבשרייבען דער הייליגען בוכער אונד פֿערבריכטע פֿאָן זיינעם געריגען איינקאָממען צוויי דריטטעל פֿור דען לעבענזונטערהאַלט זיינער פֿאַמיליע אונד איין דריטטעל פֿערוועגדעטע ער צור אונטערזטוצונג דער אַרמען. ער עטפֿאַהל יעדעם, איין לייכטעז אונד זויבערעז האַנדווערק צו ערלערנען. זוכע זטעטז דיע געשאפֿטליכע טהאָטיגקייט צו פֿעררינגערן. וואָהל איזט עז פּפֿליכט, אויך געשאפֿטליך טהאָטיג צו זיין;

זוכע

---

[1]) זיהע פרק IV מטנה 25.

[2]) זיהע מָבט| פרק III מטנה 3.

אֶת־הַתּוֹרָה מֵעָנִי סוֹפוֹ לְקַיְּמָהּ מֵעָשִׁיר, וְכָל־הַמְבַטֵּל אֶת־הַתּוֹרָה מֵעָשִׁיר סוֹפוֹ לְבַטְּלָהּ מֵעָנִי:

יב רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, הֱוֵה מְמַעֵט

תורה אין אַרמוט ערפֿוֹללט, ווירד זיע נאָך בעטהאָטיגען אים רייכטום; וועד אַבער דיע תורה אונערפֿוֹללט לאָסט אים רייכטום, ווירד זיע נאָך אונערפֿוֹללט לאַזען אין אַרמוט.

(12) רבי מאיר זאָגט: זוכע זטעזט

תורה אין אַרמוט ערפֿוֹללט; וועד אויך אין אַרמוט ניכט אַבלאָסט פֿאָם לערנען דער תורה אונד פֿאָן דער ערפֿוֹללונג איהרער פֿאָרשריפֿטען, ווירד זיע נאָך בעטהאָטיגען אים רייכטום, דענן גאָטט בעלאָהנט מיט גלייכעם מאַסע. וועד אַבער דיע תורה אונערפֿוֹללט לאָסט אים רייכטום אונד זיינע צייט נור דער פֿערוואַלטונג זיינעז פֿערמאָגענז אונד זיינער גוֹטער צוואוועדעט, ווירד זיע נאָך אונערפֿוֹללט לאַזען אין אַרמוט; איינע דיעזער פֿערזוֹנדיגונג ענטפֿרעכענדע בעזטראַפֿונג. דער אויזפֿרוך דעז רבי יונתן בערוֹקקויכטיגט דיע ביידען פרוֹפֿונגזלאַגען דער מענשען, אַרמוט אונד רייכטום, דיע ביידע דען מענשען לייכט פֿאָן דעם ריכטיגען וועגע אַבלענקען, עבענזאָ וויע זיע אומגעקעהרט איהן אין דער גלויבענזטרוֹיע פֿעזטיגען אונד זטאַרקען קאָננען. דער ערוואָהנטע אויזפֿרוך בעציעהט זיך אויך אויף דיע גייזטיגע אַרמוט אונד דען גייזטיגען רייכטום. וועד תורה לערנט אונד דיע תורה-פֿאָרשריפֿטען אויזבט, זאָ לאַנגע ער קיין רייכליכעז וויזזען אונד קיין ריכטיגעז אורטיילוֹפֿערמאָגען בעזיצט, דער ווירד זיע אויך ערפֿוֹללען, וועגן ער איין רייכליכעז וויזזען זיך אַנגעייגנעט האַט. וועד הינגעגען דיע תורה אונערפֿוֹללט לאָסט אים רייכטום; וועגן ער בעריטז איין גראָסעז וויזזען זיך אַנגעייגנעט האַט, דער ווירד זיע שליעסליך נאָך אונערפֿוֹללט לאַזען אין אַרמוט דעז גייזטעז, דענן דורך דיעזע נאַכלאָזיגקייט אונד זוֹנדהאַפֿטיגקייט ווירד ער אויך אויף זיין וויזזען קיינען וועדט לעגען אונד עז איינבוֹסען.[1])

12 רבי טאיר, גלייך זיינעם הויפטלעהרער רבי עקיבא פֿאָן אייגער פראָעליטענפֿאַמיליע אַבזטאַמענד, ערהיעלט פֿאָן רבי יהודה בן בבא דיע אָרדינאַטיאָן[2]). זיין אייגענטליכער נאַמען וואַר מיאשה[3]); דען נאַמען „רבי מאיר,

---

דער

1) דואג וואַר זיין גרָמַטער געלעהרטער, מַבער אויך זיין גרָמַטער זוֹגדער אונד המַטטע כַּך תלמודיטער מוֹבערזיעפֿערונג גענגען עגדע זיינע לעבענס זיין וויזזען פֿערגעזזען.

2) זיעהע אטנה 8.

3) פֿערגל' עירובין 13b אונר תּסוּפות כודע ביסודס מס"ת חי"ד סי' קכ"ח.

רָשָׁע וְגַם רָוֹחַ׃ י הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל־תְּהִי דָן יְחִידִי שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי אֶלָּא אֶחָד, וְאַל־תֹּאמַר קַבְּלוּ דַּעְתִּי שֶׁהֵם רַשָּׁאִים וְלֹא אֲחֶרֶת׃ יא רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, כָּל־הַמְקַיֵּם

דער איזט איין טהאָר, איין באָוע־וויכט אונד איין האָכמוֹטיגער.

(10) ער פּפלעגטע צו זאגן: ריכטע ניכט אַלליין, דענן אַלליין ריכטען דאַרף נור איינער. זאַגע אויך ניכט: נעהמעט מיינע אַנויכט אַן, דענן ויע וינד היערצו בעפּוגט, ניכט אַבער דו.

(11) רבי יונתן זאַגט: וער דיע וער פּאָנע דרינגליכקייט, נור אויז האָכמוט אונד זטאָלץ צור ענטשיידונג רעליגיאָנוגעוטצליכער אָדער רעכטליכער פּראַגען זיך דראָנגט, דער איזט איין טהאָר, איין באָוע־וויכט אונד איין האָכמוֹטיגער. דיע אוֹבערנאַהמע אונד אויזוֹבונג דעז ריכטערַאַמטעז איזט איינע האָכהייליגע פּפּליכט[1]) דיע מיט גראָסער פּערַאַנטוואָרטליכקייט פּערבונדען איזט. וער דאַהער אָהנע גרונד אונד אָהנע גענוֹגענדע פּאָהיגקייט אונד פּאָרבערייטונג זיך צום ריכטערַאַמטע דראָנגט, איזט איין טהאָר, וויל ער דיע גראָסע פּערַאַנטוואָרטליכקייט דיעזעז אַמטעז ניכט ערקענעט אונד אָהנע גרונד זיך פּיינדע צוציעהט; ער איזט איין באָוע־וויכט, וויל איהן אויך דער דורך דען ריכטערזפרוך מאָגליכע דיעבזטאַהל אונד מייניד ניכט צורוקקהאַלט; ער איזט ענדליך אויך איין האָכמוֹטיגער, וויל ער דורך זיין העראַנדראָנגען צייגט, וועלכע גראָסע מיינונג ער פּאָן זיינען פּאָהיגקייטען האַט.

10 ריכטע ניכט אַלליין, וענן דו אויך אַלזו איין מאַנן פּאָן אַנערקאַננטער געזעטצעזקענניזז אונד געזעטצעזטרוֹיע היערצו בערעכטיגט ביזט. דענן אַללייַן ריכטען דאַרף נור איינער; גאָטט, ביי דעם יעדער אירדטום אויזגעשלאָזזען איזט. זאַגע אויך ניכט צו דען מיטגליעדערן איינעז ריכטערקאָללעגיומז, זעלבזט וענן דו איין צום אַללייַנריכטען בעפּאָהיגטער מאַנן ביזט, „נעהמעט מיינע אַנויכט אַן.“ דענן זיע זינד היערצו בעפּוגט, דיינער אַנויכט זיך אַנצושליעסען, וויל דו דאַז רעכט צום אַללייַנריכטען בעזיטצעזט, אַבער ניכט דו ביזט בערעכטיגט, דיעז צו פּערלאַנגען, דענן אין יעדעם ריכטערקאָללעגיום זאָלל נאַך דעם זעלבזטאָנדיגען אורטייל דער מעהרהייט ענטשיעדען וועדען.

11 רבי יונתן, וואַהרשיינליך רבי יונתן זאָהן דעז יוסף, איין שוֹלער דעז רבי יהודה הנשיא אונד זטודיענגענאָזז דעז רבי יאשיה.[2]) וער דיע

---

[1]) דיע ריכטער זינד דיע זטעזזפּערטרעטער גאָטטעז מוך ערדע אונד פּוֹהרע דעזהַלב עבענפּאַזז דע נאַמע אֱלֹהִים. (טאות כ״א ו׳.)

[2]) אייגע מיזט דער מַזיכט, דַּס דיע רבי יונתן בן־עֻזִּיאֵל, עבענפּאַזז מיין טזוֹער דע רבי יהודה הנטיא, זי, דער וואָהרענד מיינער הונגערזנאָט זיינע גענעהר־טע־זטַנד פּערזיגנעטע, מוך פּאָן דער וויזענטפּאַט דער תורה קיינע מירדיטע נוטצע זו ניעהען; מַז: אַל מיהם קיינע מְזונטער־זטוֹצונג גענוֹהרע וואָזזטע, זַגטע ער, דַּס

בְּנוֹ אוֹמֵר, הַחוֹשֵׁךְ עַצְמוֹ מִן־הַדִּין פּוֹרֵק מִמֶּנּוּ אֵיבָה וְגָזֵל וּשְׁבוּעַת שָׁוְא, וְהַגַּס לִבּוֹ בְּהוֹרָאָה שׁוֹטֶה

זאגט: ווער זיך דעם רעכטופרעכען ענטציעהט, האָלט פֿאָן זיך אַב פֿיינדשאַפֿט, דיעבזטאַהל אונד פֿער־געבליכען אייד. ווער אַבער זטאָלצען געמוֹטעז צור ענטשיידונג זיך דראָנגט,

הלל ווירד ערצאָהלט, ער האַבע טאָגליך צו זיינען שׂולערן געזפראָכען: „איך האַבע איינע גאָטטגעפֿאַלליגע טהאַט צו פֿאָללברינגען.“ אַלז נון דיע שׂולער נאַך דער אַרט דערזעלבען פֿראַגטען, ענטגעגנעטע ער: „מיינען קאָרפּער צו וואַשען אונד צו באַדען.“ דען אוֹבער דיעזען אויזפרוך ערזטוינטען שׂולערן ער־קלאָרטע הלל: „האַבט איהר ניכט בעמערקט, מיט וועלכער זאָרגפֿאַלט דיע זטאַנדבילדער הערפֿאָרראַגענדער פערזאָנען טאָגליך גערייניגט אונד געזוֹיבערט ווערדען; זאָללטע נון דער מענשליכע קאָרפּער, דער וואָהנזיטץ דער הייליגען זעלע, וועלכע איין עבענבילד גאָטטעז איזט, דיעזער אויפֿמערקזאַמקייט ענט־בעהרען?“ ווער הינגעגען דיע תורה ענטווייהט, וועלכע אויך פֿאָם פֿילאָזאָפֿישען זטאַנדפונקטע אויז עבענפֿאַללז דאַז גוטע אַנזטרעבט אונד בעטהאָ־טיגט, דעזזען קאָרפּער איזט ענטווייהט פֿאָר דעם דער אַנדערען גע־שאָפֿפֿע, דענן דעם נור נאַך פֿילאָזאָפֿישען גרונדזאָטצען האַנדעלנדען איזט אָפֿט דיע פּפֿלעגע דער געזונדהייט אונד דער זטאַנד דער קלידונג עטוואַז גלייכגילטיגעז.

9 רבי ישמעאל, זיין זאָהן[1]), דער זאָהן דעז פֿאָרערוואָהנטען רבי יוסי, דעם נאַך אַינער לעזאַרט אויך דער אויזפרוך אין משנה 6 צוגעשריעבען ווירד. ווער זיך דעם רעכטופרעכען ענטציעהט, וועלכן ער ניכט אונבע־דינגט דאַצו פֿעראַנלאַסט איזט אינפֿאָלגע מאַנגעלז אַינער אַנדערן היעפֿור גע־ייגנעטען פערזאָנליכקייט אונד אויך ניכט דורך איינען פֿערגלייך איינע פֿריעדליכע אייניגונג צו ערציעלען איזט, האָלט פֿאָן זיך אַב פֿיינדשאַפֿט, דיעב־זטאַהל אונד פֿערגעבליכען אייד. דער פֿערורטיילטע גלויבט, דאַם דורך אונגענוֹגענדע פרוֹפֿונג דעז רעכטזטרייטעז איהם אונרעכט געשעהען אונד האַסט דעזהאַלב דען ריכטער. דער ריכטער קאַנן אַבער אויך טראָטץ אַללער פֿאָר־זיכט אונד אומזיכט אירטוֹמליכער וויזע דען אונשולדיגען פֿערורטיילען אונד היערדורך געוויזערמאַסען איינען דיעבזטאַהל בעגעהען. אויך ביי צוערקענונג איינעז איידעז קאַנן דער ריכטער אונבעוואוסט איינען פֿערגעבליכען אונד זעלבזט איינען פֿאַלשען אייד פֿעראַנלאַזזען, אָהנע דאַם ער דיעז צו פֿערהוֹטען אָדער פֿעזטצוזטעללען פֿערמאַג. דער ערוואָהנטע אויזפרוך עמפֿיעהלט אויך דען פּאַרטייען דיע פֿריעדליכע אייניגונג אייגעם ריכטערזפרוכע פֿאָרצוציעהען, ווייל אין ריכטערזפרוך אויך פֿוֹר דיע פּאַרטייען דיע ערוואָהנטען פֿאָלגען נאַך זיך ציעהען קאַנן. ווער אַבער זטאָלצען געמוֹטעז צור ענטשיידונג זיך דראָנגט;

ווער

---

[1]) מוֹבטר דעזזע זעבע זיעהט מטנה 6.

אוֹמֵר, כָּל הַמְכַבֵּד אֶת־הַתּוֹרָה גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל־הַבְּרִיּוֹת, וְכָל הַמְחַלֵּל אֶת־הַתּוֹרָה גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת: ט רַבִּי יִשְׁמָעֵאל

תורה עהרט, דעזען פערזאָן ווירד געהרט פֿאָן דען מענשען; וער אַבער דיע תורה ענטווייהט, דעזען פערזאָן ווירד פֿאָן דען מענשען ענטווּרדיגט.

(9) רבי ישמעאל, זיין זאָהן,

טאָד ערליידען מוסטע, ענטגעגען דעם דירעקטען פֿערבאָטע האַדריאַנוס אָרדיניערט[1]) וואורדען. רבי יוסי׳ז פֿראָמטיגקייט, זיינע פֿריעדפֿערטיגע נאַטור אונד זיינע זאָרגע פֿוֹר זיינע קינדער וועדען אים תלמוד בעזאָנדערס געוו̈המט. זיין שאָנער גרונד־ זאַטץ וואַר: „ליעבער שו̈לער, אַלס לעהרער זיין; ליעבער אונטער ערפֿו̈ללונג זיינער פֿפֿליכט מיט ליידען, אַלס שולדבעוואוסט אָהנע דיעזע צו זטערבען; דעס גוטען ליעבער צו פֿיעל אַלס צו וועניג טהון; ליעבער אין דער מיינונג דער מענ־ שען אַלס שולדיגער צו זטערבען, אַלס אין וואַהרהייט שולדיג צו זיין." ער זעלבסט ערצאָהלטע פֿאָן זיך: „ניעמאַלס זפראַך איך איין וואָרט, וועגען דעזען איך מיך נאַך מיינער אומגעבונג אומזעהען מוסטע." רבי יוסי איזט דער פֿערפֿאַזער דער שאָן אים תלמוד ערוואָהנטען קראָניק סֵדֶר עוֹלָם רַבָּא[2]) פֿאָן דער וועלט־ שאָפֿפֿונג ביז צו דעם באַר-קאָכבאָישען אויפֿזטאַנד (135 נ׳ ד׳ ג׳ צ׳.)

וער דיע תורה עהרט אונד זיע אַלס דיע קוועללע אַללער וואַהרהייט ערקעננט אונד אַנערקעננט, דעזען פערזאָן ווירד געעהרט פֿאָן דען מענשען, דורך דיע גוטען אייגענשאַפֿטען, דיע ער זיך דורך דאַז לעבען נאַך דען פֿאָר־ שריפֿטען דער תורה אַנייגנעט. וער אַבער דיע תורה ענטווייהט, אונד דאַדורך זיך ניכט פֿערפֿאָללקאָממנעט, דעזען פערזאָן ווירד פֿאָן דען מענשען ענטווּרדיגט, דענן דער מאַנגעל איינער זיטטליכען אונד גייזטיגען פֿערפֿאָללקאָממנונג פֿו̈הרט צו פֿעראַכטונג ביי דען מיטמענשען. דיעזער אויזפרוך רבי יוסי׳ז דו̈רפֿטע אויך פֿאָלגענדען גרואַנקען ענטהאַלטען: וער דיע תורה עהרט אונד זיין גאַנצעז טהון אונד לאַזען אויך אין אירדישער בעציעהונג נאַך איהרען לעהרען איינריכטעט, דעזען קאָרפער איזט בעפֿאָרצוגט פֿאָר דעם אַנדערער גע שאָפֿפֿע, דענן דיע לעהרע דער תורה געביעטעט, אויך דען קאָרפער צו פֿפֿלעגען אונד אויף אַנזטאָנדיגע קלייידונג צו אַכטען. פֿאָן

הלל

חֲלַפְתָּא חוגד רבי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ.

1) דיע מָרדיגַטיגָן מָדער סְנִיבָה בעזטַגד מן דער פֿערוויהונג דע: טיטעו: רַבִּי דען זור מויזֿבונג דע: זעהר= חוגד ריכטערַאטע: זו בעזטיאַנדע: גזעזעהרטע, מַז: לייכע, דַם זיע היערזו פֿו̈היג זיין. דיזע מָרדיגַטיגָן, וועלכע מן חוגזטערבָכעגער קעטטע בי: אטה רבינו הגויפֿלייכטע, וואַר פֿון מָהער בעדו̈יטונג, וויל מָהנע דיזע חויך דער גרו̈מטע גזעזעהרטע דַז: ריכטערַאט ניכט מויזֿבע: דורפֿטע.

2) מיט תזאוד וויזד דיזע קרָניק זור סדר עולם גענַגט; יטטלט ווירד זיע מַז: סדר עולם רבא בעלייכטע מיט גזגזעזַטן זו מיינע פֿו̈פֿהונדערט יַהרע זפֿו̈טער ערטיענטע גלייכַאיגע וועלט.

תַּעֲשֶׂה עֲטָרָה לְהִתְגַּדֵּל־בָּהּ וְלֹא קַרְדֹּום לַחְפָּר־בָּהּ, וְכַךְ הָיָה הִלֵּל אוֹמֵר וּרְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא חַלָּף, הָא לָמַדְתָּ כָּל־הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה נוֹטֵל חַיָּיו מִן־הָעוֹלָם: ח רַבִּי יוֹסֵי

אַלז קראָנע, מיט דער דו דיך גראָם מאַכען קאַננזט, אונד ניכט אַלז זפּאַטען, דאַמיט צו גראַבען. זאָ זאַגטע אויך הלל: וועריך דער קראָנע בעדיענט, שווינדעט דאַהין. לערנע היערויז: וועריפֿאָן דען וואָרטען דער תורה אירגענד וועלכען אירדי= שען נוטצען צו ציעהען זטרעבט, דער ניממט זיין לעבען אויז דער וועלט.

(8) רבי יוסי זאַגט: וועריך הונג דעז גאָטטליכען נאַמענז ענטזטעהען אונד דיע פֿערברייטונג דער תורה-קעננט= ניזז אונד דיע ערפֿוללונג דער גאָטטעזגעבאָטע איינבוסע ערלייִדען קאָננען. מאַכע דיך ניכט צו דען אָרדנערן דער ריכטער, אינדעם דו אין אַללעם דיינען אַנויכטען אַנערקעננונג פֿערשאַפֿען וויללזט, אָהנע דיע אַנויכטען אַנדע= רער צוהאָרען אונד אָהנע פֿאָרינגענאָממענהייט זיע צו פרוֹפֿען. בעטראַכטע דיע תורה ניכט אַלז קראָנע, מיט דער דו דיך גראָם מאַכען קאַננזט; לערנע אונד אוֹבע דיע תורה ניכט אין דער אַבויכט, אים קוֹנפֿטיגען לעבען רייכליכען לאָהן צו עמפֿאַנגען, אונד ניכט אַלז זפּאַטען, דאַמיט צו גראַבען, אום דיך אין דיעזער וועלט צו בעריכערן[1]) אָדער דיר רוהם צו פֿער= שאַפֿען. זאָ זאַגטע הלל אין פרק II משנה 3: וועריך דער קראָנע בעדיענט, וועריך דיע קראָנע דער תורה צום גענייגען וועריקצוֹיג דעז פֿאָרטיילז אונד עהרענערווערבז ערניעדריגט, שווינדעט דאַהין אין דיעזער וועלט אונד האַט אויך אין דער קוֹנפֿטיגען וועלט קיינען לאָהן פֿוֹר זיין וויערקען צו ערוואַרטען. לערנע היערויז: וועריפֿאָן דען וואָרטען דער תורה אירגענד וועלכען אירדישען נוטצען צו ציעהען זטרעבט, וועניך דיעזער נוטצען אויך ניכטז ענטוואוֹרדיגענדעז פֿוֹר איהן אונד דיע תורה וואָרע, דער ניממט זיין לעבען אויז דער וועלט. ער פֿערינגערט דיע האָהע זטופֿע דער פֿערפֿאָללקאָממנונג, דיע ער אָהנע דיעזען אייגענזטין ערלאַנגט האָטטע.

8 רבי יוסי אויז זעפֿאָריז, דעזזען פֿאַטער חֲלַפְתָּא עבענפֿאַללז איין משנה-לעהרער וואַר, לעבטע אין טיבעריאַז. ער וואורדע פֿאָן האַדריאַן פֿער= פֿאָלגט אונד קעהרטע זפּאָטער וויעדער נאַך זעפֿאָריז צורוֹקק. רבי יוסי ער= נאָהרטע זיך קוֹממערליך פֿאָם גערבערהאַנדווערק, בעשאָפֿטיגטע זיך טראָטצדעם אונאַבלאָזוויג מיט דעם תורה-זטודיום אונד צאָהלטע צו דען הערפֿאָרראַגענדזטען לעהרערן זיינער צייט, וועזהאַלב אויך זיינע לעהרמיינונגען אַללגעמיינער אַנער= קעננונג אונד צוזטיממונג זיך צו ערפֿרוֹיען האַטטען. ער גענאָהרטע צו יענען פֿוֹנף שוֹלערן,[2]) וועלכע פֿאָן רבי יהודה בן בבא, דער דעזהאַלב דען מאָרטירער=

טאָד

[1]) זיעהע פרק I משנה 9 מַנאַערקונג.

[2]) רבי כְּאִיר, רבי יְהוּדָה בֶּן אִילָאי, רבי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, רבי יוֹסֵי בֶּן

אַל־(תִּפְרוֹשׁ מִן־הַצִּבּוּר וְאַל־תַּעַשׂ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין וְאַל־)

דיך ניכט פּאָן דער געזאַמטהייט אונד מאַכע דיך ניכט צו דען אָרדנערן דער ריכטער. בעטראַכטע זיע ניכט

אים געדאָכטניז צו בעהאַלטען, אונד אויזצוּבען דיע געבאָטע אין ריכטיגער ווייז דורך דיע גענויע קעננטניז דער פּאָרשריפּטען.

7 רבי צדוק, דער שולע דעז שמאי אַנגעהאָרענד, לעבטע צור צייט דער טעמפּעלצערזטאָרונג. ער עררייכטע איין ועהר האָהעז אַלטער. זיינע בעגייזטערונג פֿוֹר איזראַעל׳ז וואָהל, זיינע טיילנאַהמע אַן דען ליידען זיינעז פּאָלקעז אונד זיינען ביעדערן קאַראַקטער ערקעננען ויר אַן דער טהאַטזאַכע, דאַם ער פּיער־ציג יאַהרע לאַנג פּאָר דער טעמפּעלצערזטאָרונג טאָגליך פּאַזטעטע, אום דאַז אונגלוֹקק אַבצואוועהדען. זיין קאָרפּער וואַר היערדורך פּאָללזטאָנדיג געשוואָכט, זאָ דאַם רבי יוחנן בן זכאי ביי דער ערָאָבערונג דעז הייליגען לאַנדעז דעם פּעזפּאַזיאַן נעבזט צוויי אַנדערן ויכטיגען ביטטען דיע ביטטע אום געוואָהרונג אָרצטליכען בייזטאַנדעז פּוֹר דען פּראָמטען רבי צדוק פּאָרלעגטע. רבי צדוק געהאָרטע צו דען בעדויטענדזטען לעהרערן אונד האַטטע שאָן פּרוֹהע איינען בעדויטענדען נאַמען ערלאַנגט, זאָ דאַם אויזפרוכע זיינעז פּאַטערז, דער עבענפּאַללז איין משנה־לעהרער (תנא) געווזען, מיט דער בעצייכנונג „אָבִיו שֶׁל רַבִּי צָדוֹק דער פּאַטער דעז רבי צדוק" אַנגעפּוֹהרט ווערדען. דיע אויזפרוכע דעז רבי צדוק אין אונזערער משנה רוֹהרען טיילז פּאָן הלל[1]), טיילז פּאָן רבי יהודה בן טבאי[2]) הער אונד ווערדען אויך אים נאַטען דעז אלעזר דעז זאָהנעז דעז רבי צדוק[3]) בעריכטעט. וואָהרענד יעדאָך הלל אונד יהודה בן טבאי מיט דיעזען אויזפרוכען נור אויף איינצעלנע גענויכטזפונקטע הינציעלטען,[4]) זאָ ווענדעט רבי צדוק דיעזע אויזפרוכע אויף אַללע זייטען דעז לעבענז אַן. רבי יהודה הנשיא רייהט אויז דיעזעם גרונדע דיעזע אויזפרוכע דענען דעז ר׳ יוחנן בן ברוקה אונד זיינעז זאָהנעז רבי ישמעאל אַן, אָבוואָהל רבי צדוק בעדויטענד אָלטער אַלז דיע לעטצטערן ווַאר, אום הייר־דורך דיע אַללגעמיינע אַנוענדונג דעז אויזפרוכעז דעז רבי צדוק ערקעננען צו לאַזזען.

זאָנדערע דיך ניכט פּאָן דער געמיינדע, דענן נור דורך דען אַנ־שלום אַן דיעזעלבע[5]) קאַנן דער איינצעלנע זיינע אויפּגאַבע וואַהרהאַפּט עררייכען, וואָהרענד אַנדערערזייטז דורך לאָזזאַגונג פּאָן דער געמיינדע לייכט אייגע ענטווי־הונג

---

[1]) זיעהע פּרק II מטנה 5.

[2]) זיעהע פּרק I מטנה 8.

[3]) זיעהע תוֹזוד טרַקטַט נְדָרִים 62 a.

[4]) יהודה בן טבאי זין בעזוג זוך געריכט זונד ריכטער, הזז זין בעזוג זוך דיע טיילנַהאַע ַן דען זיידען זונד זַזטען דער געמיינדע.

[5]) וועל דיעזע זיך ניכט פָּן דען וואַהרען, עוויגען בעזטיאונגען דער גע־זַאַמט־הייט זָזגעזַגט הַט.

אוֹמֵר, הַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לְלַמֵּד מַסְפִּיקִים בְּיָדוֹ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד וְהַלּוֹמֵד עַל־מְנָת לַעֲשׂוֹת מַסְפִּיקִים בְּיָדוֹ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת: ז רַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר,

וואַגט: וועד לערנט אין דער אַבויכט אום צו לעהרען, דעם ווירד דיע געלעגענהייט געגעבען צו לערנען אונד צו לעהרען. וועד אַבער לערנט אין דער אַבויכט, אום צו ערפֿוללען, דעם ווירד דיע געלעגענהייט געגע־בען, צו לערנען אונד צו לעהרען, צו בעוואַהרען אונד אויצוובען.

(7) רבי צדוק וואַגט: זאָנדערע מאַסען אַלז מוטווילליגע ענטווייהונג בעזטראַפֿט, דאַ ער יאַ אויך ביי בעדאַכטיגעם האַנדעלן פֿאָר דער זונדע ניכט צורוקקגעשרעקקט וואָרע.

6 רבי ישמעאל, זיין זאָהן, דער זאָל דעז רבי יוחנן בן ברוקה, וואַר איין זטודיענגענאָזע דעז פֿורזטען רבי יהודה (הנשיא) אונד שולער דעז רבי שמעון בן גמליאל, דעז פֿאַטערז דעז לעטצטערוואַהנטען. נאַך אַנדערער לעז־אַרט ענטהאַלט אונזערע משנה אייגען אויזפרוך דעז רבי ישמעאל בן רבי יוסי,[1]) דער עבענפֿאַללז צור צייט דעז פֿורזטען ר׳ יהודה לעבטע אונד פֿאָן דעמזעלבען הויפֿיג צו ראַטע גענאָגען וואורדע. ער ווירד אין דער משנה אונד אים תלמוד הויפֿיג גענאַננט, נאַמענטליך, וויל ער אינזבעזאָנדערע דיע לעהרען זיינעז פֿאַטערז דער פֿערגעזעלנהייט ענטצאָג, דאַ ער זיע גענוי געמערקט האַטטע אונד זיע אַלז דעזזען לעהרען פֿאָרטרוג. דיעזער רבי ישמעאל זטעללטע דען גרונדזאַטץ אויף, דאַם דיע תורה דער מענשליכען אויפֿאַזזונג ענטפֿרעכענד זיך אויזדרוקקע (דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם).

וועד לערנט, אויך זאָלכע זטאָפֿפֿע דער תורה, דערען אינהאַלט נור בעטראַכטענדע (טהעאָרעטישע) אונד ניכט אויזבענדע (פראַקטישע) בעדויטונג האַט,[2]) אין דער אַבויכט צו לעהרען, דעם האָכהייליגען געבאָטע דער פֿער־בריטונג דער תורה-קענטניזז צו ענטפֿרעכען, דעם וויד דיע גלעגען־הייט גגעבען, דעזזען עדלעז זטרעבען ערלאַנגט דיע הילפֿע גאָטטעז, צו לערנען אונד צו לעהרען; דאַז גלעערנטע גרונדליך צו ערפֿאַזזען אונד אויך אַנדערן מיטצוטיילען. דורך דיע אַבויכט צו לעהרען בעמוהט זיך דער לערנענדע, דען זטאָפֿף גרונדליך צו ערפֿאַזזען אונד זיך גראָסע קלאַרהייט צו פֿער־שאַפֿען. וועד אַבער לערנט זאָלכע טיילע דער תורה, דערען קענטניז צור ערפֿוללונג דער געבאָטע ערפֿאָרדערליך איזט, אין דער אַבויכט צו ערפֿוללען דיע בעטרעפֿענדען געבאָטע; דעם אַלזאָ דאַז לערנען ניכט נור זעלבזטצוועקק, זאָנדערן אויך מיטטעל צור פראַקטישען אַנוועזדונג איזט, דעם ווירד דיע גלעגענהייט גגעבען, צו לערנען אונד צו לעהרען, אָבוואָהל ער דיעז ניכט בעאַבויכטיגט האַט, אַבער אויך צו בעוואַהרען, דאַז גלערנטע

אים

---

[1]) זָהן חנפתח׳.

[2]) ג׳ ב׳ דיע זעהרע דער מַפֿפֿער נור יעטצטצייט.

אוֹמֵר, מְאֹד מְאֹד הֱוֵה שְׁפַל רוּחַ שֶׁתִּקְוַת אֱנוֹשׁ רִמָּה: ה רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן־בְּרוֹקָה אוֹמֵר, כָּל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר נִפְרָעִין מִמֶּנּוּ בַּגָּלוּי, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם: ו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ

יבנה, זאגט: אין האָהעם מאַסע זיי דעהמוֹטיוִ, דענן דיע מעסשנור דעז שוואַכען זטערבליכען איזט מאָדער.

(5) רבי יוחנן זאָהן דעז ברוקה זאגט: יעדער, דער דען נאַמען גאָטטעז אים געהיימען ענטווייהט, דען זטראַפט מאַן דורך דיע אֶפּפענטליכקייט. אָב אירטום אָדער פּאָרזאָטצליכקייט [ווירד עז אֶפּפענטליך בעזטראַפט] ביי ענטווייהונג דעז גאָטטליכען נאַמענז.

(6) רבי ישמעאל, זיין זאָהן,

דען געלעהרטען דער זטאַדט יבנה געהאָרט צו האַבען, וועזהאַלב ער אַלז „מאַנן אויז יבנה" בעצייכנעט ווירד1). וואַנן ער געלעבט, לאָסט זיך ניכט געניי פּעזטזטעללען. וואַהרשיינליך וואַר ער איין שׂולער דעז רבי יוחנן בן זכאי אונד לעבטע וואָהרענד דער טעמפּעלצערזטאָרונג אונד נאָך קורצע צייט נאַך דערזעלבען, דא ער שאָן אין דעם ווערקע דעז רבי אליעזר בן הורקנום (פרקי דרבי אליעזר פרק כ"ג ונ"א) ערוואָהנט ווירד.

אין האָהעם מאַסע זיי דעמוֹטיג; דענקע זטעטז אַן דיינע פּער־ נאָנגליכקייט, אַן דיינע פּעהלער אונד אַן דיינע באָזען טהאַטען, אום היערדורך דיינען פּוֹר האָכמוט אונד זטאָלץ לייכט עמפּפּאָנגליכען זינן געגען דיעזע שלימען אייגענשאַפּטען צו וואַפּפּנען. דענן דיע מעסשנור[2]) דעז שוואַכען זטערב־ ליכען[3]) איזט מאָדער. זטאָלץ אונד האָכמוט ווערדען געוואָהנליך דורך אירדישע אונד קאָרפּערליכע פּאָרצוֹגע הערפּאָרגערופּען; זיע ווערדען אַבער בע־ זייטיגט דורך דען גדאַנקען אַן דען טאָד, נאַך דעזזען אינטריטט דער לעבלאָזע קאָרפּער דעם גוואוֹרם אַנהיימפּאָללט.

5 רבי יוחנן זאָהן דעז ברוקה, איין צייטגענאָזע דעז רבן גמליאל דעז צווייטען אונד איין פּרוֹינד דעז רבי אלעזר חסמא. יעדער, דער דען נאַמען גאָטטעז אים געהיימען ענטווייהט; יעדער, דער גאָטט אָדער דיע תורה לוֹיגנעט, אֶפּפּענטליך וואָהל יעדע אוֹבערטרעטונג מיידעט אונד נור אים געהיימען געגען גאָטט אונד געגען דיע תורה האַנדעלט, דען בעזטראַפּט מאַן דורך דיע אֶפּפּענטליכקייט. גאָטט פּוֹגט עז, דאַם ער ענטלאַרפּט אונד בלאָזגעזטעללט פּאָן דער געזאַמטהייט אַלז הוֹיכלער ערקאַננט ווירד. אָב אירטום אָדער פּאָרזאָטצליכקייט ווירד עז אֶפּפּענטליך בעזטראַפּט[4]) ביי ענטווייהונג דעז גאָטטליכען נאַמענז. דיע אויז אירטום זייטענז דער תורה-לוֹיגנער בעגאַנגענע ענטווייהונג דעז גאָטטליכען נאַמענז ווירד געוויזזער־

מאַסען

---

1) יעהע פרק I אטנה 3.
2) יעהע יהושע קאַפּ׳ 2 פּערז 18.
3) אנוש בעלייכטעט דע| טוואַכע| אנטע|.
4) יעדאָך ניכט אין דעזזע|בע| אַמאָל.

מִצְוָה וּשְׂכַר עֲבֵרָה עֲבֵרָה׃
ג הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל תְּהִי בָּז לְכָל־אָדָם וְאַל־תְּהִי מַפְלִיג לְכָל־
דָּבָר שֶׁאֵין לְךָ אָדָם שֶׁאֵין לוֹ שָׁעָה וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ
מָקוֹם׃ ד רַבִּי לְוִיטַס אִישׁ יַבְנֶה

איינעז געבאָטעז איזט איין געבאָט, אונד דער לאָהן איינער זו̈נדע איזט איינע זו̈נדע.

(3) ער פּפלעגטע צו זאגן: פּער־אַכטע קיינען מענשען אונד האַלטע קיינע זאַכע פּו̈ר צו פּערן ליעגענד, דענן עז גיבט קיינען מענשען, דער ניכט זיינע זטונדע, אונד עז גיבט קיינע זאַכע, דיע ניכט איינען אָרט האַט.

(4) רבי לויטס, איין מאַנן אויז

זו̈נדע ציעהט דיע אַנדערע נאַך זיך; איינע נאָך זאָ קלייע זו̈נדע ענטפּערנט דען מענשען פּאָן זיינער אויפּגאַבע, מאַכט איהן גלייכגילטיג אונד פּו̈הרט דורך דיעזע גלייכגילטיגקייט צו וויטערן פּערגעהונגען. דענן דער לאָהן איינעז געבאָטעז איזט איין געבאָט; דיע ערפּו̈ללונג איינעז געבאָטעז בעווירקט אינ־נערע בעפּריעריגונג, וועלכע פּאָן גאָטט עבענפּאַללז אַלז בעאָבאַכטונג זיינעז וויללענז אַנגערעכנעט ווירד. אונד דער לאָהן[1]) איינער זו̈נדע איזט איינע זו̈נדע; דער אויגענבליקקליכע גענום אונד נוטצען איינער זו̈נדע איזט זעלבזט זו̈נדע אונד פּו̈הרט צו וויטערן זו̈נרען; איין אונרעכט ציעהט דאז אַנדערע נאַך זיך.

3 פּעראַכטע קיינען מענשען, אויך וועגן דו איהן פּו̈ר אונבעדו̈יטענד האַלטזט אונד או̈בערצו̈יגט צו זיין גלויבזט, דאַם ער קיינערליי איינפּלום בעזיטצט. אונד האַלטע קיינע זאַכע פּו̈ר צו פּערן ליעגענד; בעטראַכטע ניכטז אין דער וועלט אַלז ווערטלאָז. דענן עז גיבט קיינען מענשען, דער זו̈נדע זטונדע האַט, דער אין אירגענד אייגער צייט איינע בעזטיממונג אונד ווירקזאַמקייט האַבען קאַנן. אונד עז גיבט קיינע זאַכע, דיע ניכט איינען אָרט האַט, דיע ניכט איינעם צוועקקע דיענט, אום דעזענטווילליען זיע ערשאַפּפּען וואורדע (בייזפּיעל: דודז בעטראַכטונג או̈בער דען צוועקק דעז נאַרען אונד דער זפּינגע).

4 רבי לויטס, איין מאַנן אויז יבנה, שיינט צו דען הערפּאָרראַגענ־

דען

1) פּערגלייכע פּרק II אנמה 1.

הַבָּא· אֵיזֶהוּ מְכֻבָּד, הַמְכַבֵּד אֶת־ הַבְּרִיּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר כִּי מְכַבְּדַי אֲכַבֵּד וּבזַי יֵקֵלּוּ: ב בֶּן־עַזַּאי אוֹמֵר, הֱוֵה רָץ לְמִצְוָה קַלָּה וּבוֹרֵחַ מִן־הָעֲבֵרָה, שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה וַעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה

דער דיע מענשען עהרט, דענן עז איזט געזאגט (שמואל א 2,30): דענן דיע מיך עהרען, ברינגע איך צו עהרען, אונד דיע מיך פֿערַאכטען, ווערדען גערינג געַאכטעט.

(2) בן עזאי זאגט: זיי איילענד צום לייכטעזטען געבאָט אונד פֿליע־ הענד פֿאָר יעדער זוֹנדע, דענן איין געבאָט ציעהט דאַז אַנדערע נאַך זיך אונד איינע זוֹנדע ציעהט דיע אַנ־ דערע נאַך זיך; דענן דער לאָהן קייט אונד צופֿריעדענהייט געשוֹטצט פֿאָר נייד, דיעבזטאַהל אונד בעטרוג. וועד איזט געהרט? וער ערלאַנגט וואַהרע עהרע זייטענז זיינער מיטמענשען, אָהנע דורך שמייכעליי אָדער צורוֹקקזעטצונג אַנדערער ואָלכע צו זוכען? דער דיע מענשען עהרט. וער זיינע מיטמענשען אַלז געשאָפֿפֿע גאָטטעז אַכטעט אונד אין איהנען איהרען שאָפֿפֿער עהרט, דעם ווירד עבענפֿאַללז עהרע ערוויעזען, דענן גאָטט בעלאָהנט דיעז עהרערביעטונג געגען איהן אין גלייכער ווייז, אַללגעמיינע אַכ־ טונג איהם צו טייל ווערדען צו לאַזען. דענן עז איזט געזאַגט: דיע מיך עהרען ברינגע איך צו עהרען, אונד דיע מיך פֿערַאכטען, ווערדען גערינג געַאכטעט. דעריניגע, דער דעם נעבענמענשען דיע איהם אַלז עבענבילד גאָטטעז געבוֹהרענדע אַכטונג ניכט ענטגעגענברינגט, ווירד שליעסליך האָכמוֹטיג אונד ווירד דאַנן פֿאָן זיינען נעבענמענשען פֿערַאכטעט.

2 בן עזאי[1]) שולער אונד זפּאָטער גענאָזע דעז רבי עקיבא, בליעב נאַך קורצעם עהעזטאַנדע מיט דעז לעטצטערן טאָכטער אונפֿערהייראַטעט, אום אויזשליעסליך דעם תורה-זטוריום זיך ווידמען צו קאָננען. זיינען פֿליים בעצייכנען אונערע ווייזען מיט דעם אויזפרוכע: „מיט דעם טאָדע בן עזאי׳ז האָרטע דיע בעהאַרליכקייט אים זטודיום אויף". ער ווירד אַלז זיננבילד דער פֿראָממיגקייט געשילדערט אונד צאָהלטע צו דען שאַרפֿזינניגזטען געלעהרטען איזראַעל׳ז.

זיי איילענד צום לייכטעזטען געבאָט; בעיילע דיך זטעטז אויך איין זאָלכעז געבאָט צו ערפֿוללען, דאַז צו בעאָבאַכטען הויפֿיג אונד לייכט געלע־ גענהייט איזט.[2]) אונד פֿליהענד פֿאָר יעדער זוֹנדע; האַלטע אַללעז, ווען אויך נור דען שיין איינעז אונרעכטז[3]) ערוועקקען קאָננטע, פֿערן. דענן איין געבאָט ציעהט דאַז אַנדערע נאַך זיך, דיע ערפֿוללונג איינעז נאָך זאָ לייכטען געבאָטעז בעווירקט גלייכצייטיג דיע פֿערפֿאָללקאָממנונג דעז מענשען אונד מאַכט איהן פֿאָהיג צור ערפֿוללונג אַללער אוֹבריגען געבאָטע. אונד איינע זוֹנדע

---

[1]) זיעהע טָבען| פּרק IV אטנה 1 מַנאערקונג.

[2]) פֿערגלייכע פּרק II אטנה 1, וואָזעלבזט דיע בעמַכטונג דע: לייכטען| געבאָטע מיט פֿערהאָלטניז צו דער דע: טוויעריגער| הערפֿאָרגעהאָבען| ווירד.

[3]) דמַהער העברה איט דעם מַרטיקעל דמַ: נור טיינעגדע מָוגרעכט.

אֶת־יִצְרוֹ שֶׁנֶּאֱמַר טוֹב אֶרֶךְ אַפַּיִם מִגִּבּוֹר וּמֹשֵׁל בְּרוּחוֹ מִלֹּכֵד עִיר · אֵיזֶהוּ עָשִׁיר, הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ, אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לָךְ לָעוֹלָם

לייִדענשאַפֿט בעצווינגט, דענן עז איזט געזאַגט (משלי 16,32): בעזוער איזט איין לאַנגמוטהיגער אַלז איין העלד אונד דער זיינען ווילליגן בעהערשענדע אַלז איין זטאָדטעראָבערער. וועד איזט רייך? דער זיך מיט זיינעם אַנטיילע פֿרייט, דענן עז איזט געזאַגט (תהלים 128,2): דיינער האָנדע מוהען, וועלן דו געניעסעזט, הייל דיר אונד וואָהל דיר. הייל דיר אין דיעזער וועלט אונד וואָהל דיר אין דער קאָמענדען וועלט. וועד איזט געהרט?

ליכע רוקקויכט אויף זטאַנד אָדער רוהם קענענען לערנען וואָללטע, וואַרען מיר אונטערהאַלטונג. וועד איזט איין העלד? וועד פֿערדיענט דיעזע בעצייכנונג, אָהנע דאַם ער ביי מיסלונגענען אונטערנעהמונגען דיעזע בעצייכנונג וויעדער פֿערליערט? דער, וועלכער זיינע לייִדענשאַפֿטען בעצווינגט. דעריניגע, וועלכער זטאַרק אַן קאָרפֿער אונד גייזט, זיך דעננאָך צו בעהערשען פֿערמאַג אונד זיך ניכט פֿאָן צאָרן אונד אַנדערן נייגונגען הינרייסען לאָסט, איזט איין וואַהרער העלד, דענן דער זטאַרקזטע העלד אונטערליעגט צואווילען זיינער לייִדענשאַפֿט. דענן עז איזט געזאַגט: בעזוער איזט איין לאַנגמוטיגער, אַלז איין העלד, דענן ערזטערער ווירד דען קאַמפֿף וואָוויט אַלז מאָגליך צורוקקהאַלטען; אונד דער זיינען ווילליגן בעהערשענדע אַלז איין זטאָדטעראָבערער, דענן ערזטערער ווירד אויך דעם פֿיינדע געגענבער שאָנענד פֿערפֿאַהרען, לעטצטערער אַבער אָהנע ערבאַרמען שאַלטען אונד וואַלטען אונד זיינען זיעג מיסברויכען. וועד איזט רייך, אָהנע דורך אונערזאַטליכע וונשע אונבעפֿריעדיגט צו זיין? דער זיך מיט זיינעם אַנטיילע פֿרוייט. דעריניגע, דער מיט דעם פֿאָן גאָטט אים פֿערליהענען טיילע צופֿריעדען איזט אונד ניכט איממער נאַך גראָסערעם רייכטום זטרעבט, איזט רייך צו נעננען, דענן ער פֿוהלט זיך בעגלוקקט. „שאָן איזט דער דוישטע אויזדרוקק רייך. רייך איזט, וועד דאַז עררייכט האַט, וואַז ער וונשט. וונשע ניכט מעהר אַלז דו האָזט אונד דו ביזט רייך"[1]). דענן עז איזט געזאַגט: דיינער האָנדע מוהען, וועלן דו געניעסעזט; וועלן דו אַרבייטעזט, אום דורך דיעזע אַרבייט דיינען אונטערהאַלט צו ערלאַנגען, ניכט אַבער אום רייכטומער צו זאַמעלן אונד צו הויפֿען, דאַנן הייל דיר אונד וואָהל דיר. הייל דיר אין דיעזער וועלט, דענן דו בעדאַרפֿזט ניכט דער אונטערזטוצונג אַנדערער אונד פֿוהלזט דיך גלוקקליך אונד צופֿריעדען מיט דיינעם בעזיצע, אונד וואָהל דיר אין דער קאָמענדען וועלט, דענן דו ביזט דורך דיינע גענוגזאַמ=

קייט

[1]) הירט נור זטעזט.

פרק רביעי.

א בֶּן־זוֹמָא אוֹמֵר, אֵיזֶהוּ חָכָם, הַלּוֹמֵד מִכָּל־אָדָם שֶׁנֶּאֱמַר מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי (כִּי עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי)· אֵיזֶהוּ גִבּוֹר, הַכּוֹבֵשׁ

פֿיערטער מַבטניטט.

(1) בן זומא זאַגט: וועד איזט ווייזע? דער פֿאָן יעדערמאַנן לערנט, דענן עז איזט געזאַגט (תהלים 109,99): פֿאָן אַללען, דיע מיך בעלעהרטען, האַבע איך איינזיכט ער־ וואָרבען, דענן דיינע צוֹיגניזע וואַ־ רען מיר אונטערהאַלטונג. וועד איזט איין העלד? דער, וועלכער זיינע

דיעזע ביידען פֿאָרשריפֿטען דער תורה הערפֿאָרגעהאָבען, פֿאָן וועלכען דיע ערזט־ ערוואָהנטע נור צור צייט דעז הייליגען טעמפעלז ערפֿוללט וועדען קאָננטע, אום צו לעהרען, דאַם דאַז זטודיום דער גאַנצען תורה הייליגע פֿערפֿליכטונג איזט. אַזטראָנאָמיע, דיע הערלליכע, ערהאַבענע וויזענשאַפֿט פֿאָן דען היממלזקאָרפֿערן, אונד דיע געאָמעטריע, דערען קענטניז צום מעזזען אונד צאָהלען אונעטבעהרליך איזט, זינד נור צוקאָזט צור וויזהייט. דיעזע קענטניזע, זאָויע אַללע אוֹבריגען וויזענזצווייגע, זינד וואָהל עבענפֿאַללז צום פֿערזטאַנדניזע דער הייליגען וויזענשאַפֿט ערפֿאָרדערליך, אונד ווער זאָללען אונז דיעזעלבען עבענפֿאַללז אַנייגנען, זיע זטעהען אַבער צו דיעזער אין אייניעם פֿער־ האָלטניזע וויע דיע צום לעבען אונבעדינגט ערפֿאָרדערליכען זפייזען צו דען לעקקער־ ביזען, וועלכע דיע קראָפֿטיגען זפייזען אויך שמאַקקהאַפֿט אונד אַנגענעהם מאַכען.

---

1 בן זומא, אין צייטגענאָזע דעז רבי עקיבא, היעם שמעון אונד זטאַרב יונג אַן יאַהרען. דאַ ער דען טיטעל רבי נאָך ניכט ערהאַלטען האַטטע, וואורדע ער נור נאַך דעם בעקאַננטען נאַמען זיינעז פֿאַטערז „זאָהן דעז זומא" גענאַננט.[1]) ער ווירד פֿאָן אונזערן וויזען אים תלמוד אַלז זיננבילד דער וויזהייט אונד אַלז אייניער דער גראָסטען זיטטענפרעדיגער (דַּרְשָׁנִים) בעצייכנעט.

וועד איזט וויזע? וועד פֿערדיענט אין וויזקליכקייט דיע אין דעם העבראָישען וואָרטע חכם אויזגעדרוקקטע בעצייכנונג „וויזער"? דער פֿאָן יע־ דערמאַנן לערנט. דעריניגע, וועלכער גלויבט, איין וויזער צו זיין אונד דער בעלעהרונג אַנדערער ניכט צו בעדורפֿען, איזט ניכט וויזע, זאָנדערן נור דעריניגע, וועלכער פֿאָן יעדעם, אויך פֿאָן דעם גערינגזטען לערנט אונד דאַז פֿאָן איהם געהאָרטע, זיי עז אין וויזענשאַפֿטליכער אָדער געשאָפֿטליכער בעציעהונג, צו זיינער וויטערן אויזבילדונג פֿערוועדטעט. דענן עז איזט געזאַגט: פֿאָן אַללען, אויך פֿאָן אונבעדויטענדען מענשען, דיע מיך בעלעהרטען, האַבע איך איינזיכט ערוואָרבען, דענן דיינע צוֹיגניזע, דיע איך אָהנע יעג־ ליכע

---

[1]) דמזועבע גיזט פֿאָן דעם מיז דער פֿאָזגענדען אטנה גענאַננטען בן עז אי מוד פֿאָן בן ננם, וועלכע עבענפֿאַללז שמעון היעמען.

אוֹמֵר, קִנְיָן וּפְתִיחִי נְדָה הֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת, תְּקוּפוֹת וְגֵמַטְרִיָּאוֹת פֵּרְפְּרָאוֹת לַחָכְמָה:

ואַגט: דיע לעהרע פַּאָן דען גענַּלוֹגעל־אָפּפַּערן אונד דיע פְּתִיחִי נְדָה וינד הויפטזוטוֹקקע דער לעהרע. אַזוטראָ־נאָמיע אונד גענאָמעטריע וינד צו־קאָזט צור ווייהייט.

וויזען, ואָנדערן איין רייכעז טהאַטבעוואוסטוין דען מענשען זוטאָהלט, גענען פַּער־זוכונגען אונד פרוֹפּונגען זוטאָרקט אונד שוטץ אונד בייזטאַנד איהם ערווירבט דורך דאַז גאָטטליכע וואָהלגעפַּאַללען.

23 רבי אלעזר זאָהן דעז חסמא[1]), איין שוֹלער דעז רבי עקיבא, וואַר, עבענזאָ וויע זיין גענאָזז רבי יוחנן זאָהן דעז גודגדא, איין הערפַּאָראַגענדער קענער דער גענאָמעטריע אונד אַזטראָנאָמיע. ביידע לעבטען אין גראָסער אַרמוט, ביז רבי יהושע ביי איינער גוֹנזטיגען געלעגענהייט דען פּוֹרזטען רבן גמליאל אויף איהרע גראָסע געלעהרזאַמקייט אונד איהרע גראָסע אַרמוט אויפַּמערקזאַם מאַכטע. רבן גמליאל וואָללטע נון ביידען איין איינטראָגליכעז אַמט אוֹבערטראַגען, דאַז זיע אַבער ערזט דאַנן אַננאַהמען, אַלז רבן גמליאל איהנען זאַגטע: „מיינט איהר עטווא, דאַם עז נור איינע עהרענזטעללע איזט, דיע איך אוֹיך אוֹבערטראַגע? ווֹרדע איזט בוֹרדע, דענן יעדער פּפַליכטגעטרוֹיע בעאַמטע איזט איין קנעכט זיינעז אַמטעז". דאַז אומפּאַנגרייכע מאַטהעמאַטישע וויזען דעז רבי אלעזר זאָהן דעז חסמא אונד דעז רבי יוחנן זאָהן דעז גודגדא רוֹהמט דער תלמוד טיט דעם בילדע „זיע וויזען דיע צאַהל דער טראָפּפען אים מערע צו בערעכנען". איין אַללזייטיג תלמודיש אונד וועלטווייזענשאַפּטליך געבילדעטער געלעהרטער וויע רבי אלעזר וואַר גאַנץ בעזאָנדערז בערעכטיגט אונד בעפּאָהיגט, ביידע געביעטע דער וויזענשאַפּט אייגער פּערגלייכונג צו אונטערציהען, וויע דיעז אין אונזערער משנה צו גונזטען דער תורה געשיהט. דיע לעהרע פאָן דען גפּלוֹגעל־אָפּ־פּערן[2]), דיע פּאָן דען פּרויען דאַרגעבראַכט וואורדען אונד וועלכע נור איינען גע־רינגען קאָזטענווערט האַטטען, אונד דיע פתחי נדה, וועלכע אויף דיע ריינהייטזגעזעצע זיך בעציהען, דערען בעאַכטונג צו דען הייליגען פּערפּפליכטונגען דער פּערהיראַטעטען פּרויען געהאָרט, וינד הויפטזוטוֹקקע דער לעהרע, דערען אוֹבערטרעטונג מיט דער זטראָפּע דער הימטלישען אויזראָטטונג (כרת) בע־לעגט איזט אונד דערען פּאָרשריפּטען גראָסען זטודיום ערפּאָרדערן. עז וועדען

דיעוע

---

1) מן מייגען תלמוד-זטעלען זטעהט דיע זעמרט ר' מזעיר חמא, וועלכע מויך דיע ריכטיגע זו זיי טייגט, דמ מיהם פּאָ זייגען לייטגענאָזזע זייער גראָמע גענעהרזאַמקייט וועגען דער בייזאַמע „חמא דער גזיטאָרקטע מיט וויזע" בייגעזעגט וואורדע.

2) קינין בעלייכטעט דיע פּאָגעזאָפּפער מוד מויך דען אטנה-טרמקטאַט, דער דיעזע פּאָרטריפּטען עטהאָזט.

שְׁמַעֲשָׂיו מְרֻבִּים מֵחָכְמָתוֹ לְמָה הוּא
דוֹמֶה, לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְעָטִין
וְשָׁרָשָׁיו מְרֻבִּין שֶׁאֲפִילוּ כָּל־הָרוּחוֹת
שֶׁבָּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין
מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה
כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל
יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא־יִרְאֶה כִּי־יָבֹא
חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת
בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת
פֶּרִי: כג רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־חִסְמָא

ניכט צו בעוּאָהנען איזט. אַבער דער־
יעניגע, דעזען טהאַטען גראָסער וינד
אַלז זיינע ווייזהייט, וועם גלייכט ער?
איינעם בוימע, דעזען צווייגע וועניג
אונד דעזען וואורצעלן פֿיעל, קאָמ־
טען אויך אַללע ווינדע דער וועלט
אונד וועהען געגען איהן, בעוועגען
זיע איהן ניכט פֿאָן זיינער זטעללע.
דענן עז איזט גענאַגט (ירמיה 17,7):
ער ווירד זיין וויע אייַן בוים, דער
געפּפֿלאַנצט איזט אַם וואַזער אונד
צום וואַזערבאַך זיינע וואורצעלן זע־
דעט: ער זיעהט ניכט, וועגן היטצע
קאָממט, זיין בלאַטט בלייבט פֿריש,
אים יאַהרע דער דאַרע זאָרגט ער
ניכט אונד האָרט ניכט אויף, פֿרוכטע
צו טראַגען.

(23) רבי אלעזר זאָהן דעז חסמא

טעם באָדען אין דער ווזטע, אין זאַלצגעטראָנקטעם לאַנדע, דאַז ניכט צו בעוואָהנען איזט, אין וועלכעם דער בוים ניכט פֿעזטע, טיעפֿע וואורצעלן ערלאַנגען קאַנן. אַבער דערייניגע, דעזען טהאַטען גראָסער זינד אַלז זיינע וויזהייט, דער דיע ערפֿאַללונג דער תורה־פֿאָרשריפֿטען אַלז אונאַבווייזבאַרע פּפֿליכט ערקעננט אונד זיע ניכט פֿאָן זיינען פֿאָרשונגען אַבהאַנגיג מאַכט, וועם גלייכט ער? איינעם בוימע, דעזען צווייגע וועניג אונד דעזען וואורצעלן פֿיעל אונד דער דאַרך איינען דויערנדען האַלט האַט. קאָממען אויך אַללע ווינדע דער וועלט אונד וועהען געגען איהן, אַללע צווייפֿלער אונד גאָטטעזלוֹיגנער מיט איהרען טרוֹגעריישען בעווייזגרוֹנדען, בעוועגען זיע איהן ניכט פֿאָן דער זטעללע, וועדען איהן פֿאָן זיינעם גלוֹיביגען זטאַנדפונקטע ניכט אַבצוברינגען פֿערמאָגען. דענן עז איזט געזאַגט אין ירמיה (י״ז ז׳): ער, דער אויף דען עוויגען פֿערטרויט אונד דעזען צופֿלוכט דער עוויגע איזט, ווירד וויע איין בוים, דער געפּפֿלאַנצט אַם וואַזער אונד צום וואַזערבאַך זיינע וואורצעלן וענדעט, דער אין דער נאָהע דעז וואַזערז זאָרגפֿאָלטיג אַנגעפּפֿלאַנצט איזט אונד היערדורך אין זיינער וואורצעלענטוויקקלונג אונגעהעממט איזט. ער זיעהט ניכט, וועגן היטצע קאָממט; דיע היטצע פֿערמאַג קיינען נאַכטיליגען איינפֿלום אויף איהן אויצוברען, וויל דיע דורך דיע היטצע ענטצאָגענען זאָפֿטע זטעטז דורך נוֹיע קראָפֿטע אויז דעם באָדען ערגאָנצט וועדען. היערדורך בלייבט זיין בלאַטט פֿריש, אים יאַהרע דער דוֹרע זאָרגט ער ניכט אונד האָרט ניע אויף, פֿרוכטע צו טראַגען. דיעזע גלייכניז לעהרט, דאַם ניכט אין רייכעז

וויזזען

בִּינָה אֵין דַּעַת · אִם אֵין קֶמַח
אֵין תּוֹרָה · אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קֶמַח ׃
כב הוּא הָיָה אוֹמֵר · כֹּל שֶׁחָכְמָתוֹ
מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו לְמָה הוּא דוֹמֶה ,
לְאִילָן שֶׁעֲנָפָיו מְרֻבִּין וְשָׁרְשָׁיו
מֻעָטִין וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקַרְתּוֹ
וְהוֹפַכְתּוֹ עַל פָּנָיו , שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה
כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־
יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר
אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב , אֲבָל כֹּל

ניז. אָהנע נאַהרונג קיינע תורה
אונד אָהנע תורה קיינע נאַהרונג.
(22) ער פּפלעגטע צו זאַגען :
יעדער, דעזען ווייזהייט גראָסער איזט
אַלז ויינע טהאַטען, וועם גלייכט ער?
איינעם בוימע, דעזען צווייגע פּיעל
וינד אונד דעזען צווייגע פּיעל
איין ווינדזטאָם קאָממט אונד ענט־
ווארצעלט איהן אונד זטוּרצט איהן
אויף ויינע קראָנע. דענן עז איזט גע־
זאַגט (ירמיה 17,25): ער ווירד
ווי אייז אייגצעלנער בוים אין דער
אָדע אונד זיעהט ניכט, וועלן גוטעז
קאָממט, דענן ער וואָהנט אויף אויז־
געגלוּהטעם באָדען אין דער וווּזטע,
אין זאַלצגעטראָנקטעם לאַנדע, דאַז

אָהנע אורטיילענדע, פּאָלגערנדע אונד שליעסענדע פּערנונפּט, קיינע קענטניז,
קיינע ווירקליכע ערקענטניז דער דינגע. דער שיין וווּרדע פּוּר ווירקליכקייט,
טוּישונג אונד איררטום פּוּר וואַהרהייט געהאַלטען. אָהנע נאַהרונג קיינע
תורה, איזט קיינע וואַהרע הינגאַבע אַן דאַז זטודיום דערזעלבען מאָגליך, דענן
זאָלכע הינגעבונג ערפּאָרדערט דיע בעפּרייונג פּאָן דרוקקענדען נאַהרונגזאָרגען.
אונד אָהנע תורה, אָהנע דאַז לעבען נאַך דען פּאָרשריפּטען דער תורה אייני־
צוריכטען, קיינע נאַהרונג, האַט דיע רייכליכע נאַהרונג קיינען וואַהרען ווערט,
דענן זיע פּוּהרט הוּיפּיג צו דער קאָרפּערליך אונד גייזטיג נאַכטייליג ווירקענדען
גענוסזוכט.

22 יעדער, דעזען ווייזהייט גראָסער איזט אַלז ויינע טהאַ־
טען, דעזען האַנדלונגען מיט ויינעם וויזען ניכט מאַם האַלטען, וועם גלייכט
ער? איינעם בוימע, דעזען צווייגע פּיעל וינד אונד דעזען וואור־
צעלן וועניג, איין ווינד קאָממט אונד ענטוואורצעלט איהן אונד
זטוּרטצט איהן אויף ויינע קראָנע. דיעזעם בילדע גלייכט דער מענש,
דער זיין וויזען האָהער שאָטצט אַלז דיע טהאַט אונד דאַהער דיעזע נעבענזאָכליך
בעהאַנדעלט. דענן עז איזט געזאַגט אין ירמיה (י״ז כ״ה): ער, דער מאַנן,
דער אויף קאָרפּערליכעם פּערטרויט, אויף פּלייש ויינען אַרם זטוּטצט אונד פּאָן
דעם עוויגען זיין הערץ וועגדעט, דער אַלזאָ אויף ויינע קאָרפּערליכען אונד גייזטיגען
פּאָהיגקייטען זיין פּערטרויען זעטצט, ווירד וויע איין איינצעלנער בוים אין
דער אָדע, דער דעם זטורמע ניכט ווידערזטאַנד צו לייזטען פּערמאַג, וויל ער
רינגזום ניכט געשוּטצט איזט. ער זיעהט עז ניכט, וועגן גוטעז קאָממט;
דיע דעם באָדען ענטזטראָמענדען פּרוכטזאָפּטע קאָנגען קיינען נאַכהאַלטיגען איני־
פּלום אויף ויינען בעזטאַנד אויזוּבען. דענן ער וואָהנט אויף אויזגעגלוּה־
טעם

עֲזַרְיָה אוֹמֵר, אִם אֵין תּוֹרָה אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ · אִם אֵין דֶּרֶךְ אֶרֶץ אֵין תּוֹרָה · אִם אֵין חָכְמָה אֵין יִרְאָה · אִם אֵין יִרְאָה אֵין חָכְמָה · אִם אֵין דַּעַת אֵין בִּינָה · אִם אֵין

(21) רבי אלעזר, ואָהן דעו עזריה, ואַגט: אָהנע תורה קיינע וועלטוויטטע אונד אָהנע וועלטוויטטע קיינע תורה. אָהנע ווייזהייט קיינע גאָטטעזפֿורכט אונד אָהנע גאָטטעזפֿורכט קיינע ווייזהייט. אָהנע קעננטניז קיינע איינזיכט אונד אָהנע איינזיכט קיינע קעננט־

21 רבי אלעזר, ואָהן דעז עזריה, איין צייטגענאָווע דעז רבן גמליאל דעז צוויייטען, וואַר דורך זיינע עדלע אַבקונפֿט פֿאָן עזרא, דורך געלעהרזאַמקייט אונד רייכטום אויזגעצייכנעט. ער וואַר ביים ראָמישען האָף וועהר בעליעבט אונד בעגלייטעט דעזהאַלב רבן גמליאל אונד רבי עקיבא נאַך ראָם, אום קייזער דאָמיטיאַן פֿאָן זיינעם פֿאָרהאַבען, אַללע יודען צו פֿערניכטען, אַבצוברינגען. אַלז רבן גמליאל וועגען אייניר זטרענגען בעהאַנדלונג דעז רבי יהושע פֿאָן זיינען צייטגענאָווען דער פֿוֹרזטענווֹרדע ענטהאָבען וואורדע, וואָהלטען זיע רבי אלעזר בן עזריה, ערזט אַכטצעהן יאַהרע אַלט,[1]) אַן דעזזען זטעללע. נאכדעם יעדאָך דער אויזגלייך צווישען רבי גמליאל אונד רבי יהושע ערפֿאָלגט וואַר, וואָללטע רבי אלעזר ואָדן דעז עזריה זאָפֿארט זיינע וועֹרדע דעם אָלטערן פֿארגאָנגער וויע־ דער אַבטרעטען. דיע צייטגענאָווען בעזטימטען יעדאָך, דאַם רבן גמליאל איממער צוויי וואָכען אונד רבי אלעזר אין דער דריטטען וואָכע פֿארטראַג האַלטע.

אָהנע תורה, אָהנע דען גלויבען אַן דיע גרונדפֿעזטען דער רעליגיאָן קיינע וועלטוויטטע, דענן דאַז טוגענדהאַפֿטע לעבען אונד דיע בעאַכטונג דער פֿאָן אַללען ציפֿיליזיערטען פֿאָלקערן אַנגענאָממענען אַללגעמיינען געזעטצע האַט זיינען אורזפרונג אין דער בעאַכטונג דער זיעבען נאָאַכיטישען געבאָטע (שבע מצות בני נח) אונד דער מיזטען דער צעהן געבאָטע (עשרת הדברות). אָהנע וועלטוויטטע, אָהנע דיע מענשליכען פֿאָהיגקייטען צור בעטהאָטיגונג דער וועלטוויטטע, קיינע תורה; דענן דיע תורה איזט דעם מענשען צור פֿערפֿאָלל־ קאָממנונג געגעבען וואָרדען אונד דיע אירדישע טהאָהיגקייט אונד דיע איינהאַלטונג דער וועלטוויטטע איזט דאַצו ערפֿאָרדערליך. אָהנע ווייזהייט, אָהנע ריכטיגע ער־ קעננטניז דער האָכזטען געאָפֿענבאַרטען וויזהייט דורך דיע גאָטטעזלעהרע, קיינע גאָטטעזפֿורכט, איזט וואַהרע גאָטטעזפֿורכט ניכט מאָגליך. אונד אָהנע גאָטטעזפֿורכט, דיע ניכט אויף פֿורכט פֿאָר זטראַפֿע, ואָנדערן אויף עהרפֿורכט פֿאָר גאָטט אונד אויף ליעבע צו אירם זיך גרונדעט, קיינע ווייזהייט, איזט דיע ערלאַנגונג אונד ערהאַלטונג דער וויזהייט אונטאָגליך. אָהנע קעננטניז דער בעשאַפֿענהייט אונד וירקליכקייט דער דינגע אונד פֿערהאָלטניזזע, קיינע איינזיכט צור ריכטיגען בעורטיילונג אונד פֿאָלגערונג. אונד אָהנע איינזיכט,

אָהנע

---

[1]) נאַך מַנדערער איטטיילונג וואַר ער דאַמאַלז ערזט זעכצעהן יאַהרע אַלט.

וְהַיָּד פּוֹתֶחֶת. וְכָל־הָרוֹצֶה לִלְוּוֹת יָבֹא וְיִלְוֶה · וְהַגַּבָּאִין מַחֲזִירִין תָּדִיר בְּכָל־יוֹם וְנִפְרָעִין מִן־הָאָדָם מִדַּעְתּוֹ וְשֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ · וְיֵשׁ־לָהֶם עַל מַה שֶּׁיִּסְמְכוּ · וְהַדִּין דִּין אֱמֶת · וְהַכֹּל מֻתְקָן לִסְעוּדָה: יְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־

קויפֿמאַנן באָרגט; דאַז בוך איזט געאֶפֿפֿנעט אונד דיע האַנד שרייבט איין. וועד באָרגען ווילל, קאָממע אונד באָרגע. דאָך דיע איינפֿאָר־ דערער געהען בעזטאָנדיג, יעדען טאָג, אומהער אונד מאַכען זיך בע־ צאָהלט פֿאָן דעם מענשען מיט ווי־ נעם וויזען אונד אָהנע זיין וויזען. זיע האַבען עטוואָז, וואָרויף זיע זיך זטוֹטצען, דענן דאַז געריכט איזט איין וואַהרהאַפֿטעז געריכט אונד אַללעז איזט בערייטעט צום מאַהלע.

אַבגערופֿען וועדען אונד ואָלל זטעטז היראַן דענקען. דער לאַדען איזט געאֶפֿפֿנעט; דיע וועלט מיט איהרען פֿיעלען געניזען אונד פֿרוֹידען איזט דעם מענשען צור בענוֹטצונג פֿרייגעזטעללט. אונד דער קויפֿמאַנן באָרגט; גאָטט געוואָהרט דעם מענשען דיע פֿרייהייט צו דיעזען געניזען אין דער ער־ וואַרטונג, דאַם ער דיע בערעכטיגונג דאַצו דורך גוטע טהאַטען אונד טוגענד־ האַפֿטען לעבענוואַנדעל זיך ערווערבע. דער מענש קאַנן אַבער אויך דורך זיינען פֿרייען וויללען אייגעם ענטגעגענגעזטצטען לאַזטערהאַפֿטען וואַנדעל זיך הינגעבען אונד דער הערר בעלאָסט איהן דעננאָך אין דעם פֿאָרטגענום דעז אירדישען לעבענז. אַבער דאַז בוך דעז הימלישען גערעכטז איזט געאֶפֿפֿנעט, אונד דיע האַנד גאָטטעז שרייבט איין אַללע גוטען אונד באָזען טהאַטען, ד׳ ה׳ עז גיבט קיין פֿערגעזזען פֿאָר דעם אַללפֿאַטער. וועד באָרגען ווילל, וועד איין זוֹנדהאַפֿטעז לעבען פֿוֹהרען ווילל, קאָממע אונד באָרגע; ער בעזיטצט דיע פֿרייהייט דעז ווילללענז. דאָך דיע איינפֿאָרדערער געהען בעזטאָנדיג, יעדען טאַג, אומהער: קראַנקהייטען, עלענד, נאָט, געוויזזענזביזז אונד אַנדע־ רע דערארטיגע מאַהנער ערינערן דען מענשען טאָגליך אַן זיינע הייליגע פֿפֿליכט אונד אויפֿגאַבע. אונד מאַכען זיך בעצאַהלט פֿאָן דעם מענשען מיט זיינעם וויזזען אונד אָהנע זיין וויזזען; דיע וואַלטענדע געראַכטיגקייט עריילט צואווייללען דען מענשען, דיע פֿאָן דעם איינזיכטען אַלז זטראַפֿענדע צו־ רעכטווייזונג ערקאַננט ווירד אונד צור בעזזערונג איהן פֿעראַנלאַסט, פֿאָם לייכט־ ווינניגען אַבער ניכט בעהערציגט ווירד אונד אונבעאַכטעט בלייבט. זיע האַבען עטוואַז, וואָרויף זיע זיך זטוֹטצען; דיע זטראַפֿענדען הימזוכונגען ענטזפרעכען דער גערעכטיגקייט. דענן דאז געריכט איזט איין וואַהרהאַפֿטעז געריכט, דאַז נור נאַך פֿערדיענזט ריכטעט אונד זטראַפֿט. אונד אַללעז איזט בערייטעט צום מאַהלע. אַללע מענשען ערהאַלטען אַנטייל אַם קוֹנפֿטיגען לעבען; דיע פֿראָממען וואָגלייך נאַך איהרעם טאָדע אונד דיע וֹנדער נאַך עמפֿאַנגענער הימלישער לוֹיטערונג.

נָחַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ :
יט הַכֹּל צָפוּי וְהָרְשׁוּת נְתוּנָה ׃
וּבְטוּב הָעוֹלָם נָדוֹן ׃ וְהַכֹּל לְפִי
רוֹב הַמַּעֲשֶׂה : כ הוּא הָיָה אוֹמֵר׃
הַכֹּל נָתוּן בָּעֵרָבוֹן ׃ וּמְצוּדָה פְּרוּסָה
עַל כָּל הַחַיִּים ׃ הֶחָנוּת פְּתוּחָה
וְהַחֶנְוָנִי מַקִּיף ׃ וְהַפִּנְקָס פָּתוּחַ

וועלט ערשאַפֿן וואורדע. דענן עז איזט געואַגט (משלי 4,9): דענן דיע לעהרע דעז גוטען האַבע איך אויך געגעבען, פֿערלאַווען מיינע תורה ניכט.

(19) אַללעז איזט פֿאָרויזגעשויט, דאָך דיע פֿרייהייט איזט געגעבען, אונד מיט גוטע ווירד דיע וועלט ערריכטעט, אונד דאַז גאַנצע נאַך דער מעהרהייט דעז געשעהענען.

(20) ער פֿלעגטע צו זאַגען, אַללעז איזט אין בוֹרגשאַפֿט געגעבען; אַללע פֿאָן גאָטט דעם מענשען פֿערליהענען פֿאָרצוגע אונד אַללע איהם געוואָהרטען גענוֹזע פֿערפֿליכטען דען מענשען צום גאָטטגעפֿאַלליגען וואַנדעל, אונד דאַז לעבען איזט דיע בוֹרגשאַפֿט דאַפֿוֹר. אונד איין נעטץ איזט אויזגעבריטעט אוֹבער אַללע לעבענדע; דער מענש קאַנן יעדען טאַג פֿאָן ווינער אירדישען לויפֿבאַהן

פֿאָם פראָפֿעטען הושע (13,15) אַלז קאָוטליכעז וועלקצוֹיג בעציכנעט ווירד, ווייל דורך דיעזעלבע אירדישעז אונד הימלישעז גלוֹקק צו ערריכען איזט. איין בעזאָנדערער פֿאָרצוג איזט׳ז, דאַם איהנען קונדגעטאַהן וואורדע, דאַם איהנען איין קאָוטליכעז גוט געגעבען איזט, מיט וועלכעם דיע וועלט ערשאַפֿען וואורדע. דאַז גאַנצע וועלטאַללֿ וואורדע פֿאָם אַללגוֹטיגען שאָפֿער אונטער בערוֹקקויכטיגונג דער אין דער תורה ענטהאַלטענען גרונדזאָטצע אויפֿגעבויט, אונד ווער נאַך דיעזען גרונדזאָטצען ויין טהון אונד לאַזען אייניכטעט, ענטפריכט דער בעזטימטונג דעז שאָפֿונגזווערקעז. דענן עז איזט געזאַגט: איינע לעהרע דעז גוטען, צור ערלאַנגונג דעז גוטען, האַבע איך אויך געגעבען, פֿערלאַזעט דאַהער מיינע תורה ניכט.

19 אַללעז איזט פֿאָרויזגעשויט; גאָטט זיעהט אַללעז, וואַז זיין ווירד, פֿאָרויז. דאָך דיע פֿרייהייט איזט געגעבען; טראָטץ דיעזעז פֿאָרויזשויענז בעזיטצט דער מענש דען פֿרייען ווילֿלען, דאַז גוטע אָדער דאַז באָזע צו טהון, אונד ווירד פֿאָן גאָטטעז אַללוויזענהייט ניכט בעיינפֿלוסט. אונד מיט גוֹטע ווירד דיע וועלט ערריכטעט; דיע בעזטראָפֿונג דעז וֹנדערז אין דיעזער אָדער אין דער קוֹנפֿטיגען וועלט געשיעהט ניכט דער בעזטראָפֿונג וועגען, וואָנאָדערן צו זיינער לוֹיטערונג, דאַמיט ער נאַך ערזטאַנדענער זטראָפֿע דעז קוֹנפֿטיגען לעבענז טיילהאַפֿטיג צו ווערדען פֿאָהיג איזט. אונד דאַז גאַנצע נאַך דער מעהרהייט דעז געשעהענען; דיע הימלישע בעורטיילונג דעז מענשען ערפֿאָלגט נאַך דער אַנצאַהל זיינער גוטען אונד באָזען טהאַטען.

20 אַללעז איזט אין בוֹרגשאַפֿט געגעבען; אַללע פֿאָן גאָטט דעם מענשען פֿערליהענען פֿאָרצוגע אונד אַללע איהם געוואָהרטען גענוֹזע פֿערפֿליכטען דען מענשען צום גאָטטגעפֿאַלליגען וואַנדעל, אונד דאַז לעבען איזט דיע בוֹרגשאַפֿט דאַפֿוֹר. אונד איין נעטץ איזט אויזגעבריטעט אוֹבער אַללע לעבענדע; דער מענש קאַנן יעדען טאַג פֿאָן ווינער אירדישען לויפֿבאַהן

חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם · חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּקְרְאוּ בָנִים לַמָּקוֹם · שֶׁנֶּאֱמַר בָּנִים אַתֶּם לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם : חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה · חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לָהֶם שֶׁנִּתַּן לָהֶם כְּלִי חֶמְדָּה שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר כִּי לֶקַח טוֹב

דענן עז איוט געוואגט (בראשית 9,6): דענן אים עבענבילדע גאָטטעז האַט ערדען מענשען געשאַפֿען. בעפֿאָר־צוגט זינד דיע איוראַעליטען, דאס זיע קינדער גאָטטעז גענאַננט ווער־דען. איין בעזאָנדערער פֿאָרצוג איוט'ז, דאַס איהנען קונדגעטהאַן וואורדע, דאַס זיע קינדער גאָטטעז גענאַננט וועררדען. דענן עז איוט געוואַגט (דברים 14,1): קינדער זייד איהר דעם עוויגען, אוֹירעם גאָטטע. בעפֿאָרצוגט זינד דיע איוראַעליטען, דאַס איהנען איין קאָוטבאַרעז גוט געגעבען וואור־דע. איין בעזאָנדערער פֿאָרצוג איוט'ז, דאַס איהנען קונדגעטהאַן וואורדע, דאַס איין קאָוטבאַרעז גוט איהנען געגעבען איוט, מיט וועלכעם דיע, שאַפֿען איוט. דורך דיעזע קונדגאַבע איוט דער מענש זיינעז פֿאָרצוגז זיך בעוואוסט, וואָדורך ער עז אַלז זיינע לעבענזויפֿגאַבע ערקעננט, זיינע גייזטיגע פֿערפֿאָללקאָממנונג אַנצוזוטרעבען. דענן עז איוט געוואַגט: דענן אים עבענבילדע גאָטטעז האַט ער דען מענשען געשאַפֿען. דיעזער אויר־וּפרוך גאָטטעז, וועלכער דעם מענשען מיטטיילט, דאַס ער אים עבענבילדע גאָטטעז ערשאַפֿען איוט, פֿערפֿליכטעט איהן גלייכצייטיג, אוֹבער זיין גייזטיגעז אונד לייבליכעז וואָהל צו וואַכען אונד דעז האָכהיליגען עבענבילדעז זיך וווֹרדיג צו מאַכען. בעפֿאָרצוגט זינד דיע איוראַעליטען דורך איהר נאָהערעז פֿערהאָלטניז צו גאָטט, דאַס זיע קינדער גאָטטעז גענאַננט וועררדען. אברהם אונד זיינע נאַכקאָמטען ערקאַננטען אונד פֿערעהרטען גאָטט, וואָהרענד איהרע צייטגענאָזזען נאָך אין פֿינזטערניז וואַנדעלטען אונד דען שאָפֿער ניכט ערקאַננטען, אונד ערזטערע וואורדען דאַהער דיע טראָגער אונד פֿערברייטער דער גאָטטעזערקעננטניז. דיעזער האָהען בעזטיממונג ענטפֿרעכענד אונד דעז היערויף בערוהענדען גאָטטליכען בונדעז מיט איוראַעל, ווירד ישראל פֿאָן גאָטט „קינדער" גענאַננט. דיעזע בע־צייכנונג אומשליעסט גאַנץ איוראַעל, זעלבזט דיע אַבטרוֹננינגען, דענן אויך זיע ואָללען, דעם גאָטטעזבונדע ענטפֿרעכענד, וויעדער אויף דען ריכטיגען וועג גע־לאַנגען. איין בעזאָנדערער פֿאָרצוג איוט'ז, דאַס איהנען קונדגעטהאַן וואורדע, דאַס זיע קינדער גאָטטעז גענאַננט וועררדען. היערדורך וועררדען וויר גאָטט מיט אויפֿריכטיגעם הערצען דיענען אונד זעלבזט אים שווערזטען אונגלוֹקק פֿאָר פֿערצווייפֿלונג געשוֹטצט זיין, דענן וויר פֿינדען זטעטז טראָזט אין גאָטט. דענן עז איוט געזאַגט: קינדער זייד איהר דעם עוויגען אוֹירעם גאָטטע. בעפֿאָרצוגט זינד דיע איוראַעליטען דאַס איהנען איין קאָוטבאַרעז גוט געגעבען וואורדע: דיע תורה, וועלכע

נְדָרִים סְיָג לַפְּרִישׁוּת סְיָג לַחָכְמָה שְׁתִיקָה: יח הוּא הָיָה אוֹמֵר חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם אֱלֹהִים· חִבָּה יְתֵרָה נוֹדַעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם שֶׁנֶּאֱמַר כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם·

ענדער צוין פֿון דער רייכטום. געלובדע זינד איין שׂטצענדער צוין פֿון דיע ענטהאלטואמקייט. איין שׂטצענדער צוין פֿון דיע ווייזהייט איזט שווייגען.

(18) ער פּפלעגטע צו זאגען: בעפֿאָרצוגט איזט דער מענש, דאם ער אים עבענבילדע גאָטטעז ער= שאפֿפֿען וואורדע. איין גראָסערער פֿאָרצוג איזט עז, דאם איהם קונד= געטהאן וואורדע, דאם ער אים עבענבילדע גאָטטעז געשאפֿפֿען איזט.

וטעהען, לייטען דען מענשען צו אונזיטטליכעם אין געדאנקען, וואָרטען אונד טהאטען, נאמענטליך צוויישען געמישטען געשלעכטערן. דאהער איזט ערנזט אונד געמעזענעז בענעהמען איין שׂטצענדער צוין פֿון ערהאלטונג דער זיטטליכקייט. אׂבערליעפֿערונג איזט איין שׂטצענדער צוין פֿון דיע תורה. דיע אׂבערליעפֿערטע שרייבווייזע דער תורה אונד דיע אׂבערליעפֿערונג דער מׂנדליכען ערקלאָרונג שׂטצען דיע תורה געגען פֿאלשונג אונד בׂרגען פֿון דערען עכטהייט אונד גאָטטליכקייט. פֿערצעהנטען איזט איין שׂטצענ= דער צוין פֿון דען רייכטום. דיע פֿערשיעדענען אבגאבען אן פריעזטער, לעוויטען אונד אַרמע,[1]) פֿאם ערטואגע דעז פֿעלדעז אונד דער בׂימע, זאָוויע אויך דער פֿאם קאפיטאל אונד דעם איינקאָמטען פֿון וואָהלטהאטיגע צוועקקע צו פֿערוועגדענדע צעהנטע טייל (מַעֲשֵׂר כְּסָפִים) לעהרען דען מענשען דיע ריכ= טיגע וועגטשאפֿטונג זיינעז פֿערמאָגענז אונד פֿערשאפֿפֿען איהם אין רייכליכעם מאסע דען זעגען גאָטטעז, דער אלז לאָהן פֿון דיע פֿערצעהנטונג פֿערהיסען ווירד. גלייכפֿאלז זינד איין שׂטצענדער צוין פֿון ענטהאלטואמקייט. גלייכפֿאלז אונד שווער צור בעקאמפֿונג דער בעגיערדען אונד לידענשאפֿטען אונד צור אנייפֿערונג פֿון דאז גוטע אונד לאָבענווערטע, זינד איין מיטטעל צור אׂבונג אונד טהאָרקונג דער ענטהאלטואמקייט. איין שׂטצענדער צוין פֿון דיע ווייזהייט איזט דאז שווייגען. דאז בעזטע מיטטעל צור ערהאלטונג דער בעריטז ערלאנגטען קענטניזז אונד לעבענווייזהייטען איזט דאז שווייגען ביי אונטׂטצען אונטערהאלטונגען אדער דאז זטילע נאכדענקען אׂבער דאז ער= לערנטע, אום זאלכעז דעם גלייכפֿאלז אייגענפֿראגען.

18 בעפֿאָרצוגט איזט דער מענש, דאז גאנצע מענשענגעשלעכט, דאם ער אים עבענבילדע גאָטטעז ערשאפֿפֿען וואורדע; גאָטט הויכטע איהם איינע זיינעם גייזטע אהנליכע זעלע איין אונד פֿערליעה איהם היערדורך פֿרייען, זעלבזטאנדיגען ווילען. איין גראָסערער פֿאָרצוג איזט׳ז, דאם איהם קונדגעטהאן וואורדע, דאם ער אים עבענבילדע גאָטטעז גע=

שאפֿפֿען

---

1) זיהע פּרק V מטנה 9.

מַרְגִּילִין אֶת־הָאָדָם לְעֶרְוָה. מַסּוֹרֶת סְיָג לַתּוֹרָה, מַעְשְׂרוֹת סְיָג לָעֹשֶׁר

צו אונזויטטליכעם. אוֹבערליעפֿערונג איזט איין שוֹטצענדער צוין פֿוֹר דיע תורה. פֿערצעהנטען איזט איין שוֹטצ=

ליעפֿערטען וטאָפּפֿעז פֿעראַנזטאַלטעטע אונד נאַך ויטעמאַטישען געזיכטופונקטען אָרדנעטע. דיעוע זאַמלונג, מִשְׁנַת דְּרַבִּי עֲקִיבָא גענאַננט, וואורדע פֿאָן ויינען שוֹלערן ערגאָנצט אונד פֿערפֿאָללקאָממנעט אונד בילדעט דיע גרונדלאַגע דער הוֹיטיגען משנה. דיע גענויע אונד אוֹבערצוֹיגענדע דאַרוטעללונג דעז ענטהאַל=
טענוייגז דער מוֹנדליכען לעהרע אין דער שריפֿטליכען איזט דען פֿאָן איהם אוֹבערליעפֿערטען דוֹיטונגזורעגעלן צו פֿערדאַנקען.

אויך פּאָליטיש וואַר רבי עקיבא טהאָטיג. צור צייט דער קייזערז דאָ=
מיטיאַן האַטטע ער אים פֿעריינע מיט רבן גמליאל איינע ועהר בעשווערליכע רייזע נאַך ראָם אונטערנאָממען, אום דיע אויפֿהעבונג דער שווערען יודענגעזעטצע צו ערווירקען. ער גענאָרטע דאַנן זפּאָטער צו דען הויפּטזוֹטצען דעז באַר קאָכבאַ אין דער עמפּאָרונג גענען האַדריאַן אונד מאַכטע רייזען נאַך אַראַביען, ציליציען, קאַפּפּאַדאָציען, פֿריגיען אונד גאַלאַטיען, אום דיע עמפּאָרונג פֿאָרצובריטען. נאַכדעם באַר קאָכבאַ בעזיגט וואַר אונד היערויף האַדריאַן זיינע האַרטען יודענגעזעטצע ערליעם אונד אונטער אַנדערעם דאַז תורה-זטודיום ביי טאָדעז= זטראַפֿע פֿערבאָט, ליעם זיך רבי עקיבא דעננאָך ניכט צורוֹקקהאַלטען, פֿוֹר פֿער=
בריטונג דער תורה צו ווירקען אונד צו לעהרען אונד וואורדע דעזהאַלב אונטער פֿורכטבאַרען קוואַלען צו טאָדע געמאַרטערט. פֿרוֹידיג ערטרוג ער דיעוע שמער=
צען צור פֿערהערליכונג גאָטטעז אונד מיט דען וואָרטען „האָרע איזראַעל, דער עוויגע, אונזער גאָטט, דער עוויגע איזט איינציג" הויכטע ער ויינע רייגע זעלע אויז. ער גענאָרט צו דען 10 מאָרטירערן, דערער אין פֿערשיעדענען געבעטען אַם תשעה באב אונד אַן דען צעהן בוסעטאַגען געדאַכט ווירד.

רבי עקיבא טראַף אויך דער שמערץ, זיינע צוואָלף טויזענד שוֹלער איננערהאַלב קורצער צייט, צווישען פסח אונד שבועות, זטערבען צו זעהען, וואָרין איינע הימטלישע זטראַפֿע דאַפֿוֹר ערקאַננט וואורדע, דאַם זיע זיך געגען= זייטיג ניכט דיע געבוֹהרענדע האָכאַכטונג ענטגעגענבראַכטען. ער ענטפֿאַלטעטע דאַנן מיט גלייכעם אייפֿער זיינע לעהרטהאָטיגקייט אונד ערלאַנגטע וויעדער אייגע שוֹלערצאַהל פֿאָן צוואָלף טויזענד. נעבזט דעם לעהרייכען גרונדזאַטצע אונזערער משנה, וועדרען ועהר פֿיעלע לעהרייכע אויזפרוֹכע דעז רבי עקיבא אין דען שריפֿ=
טען אונזערער וויזען אוֹבערמיטטעלט, פֿאָן וועלכען דער אויזפרוך „ליעבע דיינען נאָכזטען וויע דיך זעלבזט, איזט דיע גרונדלאַגע דער גאַנצען תורה" בעזאָנדערע ערוואָהנונג פֿערדיענט. זיין אונערשוֹטטערליכעז גאָטטפֿערטרויען בעקונדעטע ער דורך דען פֿאָן איהם וטעטז אַנגעואַנדטען אויזפרוך זיינעז לעהרערז נחום איש גם ז „אויך דיעז איזט צום גוטען (גַּם זוּ לְטוֹבָה)."

שערץ אונד לייכטזינן, דיע ביידע אים ענגזטען צוואַמטענהאַנג זטעהען,

אֶת־כָּל־הָאָדָם בְּשִׂמְחָה׃ יז רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ

יעדען מענשען מיט פֿרײַנדליכקייט.
(17) רבי עקיבא זאַגט: שערץ
אונד לייכטזינן לייטען דען מענשען

פרוֹפֿע ערזט מיט בעדאַכט; ענטזפּרעכען זיע אַבער איהרען צוועקקען, זאָ שליעסט דיך איהנען אַן, וועגן זיע אויך יוֹנגער זינד אַלזו דו. אונד עמפֿאַנגע יעדען מענשען מיט פֿרײַנדליכקייט; זיי פֿרײַנדליך געגען יעדערמאַנן, אונד דיע־ יעניגען, דיע זיך דיינען בעזטרעבונגען אַנשליעסען וואָללען, האָרע בערייטווילליג אונד נימם איהרע מיטווירקונג אַן, וועגן דו זיע פֿוֹר דיעזעז ווירקען געייגנעט פֿינדעזט.

17 רבי עקיבא, זאָהן דעז יוסף, וואַר אין יעדער בעציעהונג אייגער דער גראָסטען אונד בעדײַטענדזטען לעהרער איזראַעלז. זיין פֿאַטער זטאַמטע אויז דעם געשלעכטע דעז סיסרא, דעז העראָדוֹהרז דעז קאָניגז יבין פֿאָן חצור אונד וואַר צום יודענטום אוֹבערגעטרעטען. ער זעלבזט זטאַנד ביז צו זיינעם פֿיערציג־ זטען לעבענזיאַהרע אין דיענזטען דעז רייכען קאַלבאַ זאַבואַ, געוואַנען דיע צוניגונג דער טאָכטער דיעזעז מאַננז, דיע זיינע פֿרוי וואַרד אונטער דער בעדינגונג, דאַם ער איין גראָסער געלעהרטער איזראַעלז וועדע. ר׳ עקיבא בעטראַכטעטע, וויע דורך בעזטאַנדיג הערַבטראָפּפֿעלנדעז וואַזער איין דאַרונטער בעפֿינדליכער זטיין אויזגעהאָלט וואורדע. דיעז זטאַרקטע איהן אין זיינעם פֿאָרואַטצע, דורך פֿליים אונד אויזדויער דיע איהם געזטעללטע בעדינגונג צו ערפֿוֹללען, אונד ער ענטשלאָם זיך אין זיינעם פֿיערציגזטען לעבענזיאַהרע, דעם תורה-זטודיום זיך צו ווידמען. ער מוסטע מיט דען אַנפֿאַנגזגרוֹנדען בעגינגען, ערזט לעזען אונד שרײַ־ בען לערנען אונד זאַם איינע רייהע פֿאָן יאַהרען צו דען פֿוֹסען זיינער גראָסען לעהרער רבי אליעזר אונד נַחום אִישׁ גַּם זוֹ, אָהנע דען מונד צו אָפֿפֿנען, נור האָרענד אונד בעגרייפֿענד. דאַנן אַבער האַטטע ער זיך זאָלך גראָסע געלעהר־ זאַמקייט אַנגעייגנעט, דאַם זיינע אַנזיכטען אויך פֿאָן זיינען לעהרערן גערנע אַנ־ ערקאַננט וואורדען. רבי עקיבא בעגאַנן נון זיינע אייגענע לעהרטהאָטיגקייט אין בנע־בעראַק. צוואָלף טויזענד שׂולער שאַארטען זיך אום איהן, אין דערען מיטטע ער אַלזו געפֿיערטער לעהרער אין דיע הייטאַט צורוֹקקעהרטע. ביי זיינער אַנ־ קונפֿט בעמוֹהטע זיך אונטער דער דעם מייזטער צואיובעלנדען מענגע איין אַרמ־ זעליג געקליידעטעז וויב צו רבי עקיבא פֿאָרצודרינגען; מאַן זטיעם זיע אַבער צו־ רוֹקק. רבי עקיבא האַטטע זיע ערקאַננט אונד ריעף זיינען שׂולערן צו: „לאַזעט זיע הינדורך אונד עהרט זיע, דענן איהר, מיינעם וויבע, האַבען ויר אַללע, איך אונד איהר, אַללעז צו פֿערדאַנקען." נון נאַהם אויך קאַלבאַ זאַבואַ, דער זיינע טאָכטער פֿערזטאָסען האַטטע, איהרען גאַטטען רבי עקיבא אונד זיע פֿרוֹידיג וויעדער אויף.

דיע מעטהאָדע דעז לערנענז וואורדע פֿאָן רבי עקיבא בעזאָנדערז גע־ פֿאָרדערט. ער וואַר דער ערזטע, דער איינע זאַמלונג דעז מוֹנדליך אוֹבער־
לייעפֿערטען

פָּנִים בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא כַהֲלָכָה אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא:

טז רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, הֱוֵי קַל לְרֹאשׁ וְנוֹחַ לְהִשְׁתּוֹרֵת וֱהֱוֵי מְקַבֵּל

זערעז זטאַמטפֿאַטערז, אָדער וואר אין דיע תורה איינען זינן היניין לעגט, דער דעם געזעטצע ווידערזופריכט, וואנן ער אויך תורה-קענטניזוז אונד גוטע טהאַטען בעזיטצט, זאָ האַט ער קיינען אַנטייל אַן דער קוֹנפֿטיגען וועלט.

(16) רבי ישמעאל זאַגט: זיי געפֿוֹגיג איינעם הויפטע, בעדאָכטיג געגענוֹבער דער יוגענד אונד עמפֿאַנגע קענט, פֿערקעננט דעז מענשען וואַרט אַלז איין אים עבענבילד גאָטטעז געשאַפֿענעז וואַזען דורך דיע דעמזעלבען איננעוואָהנענדע גאָטטליכע זעלע. וואר צערזטאָרט דען בונד אברהמ׳ז, אונזערעז זטאַמפֿאַטערז, פֿערקעננט, דאַם אברהם אונד זיינע נאַכקאָממען צום פֿאָלקע גאָטטעז אונד צור פֿערבריטונג דער וואַהרען גאָטטעזערקעננטניז פֿאָן גאָטט ערקאָרען וואורדען אונד דאַם גאָטט דיעזעם פֿאָלקע דיע תורה אַם סיני אָפּפֿענבאַרט האַט. דעזהאַלב צערזטאָרט ער דאַז ערזטע בונדעזצייכען צווישען גאָטט אונד אברהם. אָדער וואר אין דיע תורה איינען זינן היניינלעגט, דער דעם געזעטצע ווידערזופריכט. ער קענט דיע גאָטטליכקייט דער שריפֿטליכען לעהרע אַן, ניכט אַבער דיע גאָטטליכקייט אונד פֿערבינדליכקייט דער מוֹנדליכען לעהרע, אָהנע וועלכע דיע אויזפֿוֹהרונג דעז שריפֿטליכען געזעטצעז אונדענקבאַר איזט. וועלכער ער אויך תורה קענטניזוז אונד גוטע טהאַטען בעזיטצט, האַט ער דעננאָך קיינען אַנטייל אַן דער קוֹנפֿטיגען וועלט, דענן ער לוֹיגנעט דיע גלויבענזגרונד-זאַטצע דעז יודענטומז. זעלבזט זיינע פֿראָממען וועלט זינד דאַרום וועלטאָז. אויפֿריכטיגע רוֹיע אונד בוסע, וועלן אויך נאָך זאָ זפּאַט, מאַכען אַבער דיע פֿאָר-בעצייכנעטען קלאַזזען דער לוֹיגנער וויעדער פֿאַהיג, אַנטייל אַן דער קוֹנפֿטיגען וועלט צו ערלאַנגען, דענן עז גיבט קיינע זוֹנדע, דיע ניכט דורך אויפֿריכטיגע רוֹקקער, בוסע אונד בעזערונג געוֹהנט וועלדען קאַנן.

16 רבי ישמעאל,[1]) דעזזען פֿאַטער וואַהרשיינליך אלישע הייס, לעבטע צור צייט דעז רבי יהושע בן חנניא. ער וואַר אין זיינער יוגענד געפֿאַנגענער אין ראָם, וואורדע פֿאָן רבי יהושע לאָזגעקויפֿט אונד בעזוכטע דאַנן דיע שולע דעז רבי נחוניא בן הקנה. זפּאַטער עראָפֿפֿנעטע ער איין בעדוֹיטענדעז לעהרהויז.

זיי געפֿוֹגיג איינעם הויפטע, פֿוֹגע דיך גערנע אונד ווילליג דען אַנאָרדנונגען דעז טיט דער לייטונג אייגעז געמיינוועזנז בעטרויטען בעוואַהרטען אָבערהויפטעז אונד בערייטע דעמזעלבען קיינע שוויערigkייטען. בעדאַכטיג געגענוֹבער דער יוגענד. דיע אַבזיכטען אונד בעזטרעבונגען יונגער לוֹיטע

פרוֹפֿע

---

[1]) ער מיזט דער ענקעל דעז ערזטע| ר׳ יטאטאז בן מזיטע, דער מַז: מאָרטירער זטאַרב (זיעהע תוס׳ יבמות 104a) מוזד דער דיע זיעבע| דוֹיטוגזרעגזע| דעז: הזז זו דרייַעה| ערווייטערטע, מיט וועלכע| דיע לעהרע| דעז: מוֹנדליכע| גזעזטלע: מוז: דעם טריפֿטזליכע| בעוויזע| וואורדע|. דיעזער מיזט מויך דער בעגרוֹנדער דעז: המזמכיטע| אדרט נוס בוכע טאות, מְכֵילְתָּא גענאַנגט.

אֶת־הָאָדָם מִן־הָעוֹלָם: טו רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדָעִי אוֹמֵר הַמְחַלֵּל אֶת־הַקָּדָשִׁים וְהַמְבַזֶּה אֶת־הַמּוֹעֲדוֹת וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים וְהַמֵּפֵר בְּרִיתוֹ שֶׁל־אַבְרָהָם אָבִינוּ וְהַמְגַלֶּה

דער אונוויזועדען ברינגען דען מענשען אויז דער וועלט.
(15) רבי אלעזר, דער מודעי, זאגט: וואר דיע הייליגטוֹמער ענטוייהט, וואר דיע פֿעוטצייטען מיסאכטעט, וואר דיע אַנגעזיכט ויינעז נאכוטען אֶפֿענטליך בעשאמט, וואר צערוטאֶרט דען בונד אברהמ׳ז, אונ־

צור אונריכטיגען צייט אונד אין אוֹבערמאַם געגאָזען, האֶכזט נאַכטיליג אויף דען מענשען, מאַכט איהן צור אַרבייט אונפֿאַהיג אונד האַט נאָך אַנדערע לאַוטער אים געפֿאָלגע.[1]) דיע אונטערהאַלטונג מיט קינדערן; וואר צו פֿיעל אויף דאַז געשוואָטץ דער קינדער האֶרט, אַנזטאַטט אויף דיע לעהרע דער גרייזע צו אַכטען אונד דאַז ויטצען אין דען פֿערזאַמלונגהוֹיזערן דער אונ־ ויזועגדע, דיע נור נוטצלאָזער אונטערהאַלטונג זיך הינגעבען. ברינגען דען מענשען אויז דער וועלט; דורך דיעזע אוננוֹטצע אונד נאַכטיליגע האַנדלונגווייזע ליידעט דיע געזונדהייט, דיע צייט ווירד פֿערגוֹידעט אונד דיע לעבענזויפֿגאַבע בלייבט אונערפֿוֹללט.

15 רבי אלעזר, דער מודעי (אויז מאָדין, דאַהער דער מאָדאָי), וואַר איין שוֹלער דעז רבי יוחנן בן זכאי אונד איין גענאָזע דעז רבי טרפון אונד דעז רבי עקיבא. ער נאַהם עבענפֿאַללז אַן דעם אויפֿזוטאַגדע דעז באַר קאָכבאַ טייל, וואורדע אַבער פֿאָן איינעם קוטהאָער פֿערדאָכטיגט, דאַם ער דיע זטאַדט בעטהאַר דען ראָמערן אוֹבערגעבען וואָללע. באַר קאָכבאַ ליעם זיך איז זיינעם צאָרנע הינריסען, אויף דיעזע אונוואַהרע פֿערדאָכטיגונג הין, דעם גראָסען לעהרער ישראל׳ז איינען טאָדעזשלאַג צו פֿערזעטצען. באַלד דאַרויף ער־ פֿאָלגטע דיע איננאַהמע דער זטאַדט בעטהאַר. דער אויזופרוך דעז גראָסען לעהרערז אונזערער משנה בעציעהט זיך אויף פֿוֹנף פֿערשיעדענע אַרטען פֿאָן גאָטטעז אונד תורה-לוֹיגנערן.

וואר דיע הייליגטוֹמער ענטווייהט, דיע צור עהרע גאָטטעז דאַרצוברינגענדען אָפּפֿער. וואר דיעזע ענטווייהט, צייגט, דאַם פֿוֹר איהן ניכטז הייליגעז עקזיזטיערט אונד דאַם ער דיע תורה אוֹבערהויפט לוֹיגנעט. וואר דיע פֿעוטצייטען מיסאַכטעט, דען זאַבאַט, דער צור ערינערונג אַן דיע וועלט־ שאָפֿונג פֿאָן גאָטט איינגעזעטצט וואורדע, אונד דיע פֿעוטטאַגע, וועלכע אַן דיע וואונדער אין דער געשיכטע איזראַעלז ערינערן. ער בעקונדעט זיינען אונגלויבען אַן דיע וועלטשאָפֿונג דורך גאָטט, וואנן ער אויך אַן דיע עקזיזטענץ גאָטטעז גלויבט. וואר דאַז אַנגעזיכט זיינעז נאָכזטען אֶפֿענטליך בעשאָמט, ניכט אים צאָרן, אויך ניכט זיינען פֿיינד, זאָנדערן זאָגאַר זיינען נאָכזטען, מיט דעם ער בעפֿרוֹינדעט איזט. איין זאָלכער מאַנן, דער וואָהל גאָטט דען שאָפֿער

קעננט

---

[1]) דמ״זעלבע גילט מויך פֿאָן מוֹזען מוֹבריגען בערויטענדען געטרוֹנקען מוגד פֿאָן מין מוֹבערמאַם גענאָזזענען זפייזען.

יג הוּא הָיָה אוֹמֵר כֹּל שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ וְכֹל שֶׁאֵין רוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ אֵין רוּחַ הַמָּקוֹם נוֹחָה הֵימֶנּוּ: יד רַבִּי דוֹסָא בֶּן־הַרְכִּנַס אוֹמֵר, שֵׁנָה שֶׁל־שַׁחֲרִית וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם וְשִׂיחַת הַיְלָדִים וְיֹשֶׁבֶת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ מוֹצִיאִין

(13) ער פּפלעגטע צו ואַגען: וועגן דיע מענשען אַן יעמאַנד וואָהלגעפֿאַללען האַבען, דאַנן האַט אויך גאָטט וואָהלגעפֿאַללען אַן איהם; וועגן אַבער דיע מענשען אַן יעמאַנד קיין וואָהלגעפֿאַללען האַבען, דאַנן האַט אויך גאָטט קיין וואָהלגעפֿאַללען אַן איהם.

(14) רבי דוסא, זאָהן דעז הרכינס, ואַגט: דער שלאָף אַם מאָרגען, דער וויין אַם מיטטאָג, דיע אונטער־האַלטונג מיט קינדערן אונד דאַז זיטצען אין דען פֿערואַמלונגזהויזערן ריכט איזט קיין ערזפריעסליכער, וויל עז דעם לעהרער אַן אויפֿריכטיגקייט געבריכט אונד דיעזער מאַגגעל איינען שאָנדליכען איינפֿלום אוֹבט.

13 וועגן דיע מענשען אַן יעמאַנד וואָהלגעפֿאַללען האַבען; וועגן יעמאַנד פֿאָן רעכטשאַפֿענען מענשען וועגען זיינעז רעכטשאַפֿענען לעבענזוואַנדעלז, וועגען זיינער רעדליכקייט, זיינעז ליעבעפֿאָללען אונד זאַנפֿטען קאַראַקטערז, זיינעז אַנזטאָנדיגען אונד וווֹרדעפֿאָללען בעטראַגענז געאַכטעט אונד געליעבט ווירד, דאַנן האַט אויך גאָטט וואָהלגעפֿאַללען אַן איהם. זאָלכער בייפֿאַלל רעכטשאַפֿענער אונד עדלער מענשען איזט אַיין צייכען דעז גאָטטליכען געפֿאַללענז אונד לאָסט אויף דיע גאָטטליכע גנאַדע האָפֿפֿען. דער ענטגעגענגעזעטצטע פֿאַלל טריטט דאַהער אַיין, וועגן יעמאַנד בייַ דען רעכטשאַפֿענען מענשען קיין וואָהלגעפֿאַללען פֿינדעט. אַן איינעם זאָלכען מענשען האַט אויך גאָטט קיין וואָהלגעפֿאַללען, וועגן ער אויך אַנשיינענד דיע פֿפֿליכטען געגען גאָטט געוויזענהאַפֿט בעאָבאַכטעט.

14 רבי דוסא, זאָהן דעז הרכינס וואַר צור צייט דעז רבי יהושע זאָהן דעז חנניא[1]) אַיין אַלטער, ערפֿאַהרענער מאַנן, דעזוען וואָרטע גראָסען אַיינפֿלום אויף זיינע צייטגענאָזען אויזוֹבטען. ער גאָהאָרטע צור שולע הללי, וואָהרענד זיין ברודער יונתן דער שולע שמאַיז פֿאָלגטע. רבי דוסא וטעללטע אין בעזוג אויף דאַז קאַלענדערוועזען דען לעהרזאַטץ פֿעזט, דאַם דער אוֹבערליעפֿערונג גאָטאָם דיע בעזטימונגען דעז פֿוֹרזטען אונבעדינגט גאָלטען, זעלבזט וועגן איהם אַיין איירטום אונטערלויפֿען וואָרע, וויל היערויף דיע אַיינהייטליכע ערהאַלטונג דעז גאָטטעזוגעזעטצעז בערוהע.

דער שלאָף אַם מאָרגען, דער פֿוֹר דיע קראָפֿטיגונג דעז מענשען ניכט ערפֿאָרדערליכע צו לאַנגע שלאָף דעז מאָרגענז, דער צייט, וועלכע דעם פֿאָרשריפֿטזמאָסיגען געבעטע אונד דער היראַן זיך אַנשליעסענדען בעשאָפֿטיגונג גאָווידמעט וועדען זאָלל. דער וויין, דעזוען מאָסיגער גענום צור רעכטען צייט קראָפֿטיגענדע אונד וואָהלטהוענדע וויזקונג אוֹבט, וויזקט אַם מיטטאָג,[2]) צור

[1]) זיהע אָבטן פּרק II מטנה 10. [2]) דען מאַן גענוֹהנזיך אַם מיטטאָג געניעסט.

קוֹדֶמֶת לִיְרַאת חֶטְאוֹ אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת: יב הוּא הָיָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרֻבִּין מֵחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִמַּעֲשָׂיו אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת:

וועהייט האַט קיינען בעוטאַנד.
(12) ער פּלעגטע צו זאָגן: יעדער, דעזען טהאַטען מעהר וינד אַלו זיינע וועהייט, דעזען וועהייט האַט בעוטאַנד. יעדער אַבער, דעזען וועהייט מעהר איזט אַלו זיינע טהאַטען, דעזען וועהייט האַט קיינען בעוטאַנד.

ערפֿוללט ער, אויך אָהנע דיע גרונדע דערועלבען ערפֿאַזען צו קאָננען; ער פֿאָרשט אַבער אימטער וויטער, זיין וויזען צו ערווייטערן אונד צו פֿערפֿאָלל־קאָממנען אונד אין דיע טיעפֿען דער הייליגען לעהרע איינצודרינגען. יעדער אַבער, דעזען וועהייט פֿאָראַנגעהט ויינער פֿורכט פֿאָר וונדע, דער זיינע אייגענע וועהייט אובערשאַטצט, דעזען וועהייט האַט קיינען בעוטאַנד. ער פֿערקענט איינערזיטז דיע גאָטטליכע וועהייט דער תורה אונד אַנדערערזייטז דיע אונצולאַנגליכקייט דעז מענשליכען פֿערזטאַנדעז אונד גיבט זיך דעם וואָהנע הין, גאָטטעז געבאָטע ערגרונדען צו קאָננען. געלינגט איהם דיעז ניכט, זאָ פֿערזאַגט ער ענדליך נאָך דען געהאָרזאַם אונד פֿאַללט נאָך טיעפֿער. זאָלכע פֿער־מיינטליכע וועהייט איזט טהאָריכטע בעשראַנקטהייט אונד צערפֿאַללט מיט זיך זעלבזט.

12 אויך דיעזע משנה איזט אין אַהנליכעם זיננע וויע דיע פֿאָרהערגעהענ־דע אויפֿצופֿאַזען; דיע פֿאָרהערגעהענדע משנה שיינט הויפטזאַכליך אויף דיע בעאָבאַכטונג דער פֿערבאָטע בעצוג צו האַבען, דיעזע הינגעגען זפּריכט פֿאָן ערפֿוללונג דער גבאָטע[1]). יעדער דעזען טהאַטען מעהר וינד אַלז זיינע וועהייט, דער דיע גבאָטע גאָטטעז ערפֿוללט, אונאַבהאַנגיג פֿאָן דען ערגעבניזען זיינער פֿאָרשונגען, דעזען וועהייט האַט בעוטאַנד; ער ווירד דורך דיע ליעבע צור תורה, דיע איהן בעזעלט, אויך אין זיינען פֿאָרשונגען ערפֿאָלג האַבען. יעדער אַבער, דעזען וועהייט מעהר איזט אַלז זיינע טהאַטען, דער דיע בעאַבטונג דער גבאָטע פֿאָן דען ערגעבניזען זיינער פֿאָר־שונגען אַבהאַנגיג מאַכט, דעזען וועהייט האַט קיינען בעוטאַנד. זיין דונקעל־האַפֿטער גלויבע, אַללעז ערפֿאָרשען צו קאָננען, ווירד אַן דער בעשראַנקטהייט זיינעז פֿערזטאַנדעז שייטערן אונד אימטער מעהר פֿאָן וואַהרער ערקענטניז זיך ענטפֿערנען.

דיעזע משנה דורפֿטע גלייכצייטיג איינע לעהרע בעצוגליך דער וורדיג־קייט דעז לעהרערז ענטהאַלטען. יעדער דעזען טהאַטען מעהר וינד, אַלז זיינע וועהייט; דער לעהרער, דער זיינען לעהרען ענטזפרעכענד לעבט אונד האַנדעלט, דעזען וועהייט האַט בעוטאַנד ביי זיינען שולערן דורך דיע אובערייגזטימטונג דעז גוטען בייזפיעלז מיט דער בעלעהרונג. יעדער אַבער, דעזען וועהייט מעהר איזט אַלז זיינע טהאַטען; יעדער לעהרער, דער וואָהל דאַז ריכטיגע לעהרט, זיינע לעבענזווייזע אַבער ניכט דאַמיט אין איינ־קלאַנג בריגט, דעזען וועהייט האַט קיינען בעוטאַנד, דעזען אונטער־

ריכט

[1]) פֿערגלייכע פרק I משנה 3.

תַּלְמוּד לוֹמַר וּפֶן יָסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ, הָא אֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ עַד־שֶׁיֵּשֵׁב וְיסִירֵם מִלִּבּוֹ:

יא רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא אוֹמֵר כֹּל שֶׁיִּרְאַת חֶטְאוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת, וְכֹל שֶׁחָכְמָתוֹ

הייליגע שריפט (דאועלבוט) הינצו: דאַמיט זיע ניכט ווייכען אויז דיינעם הערצען אַללע טאַגע דיינעז לעבענז. דעמנאַך פֿערזונדיגט ער זיך נור דאַנן וועגן ער זיך מוסיג הינועטצט אונד זיע אויז זיינעם הערצען שווינדען לאָסט.

(11) רבי חנינא, זאָהן דעז דוסא, זאגט: יעדער, דעזעז פֿורכט פֿאָר זונדע זיינער ווייזהייט פֿאָראַנגעהט, דעזעז אַבער, דעזעז ווייזהייט זיינער פֿורכט פֿאָר זונדע פֿאָראַנגעהט, דעזעז

דאַז בעהאַלטען דעז פֿאָן איהם געלערנטען צו שווער געוואָרדען איזט, וועגן ער דורך קראַנקהייט אָדער געדאָכטניושוואָכע עז פֿערגעזעז האַט. דעזהאַלב פֿונט דיע הייליגע שריפֿט דעם פֿאָרטעהענדען אויזפרוך הינצו: דאַמיט זיע ניכט ווייכען אויז דיינעם הערצען דורך דיין פֿערשולדען, דורך נאַכלאָזיגקייט, טראָגהייט אונד גלייכגילטיגקייט, אַללע טאַגע דיינעז לעבענז. דעמנאַך פֿערזונדיגט ער זיך נור דאַנן, וועגן ער זיך מוסיג הינועטצט, מיט אייטלען דינגען זיך בעשאָפֿטיגענד, אונד זיע הער־ דורך אויז זיינעם הערצען שווינדען לאָסט, וואָהרענד ער דיעז צייט דעם וועדערהאָלען אונד בעפֿעזטיגען דעז געלערנטען האָבען וידמען זאָללען. אויך ביי רעדליכעם ווילען קאַנן זאָהל געלערנטעז אויז דער בעזואוסטען ערינענרונג שווינדען; וועגן עז אַבער זאָ ווייט שווינדעט, דאַם עז פֿונ אַללע טאַגע דעז לעבענז ענטווייכט אונד ניכט וועדער אין ערינענרונג געבראַכט וועדען קאַנן, זאָ איזט דיעז איממער איין פֿערשולדען דעז לערנענדען, דער ניכט צייטווייליג וועדערהאָלט האט.

11 רבי חנינא, זאָהן דעז דוסא, לעבטע צור צייט דער טעמפעלצערזטאָרונג אונד וואַר איין זטודיענגענאָזז דעז רבי יוחנן בן זכאי. איין מאַנן פֿאָן ערהאַ־ בענעם קאַראַקטער, אויך דאַדורך הערפֿאָרראַגענד, דאַם זיין געבעט גאַנץ בעזאָנ־ דערז אויף זאָפֿאָרטיגע, גאָטטליכע ערהאָרונג רעכנען דורפֿטע. ער לעבטע מיט זיינער פֿאַמיליע אין זעהר גראָסער אַרמוט, פֿערשמאָהטע עז אַבער דעננאָך, רייכטוֹמער פֿאָן גאָטט זיך צו ערביטטען, אָבוואָהל, דאַז, וואַז ער ערבאַט, איהם זטעטז געוואָהרט וואורדע. אין דיעזער עדלען גענוגזאַמקייט וואורדע ער פֿאָן זיינער פֿראָטמען גאַטטין אונטערזטוצט.

יעדער, דעזעז פֿורכט פֿאָר זונדע, דיע פֿורכט, דורך אירגענד אייניע האַנדלונג דען הייליגען וועללען גאָטטעז צו אוֹבערטרעטען, זיינער וויי־ הייט אין דער תורה אונד אין לעבענזוועזהייט פֿאָראַנגעהט, האָהער זטעהט, דעזעז וועזהייט האַט בעזטאַנד; דענן ער ערלאַנגט היערדורך פֿעזטיגקייט אים גלויבען אונד פֿערפֿאָללקאָמטנונג אים וועזען. דיע פֿאָרשריפֿטען דער תורה

נִיר יְהֹוָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ: י רַבִּי דוֹסְתַּאי בַּר יַנַּאי מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל־הַשּׁוֹכֵחַ דָּבָר אֶחָד מִמִּשְׁנָתוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר, רַק הִשָּׁמֶר לְךָ וּשְׁמֹר נַפְשְׁךָ מְאֹד פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ. יָכוֹל אֲפִילּוּ תָקְפָה עָלָיו מִשְׁנָתוֹ,

וויע שאֶן איזט דיעזער אַקקער! דעם רעכנעט עז דיע הייליגע שריפֿט אַן אַלז פֿערזוֹנדיגונג אַן זיינער ועלע.

(10) רבי דוסתאי, דער ואָהן דעז רבי ינאי, זאַגט אים נאַמען דעז רבי מאיר: וער איין וואָרט פֿאָן זיינעם תורה-לערנען פֿערגיסט, דעם רעכנעט עז דיע הייליגע שריפֿט אַן אַלז פֿערזוֹנדיגונג אַן זיינער ועלע. דענן עז איזט גענאַגט (דברים 4,9): נור הוֹטע דיך אונד הוֹטע דיינע ועלע זעהר, דאַם דו ניכט פֿערגעזעזט דיע דינגע, דיע דיינע אויגען געזעהען. נון קאָננטע מאַן גלויבען, דאַם דיעז ועלבזט דאַנן געזאַגט זיי, וענן איהם דאַז בעה־ האַלטען דעז פֿאָן איהם געלערנטען צו שווער געווארדען; דעזהאַלב פֿוֹגט דיע

רייע מאָגליך איזט, אונד זיין לערנען אונטערבריכט אונד זאַגט: וויע שאָן איזט דיעזער בוים! וויע שאָן איזט דיעזער אַקקער! וענן אויך אום דורך בעטראַכטונג דער נאַטורשאָנהייטען גאָטטעז לאָב צו פֿער־ קוֹנדען. דעם רעכנעט עז דיע הייליגע שריפֿט אַן, דיע תורה נאָמליך, אַלז אָב ער זיך דורך דיעזע אונטערבערעכונג, אַן זיינער ועלע פֿערזוֹנדיגט האָטטע, דאַ ער דורך דאַז תורה-לערנען זיך האָהערע גייזטיגע פֿערפֿאָללקאָמ־ נונג אַנגעייגנעט האָטטע אַלז דורך דיע נאַטורבעטראַכטונג.

10 רבי דוסתאי, דער ואָהן דעז רבי ינאי, זאַגט אים נאַמען דעז רבי מאיר, דעזען שולער ער ווער. רבי דוסתאי לעבטע געגען 150 נ' ד' ג' צ'. וער איין וואָרט פֿאָן זיינער לעהרע פֿערגיסט; וער פֿאָן דעם, וואַז ער אין דער תורה געלערנט האַט, פֿערגיסט, ווייל ער דאַז גע־ לערנטע ניכט דורך וויעדערהאָלונג אין זיינעם געדאָכטניזזע בעפֿעזטיגט, דעם רעכנעט עז דיע הייליגע שריפֿט אַן, אַלז פֿערזוֹנדיגונג אַן זיינער ועלע.[1]) דענן עז איזט גענאַגט, אין בעצוג אויף דיע אָפּפֿענבאַרונג דער תורה: נור הוֹטע דיך אונד הוֹטע דיינע זעלע זעהר, דאַם דו ניכט פֿערגעזעזט דיע דינגע, דיע דיינע אויגען געזע־ הען. דיעזער אויזפרוך, דער צונאָכזט פאָן דען זעלבזטערלעבטען טהאַטזאַכען דער געזעטצען-אָפּפֿענבאַרונג געזאַגט איזט, בעלעהרט גלייכצייטיג, דאַרויף צו אַכטען, דיע מיט דעם גייזטיגען בליקקע דעז פֿערזטאַנדעז ערפֿאַסטען וואָרטע דער תורה אוֹבערהויפט ניכט וויעדער צו פֿערגעזעזן. נון קאָננטע מאַן גלויבען, דאַם עז אויך אַלז שולד אַנגערעכנעט ווערדע, זעלבזט וענן איהם

דאַז

[1]) זיעהע דיע פֿאָרזטעהענדע אנמה.

אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ׃ ח רַבִּי אֶלְעָזָר אִישׁ בִּרְתוֹתָא אוֹמֵר, תֵּן־לוֹ מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁאַתָּה וְשֶׁלְּךָ שֶׁלּוֹ. וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר, כִּי־מִמְּךָ הַכֹּל וּמִיָּדְךָ נָתַנּוּ לָךְ׃ ט רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְשׁוֹנֶה, וּמַפְסִיק מִמִּשְׁנָתוֹ, וְאוֹמֵר מַה נָּאֶה אִילָן זֶה, מַה־נָּאֶה

גענאַגט איזט (שמות 20,21): אַן יעדעם אָרטע, אַן וועלכעם איך מיינען נאַמען נעננען לאַזוע, קאָממע איך צו דיר אונד זעגנע דיך.

(8) רבי אלעזר, איין מאַנן אויז ברתותא, ואַגט: גיב איהם פֿאָן דעם וויניגען, דענן דו אונד דאַזו דיניגע, איהר געהאָרעט איהם. זאָ זאַגט אויך דיע שריפֿט פֿאָן דוד (דברי הימים 29,14): דענן פֿאָן דיר קאָמטט אַללעז אונד פֿאָן דיינער האַנד האַבען וויר דיר געגעבען.

(9) רבי יעקב זאַגט: וועג אויף דעם וועגע גאַהט אונד תורה לערנט, אונד זיין לערנען אונטערבריכט אונד זאַגט: וויע שאָן איזט דיעזער בוים!

8 רבי אלעזר, דעזען פֿאַטער יהודה היעס, אויז ברתותא, וואַר איין שׂולער דעז פרק II משנה 11 ערוואָהנטען רבי יהושע ואָהן דעז רבי חנינא אונד דער לעהרער דעז סנהדרין-פֿאָרזיטצענדען רבי שמעון,[1]) דעז פֿאַטערז פֿאָן רבי. ר׳ אלעזר׳ז וואָהלטהאָטיגקייט קאַננטע קיינע גרענצען, וועזהאַלב מאַן איהן ביי וואָהלטהאָטיגקייטז־זאַמלונגען אוֹבערגינג, אום צו פֿערהוֹטען, דאַם ער אוֹבער וינע פֿערהאָלטניזוע זפענדע,[2]) וויע ער אויך איינמאַל דיע צור אויזטאַטטונג זיינער טאָכטער בעזטימ־טע געלדזומטע דען פֿוֹר דיע אויזטאַטטונג אייגער וויזוע זאַמעלנדען גערַאַדעצו אויפֿגעדראָנגט האַט.

גיב איהם פֿאָן דעם וויניגען, זיי זטעטז בעריט, מיט דיינעם פֿערמאָגען, מיט דיינען קאָרפֿערליכען אונד גייזטיגען קראָפֿטען גאָטט צו דיענען, דורך וואָהלטהאָטיגקייט אונד אָפּפֿערווילליגקייט זיינעם הייליגען ווילען צו ענט־זפרעכען. דענן דו אונד דאַז דיניג, איהר געהאָרעט איהם; דיין לעבען אונד דיין פֿערמאָגען פֿערדאָנקוט דו דער גוֹטע דעז אַללפֿאַטערז, דער זיע דיר צו ואָלכער פֿערוועגדונג געגעבען האַט. דענאָך אַבער וירד דיר איינע ואָלכע האַנדלונגז־וויזע פֿאָן גאָטט אַלז גאַבע, אַלז איין פֿאָן דיר געאָפּפֿערטעז געזעגק אַנגערעכנעט. זאָ זאַגט אויך דיע שריפֿט פֿאָן דוד: דענן פֿאָן דיר קאָמטט אַללעז אונד פֿאָן דיינער האַנד האַבען וויר דיר געגעבען; דוד געברויכט דעזהאַלב דיע אויזדרוקקווייזע „האַבען וויר דיר געגעבען," וויל עז פֿאָן גאָטט אַלז איין געזעגק אונזערערזייטז אַנגעזעהען וויירד, אונד ניכט דען אויזדרוקק „האַבען וויר דיר צורוֹקקגעגעבען," וואַז איינע צורוֹקקגאַבע דעז געבאָרגטען בעדוֹיטען ווערדע.

9 רבי יעקב, דער פֿאַטער דעז אונטער דעם נאַמען רבי אליעזר בן יעקב בעקאַננטען משנה-לעהרערז, לעבטע צור צייט דער טעמפּעלצערזטאָרונג. וועג אויף דעם וועגע גאַהט אונד תורה לערנט, זאָוויזט דיעז אויף דער

רייזע

---

[1]) יוהט מָבטן פרק I מטנה 18. [2]) תענית דף כ"ד.

יָמָה׃ וּמַנִּין אֲפִילוּ שְׁלֹשָׁה שֶׁנֶּאֶמַר בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט, וּמַנִּין אֲפִילוּ שְׁנַיִם שֶׁנֶּאֶמַר אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע׃ וּמַנִּין אֲפִילוּ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר, בְּכָל־ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבֹא

דאַם געזאַגט איזט (עמום 9,7): זיינען בונד האַט ער אויף ערדען געגרו̈נדעט. וואָרויז איזט בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי דרייען דער פֿאַלל איזט? דאַרויז דאַם געזאַגט איזט (תהילים 92,1): אין דער מיטטע דער ריכטער ריכטעט ער. וואָרויז איזט בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי צווייען דער פֿאַלל? דאַרויז דאַם געזאַגט איזט (מלאכי 3,16): דאַנן בעפֿרעכען זיך גאָטטעזפֿו̈רכטיגע איינער מיט דעם אַנדערן. וואָרויז איזט בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי איינעם דער פֿאַלל? דאַרויז דאַם

זיך בעשאָפֿטיגען, ווילט דיע גאָטטליכע מאַיעזטאָט ביי איהנען. דיע הילפֿע גאָטטעז זטעהט איהנען אין פֿאָרצו̈גליכער וויזע צור זייטע דורך איהרע זטודיען ערפֿאָלגע צו עררייכען, דענן דיע געמיינזאַמען בעזטרעבונגען האַבען איממער גראָסערן ערפֿאָלג אַלז דיע דעז איינצעלנען. דאַרויז דאַם געזאַגט איזט; גאָטט זטעהט מיט בעזאָנדערער פֿו̈רזאָרגע אין איינער גאָטטעזגעמיינדע, אַלז וועלכע איינע פֿערייניגונג פֿאָן צעהן ערוואַכזענען (בַּר מִצְוָה) פערזאָנען בעצייכנעט ווירד. וואָרויז, אויז וועלכער שריפֿטזטעללע, איזט בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי פֿו̈נף פערזאָנען דער פֿאַלל? דאַרויז דאַם געזאַגט איזט: זיינען בונד האַט ער אויף ערדען געגרו̈נדעט. אונטער אגודה איזט איינע פֿערייניגונג פֿאָן פֿו̈נף פֿערזטאַנדען, וועלכע אויך דיע פֿו̈נף פֿינגער איינער האַנד אגודה גענאַננט וועלכע ערדען קאָננען. וואָ דאַהער פֿו̈נף צום תורה-זטודיום פֿערייניגט זינד, זינד זיע „אגודתו זיין בונד". וואָרויז איזט בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי דרייען דער פֿאַלל איזט? דאַרויז דאַם געזאַגט איזט: אין דער מיטטע דער ריכטער ריכטעט ער. געוואָהנליך בעזטעהט איין ריכטערקאָללעגיום צור ענטשיידונג פֿערמאָגענזורעכטליכער זטרייטיגקייטען אויז דריי מיטגליעדערן. אין איינעם זאָלכען ריכטערקאָללעגיום, וועלכעז דאַז רעכט נאַך דען געזעטצען דער תורה ענטשיידעט, ריכטעט גלייכאַם גאָטט זעלבזט. וואָרויז איזט בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי צווייען דער פֿאַלל? דאַרויז דאַם געזאַגט איזט: דאַנן בעפֿרעכען זיך גאָטטעזפֿו̈רכטיגע איינער מיט דעם אַנדערן, אויך אָהנע גראָסערע בעטיי־

ליגונג, אונד גאָטט מערקט אויף אונד האָרט עז.[1]) וואָרויז איזט בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי איינעם דער פֿאַלל? דאַרויז דאַם געזאַגט איזט: דאַנן בעפֿרעכען זיך גאָטטעזפֿו̈רכטיגע איינער מיט דעם אַנדערן, אויך אָהנע גראָסערע בעטיי־ לִיגוֹנָג, אוּנד גאָטט מערקט אויף אוּנד הָאָרט עז.[1]) וואָרויז איזט בעוויעזען, דאַם דיעז אויך ביי איינעם דער פֿאַלל? דאַרויז דאַם געזאַגט איזט: אַן יעדעם אָרטע, אַן וועלכעם איך מיינען נאַמען נעננען לאַזע, אַן וועלכעם דיע מיר ענטגעגענגעבראַכטע ליעבע אונד עהרפֿורכט דורך דיע ערוואָהנונג דער מיינע פֿערהערליכונג אַבציעלענדען וואָרטע דער תורה צום אויזדרוקק קאָממט, קאָממע איך צו דיר אונד זעגגע דיך, זעגנע דיין פֿאָרשען אונד אַללע דיינע אונטערנעהמונגען.

[1]) זיהע מָבוֹא קמפ׳ III אטנה III.

מִמֶּנּוּ עוֹל מַלְכוּת וְעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, וְכָל־הַפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ עוֹל תּוֹרָה, נוֹתְנִין עָלָיו עוֹל מַלְכוּת וְעוֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ: ז רַבִּי חֲלַפְתָּא בֶּן־דּוֹסָא אִישׁ כְּפַר חֲנַנְיָא אוֹמֵר, עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת־אֵל. וּמִנַּיִן אֲפִילּוּ חֲמִשָּׁה שֶׁנֶּאֱמַר וְאֲגָדָתוֹ עַל־אֶרֶץ

דעז וועלטגעזעטצעז אונד דאַז יאָך דער זיטטע אַבנעהמען. וועד הינגע= גען דאַז יאָך דער תורה פֿאָן זיך אַבווירפֿט, דעם לעגט מאַן דאַז יאָך דעז וועלטגעזעטצעז אונד דאַז יאָך דער זיטטע אויף.

(7) רבי חלפתא, ואָהן דעז דוסא, אייז מאַנן אויז דעם דאָרפֿע חנניא, זאַגט: וועגן צעהן בייזאַממען זיטצען אונד זיך מיט דער תורה בעשאַפֿטיגען, וויילט דיע גאָטטליכע מאַיעזטאָט ביי איהנען, דענן עז איזט געזאַגט (תהלים 88,1): גאָטט זטעהט אין דער גאָטטעזגעמיינדע. וואָרויז איזט בע= וויעזען, דאַם דיעז אויך ביי פֿוּנק פערזאָנען דער פֿאַלל איזט? דאַרויז

וכאי, ערר״יכטע איין ועהר האָהעז אַלטער. ער איזט דורך פֿאָלגענדע הערפֿאָר= ראַגענדע קאַראַקטערצוּגע בעזאָנדערז איזגעצייכנעט. אויפֿז פיינליכזטע פֿערהוֹטעטע ער עז דורך אירגענד וועלכע בעיינטראַכטיגונג איינעז אַנדערן עהרע צו ערלאַנגען. וועגן יעמאַנד איהן בעליידיגט האַטטע, פֿערזוֹימטע ער ניעמאַלז פֿאָר דעם שלאַפֿענגעהען אויצזופֿרעכען, דאַם ער איהם פֿערצייהע. מיט זיינעם גענדע טהאַט ער פֿיעל גוטעז, נאַמענטליך דורך דאַרלעהען אַן אונבעמיטטעלטע, דיע זיך היערדורך רעדליך ערנאָהרען קאָננטען. רבי נחוניא איזט דער פֿערפֿאַזזער דעז בעקאַננטען ביטטגעבעטעז פֿאָר דעם איינטריטטע אינז לעהרהויז אונד דעז דאַנק= גענבעטעז ביים פֿערלאַזזען דעזזעלבען.

וועד דאַז יאָך דער תורה אויף זיך ניממט; וועד טראָטץ אַללער ענטגעגענזטעהענדען הינדערניזז מיט דעם תורה-זטודיום זיך בעשאַפֿטיגט, דעם ניממט מאַן אַב דאַז יאָך דעז וועלטגעזעטצעז אונד דאַז יאָך דער זיטטע, דענן ער טראָגט זיע פֿרוֹידיג אַלז טייל זיינער פֿאָן גאָטט איהם אויפֿערלעגטען בעזטיממונג. וועד הינגעגען דאַז יאָך דער תורה פֿאָן זיך אַבווירפֿט, דעם לעגט מאַן דאַז יאָך דעז וועלטגעזעטצעז אונד דאַז יאָך דער זיטטע אויף. אוֹבער איהן קאָממען זאָרגען אַללער אַרט, דענען געגענוֹבער איהם דיע ווידערזטאַנדזקראַפֿט פֿעהלט, וועלכע דיע בעשאַפֿטיגונג מיט דער תורה איהם פֿערשאַפֿפֿט האָטטע.

7 רבי חלפתא, ואָהן דעז דוסא, אויז דעם דאָרפֿע חנניא, איינעם אָרט אַן דער גרענצע צווישען אָבער= אונד אונטערגאַלילאָאַ. ר׳ חלפתא לעבטע קורץ פֿאָר דער צערזטאָרונג דעז הייליגען טעמפעלז. וועגן צעהן ערוואַכזענע פערזאָנען, וועלכע דיע צו געוויזען רעליגיאָזען האַנדלונגען ערפֿאָרדערליכע געמיינשאַפֿט (מִנְיָן) בילדען, בייזאַממען זיטצען אונד מיט דער תורה

בֶּן־חֲכִינַאי אוֹמֵר, הַנֵּעוֹר בַּלַּיְלָה, וְהַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ יְחִידִי, וּמַפְנֶּה לִבּוֹ לְבַטָּלָה, הֲרֵי זֶה מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ׃

ו רַבִּי נְחוּנְיָא בֶּן־הַקָּנָה אוֹמֵר, כָּל־הַמְקַבֵּל עָלָיו עֹל תּוֹרָה, מַעֲבִירִים

(יחזקאל 22, 41): דיעו איזט דער טיש, וועלכער פֿאָר דעם עוויגען איזט.

(5) רבי חנינא, זאָהן דעו חכינאי, זאגט: וועד אין דער נאכט וואכט אדער וועד אַלליין אויף דעם וועגע דאַהין־ציעהט אונד זיין הערץ דעם מוזוי־גען צואוועגדעט, דער פֿערוֹנדיגט זיך אַן זיינער זעלע.

(6) רבי נחוניא, זאָהן דעו הקנה, זאגט: וועד דאַו יאָך דער תורה אויף זיך ניממט, דעם קאַנן מאַן דאַו יאָך

געזופֿראָכען וועדען דורפֿטע. וועגן אַבער דריי אַן איינעם טישע געגעו־זען אונד וואָרטע דער תורה אַן איהם געזופֿראָכען האַבען אונד היערדורך בעקונדען, דאַם איין האָהערער צוועקק מיט דעם אירדישען גענוזע פֿערבונדען וועדען טום, איזט עז, אַלו האָטטען זיע פֿאָן דעם טישע גאָטטעז גע־געזעו. זיע ערפֿוללען מיט דער פֿלעגע אונד נאָהרונג איהרעז קאָרפֿערז גלייך דען פריעזטערן, וועלכע געוויזע טיילע דער צור זוהנע געבראַכטען אָפּפֿער עזיען מוסטען, איין פֿראָממעז אונד פֿערפֿליכטעטעז וועדק. דענן עז איזט געזאַגט: דיעז איזט דער טיש, אויף וועלכעם דיע פֿאָן דען פריעזטערן צו פֿערצעהרע־דען שויבראָטע לאַגען, וועלכער פֿאָר דעם עוויגען איזט, דער דעז עוויגען וואָהלגעפֿאַללען פֿינדעט דורך דיע פֿונקטליכע אויזפֿוהרונג דעז אָפּפֿערדיענזטעז נאַך דען פֿאָרשריפֿטען גאָטטעז.

5 רבי חנינא, זאָהן דעז חכינאי, איינער דער פֿאָרצוגליכזטען שולער דעז רבי עקיבא, צו דעם ער קורצע צייט נאַך זיינער פֿערהיראַטונג מיט צוזטיממונג זיינער עדלען גאַטטין וואַנדערטע, אום דאָרט דרייצעהן יאָהרע לאַנג פֿלייסיג דעם תורה־זטודיום אָבצוליעגען. אַלז ער פלאָטצליך נאַך הויז קאַם, פֿיעל זיינע פֿרוי אינפֿאָלגע דער פלאָטצליכען פֿרויד בעוואוסטלאָז צו באָדען אונד נור דורך גאָטטליכע הילפֿע געלאַנג עז, זיע וויעדער צום לעבען צורוקקצורופֿען. אויף דיעזע ערייגניז גרונדעט זיך זיין אויזפֿרוך; „מאַן טרעטע ניע פלאָטצליך אין איין פֿרעמ־דעז, געשווייגע דענן אין זיין אייגענעז הויז, אָהנע זיך פֿאָרהער אַנצומעלדען, זאָנזט קאָננטע עז שליממע פֿאָלגען האַבען."

וער אין דער נאַכט וואַכט אָדער וער אַללייַן אויף דעם וועגע דאַהינציעהט, וואָדורך ער זיך אין רוהיגער, אונגעזטאָרטער וועזע ערנ־זטען געדאַנקען אונד ערוואָגונגען וויזמען קאָננטע, דעננאָך אַבער זיין הערץ דעם מוזיגען צואוועגדעט, אוננוטצען געדאַנקען אַנהאַנגעט, דער פערוונ־דיגט זיך אַן זיינער זעלע דורך דיע שנאָדע פֿערגוידונג דער צייט, דיע ער צור גייטיגען אונד פֿראָממען בעשאָפֿטיגונג האָטטע פֿערוועגדען קאָננען.

6 רבי נחוניא, זאָהן דעז הקנה, איין צייטגענאָזע דעז רבי יוחנן בן

כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צוֹאָה בְּלִי מָקוֹם, אֲבָל שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד, וְאָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל־מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן, אֲשֶׁר לִפְנֵי יְיָ׃ ה רַבִּי חֲנִינָא

גיוועפראָכען האָבען, איזט עז, אַלו אָב זיע פֿאַן אָפּפֿערמאַהלצייטען דער טאָטען געגעזוען האָטטען, דענן עז איזט געוואַגט (ישעיה 28,8): דענן אַללע איהרע טישע זינד פֿאָלל שמוטציגען אויזוואורפֿו אונד אונראַט אָהנע אייגען פֿרייען רוים. וועגן אַבער דריי אַן איינעם טיש געגעזוען אונד וואָרטע דער תורה אַן איהם נעזופראָכען האָבען, איזט עז אַלו האָטטען זיע פֿאָם טישע גאָטטעז געגעזוען, דענן עז איזט געוואַגט

אונאַבלאָזוג דאַז תורה-וטודיום פּפֿלעגטען. נאַך קייזער האַדריאַנו טאָד גינג ער נאַך ראָם, וואָ ער דיע קייזערליכע פרינצעזוין פֿאָן איינער שווערען קראַנקהייט היילטע, אונד געלאַנג עז איהם היערדורך, ביי קייזער אַנטאָניוז דיע אויפֿהעבונג דער האַדריאַנישען יודענגעזעצע צו ערווירקען. דען ערהאַבענען קאַראַקטער רבי שמעון׳ז קעננצייכנעט דער אויזופרוך זיינער צייטגענאָזען: „הייל דעם צייטאַלטער, וועלכעם איין מאַנן וויע רבי שמעון בן יוחאי אַנגעהאָרט". אַן זיינעם גראַבע ביי זאַפֿעט (צפת) וועדען הויטע נאָך אַן זיינעם זטערבעטאַגע אַם אַכטצעהנטען אייר (ל״ג בעומר) געבעטע פֿערריכטעט. ער געהאָרטע צו יענען פֿונף געלעהרטען, וועלכע ר׳ יהודה בן בבא[1]) אָרדיניערט האַטטע, וועהאַלב לעטצטערער פֿאָן דען ראָמערן געטאָטעט וואורדע. רבי שמעון איזט דער פֿערפֿאַזער דעז האַלאַכישען מדרש צום פֿיערטען אונד פֿונפֿטען בוך דער תורה, סִפְרֵי געאַננט, אונד זיינעם נאַמען אָדער איינפֿלוזע ווירד דאַז ווערק זוֹהַר צוגעשריעבען. רבי שמעון וואַר דער לעהרער דעז רבי יהודה הנשיא.

דריי, וועלכע אַן איינעם טישע געגעזוען, ד׳ ה׳ דריי פערזאָנען, גלייכצייטיג אויך אַלו הינווייז אויף דיע פֿאַמיליע, וועלכע אויז דריי טיילען בעזטהט, אויז פֿאַטער, מוטטער אונד קינדערן. אונד ניכט וואָרטע דער תורה געזפראָכען האַבען; זיע האַבען וואָהרענד דער פויזען דער מאַהלצייט, גאַנץ בעזאָנדערז אַבער נאַך דערועלבען פֿאָר דעם געמיינשאַפֿטליכען טישגעבעט ניכט אויך וואָרטע דער תורה דאַמיט פֿערבונדען, איזט ע ז, אַלו אָב זיע פֿאָן אָפּפֿערמאַהלזייטען דער טאָטען (גאָטצען) געגעזוען האָטטען, אַלו אָב זיע נור אַן דען דעם טאָדע פֿערפֿאַללענדען קאָרפער, ניכט אַבער אַן האָהערעז געדאַכט האָטטען. דענן עז איזט געוואַגט פֿאָן דעם פראָפֿעטען ישעיה אוֹבער יענע זיינער צייט, וועלכע נור אירדישען געניזוען פֿראָהנטען: דענן אַללע איהרע טישע זינד פֿאָלל שמוטציגען אויזוואורפֿו אונד אונראַט אָהנע אייגען פֿרייען רוים, ד׳ה׳ אַלו אָב זיך אונראַט אין דער נאָהע בעפֿאָנדע אונד דעוהאַלב קיין תורה-וואָרט

---

[1]) פֿערגלייכע פרק 4 משנה 8 מַנאַרקונג 1 מונד 2.

וְלִחשְׁבִי שְׁמוֹ, אֵין לִי אֶלָּא שְׁנַיִם,
מִנַּיִן אֲפִילוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק
בַּתּוֹרָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוֹבֵעַ
לוֹ שָׂכָר, שֶׁנֶּאֱמַר, יֵשֵׁב בָּדָד וְיִדֹּם
כִּי נָטַל עָלָיו: ד רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר,
שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד
וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה,
כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר,

אונד עז ווירד איינגעשריעבען אין דאַז
בוך דער ערינערונג פֿאַר איהם פֿוֹר
דיע, וועלכע גאָטט פֿוֹרכטען אונד
זיינען נאַמען האָכהאַלטען. היער
איזט פֿאָן צווייען דיע רעדע,
וואָרויז איזט ערוויעזען, דאַם אויך
איינעם, דער אַללײן זיטצט אונד
זיך טיט תורה בעשאָפֿטיגט, דער
הייליגע, גאָלאָבט זיי ער, לאָהן בע=
זטיממט? דענן עז איזט געזאַגט:
(איכה 3, 28): ער זיטצט איינזאַם
אונד זטיללע, וויל עז איהם
אָבליעגט.
(4) רבי שמעון זאַגט: וועגן
דריי אַן איינעם טיש געגעזעגן אונד
ניכט וואָרטע דער תורה אַן איהם

איינער מיט דעם אַנדערן, צום צוועקקע דעז געמיינזאַמען ווירקענז, אונד
גאָטט מערקט עז, פֿינדעט וואָהלגעפֿאַללען דאַראַן, אונד האָרט עז, פֿערלייהט
איהרעם ווירקען ערפֿאָלגע, אונד עז ווירד איינגעשריעבען אין דאַז
בוך דעז גאָדאָכטניזזעז פֿאָר איהם פֿוֹר דיע, וועלכע גאָטט
פֿוֹרכטען אונד זיינען נאַמען האָכהאַלטען. זיע ערהאַלטען היערפֿוֹר איהרען
לאָהן אונד פֿערפֿאָללקאָממנען גלייכצייטיג זיך זעלבזט. וואָרויז איזט ער=
ווייזען, דאַם אויך איינעם, דער אַללײן זיטצט אונד מיט תורה
זיך בעשאָפֿטיגט, דער הייליגע, גאָלאָבט זיי ער, לאָהן בע=
זטיממט? דענן עז איזט געזאַגט: ער זיטצט איינזאַם, אַלז דער
איינציגע זיינער אומגעבונג, אונד זטילל,[1]) ד׳ ה׳ ער בעשאָפֿטיגט זיך זטילל
מיט דער תורה, וויל ער קיינען גענאָזזען אום זיך האַט, וויל עז איהם
אָבליעגט, דיע פֿפֿליכט דעז תורה-לערנענז.

4 רבי שמעון אָהנע נאָהערע בעצייכנונג איזט אין משנה אונד ברייתא
רבי שמעון זאָהן דעז יחאי.[2]). דער פֿאַטער דעז רבי שמעון היעלט עז צור צייט
דעז באַר=קאָכבאָישען אויפֿזטאַנדעז (132—135) מיט דען ראָמערן, וועזהאַלב
וואָהל אַנפֿאַנגז רבי עקיבא דען יונגען שמעון ניכט אַלז שׂולער אַננעהמען וואָללטע.[3])
רבי שמעון טראַט זפּאָטער געגען דיע ראָמער אויף, וואורדע פֿאָן דענזעלבען
פֿערפֿאָלגט אונד צום טאָדע פֿערורטייליט, אונד היעלט זיך דעזהאַלב מיט זיינעם
זאָהנע רבי אלעזר דרייצעהן יאָהרע לאַנג אין איינער האָהלע פֿערבאָרגען, וואָ זיע
אונאַבלאָזזיג

---

[1]) וידם פֿערוואַנדט איט דממה, זייזע זיפֿענז.
[2]) מָבע| פרק II אטנה 18 איזט ע: רבי טאַעז| זָהן דע: נתנאל.
[3]) מַזָּה ערזיכטליך אוי: תלאוד ירוזלאי, פֿערגלייכט מיזרַעזיט יַהרוּמַא XXVIII, זייטע 641.

פרק שלישי

תוֹרָה, הֲרֵי זֶה מוּשָׁב לְצִיּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר, וּבְמוּשָׁב לְצִיּוֹן יֵלֵא יָשָׁב, אֲבָל שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִים וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי תוֹרָה שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר, אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְיָ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ, וַיַּקְשֵׁב יְיָ וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו, לְיִרְאֵי יְיָ

בעהרט יעדעז וואָרטעז דער תורה, זאָ ווירד דיעז איין זיטץ פֿאָן ופּאָטטערן געזאַננט. דענן עז איזט גע־זאַגט (תהלים 1, 1): אונד אין איינעם זיטצע פֿאָן זיפּאָטטערן זאַם ער ניע. וועגן אַבער צוויי בייזאַמ־מען זיטצען אונד איהרע אונטער־האַלטונג ערזטרעקקט זיך אויף וואָרטע דער תורה, זאָ ווילט דיע גאָטטליכע מאַיעזטאָט ביי איהנען, דענן עז איזט געזאַגט (מלאכי 3,16): דאַנן בעזפּרעכען זיך גאָטטעזפֿאָרכ־טיגע איינער מיט דעם אַנדערן אונד גאָטט מערקט אויף אונד האָרט עז

דער ענקער נאַזוע וואָללע אויף דאַז הערץ לעגען. פֿאָן מיטלייד ערפֿאַסט, ריעט איהם דער ענקער, דיע וואללע צו ענטפֿערנען, ער אַבער אַנטוואָרטעטע: וויע דזערפֿטע איך מיין לעבען פֿערקזערצען, וועגן דער אַללפֿאַטער עז מיר אויפֿערלעגט, ניכט זאָ שנעלל צו זטערבען." דער ענקער ועלבזט ענטפֿערנטע איהם נון דיע וואָללע אונד זטזערצטע זיך דאַנן אינז פֿזיער, אום זיך דער זטראַפֿע דעז טיראַננען צו ענטציעהען. — רבי חנניא וואַר דער שוויעגערפֿאַטער דעז רבי מאיר.[1])

וועגן צוויי בייזאַמען זיטצען, דיע גע־מזטליך בייזאַמען זינד אונד ניכט אַבגעלענקט ווערדען, אונד איהרע אונטערהאַלטונג ענטבעהרט יעדעז וואָרטעז דער תורה. איהרע אונטערהאַלטונג ערזטרעקקט זיך ניכט אויף תורה אָדער תורה-צווועקקע, זאָנדערן אויף פֿאָלליג נוטצ־ אונד וועלטאָג דינגע. זאָ ווירד דיעז איין זיטץ פֿאָן זיפּאָטטערן גענאַננט, וועגן זיע אויך ניכט דירעקט זיפּאָטטרעדען אים מינדע פֿזהרען. דענן עז איזט געזאַגט: אונד אים זיטצע פֿאָן זיפּאָטטערן זאַם ער ניע. דער אויזדרוקק „זיפּאָטטער" בעצייכנעט היער לזיטע, דיע זיך מיט דער תורה בעשאָפֿטיגען קאָננטען, זיך אַבער נוטצ־ אונד וועלטאָג אונטערהאַלטונג הינגעבען, וויע דיעז אויז דעם דאַרויפֿ־פֿאָלגענדען פֿערזע „זאָנדערן אין דער לעהרע דעז עזויגען איזט זיין וואָהלגעפֿאַל־לען א' ז' וו" צו פֿאָלגערן איזט. וועגן אַבער צוויי בייזאַמען זיטצען, אונד איהרע אונטערהאַלטונג ערזטרעקקט זיך אויף וואָרטע דער תורה; דיע אַלזאָ אויך דעם וויכטיגזטען גענאָטע, דעם תורה-זטודיום, ענטזפרעכען, זאָ וויילט דיע גאָטטליכע מאַיעזטאָט ביי איהנען; זיע ערהאַלטען ניכט נור איהרען לאָהן, זאָנדערן עז אומזטראַהלט זיע אויך דער אַבגלאַנץ דער גאָטטליכען מאַיעזטאָט. זיע וועדען גלייכזאַם מיט בעזאָנדערער גאָטטעזנאָהע בעגלזקקט. דענן עז איזט געזאַגט: דאַנן בעזפּרעכען זיך גאָטטעזפֿאָרכטיגע

איינער

---

[1]) יעהע פרק 4 אטנה 27.

לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: ב רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, הֱוֵי מִתְפַּלֵּל בִּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מַלְכוּת, שֶׁאִלְמָלֵא מוֹרָאָהּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בָּלָעוּ: ג רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן־תְּרַדְיוֹן אוֹמֵר, שְׁנַיִם שֶׁיּוֹשְׁבִים וְאֵין בֵּינֵיהֶם דִּבְרֵי

פֿאָר דעם קאֶניג אַללער קאֶניגע, דעם הייליגען, גענאָבט זיי ער.

(2) רבי חנינא, איין זטעלל־פֿערטרעטענדער האָהער פריעזטער, פֿלעגט צו זאָגען: בעטע פֿאַר דיע וואָהלפֿאַהרט דער רעגיערונג, דענן וואָרע ניכט דיע פֿורכט פֿאָר איהר, זאָ וואָרדע איינער דען אַנדערן לעבענדיג פֿערשלינגען.

(3) רבי חנניא, זאָהן דעז תרדיון, זאָגט: וואָנען צוויי בייזאַמען זיטצען אונד איהרע אונטערהאַלטונג ענט־

דיין קאֶרפער פֿערפֿאַללט דעם זטויבע אונד נור דיינע זעעלע לעבט פֿאָרט. דיעזע פֿערגאַנגליכקייט דיינעז קאֶרפערז האַלטע דיך דאַהער פֿערן פֿאָן דער נור נאַך פֿערגאַנגליכעם טראַכטענדען גענום־ אונד האַבזוכט. אונד פֿאָר וועם דו איינזט רעכענשאַפֿט אַבצולעגען האַזט? פֿאָר דעם קאֶניג אַללער קאֶ־ ניגע; פֿאָר דעם אָבערזטען ריכטער, ביי דעם עז קיין פֿערגעזען גיבט, דעזען אורטייל ניכט רוקקגאַנגיג געמאַכט וועדען קאַנען.

2 רבי חנינא, איין זטעלל־פֿערטרעטענדער האָהער פריעזטער, איין צייטגענאָזע דעז רבי יוחנן בן זכאי, אוֹבערלעבטע, וויע דיעזער, דיע צער־ זטאָרונג דעז הייליגען טעמפעלז אונד זטאַרב דען מאַרטירערטאָד אַם פֿונף־ אונדצוואַנציגזטען סיון.[1]) אַלז סגן הכהנים, אַלז זטעלל־פֿערטרעטענדער האָהער פריעזטער האַטטע ער איינמאַל אַם פֿערזאָהנונגזטאַגע דען אָפּפֿערדיענזט פֿערזע־ הען, וויל דער האָהע פריעזטער דורך איינען אונפֿאַלל פֿערהינדערט וואַר. בעטע פֿאָר דיע וואָהלפֿאַהרט דער רעגיערונג; זיי איין טרויער אונטער־ טהאַן דער רעגיערונג. דיע אויפֿריכטיגע, טרויע געזיננונג בעקונדעט זיך בעזאָנדערז דאַדורך, דאַם דו פֿאָר דאַז וואָהלערגעהען דער רעגיערונג בעטעזט. דענן, וואָרע ניכט דיע פֿורכט פֿאָר איהר, זאָ וואָרדע איינער דען אַנדערן לעבענדיג פֿערשלינגען. אָהנע אָבריגקייט וואָרדע דיע מענשליכע געזעללשאַפֿט אין איינעם קריעג אַללער געגען אַללע זיך אויפֿלאָזען אונד ניעמאַנד וואָרדע דיע פֿרייע ענטוויקקלונג זיינער קראַפֿטע אונד זיינעז אייגענטומליכען וועזענז ערלאַנגען קאֶננען.

3 רבי חנניא, זאָהן דעז תרדיון, צאָהלט צו דען צעהן מאַרטירערן. קייזער האַדריאַן (117—138) האַטטע דאַז זטודיום דער גאָטטעזולעהרע ביי טאָדעזוטראַפֿע פֿערבאָטטען. רבי חנניא לעהרטע דעננאָך, אָבוואָהל ער פֿאָן דעם אַלטען געלעהרטען רבי יוסי בן קיסמא געוואַרנט וואורדע. ער וואורדע דעזהאַלב אַן איינעם זיעבענונדצוואַנציגזטען סיון,[1]) אין איינער ספר תורה איינגעהוללט, אויף דען שייטערהויפֿען געבראַכט, אום מיטואַמט דער ספר תורה איין רויב דער פֿלאַמטען צו וועדען. אום זיינע מאַרטער צו פֿערלאַנגערן, מוסטע איהם

דער

---

[1]) זיעהע טוזח| ערוך טיין I קמפי 580:

בָּא לִידֵי עֲבֵרָה, דַּע מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ: וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן: מֵאַיִן בָּאתָ, מִטִּפָּה סְרוּחָה, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ: לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן,

געוואַלט דער זונדע: וויזוע, וואָהער דו געקאָמען אונד וואָהין דו גאהוט אונד פֿאָר וועם דו איינזט רעכענ= שאַפֿט אַבצולעגען האַוט. וואָהער דו געקאָמען? פֿאָן איינעם דער פֿוילניו פֿערפֿאַללענדען קיים. אונד וואָהין דו גאהוט? צו איינעם אָרטע דעז זטויבעז, דעז מאָדערז אונד דעז געווֹרמז. אונד פֿאָר וועם דו איינזט רעכענשאַפֿט אַבצולעגען האַוט?

דער תנאים ניכט בערוקקויכטיגט. ע ק ב י א, זאָהן דעז מ ה ל ל א ל, ווירד פֿאָם תלמוד אַלז דער ווייזעזטע אונד גאָטטעזפֿוֹרכטיגזטע מאַנן זיינעז צייטאַלטערז בע= צייכנעט. עז הייסט פֿאָן איהם אין דער משנה, דאַם דיע טעמפּעלהאַללען צור צייט דעז פסח-אָפּפֿערז קיינען מענשען איינגעשלאָזזען, דער אַן ווייזען אונד גאָטטעזפֿורכט עקביא גענגליכען האָטטע. זיין עדלער קאַראַקטער צייגטע זיך בע= זאָנדערז אַן דער אַבלעהנונג דער אב בית דין ווֹרדע, וועלכע איהם אוֹבערטראַגען וועדען זאָללטע, מיט דער בעדינגונג, דאַם ער ביי איינער בעזטעהענדען מיינונגז= פֿערשיעדענהייט אין פֿיער ריטועללען פֿראַגען זיינע אַנזיכט אויפֿגעבע אונד דעם אויזפרוכע דער מאַיאָריטאָט זיך אַנשליעסע. ער אַבער אַנטוואָרטעטע: „איך ווילל ליעבער מיין לעבען לאַנג ביי דען מענשען אַלז טהאָר אַנגעזעהען וועדען, אַלז דאַם איך פֿאָר גאָטט אויך נור איינע מינוטע אַלז זוֹנדער ערשיינע, דענן מאַן קאָננטע גלויבען, דאַם איך דיע ווֹרדע געזוכט אונד צור ערלאַנגונג דערזעלבען מיינע אַנזיכט אויפֿגעבען האַבע." זיינעם זאָהנע הינגעגען טרוג ער אויף, דיעזע דער מעהרהייט ענטגעגענזטעהענדע מיינונג אויפֿצוגעבען, דאַ ער — דער זאָהן — זיע נור פֿאָן איינעם אייגעלנען געהאָרט האַבע אונד זיך דאַהער דער מעהרהייט פֿוֹגען מוֹזע. אַלז דיעזער זאָהן איהן אום איינע עמפּפֿעהלונג אַן זיינע פֿרוֹינדע באַט, פֿערווייגערטע ער איהם זאָלכע, מיט דעם הינווייז „דיינע ווערקע ווערדען דיך איהנען נאָהערן אונד דיינע ווערקע ווערדען דיך ענטפֿערנען."

בעאַכטע פֿאָלגענדע דריי דינגע. פֿערגלייכע פרק II משנה I, ווֹאזעלבזט דיע פֿאָן רבי אַנגעגעבענען דריי דינגע נור איינע נאָהערע אויפֿוֹהרונג דעז דריטטען אויזפרוכעז אונזערער משנה ענטהאַלטען. זאָ קאָממזט דו ניכט אין דיע געוואַלט דער זוֹנדע, ד' ה' דו ווירזט היערדורך ניכט נור פֿאָר דער זוֹנדע זעלבזט, זאָנדערן אויך פֿאָר לייכטזיניגען האַנדלונגען, ווועלכע דען קיים צור זוֹנדע אין זיך טראַגען, בעוואַהרט בלייבען. ווֹאָהער דו געקאָמטען? ווֹאָהער זטאַממט דיין קאָרפּער? פֿאָן איינעם דער פֿוֹילניז פֿערפֿאַללע= דען קיים, אונד ווֹאז ווֹאָלטע דיך דאַהער צור אוֹבערהעבונג אונד אוֹבער= שאָטצונג בערעכטיגען? ווֹאָהין גאהזט דו שאָן פֿאָן דעם טאַגע דיינער געבורט אַן? צו איינעם אָרטע דעז זטויבעז, דעז מאָדערז אונד דעז געווֹרמז.

דיין

הָיָה אוֹמֵר, לֹא עָלֶיךָ הַמְּלָאכָה לִגְמוֹר וְלֹא אַתָּה בֶּן־חוֹרִין לְהִבָּטֵל מִמֶּנָּה, אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה נוֹתְנִין לְךָ שָׂכָר הַרְבֵּה, וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ, שֶׁיְּשַׁלֵּם־לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ, וְדַע שֶׁמַּתַּן שְׂכָרָם שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבוֹא:

(21) ער פּפלעגט צו זאגען: ניכט דיר ליעגט עז אָב, דאַז וועלק צו פּאָללענדען, דו ביזט אַבער אויך ניכט פּרייַ, דיך איהם צו ענטציעהען. וועגן דו פּיעל תורה געלערנט האַזט, ווירד דיר רייכליכער לאָהן, אונד צו־פּערלאָזויג איזט דיין דיענזטהערר, דיר צו צאָהלען דען לאָהן דיינעז וויר־קענז. וויזז אַבער, דאַם דער אייגענטליכע לאָהן פּוֹר דיע גערעכטען אין דער צוקונפּט ליעגט.

פרק שלישי.

דריטטער מַבטניטט.

א עַקַבְיָא בֶּן־מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר, הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְאֵין אַתָּה

(1) עקביא, זאָהן דעז מהללאל, זאַגט: בעטראַכטע פּאָלגענדע דריי דינגע, זאָ קאָממזט דו ניכט אין דיע

תורה-זטודיום אונד אויז׳בונג גייזטיגער אונד אירדישער אָבליגענהייטען אים דיענזטע גאָטטעז זטעטז צו ווירקען.

21 ניכט דיר ליעגט עז אָב, דאַז וועלק צו פּאָללענדען. דער אויך ניכט פּרייַ, דיך איהם צו ענטציעהען. וועגן דו פּיעל תורה געלערנט האַזט, ווירד דיר רייכליכער לאָהן: נאַך דער גראָסע דער טהאָטיגקייט ריכטעט זיך דיע גראָסע דעז לאָהנעז. אונד צופּערלאָזויג איזט דיין דיענזטהערר, דיר צו צאָהלען דען לאָהן דיינעז ווירקענז, דיר דען פּערדיענטען לאָהן ניכט פּאָרצוענטהאַל־טען. וויזז אַבער, דאַם דער אייגענטליכע לאָהן פּוֹר דיע גערעכטען אין דער צוקונפּט ליעגט אונד דאַז וואָהלערגעהען אין דיעזער וועלט ניכט אַלז אייניגער לאָהן אונד דאַז ענטגעגענגעזעצטע ניכט אַלז אייניגע זטראָפּע געלטען קאַנען.

---

1 דיעזער פּרק בעגינט וויעדער מיט דעם אויזפּרוכע אייניגע צייטגענאָ־זאָן דעז הלל; ביי דער אויפּצייכנונג דער וויטערן אויזפּרוכע איזט דיע צייטפּאָלגע

דער

שֶׁיִּשַׁלֶּם־לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ׃ כ רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, הַיּוֹם קָצֵר וְהַמְּלָאכָה מְרֻבָּה וְהַפּוֹעֲלִים עֲצֵלִים וְהַשָּׂכָר הַרְבֵּה וּבַעַל הַבַּיִת דּוֹחֵק׃ כא הוּא

דו דיך מוֹהעזט, אונד וועד דיין אַר־ בייטזגעבער איזט, דער דיר בעצאַה־ לען ווירד דען לאָהן דיינעז ווירקענז.
(20) רבי טרפון זאַגט: דער טאַג איזט קורץ, דיע אַרבייט איזט גראָס, דיע אַרבייטער זינד טראָגע, דער לאָהן איזט רייכליך אונד דער הויזהערר דראָנגט.

קוראָער צו ענטגעגנען האַזט. מיט עפיקוראָער בעצייכנעטע מאַן אור־ זפֿרונגליך דיע אַנהאָנגער דער לעהרע דעז פֿילאָזאָפֿען עפיקוראָז, וועלכער 300 יאַהרע פ׳ ד׳ ג׳ צ׳ אין אַטהען איינע פֿילאָזאָפֿישע שולע עראָפֿפֿנעט האַטטע, דעזוען לעהרע דיע לווט, דיע וואָננע אונד דאַז פֿערגנוֹגען אַלז האָכוטעז ציעל דעז לעבענז דאַרוטעללטע. אים לויפֿע דער צייטען וואורדע דאַנן דיע בעצייכ־ נונג עפיקוראָז אויף יעדען גאָטטעז־ אונד תורה-לוֹיגנער אָדער גערינגשאָטצער אַנגעוואַנדט. דענקע דאַראַן, פֿאָר וועם דו דיך מוֹהעזט. דאַז פֿערציכטען אויף אוֹבערמאָסיגע אירדישע גענוֹזוע אונד פֿרוֹידען, וועלכעז הוֹיפֿיג פֿאָן דער תורה געפֿאָרדערט ווירד, געשיעהט פֿרוֹידיג דורך דיע ערקענטניז, דאַם דיע הערליכקייט גאָטטעז עז איזט, דער דיעוז מוֹהען גילט. אונד וועד דיין אַרבייטזגעבער איזט, דער דיר בעצאַהלען ווירד דען לאָהן דיינעז ווירקענז. גאָטט ווירד דיר דען לאָהן פֿוֹר דיינע גוטען טהאַטען ניכט פֿאָרענטהאַלטען. דיעוז בעוואוסטזיין זאָלל אונז זטאַרקען אים גלויבען, וועגן וויר אויך דאַז גוטע ניכט וועגען דעז צו ערוואַרטענדען לאָהנעז טהון דוֹרפֿען.

20 רבי טרפון, עבענפֿאַללז איין שוֹלער דעז ר׳ יוחנן בן זכאי אונד לעהרער אָדער זטודיענגענאָזע דעז רבי עקיבא,[1]) וואַר איין פריעזטער (כהן), דער דען דיענזט אים הייליגען טעמפעל פֿערזעהען האַטטע אונד נאָך דען פֿאַלל דער זטאַדט בעטטאַר ערלעבטע. דורך גענעהרואַמקייט, רייכטום אונד וואָהל־ טהאָטיגקייט אויזגעצייכנעט, וואורדע ער „לעהרער אונד פֿאַטער איזראַעלז" גענאַננט. דער טאַג, דאַז לעבען אין דיעזער וועלט, איזט קורץ. דיע אַרבייט, דיע אויפֿגאַבע, דיע דער מענש נאַך דען פֿאָרשריפֿטען דער תורה צו לאָזען האַט, איזט גראָס. דיע אַרבייטער זינד טראָגע, דיע מענשען זינד לאָזיג אין דער ערפֿוללונג איהרער פֿפֿליכטען. זיע פֿערגוֹידען אָפֿט דיע צייט איהרעז דאַזיינז מיט ניכטיגעם, אָבוואָהל דער לאָהן, דען דיע גוטע טהאַט אין דיעזער אונד אין דער קאָמטענדען וועלט אייגרינגט, רייכליך איזט אונד אָבוואָהל דער הויז־ הערר, דער אַללמאָכטיגע לענקער אונד רעגיערער דער וועלט, דראָנגט, דורך הייזוכונגען אונד זטראַפֿען, דען מענשען אַן זיינע אויפֿגאַבע צו erinnern. דער מענש איזט דאַהער פֿערפֿליכטעט, זיינע צייט נוֹטצליך אַנצואוענדען, דורך

---

[1]) זיעהע וויטער פרק 3 מטנה 17.

תורה

קֶבַע אֶלָּא רַחֲמִים וְתַחֲנוּנִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר, כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה, וְאַל תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמֶךָ: יט רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמוֹד תּוֹרָה, וְדַע מַה־ שֶּׁתְּשִׁיב לְאֶפִּיקוֹרוֹס, וְדַע לִפְנֵי מִי אַתָּה עָמֵל, וּמִי הוּא בַּעַל מְלַאכְתֶּךָ

אַלז איינע פֿעוטשעהענדע אויפֿגאַבע, זאָנדערן אַלז אויזדרוקק דער עמפֿינדונג אונד דער ביטטען פֿאָר גאָטט, דענן עז איזט געוואַגט (יואל 1, 13): גנאָדיג אונד ערבאַרמונגזפֿאָלל איזט ער, לאַנגמוטיג אונד רייך אַן הולד אונד וירד אַנדערן זיננעז וועגען דעז בעריי־ רייטז בעשלאָוועגען באָזען פֿערהאָנג־ ניזועז, אונד זיי ניכט אין דיינען אייגענען אויגען איין שלעכטער.

(19) רבי אלעזר זאַגט: זיי אויי־ האַרענד, תורה צו לערנען, אונד וויזוע, וואַז דו דעם עפיקוראָער צו ענט־ געגנען האַזט. דענקע דאַראַן, פֿאָר וועם

באָטע ענטהאַלטען זינד, אונד ביי דעם געבעטע, בעזאָנדערז ביי דעם שמנה־ עשרה־געבעטע, וועלכעז אויז לאָב־, ביטט־ אונד דאַנקבענעדיקטיאָנען בעזטעהט; זפּריך דיעוע געבעטע צור ריכטיגען צייט אונד ניכט געדאַנקענלאָז, אָבוואָהל דו דיעזעלבען צוויי־ אונד דריימאַל דעז טאַגעז צו פֿערריכטען פֿערפֿליכטעט ביזט. אונד וועגן דו בעטעזט, בעהאַנדלע דיין געבעט ניכט אַלז איינע פֿעזטזטעהענדע אויפֿגאַבע, דערען פֿערפֿליכטונג שאָן דורך דאַז געדאַנקענלאָוע אויזפֿרעכען געגאָגט וירד, זאָנדערן אַלז אויזדרוקק דער עמפֿינדונג אונד דער ביטטען פֿאָר גאָטט, דער דאַהער מיט אינניגער אָבערצוגונג, וואַהרער דעמוט אונד אויפֿריכטיגעם ערנזטע געזפּראָכען וועדען מום. דענן עז איזט געוואַגט: גנאָדיג אונד ערבאַרמונגזפֿאָלל איזט ער, אונד דיעזער האָהען גנאַדע פֿערדאַנקען וויר דיע בערעכטיגונג צום געבעטע, דענן נור, וויל דיע הייליגע רעליגיאָן דאַז געבעט אַלז פֿפֿליכט אונז אויפֿגעטראַגען, דאָרפֿען וויר אונזערע ביטטען אונד וואָנשע פֿאָר דעם אַללוויזענדען אויזפֿרעכען. ער איזט לאַנגמוטיג אונד רייך אַן הולד; ער וואַרטעט לאַנגע אויף דיע בעזערונג דער זינדער. אונד וירד אַנדערן זיננעז וועגען דעז בעריטז בעשלאָזענען באָזען פֿערהאָנג־ ניזועז; דיע וירקונג אַנדאָכטיגען געבעטעז איזט זאָ גראָס, דאַם גאָטט אויף דיע דורך געבעט אונד טהאַט בעקונדעטע בעזערונג הין דאַז בעשלאָזענע פֿערהאָנגניז אויפֿהעבט. אונד זיי ניכט אין דיינען אייגענען אויגען איין שלעכטער. האַלטע דיך ניכט פֿור איינען זאָלכען זינדער, דעזזען בוסע פֿאָן גאָטט ניכט וואָהלגעפֿאַלליג אויפֿגענאָממען וירד, דענן גאָטט ערהאָרט יעדעז אויפֿריכטיגע געבעט אונד איזט גנאַדענפֿאָלל אויך געגען דען זינדער.

19 זיי אויזהאַרענד, תורה צו לערנען, וואַז צייט, אַנזטרענגונג אונד מוהע ערפֿאָרדערט. היערדורך וויזט דו וויזזען, וואַז דו דעם עפי־

קוראָער

מָמוֹן חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ׃ וְהִתְקַן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה, שֶׁאֵינָהּ יְרֻשָּׁה־לָּךְ, וְכָל־מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמָיִם׃ יח רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הֱוֵי זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה, וּכְשֶׁאַתָּה מִתְפַּלֵּל אַל תַּעַשׂ תְּפִלָּתְךָ

דאַז פֿערמאָגן דיינעז געגאָזוען זאָ ווערטפֿאָלל וויע דאַז דיניגע; בעי רייטע דיך פֿאָר, תורה צו לערנען, דענן זיע איזט דיר קיינע ערבשאַפֿט, אונד אַללע דיינע טהאָטען זאָללען געשעהען אום גאָטטעז ווילֿלען.

(18) רבי שמעון זאַגט: זיי אַכטי זאַם אויף דאַז לעזען דעז שמע אונד אויף דאַז געבעט, אונד וועגן דז בעטעזט בעהאַנדלע דיין גענבעט ניכט

זיינעז לעבענז ניכט פֿראָה ווירד; באָזער טריע׳ב, דיע זיננליכע לייד־ען־ שאַפֿט אונד גענוסזוכט, אונד מענשענהאַם אָהנע גרונד אונד אורזאַכע, דעזזען טראָגער נור דאַז באָזע קעננט, זיינע מיטמענשען גערינגשאָטצט אונד דעזהאַלב זיע מיידעט אונד אינזאַם לעבט, וואָהרענד ווירֿ אַללע מענשען אָהנע אונטערשיעד אַלז דיע גענשאָפֿפֿענ גאָטטעז ליעבען זאָללען, בריננען דען מענשען אויז דער וועלט. ער מאַכט זיך זעלבזט אונגלוֹקקליך, לייזטעט וועי־ דער פֿוֹר זיך נאָך פֿוֹר דיע וועלט עטוואַז נוֹטצליכעז אונד פֿערשערצט זיך דאַדורך צייטליכעז אונד עוויגעז הייל.

17 עז זיי דאַז פֿערמאָגן דיינעז גענאָזען דיר זאָ וועטפֿאָלל וויע דאַז דיניגע; אונטערדרוֹקקע ניכט נור נייד אונד מיסגונזט, זאָנדערן שוֹטצע דאַז פֿערמאָגן דיינעז נעבענמענשען עבענזאָ וויע דאַז דיניגע אונד פֿרוֹיע דיך, דיינעם נאָכזטען נוֹטצען צו קאָננען. בעריטע דיך פֿאָר, תורה צו לערנען: וועגדע אין דיינער יוגענד אונד אין דיינעם אַלטער דען גראָסטען פֿליים אונד דיע גראָסטע אַנזטרענגונג אַן, בעקאָמפֿפֿע אונד אוֹבערווינדע אַללע שוויעריגקייטען אונד הינדערניזזע, אום תורה־קעננטניזזע דיר צו פֿערשאַפֿפֿע אונד דיך דאַרין איממער מעהר צו פֿערפֿאָללקאָממנען. בעריטע דיך אויך פֿאָר אין בעצוג אויף דיינע רעליגיאָז לעבענזווייזע, דאַמיט דיעזעלבע דיך צום תורה־ זטודיום בעפֿאָהיגע. דענן זיע איזט דיר קיינע ערבשאַפֿט: וויזזען קאַנן דיר ניכט וויע אירדישע גוֹטער ערבליך צופֿאַללען; זעלבזט וועגן דיינע אַהנען גראָסע געלעהרטע וואַרען, ענטהעבט דיעז דיך ניכט דער עמזיגזטען פֿוֹרזאָרגע פֿוֹר דיינע פֿערפֿאָללקאָממנונג. אונד אַללע דיינע טהאַטען אין אירדישער אונד גייזטיגער בעציעהונג, אויך דיע אויזוֹבונג דער גענאָטע, זאָללען געשעהען אום גאָטטעז ווילֿלען; צור פֿערהערליכונג גאָטטעז אונד צור הייליגונג דיינער זעלבזט, ניכט צור בעפֿריעדיגונג דעז זטאָלצעז אונד דער עהרזוכט, אום אייגען גראָסען נאַמען אָדער אַנדערע אירדישע פֿאָרטיילע היערדורך צו ערלאַנגען.

18 זיי אַכטזאַם אויף דאַז לעזען דעז שמע אונד אויף דאַז גענטע; האַבע דיע ריכטיגע אַנדאַכט ביי דעם לעזען דעז שמע, אין וועלכעם דיע גרונדוואַהר־ הייטען דעז גלויבענז אונד דיע פֿפֿליכט דער אוֹבערנאַהמע דער גאָטטליכען גע־

באָטע

עַקְרָב וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף וְכָל דִּבְּרִיהֶם כְּנַחֲלֵי אֵשׁ: טז רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, עַיִן הָרַע וְיֵצֶר הָרַע וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת, מוֹצִיאִין אֶת־הָאָדָם מִן־הָעוֹלָם: יז רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, יְהִי

איהר וטיך איזט דער וטיך איינעז וקאָר= פּיאָנזאונד איהר צישען איזט דאַז צישען איינעז באַויליזקען אונד אַללע איהרע וואָרטע זינד וויע פֿוֿיריגע קאָהלען.

(16) רבי יהושע זאגט: באָועז אויגע, באָוער טריעב אונד מענשענ= האַם ברינגען דען מענשען אויז דער וועלט.

(17) רבי יוסי זאגט: עז זיי דיר

געבאָטע אונבעדינגט ערפֿאָרדערליך זינד. הוֿטע דיך אַבער פֿאָר איהרער קאָהלע; גלויבע ניכט, דאַם אירגענד איין וואָרט אָדער איינע אַנאָרדנונג דער ווייזען איינער אויזגעבראַננטען קאָהלע גלייך אַן איהרער לעבענזקראַפֿט אונד וויכטיגקייט איינגעבוֿסט האַבען קאָננטע, דאַמיט דו דיך ניכט פֿערזענגזט, דאַדורך דאַם דו דיך לייכטזינניג אוֿבער דער ווייזען אויזפרוֿכע אונד אַנאָרדנונגען הינוועגזעטצעזט. דענן איהר בים איזט דער בים איינעז פֿוכוע. דיע פֿאָלגען דער אוֿבערטרעטונג דער לייכטען אַנאָרדנונגען אונזערער ווייזען גלייכען דעם ביזע איינעז פֿוכוע, דעזען צאָהנע דוֿנן אונד דעזען בים דורך דיע קרוֿם= מונג דער צאָהנע נור אין שמערצהאַפֿטער ווייז געהיילט וועדען קאַנן. אונד איהר וטיך איזט דער וטיך איינעז זקאָרפיאָנז; דיע אוֿבערטרעטונג דער אַנאָרדנונגען אונזערער ווייזען נאַמענטליך אין בעצוג אויף דיע זיטטענרייניהייט גלייכט דעם געפֿאָהרליכען וטיכע איינעז זקאָרפיאָנו. דער איינמאַל געריצטע טריעב פֿוֿהרט נאַך אונד נאַך צו גראָסערן פֿערירונגען אונד אוֿבט אויף דאַז פֿאַמיליענ= לעבען איינען דעם וטיכע איינעז זקאָרפיאָנו צו פֿערגלייכענדען פֿערדערבליכען אייגפֿלום. אונד איהר צישען איזט דאַז צישען איינעז באַויליזקען.[1]) מיט דיעזעם בילדע וועדען דיע פֿערדערבליכען אונד ואָגענאַננטען פֿרייד ענקע= רישען אַנשויאונגען אונד מיינונגען בעצייכנעט, דערען הויך גלייכזאַם פֿאָן זאָ אונ= הייל פֿאָללער ווירקונג איזט, דאַם דעם גאַנצען רעליגיאָזען לעבען אונד זטרעבען דורך זיע געפֿאַהר דראָהט, גלייך דעם באַויליזקען, דער דורך זיינען בליקק אונד הויך טאָטעט. אונד אַללע איהרע וואָרטע זינד ווע פֿוֿירגע קאָהלען. דיע וואָרטע דער ווייזען זטעהען אים פֿערהאָלטניז צור תורה, ווע דיע קאָהלע צום פֿוֿיער. אָהנע דיע קאָהלע וווֹרדע דאַז פֿוֿיער ראַש ערלאָשען אונד אָהנע דיע אַנאָרדנונגען דער ווייזען וואָרע דיע ערהאַלטונג דער גאָטטליכען לעהרע צור אונמאָגליכקייט געוואָרדען. גלייך ברענענדען קאָהלען זינד דאַהער אויך דער ווייזען אַנאָרדנונגען אונאַנטאַזטבאַר.

16 באָועז אויגע; האַבזוכט, נייד אונד מיסגונזט, וואָדורך דער מענש זיינעז

---

[1]) איט במיזיק בעלייגעטע אמן מיק מוטערטונק מונד מיק איטטעמוטער מיינע מונגעהוֿירע טמגע, דיע דורך מיהרען בויקק מוזע; זעבענדע במגט מונד דורך מיהרע פֿוֿרגטערויגט זטיאמע טאָטעט.

שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,
יְהִי כְבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלָּךְ:
וְאַל־תְּהִי נוֹחַ לִכְעוֹס וְשׁוּב יוֹם
אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתֶךָ וֶהֱוֵי מִתְחַמֵּם
כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל־חֲכָמִים, וֶהֱוֵי זָהִיר
בְּגַחֶלְתָּן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה, שֶׁנְּשִׁיכָתָן
נְשִׁיכַת שׁוּעָל וְעֶקְיָצָתָן עֶקְיָצַת

(15) זיע זאַגטען יע דריי וואָר־
טע. ר׳ אליעזר זאַגט: עז זיי דיר
דיע עהרע דיינעז געגאָוון זאָ
טויער וויע דיינע אייגענע; זיי ניכט
לייכט געניגט צום צאָרנע אונד
בעקעהרע דיך איינען טאַג פֿאָר
דיינעם טאָדע. ערוואַרמע דיך אַן
דעם פֿויער דער ווייזען, הויטע דיך
אַבער פֿאָר איהרער קאָהלע, דאַמיט
דו דיך ניכט פֿערוענגזט, דענן איהר
בים איוט דער בים איינעז פֿוכוען אונד

געעכטער אַבער, דער דיע איהם פֿערליעהענען אירדישען געניוזע אַלז גנאַדע גאָטטעז ערקעננט, איוט מילדטהאַטיג אונד גיבט גערנע, ענטזפריכט גערנע דען וואָהלטהאַטיגקייטזפֿערפֿליכטונגען אין ערגיעביגער ווייזע. איין באָזעז הערץ, דאַז דיע קוועללע אַללער באָזען געדאַנקען אונד פֿאָרואַטצע זיין קאַנן אונד דאַהער אויך דיע אורואַכע יעדער באָזען טהאַט איוט. דאַז באָז הערץ איוט דעזהאַלב דיע טריעבפֿעדער אַללער יענער באָזען אייגענשאַפֿטען, וועלכע פֿאָן דען אוברigען שולערן אַלז דיע גרונדלעגענדען לאַטער בעצייכנעט וערדען.

15 זיע, דיע פֿאָרעזואַהנטען פֿונף שולער דעז רבי יוחנן בן זכאי, זאַגטען יע דריי וואָרטע, יע דריי לעהרייכע אויזפרוכע, דיע זיע זטעטז איב מונדע פֿוהרטען. דיעזע דריי אויזפרוכע דעז רבי אליעזר זינד דיע ערזטען דריי זאַטצע אונזערער משנה, וואַהרענד דיע וואָרטע „אונד ערוואַרמע דיך" ביז צום ענדע דער משנה, איינען זפּאַטערן אויזפרוך דעז רבי אליעזר ענטהאַלטענד, פֿאָן רבי יהודה הנשיא בים אָרדנען דער משנה הינצוגעפֿוגט וואורדען.[1]) עז זיי דיר דיע עהרע דיינעז געגאָזען זאָ טויער וויע דיינע אייגענע; בעאַכטע אַללע פּפֿליכטען געגען דיינע נעבענמענשען אונד נימם צור ריכטשנור דען אויזפרוך הלל׳ז „וואַז דיר מיספֿאַללט, דאַז פֿוגע אויך דיינעם נעבענמענשען ניכט צו." פֿערמיידע דאַרום אַללעז, אינזבעזאָנדערע יעדע נאַכרעדע, וואָדודך עהרע אונד רוף דיינעז מיטמענשען געשאַדיגט וועדען קאָננטען. זיי ניכט לייכט געניגט צום צאָרנע; בעהערשע דיינע לייזענשאַפֿט, אונטערדרוקקע גאַנץ בעזאָנדערז דיע אין איהרען פֿאָלגען אונבערעכענבאַרע לייזענשאַפֿט דעז צאָרנעז אונד ענטזפריך היערדורך דען פּפֿליכטען געגען דיך זעלבזט. אונד בעזוערע דיך איינען טאַג פֿאָר דיינעם טאָדע ד׳ ה׳ בעזוערע דיך אונד בערוויע אַן יעדעם טאָגע דיינע זונדען, דענן דער טאָד קאָננטע פֿלאָטצליך אייגטערעטען אונד דו וורדעזט דאַנן אונפֿאָרבערייטעט פֿאָר דיינעם הימלישען ריכטער ערשיינען. דיעזער געדאַנקע פֿעראַנלאַסט דיע ערפֿוללונג דער פּפֿליכטען געגען גאָטט. ערוואָרמע דיך אַם פֿויער דער ווייזען; בעאַכטע געזוי דיע פֿאָרשריפֿטען אונד אַנאָרדנונגען דער ווייזען, דיע צור ערהאַלטונג דער תורה אונד איהרער געבאָטע

[1]) פֿעלגזייכע מבות דרבי נתן מבטניטט 15.

רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם, רַבִּי
אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן רָעָה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ
אוֹמֵר חָבֵר רָע, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר
שָׁכֵן רָע, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הַלְוֶה
וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, אֶחָד הַלְוֶה מִן
הָאָדָם כְּלְוֶה מִן הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר
לְוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם, וְצַדִּיק חוֹנֵן
וְנוֹתֵן, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב רָע.
אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת־דִּבְרֵי
אֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבְּכָלַל
דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם: טו הֵם אָמְרוּ

דער שלעכטע וועג איזט, פֿאָן וועלכֿעם זיך דער מענש פֿערן האַלטען מום. ר׳ אליעזר זאַגט:איין באָזעז אויגע. ר׳ יהושע זאַגט: איין באָזער געמאָזע צו זיין. ר׳ יוסי זאַגט: איין באָזער בוֹרגער צו זיין. ר׳ שמעון זאַגט: וועך באָרגט אונד ניכט בעצאַהלט; דער איינצעלנע, דער פֿאָן דער מענשהייט באָרגט גלייכט דעמיניגען, דער פֿאָן גאָטט באָרגט, דענן עז איזט געזאַגט (תהלים 37,21): דער פֿרעפֿלער באָרגט אונד בעצאַהלט ניכט, דער גערעכטע אַבער איזט מילדטהאָטיג אונד גיבט גערנע. ר׳ אלעזר זאַגט: איין באָזעז הערץ. ער זאַגטע נון צו איהנען: איך פֿינדע ריכטיגער דיע וואָרטע דעזר׳ אלעזר וָאהן ערכ׳זאַלז אוֹירע וואָרטע, דענן אין זיינען וואָר־ טען זינד אוֹירע וואָרטע ענטהאַלטען.

דיע גרונדלעגענדע אונטוגענד; פֿאָן וועלכֿעם זיך דער מענש פֿערן האַלטען זאָלל, אום דאַדורך אויך פֿאָן אַנדערן אונטוגענדען אונד באָזען אייגענשאַפֿטען זיך פֿערן צו האַלטען. אויז דער בעצייכנונג דעז גוטען אין דער פֿאָרזטעהענדען משנה איזט דער געגענזאַטץ ניכט צו פֿאָלגערן, וועלכֿעז דאַז שלעכטע איזט, דאַ צוויישען צוויי געגענזאָטצען איממער נאָך איין דריטטעז ליגען קאַנן. איין באָזעז אויגע, דאַז זטעטז אונצופֿריעדען איזט אונד מיט מיסגונזט אויף יעדען ערפֿאָלג איינעז אַנדערן שויט. איין באָזער געמאָזע צו זיין, דער זיינעם נעבענמענשען צו שאַדען זוכט, זעלבזט אָהנע איינען פערזאָנליכען פֿאָרטייל היערדורך צו ערלאַנגען. איין באָזער בוֹרגער צו זיין, דער אונפֿערטראָגליך איזט אונד דאַרויף אויזגעהט, זטרייט צו זוכען. וועך באָרגט אונד ניכט בעצאַהלט; וועך באָרגט, אָבוואָהל ער וויים, דאַז געליעהענע ניכט צורוקקצאַהלען צו קאָננען. נעבזט דעם אונרעכט אַן אונד פֿוֹר זיך בעדענקט ער ניכט דיע פֿאָלגען, דיע איינע זאָלכע האַנדלונגען וויזע נאַך זיך ציעהט. דער איינצעלנע, דער פֿאָן דער מענשהייט באָרגט גלייכט דעמיניגען, דער פֿאָן גאָטט באָרגט. יעדער איינצעלנע עמפֿאָנגט פֿאָרדערונג פֿאָן דען אַנדערן מענשען אונד איזט פֿערפֿליכטעט, דאַז וואָהל דער געזאַמטהייט נאַך קראָפֿטען צו פֿאָרדערן. וועך דיעז ניכט טהוט, איזט איין שולדנער, דער ניכט בעצאַהלט, וויע דעריניגע, דער דיע פֿאָן גאָטט איהם פֿערליהענען אַנלאַגען אונד מיטטעל ניכט פֿוֹר גאָטטגעפֿעלליגע צוועקקע פֿערוענדעט. איין פֿרעפֿלער באָרגט, מאַכט אַנזפרוך אויף רייכליכען אירדישען גענום, אונד צאַהלט ניכט, ענטפריכט ניכט זיינער פֿערפֿליכטונג, גאָטטעז געבאָטע צו ערפֿוֹללען. איין

צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ טוֹבָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר עַיִן טוֹבָה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר חָבֵר טוֹב, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר שָׁכֵן טוֹב, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הָרוֹאֶה אֶת־הַנּוֹלָד, רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר לֵב טוֹב. אָמַר לָהֶם, רוֹאֶה אֲנִי אֶת־דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ מִדִּבְרֵיכֶם, שֶׁבִּכְלָל דִּבָּרָיו דִּבְרֵיכֶם: יד אָמַר לָהֶם, צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ

געהעט הינויז אונד זעהעט, וועלכעז דער גוטע וועג איזט, דעם זיך דער מענש פֿעזט אונד אינניג אַנשליעסען זאָלל. ר׳ אליעזר זאַגט: איין גוטעז אויגע. ר׳ יהושע זאַגט: איין גוטער געזעלשאַפֿט צו זיין. ר׳ יוסי זאַגט: איין גוטער בוֹרגער צו זיין. ר׳ שמעון זאַגט: דאַז וועדענדע פֿאָרויז צו זעהען. ר׳ אלעזר זאַגט: איין גוטעז הערץ. ער זאַגטע נון צו איהנען: איך פֿינדע ריכטיגער דיע וואָרטע דעז ר׳ אלעזר זאָהן ערכ׳ז אַלז אויׂרע, דענן אין זיינען וואָרטען וינד אויׂרע וואָרטע ענטהאַלטען.

(14) ער זאַגטע צו איהנען: געהעט הינויז אונד זעהעט, וועלכע

טעט דיע לעבענזווייז דער מענשען, אונד זעהעט, וועלכעז איזט דער גוטע וועג, וועלכע אייגענשאַפֿט אונד טוגענד איזט גרונדלעגענד פֿוֹר יעדע וויטערע פֿערפֿאָללקאָממנונג; דעם זיך דער מענש פֿעזט אונד אינניג אַנשליעסען זאָלל; דאַראָן ער אונטער אַללען אומזטאָנדען פֿעזטהאַלטען זאָלל, וואָדורך ער אויך צו אַללען אוֹבריגען טוגענדען גענאַנגען קאַנן. איין גוטעז אויג, דאַז פֿוֹר זיך זעלבזט גענוֹגזאַם אונד צופֿריעדען איזט אונד דאַז גייזטיגע אונד קאָרפּערליכע גלוֹקק אַנדערער מיט וואָהלוואָללען בעטראַכטעט אונד עז צוֹ פֿאָרדערן זוכט. איין גוטער גענאָזע צו זיין; בעטהאָטיגע מענשענליעבע אונד מענשענפֿרוֹינדליכקייט. זיי הילפֿרייך, גוט אונד עדעל געגען יעדען מענשען; נוֹטצע דיינעם נעבענמענשען אויך דאַדורך, אויף וואַהרגענאָממענע פֿעהלער איהן אויפֿמערקזאַם צו מאַכען, וואָדורך אויך אַנדערע אין גלייכער וויזע פֿערעדעלנדען אינפֿלום אויף דיך אוֹבען וועדען. איין גוטער בוֹרגער צו זיין; זיי פֿערטראָגליך אונד פּפֿלעגע איין פֿרוֹינדליכעז פֿערהאָלטניז מיט דיינען מיטבוֹרגערן, וואָדורך דו אויך דיר אונד איהנען שאַדען פֿערהוֹטען קאַננזט. דאַז וועדענדע פֿאָרויז צו זעהען; וועד ביי יעדעם אונטערנעהמען אונד יעדער האַנדלונג דיע פֿאָלגען אים פֿאָרויז בעדענקט, בלייבט פֿאָר לייכטזינן אונד וֹנדע בעוואַהרט. איין גוטעז הערץ; דאַז הערץ בעצייכנעט נאַך יוֹדישער אויפֿפֿאַזונג דען זיטץ דעז פֿוֹהלענז אונד עטפֿינדענז, דעז ווילענז, דעז געדאַנקענז אונד דער געזינגונג, פֿאָן וועלכעם דיע וואַהרהאַפֿט גוטע גאָטט= אונד מענשענגעפֿאַלליגע לעבענזווייז אַבהאָנגיג איזט. דאַהער בעצייכנעט רבי יוחנן בן זכאי איין גוטעז הערץ אַלז דיע קוועללע דער פֿאָן דען אוֹבריגען שוֹלערן ערוואָהנטען אייגענשאַפֿטען.

14 געהעט הינויז אונד זעהעט, וועלכעז דער שלעכטע וועג איזט,

יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם, וְאֶלְיֶעֶזֶר בֶּן־ הוּרְקְנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה מַכְרִיעַ אֶת־ הַכֹּל: אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ, אִם יִהְיוּ כָּל־חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם וְאֶלְיֶעֶזֶר בֶּן־הוּרְקְנוֹס אַף עִמָּהֶם, וְאֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ בְּכַף שְׁנִיָּה, מַכְרִיעַ אֶת־הַכֹּל: יג אָמַר לָהֶם,

איינער וואגשאלע וואָרען אונד אליעזר ואָהן דעז הירקאנאָז אין דער אנדערן, וווּרדע דיעזער זיע אללע אויפֿוויעגען. אבא שאול זאגט אין זיינעם נאמען: וועגן אללע וויזען איזראעלז אין איינער וואגשאלע וואָרען אונד אליעזר ואָהן דעז הירקאנאָז אויך מיט איהנען, אונד אלעזר ואָהן ערכ׳ז אין דער אנדערן, וווּרדע דיעזער זיע אללע אויפֿוויעגען.

(13) ער זאגטע צו איהנען:

יעדען, רבי אליעזר איזט איינע פֿערקאלקטע ציזטערנע, דיע קיינען טראָפֿפֿען פֿערליערט; איין בילד דעז דורך דיע ליעבע צום זטודיום געזטאָרק־ טען געדאכטניזזעז, דעם ניכטז פֿאָן דעם געלערנטען אונד געהאָרטען אין פֿער־ געזעהייט קאָם. רבי יהושע, זאָהן דעז חנניא; היילדער, דער מוטטער, אין דערען האַנד בעזאָנדערז דיע ערציעהונג געלעגט איזט, דיע איהן געבאָרען, אונד דיע אייפֿריג בעזטרעבט וואַר, איהרען זאָהן פֿרוּהעזטער יוגענד אַן פֿוּר דיע תורה עמפֿאָנגליך צו מאַכען. רבי יוסי, דער פרי־ עזטער, איזט איין הערפֿאָרראַגענד פֿראָממער, דער פֿאָר גאָטט אונד זיינען מיטמענשען געגענוּבער זטעטז מעהר געטהאַן, אַלז ער פֿערפֿליכטעט געוועזען וואָרע, אין זעלבזטלאָזעזטער וועזע אָהנע רוקקזיכט אויף לאָהן אונד דאַנקבאַרקייט. רבי שמעון, זאָהן דעז נתנאל, איזט אָנגזטליך געוויזענהאַפֿט; ער האַטטע שוי פֿאר דער זונדע אַלז זאָלכע, ניכט אויז פֿורכט פֿאָר זטראַפֿע. דאַז אונרעכט זעלבזט פֿלאָסטע איהם שוי איין, אונד זאָרגפֿאָלטיג פֿערמיעד ער דען ענטפֿערנטעזטען אַנלאַם צור זונדע. רבי אלעזר, זאָהן דעז ערך, איזט ויע איין זיך זטעטז פֿער־ זטאָרקענדער קוועלל פֿערמאָגע זיינער רייכען גייזטעזקראָפֿטע, דורך וועלכע ער דען פֿאָן זיינעם לעהרער אוֹבערליעפֿערטען לעהרזטאפֿף ערווייטערט אונד אויף איטטער נוי׳ע פֿאָללע אַנגעווענדעט.

12 וווּרדע דיעזער, רבי אליעזר, זאָהן דעז הירקאַנאָז, זיע אַללע אויפֿ־ ויעגען, דורך דיע גראָסע זיינעז וויזענז אונד זיינעז געדאָכטניזזעז. אבא שאול, עבענפֿאַללז איין שוּלער דעז רבי יוחנן, זאָהן דעז זכאי, פֿאָן וועלכעם בייזפיעלע דער זעלטען זטרענגען געוויזענהאַפֿטיגקייט אונד רעדליכקייט בעקאַננט זינד, זאַגטע אין זיינעם נאַמען, אים נאַמען דעז רבי יוחנן, זאָהן דעז זכאי. וועגן אַללע ווייזען א׳ ז׳ וו׳ אונד רבי אלעזר, זאָהן דעז ערך, אין דער צווייטען, וווּרדע דיעזער זיע אַללע אויפֿוויעגען אין בעצוג אויף שאַרפֿזינן. ביידע אויזזפרוּכע וואורדען פֿאָן רבי יוחנן, זאָהן דעז זכאי, געטהאַן; דער ערזטע אויזזפרוך אין בעצוג אויף וויזען אונד געדאָכטניז, דער צווייטע אין בעצוג אויף דיע גראָסע דער גייזטעזשאַרפֿע.

13 געהעט הינויז אין דען קרייז דעז פראַקטישען לעבענז אונד בעטראַכ־

בֶּן־עֲרָךְ׃ יא הוּא הָיָה מוֹנֶה שִׁבְחָם· רַבִּי אֶלִיעֶזֶר בֶּן־הוּרְקְנוֹם בּוֹר סוּד שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־חֲנַנְיָא אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ, רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן חָסִיד, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־נְתַנְאֵל יְרֵא חֵטְא וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן־עֲרָךְ כְּמַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר׃ יב הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם יִהְיוּ כָּל־חַכְמֵי

(11) ער צאָהלטע איהרע פּאָר־צוֹגע אויף: ר׳ אליעזר, זאָהן דעז הירקאַנאָז, איז איינע פּערקאַלקטע ציזטערנע, דיע קיינען טראָפּפּען פּער־ליערט. ר׳ יהושע, זאָהן חנניא׳ז, הייל דער, דיע איהן געבאָרען. ר׳ יוסי, דער פריעזטער, איז איין הערפּאַרראַגענד פּראָמער. ר׳ שמעון, זאָהן נתנאל׳ז איז אָנגזטליך געוויזענהאַפּט אונד ר׳ אלעזר, זאָהן ערכ׳ז, איז וויע איין זיך זטעטז פּערזטאָרקענדער קוועלל.
(12) ער פּפּלעגטע צו זאָגען: וועגן אַללע ווייזען איזראַעלז אין

נאַך יערוזאַלעם, אום דאָרט דיע ענטערבונג דעז ענטלויפּענען זאָהנעז פּאָר רבי יוחנן בן זכאי צו ערקלאָרען. אַלז ער אַבער אין דעזזען לעהרהויז קאַם, האָרטע ער אליעזר׳ז לעהרפּאָרטראַג אונד וואָללטע נון זיינע אוֹבריגען זאָהנע ענטערבען אונד ר׳ אליעזר צום אייניגען ערבען איינזעטצען, וואַז לעטצטערער אַבער אַבלעהנטע. זפּאָטער האַטטע ר׳ אליעזר זיין לעהרהויז אין לידדאַ.

רבי יהושע, זאָהן דעז חנניא, איין לוי, דער נאָך אים טעמפּעל דען לעוויטענדיענזז פּערריכטעטע אונד זפּאָטער זיין לעהרהויז אין בעקיאין האַטטע. ער בעזאַם ניכט נור אין דער תורה, זאָנדערן אויך אויף אַנדערען גע־ביעטען רייכליכעז וויזזען, לאַג דעם זטודיום מיט גראָסטעם אייפער אָב, אָבוואָהל ער מיט גראָסער אַרמוט צו קאָמפּפּען האַטטע אונד פּאָן זיינעם האַנדווערק, דער נאַדעלפּאַבריקאַטיאָן[1]), זיך קוֹמערליך ערנאָהרטע. פּאָם פּאָלקע אַלז לעהרער האָכגעאַכטעט, זטאַנד ער אויך אין פּרוֹינדשאַפּטליכען בעציעהונגען צום ראָמישען האָפּע, בעזאָנדערז צו קייזער האַדריאַן. אויגעצייכנעט דורך בע־שיידענהייט, דעמוט, אונייגענגוטציגקייט, נאַכגיעביגקייט אונד אין ליעבעפּאָללעז בע־נעהמען גענגען יעדערמאַנן, וואַר ער אין גראָסער וואָהלטהאָטער אונד בעשוֹטצער זיינעז פּאָלקעז אונד ווירקטע פּוֹר דיע ערהאַלטונג דעז פּריעדענז.

רבי יוסי, דער פריעזטער, איין דורך פּראָממיגקייט גאַנץ בעזאָנדערז אויגעצייכנעטער גענעהרטער. זאָ ליעם ער צ׳ ב׳ איינען בריעף פּאָן זיינער האַנד אין קיינעז היידען בעזיטץ, בעפּוֹרכטענד, ער קאָננטע אַם זאַבבאַט אויסער־האַלב דער גענעטצליכען גרענצע גענראַגען וועררען. זיינע אויזפרוֹכע פּינדען זיך מייזט אים תלמוד ירושלמי.

רבי שמעון, זאָהן דעז נתנאל, דעם פריעזטערזטאַמטע אַנגעהאָרענד, וואַר מיט רבן גמליאל הזקן נאַהע פּערוואַנדט. ער וירד זאָנזט נירגענדז ערוואָהנט. אויך אוֹבער רבי אלעזר, זאָהן דעז ערך, וינד נאָהערע גענשיכטליכע נאַכריכטען ניכט ערהאַלטען.[2])

11 ער צאָהלטע איהרע פּארצוֹגע אויף; דען הויפּטפּאָרצוג אייגעז יעדען

[1]) נאָך מַנדערן וואָר ער טאיעד. [2]) זיעהע מוֹבריגעז: פרק 4 אטנה 18.

הוּא הָיָה אוֹמֵר, אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה אַל־תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמֶךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ: יְחַמִּשָּׁה תַלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי. וְא�ֵלּוּ הֵן, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן־הוּרְקְנוֹס, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־חֲנַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־נְתַנְאֵל וְרַבִּי אֶלְעָזָר

שמאי. ער פפלעגטע צו זאגען: וועגן דו פּיעל תורה געלערנט האָזט, זאָ טהוע דיר ניכטו דאַרויף צו גוטע, דענן דאַצו ביזט דו ער־שאַפֿען.

(10) פֿונף שולער האַטטע רבי יוחנן, דער זאָהן דעו זכאי, אונד דיעוע זינד עו: רבי אליעזר זאָהן דעו הירקאַנאָו, רבי יהושע זאָהן דעו חנניא, רבי יוסי דער פריעזטער, רבי שמעון זאָהן דעו נתנאל אונד רבי אלעזר זאָהן דעו ערך.

וווֹרדע, פֿאָר איינען קאָניג, דער הויטע היער אונד מאָרגען אים גראַבע איזט, דעזוען צאָרן קיין עוויגער צאָרן איזט, דער ניכט עוויגע פֿעזועלן, ניכט עוויגען טאָד פֿערהאָנגען קאַנען, דען איך פֿיעללייכט אויך מיט וואָרטען פֿערזאָהנען אונד מיט געלד בעזטעכען קאַנען, וווֹרדע איך דעננאָך וויינען. אונד יעטצט, דאַ איך פֿאָר דען הייליגען קאָניג אַללער קאָניגע געפֿוֹהרט וועדע, דער לעבט אונד אין אַללער עוויגקייט בעזטעהט, דעזוען צאָרן עויג, דעזוען פֿעזועלן אונלאָובאַר, דער איינען עוויגען טאָד צו פֿערהאָנגען פֿערמאַג אונד דען איך אויך ניכט מיט וואָרטען פֿערזאָהנען, ניכט מיט געלד בעזטעכען קאַנען, זאָללטע איך ניכט וויינען? אומזאָמעהר, דאַ צווייי וועגע פֿאָר מיר ליעגען, דער וועג צום גאַרטען עדן אונד דער צום גיהינם, אונד איך ניכט וויים, וועלכען וועג מאַן מיך פֿוֹהרען ווירד".— אויף וואונש זיינער שולער זעגנעטע ער דיעזעלבען מיט דען וואָרטען: עז זיי דער ווילע גאָטטעז, דאַם דיע פֿורכט פֿאָר דעם הימעל בּיי אויך זאָ גראָם זיין מאָכטע, וויע דיע פֿאָר דען מענשען.

וועגן דו פֿיעל תורה געלערנט האַזט אונד דיינע צייטגענאָזען אוֹבער־ראַגזט, זאָ טהוע דיר דאַרויף ניכטז צו גוטע; זיי ניכט זטאָלץ אונד אוֹבער־מוֹטיג געגען אַנדערע, דיע ניכט זאָ פֿיעל געלערנט האַבען.

דענן דאַצו ביזט דו ערשאַפֿפֿען, אין תורה נאַך קראָפֿטען אונד מיטטעלן דיך צו פֿערפֿאָללקאָממנען אונד תורה-קענטניזוע צו פֿערבריטען; דו האַזט היערדורך נור דיינע דיר צוגעוויזענע לעבענזויפֿגאַבע ערפֿוֹללט.

10 פֿונף שולער האַטטע רבי יוחנן בן זכאי; דיעוע וואַרען זיינע פֿונף פֿאָרצוגליכזטען שולער. רבי אליעזר זאָהן דעז הירקאַנאָז, 1) איין

---

1) געווֶהנליך קורצוועג ר' אליעזר מָדער רבי אליעזר הגדול (דער גרָסע) גענַנט.

לְעַצְמוֹ, קָנָה לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: ט רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן־זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַאי.

זיך ערוואָרבען, האַט פֿון זיך איהן ערוואָרבען: וועד ווער וואָרטע דער תורה זיך ערוואָרבען, האַט דאַז לעבען דער קאָממענדאַנט וועלט זיך ערוואָרבען.
(9) רבי יוחנן, ואָהן דעז זכאי, עמ= פּפֿינג דיע לעהרע פֿאָן הלל אונד

פֿערנע געהאַלטען, דער קלאַווענהאַם ווירד בעזייטיגט אונד דיע איינטראַכט צוויישען דען מענשען געפֿאַרדערט. וועד איינען גוטען נאַמען זיך ער= ווארבען האַט, דורך גוטע טהאַטען, האַט איהן פֿון זיך ערוואָרבען, האַט איין וואַהרעז גוט ערוואָרבען, דאַז איהם ניע ענטריוזוען וועדען קאַנן. וועד וואָרטע דער תורה זיך ערוואָרבען אַלז וואַהרעז אייגענטום, האַט זיך דאַז לעבען דער קאָממענדאַנט וועלט ערוואָרבען, דענן עד ווירד איינע דער תורה ענטפֿרעכענדע לעבענזווייזע פֿוהרען אונד היערדורך דעז קוֹנפֿטיגען, עוויגען לעבענז ווורדיג וועדען.

9 רבי יוחנן, ואָהן דעז וכאי, שולער דעז הלל אונד שמאי, לעבטע צור צייט דער טעמפּעלצערטאָרונג, ערריכטע איין אַלטער פֿאָן 120 יאַהרען אונד ווידמעטע זיך ערזט אין זיינעם פֿיערציגזטען לעבענזיאַהרע אויזשליעסליך דעם תורה-זטודיום. 40 יאַהרע לערנטע ער אונד ווייטערע 40 יאַהרע לעהרטע ער. וואַהרענד דער בעלאַגערונג יערוזאַלעמ'ז געלאַנג עז איהם מיט הילפֿע צוויייער שולער אין איינעם זאַרג דיע זטאַדט צו פֿערלאַזזען, אום זאָ אונ= בעמערקט פֿאָן דער קריעגזפאַרטיי אָדער דען צעלאָטען (זויע דיע מאַננער דיע= זער פאַרטיי גענאַננט וואורדען) אין דאַז ראָמישע לאַגער צו פֿעזפאַזיאַן צו קאָממען, דער איהם פֿאָלגענדע דריי ביטטען געוואַהרטע: דיע גרונדונג איינעז לעהרהויזעז צו יבנה אָדער יאַמניאַ (6 מיילען פֿאָן יערוזאַלעם ענטפֿערנט), דיע שאָנונג דעז יונגען גמליאל, דעזזען פֿאַטער דען מאַרטירערטאָד דורך דיע ראָמער ערליטטען האַטטע, אונד דיע הילפֿעלייזטונג איינעז אַרצטעז פֿוֹר דען שוואַכען רבי צדוק [1]). ער פֿערלעגטע נון דען זיטץ דעז זינהעדרין נאַך יבנה, אין וועלכעם ער, דאַ רבי גמליאל II נאָך צויונג וואַר, דען פֿאָרזיטץ פֿוֹהרטע, אָהנע דיע פֿוֹרזטענווורדע אַנצונעהמען. ער טראַף פֿיעלע אַנאָרדנונגען אונד זעגענזרייכע איינריכטונגען. מערק= וורדיג וואַר זיינע בעשיידענהייט: ניע קאַם איהם יעמאַנד, זעלבזט ניכט איין היידע, מיט דעם גרוכע צופֿאָר; עבענזאָ זיינע מענשענליעבע: נאַך דעם טאָדע זיינעז זאָהנעז וואָללטען איהן זיינע שולער מיט דעם ליידע אַנדערער טראָזטען, ער אַבער זאַגטע: ויע קאָננטע איך מיך מיט דעם ליידע אַנדערער טראָזטען. אַלז אַבער רבי אֶלְעָזָר זאָהן דעז עָרָךְ דיע פֿראָמטע ערציעהונג דעז זאָהנעז אונד דעזזען פֿראָמטע לעבענזווייזע הערפֿאָרהאָב, זאַגטע ער: „דו, מיין זאָהן, האַזט מיך וואַהרהאַפֿט געטראָזטעט". אַלז רבי יוחנן בן זכאי זיין ענדע הערַאַננאַהען פֿוֹהלטע, ווינטע ער אין געגענוואַרט דער פֿערואַמטעלטען שולער. פֿאָן דיעזען אוֹבער דען גרונד זיינעז וויינענז בע= פֿראַגט, אַנטוואָרטעטע ער: „וועז מאַן מיך פֿאָר איינען אירדישען קאָניג פֿוֹהרען

[1]) פֿערגלייכע פרק 4 משנה 7.

וווֹרדע

מַרְבֶּה כְּשָׁפִים, מַרְבֶּה שְׂפָחוֹת
מַרְבֶּה זִמָּה, מַרְבֶּה עֲבָדִים מַרְבֶּה
גָּזֵל, מַרְבֶּה תּוֹרָה מַרְבֶּה חַיִּים,
מַרְבֶּה יְשִׁיבָה מַרְבֶּה חָכְמָה, מַרְבֶּה
עֵצָה מַרְבֶּה תְּבוּנָה, מַרְבֶּה צְדָקָה
מַרְבֶּה שָׁלוֹם, קָנָה שֵׁם טוֹב קָנָה

וואַרגע; ווער פֿרויען מעהרט, מעהרט אַבערגלויבען; ווער מאַגדע מעהרט, מעהרט אונצוכט; ווער קנעכטע מעהרט, מעהרט דיעבזטאַהל. ווער אַבער תורה מעהרט, מעהרט לעבען; ווער שולען מעהרט, מעהרט ווייז־הייט; ווער בעראַטונג מעהרט, מעהרט פֿערזטאַנדניז; ווער וואָהל־טהאַטיגקייט מעהרט, מעהרט פֿריע־דען; ווער איינען גוטען נאַמען

וו֯רמער; ער שאַדעט ניכט נור זיינעם גייזטיגען וואָהלע, זאָנדערן אויך זיינער קאָרן־פערליכען געזונדהייט, דענן אוֹבערמאַם אין זפייע אונד טראַנק איזט דעז לעבענז גראָסטער פֿיינד. ווער גו֯טער מעהרט אונד אין דעם ערווערבען אונד ער־וואָרבענען זעלבזטצוועקק ערבליקקט, מעהרט זאָרגע, דאַם איהם דיע גו֯טער ניכט געזטאָהלען ווערדען אונד דעז לעבענזווערט איהם פֿערלאָרען דו֯נקע. ווער פֿרויען מעהרט, ווער פיעלע פֿרויען הייראַטעט[1]), מעהרט אַבערגלויבען, וויל פֿרויען הו֯פֿיג פֿאָן שוואַכערער גייזטעזבעשאַפֿענהייט אונד אירריגען מיינונגען צוגאַנגלי־כער וינד, אַלז דער מאַנן. ווער מאַגדע מעהרט, אום איינען הויהאַלט אים גראָסען זטילע צו פֿו֯הרען אונד זיך היערדורך רוהם צו פֿערשאַפֿפֿען, מעהרט אונצוכט, דענן דאַז בייזאַממענזיין פֿאָן פֿיעלען מאַגדען קאָננטע דיע גוטע זיטטע אונד דען גוטען רוף אייגעז הויזעז געפֿאַהרדען. ווער קנעכטע מעהרט, מעהרט דיעבזטאַהל, דענן דיע קנעכטע וינד הו֯פֿיג אונרעדליך אונד בריגנגען איהרען העררן צואווילען אום זיינען מו֯הואַם ערוואָרבענען בעויטץ. — עז פֿאָלגט נון דיע אויפֿצאַהלונג דער דינגע, פֿאָן וועלכען יע מעהר דעזטאָ בעזזער אונד זעגענורייכער איזט. ווער תורה מעהרט, מעהרט לעבען; דאַז לעבען ווירד דורך דאַז תורה-לערנען צו איינעם וואַהרהאַפֿטען, ווירקליכען לעבען, גאַנץ בעואָנדערז, וועגן עז דורך נו֯טצליכע טהאַטיגקייט, דורך פֿריעדפֿערטיגע געזיננונג. זאָוויע דורך פֿרו֯ידיגע צופֿריעדענהייט דעז הערצענז פֿערפֿאָללזטאַנדיגט ווירד, ווער שולען מעהרט צור פֿערבריטונג דער גאָטטעזלעהרע דורך דיע מו֯נדליכע בעלעהרונג אין געמיינזאַמען זטודיען מיט געזאָזען אונד דורך אונטערריכט אַן דיע שו֯לער, מעהרט ווייזהייט, פֿאָרדערט קענזניז דער תורה אונד שאַרפֿע דעז גייזטעז. ווער בעראַטונג מעהרט; ווער זיך מיט אַנדערן בעראַטעט, מעהרט פֿערזטאַנדניז; ער גלאַנגט היערדורך צום ריכטיגען פֿערזטאַנדניז. ווער וואָהל־טהאַטיגקייט מעהרט, מעהרט פֿריעדען; דיע אונצופֿריעדענהייט ווירד היערדורך

פֿערנע

---

1) דיעז מיזט נאַך פֿאָרטריפֿט דער תורה מונד מויך הו֯יטע נאָך מיט פֿאָריגט גענזטאַטטעט, וואָהרענד פֿו֯ר דיע מַבענדזו֯נדיטען יודען פֿאָר מַכטהונדערט יאַהרען דורך בינדענדע מַנאָרדונג דעז רבינו גרשום מין איין מונד דער איט מיהם מיינפֿערזטאַנדענען 99 גענעהרטען דאַז היירמַטען מעהרערער פֿרויען פֿערבאָטען וואורדע.

אִישׁ׃ ז אַף הוּא רָאָה גֻּלְגֹּלֶת
אַחַת, שֶׁצָּפָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם. אָמַר
לָהּ, עַל דְּאַטְפְתְּ אַטְיְפוּךְ, וְסוֹף
מְטַיְּפַיִךְ יְטוּפוּן׃ ח הוּא הָיָה אוֹמֵר,
מַרְבֶּה בָּשָׂר מַרְבֶּה רִמָּה, מַרְבֶּה
נְכָסִים מַרְבֶּה דְאָגָה, מַרְבֶּה נָשִׁים

מאַננערן פּעהלט, בעוטרעבע דו דיך, איין מאַנן צו זיין.
(7) אויך זאַה ער אינזט איינען מענשענשאַדעל, וועלכער אויף דער פּלאַכע דעו וואַזערז שוואַמם, דאַ רע־ דעטע ער איהן אַן: ווייל דו ערטראַנקט האַזט, האַט מאַן דיך ערטראַנקט אונד שליעסליך וועדען דיעיניגען, דיע דיך ערטראַנקט האַבען, ערטרינקען.
(8) ער פּפלעגטע צו זאַגען: וועו פּלייש מעהרט, מעהרט ווּר־ מער; וועו גוטער מעהרט, מעהרט

מיינוטציגע בעזטרעבונגען, וועלן דו אויך אונטער אַנדערן פּערהאַלטניזזען אויז בעשייד־ענהייט ניכט הערפּאַרטרעטען וווּרדעזט.

7 אויך זאַה ער. דיעזער אויזדרוקק בעציעהט זיך אויף דען .12 אַב־ שניטט דעז אָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן[1]), וואָזלבזט דער ערצאַהלונג אונזערער משנה איינע אַנדערע געשיכטע פּאָראַנגעהט, דערען אינהאַלט פּאָלגענדער איזט: הלל האַבע אַינזט אונטערוועגז לוֹיטע געטראָפּפּען, וועלכע געטריידע אין דיע זטאַדט בראַכטען אונד פּוֹר דאַזועלבע אייגען אונגעבוֹהרליך האָהען פּרייז פּאָרדערטען. אַלז ער זיע דאַרוֹבער צו רעדע זטעללטע, גאַבען זיע איהם איינע פּרעכע אַנטוואָרט אונד נאַננטען איהן איינען באַבילאָניזשען נאַרען. ער אַבער, אין זיינער זאַנפּטמוט, זפּראַך איהנען פּרוֹינדליך צו אונד בראַכטע עז דאַהין, דאַם זיע איהר באָזעז טהון אונד רעדען בערוֹיטען אונד זיך בעזוערטען. דאַנן ווירד דאַז פּאָרקאָממניז אונזערער משנה ערצאַהלט אונד דאַהער מיט דעם וואָרטע „אַף אויך" איינגעלייטעט. אין אונזערן טראַקטאַט וואורדע נור דיע צווייטע ערצאַהלונג, מיט וועלכער איין לעהר־ זפּרוך פּערבונדען איזט, אויפּגענאָממען אונד דאַז אינליייטענדע וואָרטכען „אף" בייבעהאַלטען. ווייל דו ערטראָנקט האַזט: דעם הלל וואַר דער ערמאָרדעטע אַלז איין בערוֹכטיגטער מאָרדער בעקאַננט, אונד ער זאַגטע: ווייל דו איין מאָרדער וואַרזט, האַט מאַן דיך ערטראָנקט, וואורדעזט דו ערמאָרדעט, דענן גאָטט זטראַפּט מיט גלייכעם מאַם. אונד שליעסליך וועדען דיעיניגען, דיע דיך ערטראָנקט האַבען, ערטרינקען, ווייל יענע אויך קיין רעכט צום מאָרדען האַטטען, זאָנדערן דעם געריכטע איהן אוֹבערליעפּערן זאָללטען, אונד אויך זיע דאַהער איהרער זטראַפּע ניכט ענטגעהען וועדען, דענן דיע פּער־ געלטונג בלייבט ניכט אויז.

8 וועו פּלייש מעהרט. וועו אוֹבערמאָסיגעם גענוזז פּראָהנט, דאַז גענייעסען אַלז זעלבזטצוועקק בעטראַכטעט אונד ניכט אַלז בעדוֹרפּניז דעז לעבענז, מעהרט
וווּרמער

---

[1]) זיהה מָבען זייטע III מוֹבער דען בעגריפּן בריתא, דער מוך היערוך מַנוועגדבמַר מיזט.

אוֹמֵר, אֵין בּוֹר יְרֵא חֵטְא, וְלֹא עַם
הָאָרֶץ חָסִיד, וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד,
וְלֹא הַקַּפְדָּן מְלַמֵּד, וְלֹא כָּל־
הַמַּרְבֶּה בִּסְחוֹרָה מַחְכִּים, וּבַמָּקוֹם
שֶׁאֵין אֲנָשִׁים הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת

(6) ער פּפלעגטע צו זאגען: איין ראָהער מענש איזט ניכט זוֹנדענשוֹי, אונד איין אונווייזזענ= דער קאַנן ניכט פּראָמם זיין. איין שוֹכטערנער לערנט ניכט, אונד איין יאָהצאָרניגער קאַנן ניכט לעהרען. ניכט וועד צו פּיעל גע= שאָפּטליכען פּערקעהר פּפלעגט, פּאָרדערט דיע ווייזהייט, אונד אַן איינעם אָרטע, אַן וועלכעם עז אַן

מעהר צייט האַבע, וועדע איך לערנען, פּיעללייכט האַזט דו ניע מעהר צייט: מאַן מום רעגעלמאָסיג טאָגליך איינע צייט דעם תורה-לערנען ווידמען, אונד דיעז ניכט פּאָן דער יעווייליגען גראָסע דער געשאָפּטע אַבהאָנגיג מאַכען, עבענאָ וויע מאַן דאַז תורה-לערנען ניכט דעם זאָרגענפּרייען אַלטער פּאָרבעהאַלטען דאַרף, דאַ דער מענש זיינע לעבענזדויער ניכט קעננט אונד היער= דורך דיע הויפטויפּגאַבע דעז לעבענז אונערפּוֹללט לאַזען קאָננטע.

6 ער פּפלעגטע צו זאַגען; הלל דער אָלטערע, פּאָן וועלכעם דיעזער אונד דיע נאָכזטען ביידען אויזפרוֹכע יעדענפּאַללז הערוֹהרען. איין ראָהער מענש; איין מענש, דער וועדער תורה= נאָך וועלטקעננטניזז בעויטצט אונד אויך קיינער געשאָפּטליכען טהאָטיגקייט זיך ווידמעט, איזט ניכט זוֹנדענשוֹי; ער אונטערלאָסט דאַז אונרעכט אויז פּורכט פּאָר זטראָפּע, ניכט אַבער אויז רע= ליגיאָזעם אַנטריעבע. אונד איין אונווייזזענדער, דער קיינע קעננטניז דער תורה בעזיטצט, וועגן ער אויך וועלטליכע בילדונג גענאָזזען האַט, אונד ער אויך געשאָפּטליך טהאָטיג איזט, קאַנן ניכט פּראָמם זיין; ער קאַנן ניכט דיע פּאָר= שריפּטען ריכטיג אויזבען. איין שוֹכטערנער לערנט ניכט, וויל ער צו פּראַגען זיך שאָמט אונד זיין וויזזען דאַהער איין אונקלאַרעז בלייבט. אונד איין יאָהצאָרניגער קאַנן ניכט לעהרען, וויל דורך דיע גערינגע גדולד דעז לעהרערז דיע שוֹלער צורוֹקקגעהאַלטען וועדען, גענוֹגענד פּראַגען צו זטעללען, אונד היערדורך בעגרייפּען זיע דאַז גלעלערנטע ניכט גרוֹנדליך. ניכט וועד צו פּיעל געשאָפּטליכען פּערקעהר פּפלעגט, פּאָרדערט דיע ווייזהייט: דער לעהרער, דער זיינע צייט אַנדערן בעשאָפּטיגונגען אַלז דענען דעז אונטערריכטז צואווענדעט, קאַנן אונמאָגליך ערזפריעסליכעז לייזטען. גלייכצייטיג ענטהאַלטען דיעזע וואָרטע דיע נוֹטצליכע לעהרע, דאַם ניכט דורך פּערשיעדענאַרטיגע געשאָפּטע, זאָנדערן דורך איין גוטגעלייטעטעז געשאָפּט ערפּאָלגע צו ערציעלען זינד. אונד אַן איינעם אָרטע, אַן וועלכעם עז אַן מאָננערן פּעהלט, זאָנדערן נור דיע פּאָררוואָהנטען קלאַזען דער מענשען פּערטרעטען זינד, דיע זיך אום דיע גע= מיינדע אונד דיע רעליגיאָזען אינטערעזזען ניכט קוֹממערן אָדער ניכט קוֹממערן קאָננען, בעזטרעבע דו דיך, איין מאַנן צו זיין; טרעטע דו איין פּוֹר גע=

תַּאֲמִין בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתֶךָ, וְאַל־
תָּדִין אֶת־חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ
לִמְקוֹמוֹ, וְאַל־תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי
אֶפְשַׁר לִשְׁמוֹעַ שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמַע,
וְאַל־תֹּאמַר לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה,
שֶׁמָּא לֹא תִפָּנֶה: ו הוּא הָיָה

ניכט פֿאָן דער געמיינדע אונד
פֿערטרויע דיר ניכט זעלבזט ביז
צום טאַגע דיינעז טאָדעז; פֿערור=
טיילע ניכט דיינען נאָכזוטען ביז דו
אין זיינע לאַגע געקאָמטען, אונד
זאַגע ניכט פֿאָן איינער זאַכע, דאַם
עז אונמאָגליך זיי, זיע צו פֿערזטע=
הען, דענן אַם ענדע ווירד זיע דאָך
פֿערזטאַנדען, אונד זאַגע ניכט, וועגן
איך מעהר צייט האַבע, ווערדע איך
לערנען, פֿיעללייכט בעקאָמטזט דו
ניע מעהר צייט.

ענטזטאַמטען פֿוֹרזטען דער תנאים-צייט אויפֿגעצאָהלט וואורדען, אום דאַנן דיע אויזופֿרוֹכע יענער גראָסען מאָננער צו ערוואָהנען, וועלכע צייטגענאָזען דער ערוואָהנטען פֿוֹרזטען וואַרען. נאַך איינער אַנדערן אַנויכט איזט דער היער ער= וואָהנטע הלל, הלל דער יוֹנגערע (II.), וועלכער פֿאָן 330 ביז 360 דיע פֿוֹרזטענ= ווֹרדע בעקליידעטע אונד דער בעגרוֹנדער אונזערעז הויטיגען יוֹדישען קאַלענדער= וועזנז איזט.

טרעננע דיך ניכט פֿאָן דער געמיינדע: טראַגע מיט אַן דען לאַזטען דער געמיינדע, נימם טייל אַן איהרען לייַדען אונד הייַמזוכונגען; היער= דורך ווירזט דו אויך אַן דען פֿרוֹידען אונד דעם גוטען דער געמיינדע טייַלצו= נעהמען בערעכטיגט זיין. אוֹבערהעבע דיך אויך ניכט אין בעצוג אויף דיין וויזזען. וועגן דו אויך יעדען אייגענעלנען אייגער גראָסען פֿאָלקומאַזוע מיט דיינעם וויזזען צו אוֹבערראַגען גלויבזט, זאָ גיבט עז דאָך זעלבזט אין איהר זאָלבע, דיע אין אייגענעלנען דינגען דיך אוֹבערטרעפֿפֿען. פֿערטרויע דיר ניכט זעלבזט ביז צום טאַגע דיינעז טאָדעז. אַללצו אונבעשראָנקטעז זעלבזטפֿערטרויען איזט הוֹיפיג פֿאָן נאַכטייליגעם אייגפֿלום, אונד דער מענש קאַנן היערדורך לייכט אויף אירזוועגע גערַאטען (יאָהאַנן הירקאַן). פֿערורטיילע ניכט דיינען נאָכזטען, ביז דו אין זיינע לאַגע געקאָמטען; פֿערורטיילע ניכט דיינען נאָכזטען, דער גזוֹנדיגט האַט, ביז דו אין אייגער גלייכען לאַגע זטאַנדהאַפֿט גע= בליעבען אונד געזויגט האַזט. אונד זאַגע ניכט פֿאָן אייגער זאַכע, דאַם עז אונמאָגליך איזט, זיע צו פֿערזטעהען, ד׳ ה׳ זפריך ניכט פֿאָר אַנדערן פֿאָן אייגעם געהייטניז, אין דער אַננאַהמע, דאַם זיע דאַז געהיימניז, אום וועלכעז עז זיך האַנדעלט, ניכט ענטדעקקען וועדען, דענן שליעסליך ווירד עז דאָך פֿערזטאַנדען. עבענאָ גלויבע ניכט, דאַם דו שוועד צו פֿערזטעהענדע אויזופֿרוֹכע דער ווייזען אונמאָגליך בעגרייפֿען קאַננזט אונד דאַהער יעגליכע מוֹהע צו דערען ערפֿאָרשונג אונטערלאַזזען קאָננטעזט; דענן שליעסליך ווירזט דו זיע דאָך פֿערזטעהען דורך פֿליים אונד אַנזטרענגונג. אונד זאַגע ניכט, וועגן איך

מעהר

זְהִירִין בְּרָשׁוּת, שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לְאָדָם, אֶלָּא לְצָרֶךְ עַצְמָן, נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בִּשְׁעַת הֲנָאָתָן וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ: ד הוּא הָיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנֶךָ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ, בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנֶךָ: ה הִלֵּל אוֹמֵר, אַל־תִּפְרוֹשׁ מִן־הַצִּבּוּר, וְאַל־

האָטטעט איהר עז אַללײן פֿאָלגפֿוהרט.
(3) זײד פֿאָרזיכטיג מיט מאַכט־האַבערן, דענן זײע ציעהען דען מענשען אַן זיך הראַן נור צו איהרעם אייגענען נוטצען; זײע ערשיינען ווײע פֿרוֹינדע צור צייט איהרעז נוטצענז, זטעהען אַבער דעם מענשען ניכט בײ צור צייט זײנער נאָטֿ.
(4) ער פּפֿלעגטע צו זאַגען: ערפֿוֹללע זײנען ווילען וויע דיינען ווילען, דאַמיט ער ערפֿוֹללע דיינען ווילען וויע זײנען ווילען. פֿער־ייטלע דיינען ווילען פֿאָר זײנעם ווילען, דאַמיט ער פֿערייטלע דען ווילען אַנדערער פֿאָר דיינעם ווילען.
(5) הלל זאַגט: טרעננע דיך

עז ווירד היער דיע דירעקטע אַנרעדע אַנגעוועגדעט, אום דען לעזער בעזאָגדערז צו ערמאַהנען, דיעזע לעהרע זיך אײנצופּראָגען.

3 דיעזע משנה ערגאָנצט דען פֿאָרהערגעהענדען אויזפֿרוך, אינדעם זיע דיעיניגען בעלעהרען ווילל, וועלכע דיע גענײגדע נאַך אויסען פֿערטרעטען, וועז־האָלב אין דיעזער משנה עבענפֿאַללז דיע דירעקטע אַנרעדע אַנגעוועגדעט ווירד. זײד פֿאָרזיכטיג מיט מאַכטהאַבערן: רָשׁוּת בעדויטעט דיע ווילקוֹרהערר־שאַפֿט, וועלכע ניכט אויף רעכט אונד גזוזעטץ, זאָנדערן אויף גזוואַלט בעגרוֹנדעט איזט, אים גזגענוואַטץ צו מַלְכוּת, וועלכעז אײנע גזאָרדנעטע רעגיערונג אויף רעכטליכער אונד גזוזעטצליכער גרונדלאַגע בעצייכנעט. זײד פֿאָרזיכטיג מיט מאַכטהאַבערן, דיע נור איהרען נוטצען אים אויגע האַבען, דענן זיע ציעהען דען מענשען אַן זיך הראַן נור צו איהרעם אייגענען נוטצען.

4 ערפֿוֹללע זײנען ווילען: ערפֿוֹללע דיע געבאָטע גאָטטעז מיט זאָלכער פֿרוֹידע, זאָלכעם ערנזטע אונד זאָלכער בערייטווילליגקייט, וויע דיינען ווילען, וויע דו זאָלכע גזוזינונג בעטהאָטיגזט, וועגן זו אום דיינען פּערזאָנליכען ווילען זיך האַנדעלט. דאַמיט ער ערפֿוֹללע דיינען ווילען וויע זײנען ווילען; גאָטט ווירד דיך דאַפֿוֹר בעלאָהנען, אויך דיינען ווילען צור אויפֿוֹהרונג גזלאַנגען זו לאַזזען. פֿערייטלע דיינען ווילען פֿאָר זײנעם ווילען, וועגן דיין ווילע אונד דיינע וואונשע דעם וואונשע אונד דען גזבאָטען גאָטטעז ענטגזגען זינד, דאַמיט ער פֿערייטלע דען ווילען אַנדערער פֿאָר דיינעם ווילען ד׳ ה׳ דען ווילען אונד דיע אַבזיכט דיינער פֿיינדע.

5 הלל, וואַהרשיינליך דער אָבען קאַפּיטעל 1 משנה 12 ערוואָהנטע הלל, מיט דעזזען אויזפֿרוֹכען נון וויעדער בעגאָננען ווירד, נאַכדעם דיע זײנער פֿאַמיליע

יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מַשְׁכַּחַת עָוֹן, וְכָל־ תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה, סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן, וְכָל הָעוֹסְקִים עִם הַצִּבּוּר יִהְיוּ עוֹסְקִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמָיִם, שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיַּעְתָּם, וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד, וְאַתֶּם מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה, כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם: ג הֱוֵי

פּערבינדונג מיט וועלטליכער בע= שאֶפּטיגונג אונד גוטער ויטטע דענן דאַז בעמוֹהען מיט ביידען ברינגט זוֹנדע אין פּערגעזעלשאפֿט; אונד יעדעז תורה-זטודיום אָהנע וועלטליכע אַרבייט האַט צולעטצט קיינען בע= זטאַנד אונד פֿוֹהרט צור זוֹנדע. אונד אַללע, דיע זיך מיט דער געמיינדע בעשאֶפּטיגען, זאָללען זיך מיט איהר אום גאָטטעז ווילען בעשאֶפּטיגען, דענן דאַז פּערדיענזט איהרער פּאֶטער זטעהט איהנען ביי אונד איהרע גערעכטיגקייט בעזטעהט עוויגליך, אוֹיך אַבער רעכנע איך גראָסען לאָהן אַן, אַלז

שאֵן איזט דאַז תורה-זטודיום אין פּערבינדונג מיט וועלטליכער בעשאֶפּטיגונג אונד גוטער זיטטע: אום דעם תורה-זטודיום מיט פּלייס אָבליגען צו קאֶננען, איזט עז ערפּאָרדערליך, דיע בעזאָרגונג דער וועלטליכען געשאֶפּטע דאַמיט צו פּערבינדען צור בעגרוֹנדונג דער עקזיזטענז, צור ערלאַנגונג דעז פּוֹר דאַז לעבען נאָטווענדיגען. דענן דאַז בעמוֹהען מיט ביידען ברינגט זוֹנדע אין פּערגעזעלשאפֿט. דורך דיע אַנגעזטרענגטע טהאֶטיגקייט אים תורה-זטודיום אין פּערבינדונג מיט דער וועלטליכען בעשאֶפּטיגונג וועזדען דיע לייטענ= שאַפּטען צורוֹקקגעדראֶנגט אונד דער געדאַנקע צור זוֹנדע קאַנן ניכט אויפֿקאָמ= מען. אונד יעדעז תורה-זטודיום אָהנע וועלטליכע אַרבייט, אָהנע דיע טהאֶטיגקייט צור ערלאַנגונג דעז פּוֹר דען לעבענזונטערהאַלט אונבעדינגט ערפּאָר= דערליכען,[1]) האַט צולעטצט קיינען בעזטאַנד אונד פּוֹהרט צור זוֹנדע, וויל דער בראָטמאַנגעל דיעז בעגוֹנזטיגט. אונד אַללע, דיע זיך מיט דער גע מיינדע בעשאֶפּטיגען; אַללע, דיע דורך איהרע פּער= האֶלטניזזע אונד איהרע לעבענזטעללונג דאַצו בערופּען זינד, אין דער פּערוואַל= טונג אונד פּאֶרדערונג דער גע מיינדע טהאֶטיג צו זיין, זאָללען זיך מיט איהר אום גאָטטעז ווילען בעשאֶפּטיגען: אין עדלער אַבזיכט, פּערן פּאָן עהרגייץ אונד אייגענזוטץ. דענן דאַז פּערדיענזט איהרער פּאֶטער זטעהט איהנען ביי: עז איזט ניכט דאַז פּערדיענזט דער לייטער אַללייז, זאָנדערן אויך דאַז פּערדיענזט איהרער פּאָרפּאַהרען אונד דער געמיינדע זעלבזט, וואָדורך דיע לייטונג געלינגט. אונד איהרע גערעכטיגקייט בעזטעהט עוויגליך: דיע גערעכטיגקייט דער פּאֶטער פּאֶרדערט דאַז גוטע ווירקען דער זפּאֶטערן געשלעכטער. אוֹיך אַבער רעכנע איך גראָסען לאָהן אַן, אַלז האֶטטעט איהר עז אַללייז פּאָללפּוֹהרט: וואַז איהר אין עדלער אַבזיכט פּאָללברינגעט, בעלאָהנט גאָטט, אַלז אָב אוֹיער פּערדיענזט אַללייז עז וואֶרע, דאַם עז צור אויפּוֹהרונג געלאַנגטע.

1) היערין בעזטעהט דער מוטטערטיעד נוויטען מלמכה מוד דרך מרץ. עז

עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הַפְּסֵדָה. הַסַּהֲבָל בְּשָׁלשָׁה דְבָרִים וְאֵין אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה, דַּע מַה־לְּמַעְלָה מִמְּךָ, עַיִן רוֹאָה וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת וְכָל־מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִים: ב רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר,

שאַדען. בעטראַכטע בעזטאָנדיג דריי דינגע, זאָ קאָממוט דו ניכט צו איינער אוֹבערטרעטונג; וויזוע, וואַו אוֹבער דיר איזט: איין זעהענדעז אויגע אונד איין האָרענדעז אָהר אונד דאַס אַללע דיינע טהאַטען אין איין בוך איינגעשריעבען וועדען.

(2) רבן גמליאל, דער זאָהן דעז פֿוֹרזטען רבי יהודה, זאַגט: שאֵן איזט דאַז תורה-זטודיום אין

טען אונד האַנדלונגען דער מיטטעלוועג איינצושלאַגען. זיי אַכטואַם ביי איינעם לייכטען געבאָט, וויע ביי איינעם שווערען. מאַן מום דיע מיט גערינגען קאָזטען אונד גערינגער מוֹהע צו ערפֿוֹללען מאָגליכען געבאָטע מיט גלייך גראָסעם אייפֿער אויצופֿוֹהרען אַנזטרעבען, וויע דיעיניגען געבאָטע, דערען אויפֿוֹהרונג פֿיעל מוֹהע אונד קאָזטענויפֿוואַנד ערפֿאָרדערט. דענן דו קענזט ניכט דיע בעלאָהנונג דער געבאָטע: דיע תורה ענטהאַלט קיינע נאָהערע אַנגאַבע דעז לאָהנעז דער געבאָטע, דאַמיט ווער אַללע געבאָטע מיט גלייך גראָסעם אייפֿער ערפֿוֹללען. ערוואָגע דען נאַכטייל איינעז געבאָטעז אים פֿערהאָלטניזוע צו זיינעם לאָהנע; דען צייטליכען נאַכטייל, וועלכען דיע ערפֿוֹללונג איינעז געבאָטעז (מצוה) מיט זיך ברינגען קאַנן איינערוייטז, געגען דען הימטלישען לאָהן אונד דען דורך דיע ערפֿוֹללונג דעז געבאָטעז אויצוֹבענדען גוטען איינפֿלום אויף דיע וועלטאָרדנונג אַנדערערזייטז. אונד דען פֿאָרטייל איינער אוֹבערטרעטונג געגענוֹבער איהרעם שאַדען; דען אויגענבליקקליכען גענום אונד נוטצען דורך איינע זוֹנדע געגען דען דויערנדען נאַכטייל דער גאָטטליכען זטראַפֿע אונד דעז שאָדליכען אייפֿלוזעז אויף דיע וועלטאָרדנונג, דען דיעזעלבע מיט זיך ברינגט. וויזוע, וואַז אוֹבער דיר איזט: גאָטט, דער אַללעז זיעהט אונד האָרט. זיי דעזהאַלב ערפֿוֹללט פֿאָן פֿורכט אונד עהרפֿורכט פֿאָר גאָטט, אום דיך אויך פֿאָר יעדער פלאָטצליכען פֿעריררונג צו הוֹטען. אונד אַללע דיינע טהאַטען וועריין אין איין בוך איינגעשריעבען, ד' ה' ביי גאָטט גיבט עז קיין פֿערגעזזען.

2 רבן גמליאל, נאַכפֿאָלגער זיינעז פֿאַטערז, דער דריטטע פֿוֹרזט דיעזעז נאַמענז אונד דער לעטצטע דער פֿוֹרזטען איזראַעלז, דיע אין דער משנה ערוואָהנט ווערדען,[1]) דענן דאַז איהם פֿאָלגענדע געשלעכט ווירד שאָן צום צייטאַלטער דער אַמאָראַים (אמוראים) געצאָהלט. זיינע פֿוֹרזטענווֹרדע אומפֿאַסט דיע צייט פֿאָן 210 ביז 230, אין וועלכעם יאַהרע ער זטאַרב. מיט בעזאָנדערער וואָרמע עמפּפֿיעהלט ער דיע וואָהלטהאָטיגקייט אונד בעגרוֹנדעט דיעז מיט דעם אויז־זפרוכע: „דעריניגע, וועלכער זיך דער מענשען ערבאַרמט, פֿינדעט אויך ביי גאָטט ערבאַרמען; וועד זיך אַבער דער מענשען ניכט ערבאַרמט, דעזזען ערבאַרמט זיך אויך גאָטט ניכט."

שאֵן

[1]) פֿערגלייכט מיכדעז מטנה 5 דיעזעז מַבטניטטעז.

יִשָּׂרָה שֶׁיָּבוֹר לוֹ הָאָדָם, כָּל־שֶׁהִיא
תִּפְאֶרֶת לְעַשֵּׂהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן־
הָאָדָם, וְהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה
כְּבַחֲמוּרָה, שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן
שְׂכָרָן שֶׁל־מִצְוֹת, וְהֱוֵי מְחַשֵּׁב
הִפְסַד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ, וּשְׂכַר

דער אַלו ציערדע ערשיינט דעם, דער
איהן בעגרׂונדעט, אונד איהם צור
ציערדע געריכט ביי דען מענ־
שען, אונד זיי אַכטואַם ביי איינעם
לייכטען געבאָט, וויע ביי איינעם
שווערען, דענן דו קעננזט ניכט
דיע בעלאָהנונג דער געבאָטע,
אונד ערוואָגע דען נאַכטייל איינעז
געבאָטעז אים פֿערהאָלטניז צו זיינעם
לאָהנע אונד דען פֿאָרטייל איינער
אוֹבערטרעטונג געגענוֹבער איהרעם

„אונזער לעהרער, דער הייליגע" געגאַננט. געבאָרען 135, דעם טאָדעזויאַהרע דעז רבי עַקִיבָא, טראַט רבי אין זיינעם .27 לעבענזויאַהרע אַלו זיעבענטער פֿוֹרזט אויז דעם הויזע הלל זיין אַמט אַן, פֿערלעגטע דאַז סנהדרין נאַך בֵּית שַׁעֲרִים, דאַנן נאַך זעפֿפֿאָריז אונד טיבעריאַז. זיינע לעטצטען יאַהרע פֿערלעבטע ער וועגען זיינעז לייד־ענדען געזונדהייטז־צוזטאַנדעז אין זעפֿפֿאָריז, וואָ ער אויך אום דאַז יאַהר 210 זטאַרב, אונד וואורדע דאַנן אין בית־שערים בעגראַבען.
וועלכעז איזט דער רעכטע וועג, דען דער מענש וואָהלען זאָל, אין בעצוג אויף דיע לעבענזוייזע, נאַמענטליך אין בעצוג אויף דיע אַרט אונד וויזע דער אויפֿוֹהרונג דער וואָהלטהאָטיגקייטזווערקע אונד דעז זאָנזטיגען פֿערהאַלטענז געגען דיע מיטמענשען, דענן אוֹבער דיע בעאָבאַכטונג דער תורה־פֿאָרשריפֿטען בעזטעהען געניע בעזטיממונגען אונד וווֹרדע דאַהער דער אויזדרוקק וואָהלען ניכט אַנוועגדבאַר זיין.[1]) דעריניגע, דער אַלז ציערדע ערשיינט דעם, דער איהן בע־ גרוֹנדעט אונד איהם צור ציערדע געריכט ביי דען מענשען, ד׳ ה׳ ווער זאָלען אונז דיעיניגען אייגענשאַפֿטען אַנייגנען, דיע אונז איננערע בע־ פֿריעדיגונג געוואָהרען אונד דיע אויך ביי דען נעבענמענשען בילליגונג ערלאַנגען מוֹזזען. מאַן האַלטע זיך אַלזאָ אַן דען מיטטעלוועג. איין בייזפיעל: דורך גייץ בעוואַהרט דער מענש זיין פֿערמאָגען, ער ווירד אַבער וועגען זיינעז גייצעז ניכט געאַכ־ טעט. וועד הינגעגען מעהר גיבט אַלז זיינע פֿערהאָלטניזז ערלויבען, ווירד וואָהל פֿאָן דען עמפֿאָנגערן גערוֹהמט, ער זעלבזט אַבער ווירד שליעסליך פֿעראַרמען. דיע ריכטיגע אויזוֹבונג דער וואָהלטהאָטיגקייט איזט דאַהער, וועדער צו גייצען, נאָך אַללצו פֿרייגיעביג צו זיין, זאָנדערן זיינען פֿערהאָלטניזזען ענטופֿרעכענד צו האַנדעלן. איינע זאָלכע האַנדלונגווייזע ענטופֿריכט דעם וואונשע גאָטטעז אונד פֿינדעט אויך דיע בילליגונג דער נעבענמענשען. עבענזאָ איזט אויך ביי אַנדערן אייגענשאַפֿ־ טען

[1]) דער מויזדרוקק „וואָהלען" מין דער תורה מין בעלוג מויך דיט מויזבונג דע: גוטען מונד במָזען, זמָן דיע וויזזענזפֿרייהייט בעלייכטן; היער מין דער אטנה זמָן ניכט מויך דיע וויזזענזפֿרייהייט היגעוויזען וועדען, זמָנדערן מויך דיע מיט פֿערקעהל לו בעמַכטענדע זעבענזווייזע.

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְזַכּוֹת אֶת־יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת: שֶׁנֶּאֱמַר, יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר.

זאגט: עז וואָללטע דער הייליגע, גאָט, איבערגעבן זיין תורה צו ישׂראל, דערפֿאַר האָט ער זיי פֿאַרגרעסערט מיט תּרי"ג מצוות, אַזוי ווי עס שטייט (ישעיה 42,21): גאָט האָט וועלן זיין גערעכט, דערפֿאַר וועט ער גרויס מאַכן די תורה און מאַכן זי הערלעך.

פרק שני.

לוויטער חזקיהו.

(1) רבי זאגט: וועלכעז איז דער רעכטער וועג, דעם זיך דער מענש וואָלטע זאָל האָבן פֿאַר אים אַ שׂכל? דערמיט

א רַבִּי אוֹמֵר, אֵיזוֹ הִיא דֶּרֶךְ

משנה דעז טראַקטאַטז כַּבּוֹת אונד ווירד אַם שלוזוע איינעז יעדען פּרק ביים גאָטטעזודיענזטע געזאַגט,[1]) אום דיע לעזער דאַרויף אויפֿמערקזאַם צו מאַכען, דאַם דיע בעאַכטונג דעז געלעזענען איהנען צום היילע אונד צום זעגען געריכט.

ר' חנניא, זאָהן דעז עקשיא, איין צייטגענאָזע דעז רבי עקיבא, לעבטע אום דאַז יאַהר 130 נ"ד"ג צ'. עז וואָללטע דער הייליגע, געלאָבט זיי ער, איזראַעל פֿערעדעלן: ניכט צו זיינעם נוטצען גאַב אונז גאָטט תורה אונד געזעטצע, געפֿערבאָטע, זאָנדערן צו אונזערעם אייגענען נוטצען אונד היילע. דעזהאַלב מעהרטע ער איהנען לעהרע אונד געזעטצע; דעזהאַלב ערטיילטע ער אונז אויך זאָלכע געבאָטע, דיע צו בעאָבאַכטען אונז דיע פֿערנונפֿט געביעטען וווֹרדע, אום אויך פֿוֹר דיעזע אונז צו בעלאָהנען.

---

1 רבי; זאָ וואורדע קורצוועג רבי יהודה הנשיא, דער אָרדנער אונד זאַמלער דער משנה, גענאַננט. ער איזט דער זאָהן אונד נאַכפֿאָלגער דעז פֿאָרעריהנטען רבן שמעון בן גמליאל, זטאַנד אין פֿרוֹינדשאַפֿטליכער בעציעהונג צו דעם ראָמישען קייזער אונד בעזאַם גראָסע רייכטוֹמער. דיעזע ביידען טהאַטזאַכען אין פֿערבינדונג מיט זיינער גראָסען גלעלעהרזאַמקייט ערהאָהטען זיינע וווֹרדע אונד זיינען גראָסען אייגפֿלוֹם. פֿוֹר זיינע פערזאָן בעשיידען אונד גענוֹגזאַם, פֿערוועגדעטע ער זיינע שאַטצע פֿאַזט נור צור אונטערזטוֹטצונג אונד פֿערזאָרגונג זיינער שוֹלער. דיע אַללגעמיינע בעצייכנונג „רבי" (מיין לעהרער) וואורדע איהם צוערקאַננט, וויל ער דורך דיע אָרדנונג אונד ניעדערשריפֿט דער משנה דער לעהרער פֿאָן גאַנץ ישראל וואורדע. וועגען זיינער בעזאָנדערז הערפֿאָרראַגענדען פֿראָממיגקייט, זיינער זעלטענען זיטטען־רייגהייט אונד זיינער אונוואַנדעלבאַרען טוגענד וואורדע ער אויך רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ

אונזער

[1]) חוץ ביי זמנים מסכתות אבות־דרבי נתן.

עַל־שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קַיָּם, עַל־הָאֱמֶת וְעַל־הַדִּין וְעַל־הַשָּׁלוֹם שֶׁנֶּאֱמַר אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם:

רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן־עֲקַשְׁיָא אוֹמֵר, רָצָה־

גמליאל, זאַגט: אויף דריי דינגען בעזטעהט דיע וועלט, אויף וואַהר־הייט, אויף גערעכטיגקייט אונד אויף פֿריעדען; דענן עז איזט גענאַגט: וואַהרהייט אונד רעכט דעז פֿריעדענז ריכטעט אין אויערן טהאָרען (זכריה 8,16).

רבי חנניה, זאָהן דעז עקשיא,

18 רבן שמעון בן גמליאל, ענקעל דעז פֿאָרוואָהנטען שמעון, דער דריטטע נשיא דיעזעז נאַמענז, פֿערלעגטע דען זיטץ דעז זינהעדרין פֿאָן יאַמניאַ אָדער יאַבנע (יבנה) נאַך אושאַ. נאַך דעם טאָדע זיינעז פֿאַטערז וואַר רבי שמעון נאָך זעהר יונג, וועזהאַלב צונאָכזט ר׳ יוחנן זאָהן דעז זכאי אַלז נשיא[1]) געוואָהלט וואורדע, נאַך דעזען טאָד דיעזער ר׳ שמעון זיין נאַכפֿאָלגער וואורדע. לעטצטערער לעבטע צור צייט האַדריאַנז, וועלכער דיע ערפֿוללונג דער גאָטטעזגעזעטצע אונטערזאַגט האַטטע. זימאָן האַטטע זיינען זאָהן בעשניטטען אונד וואַר דעזהאַלב אַנגעצייגט וואָרדען. נאַך ראָם געלאַדען, אום זיך צו רעכטפֿערטיגען, וואַר האַדריאַן געזטאָרבען, אונד טיטוז אוירעליוז אַנטאָנינוז האַטטע דען טהראָן בעזטיגען. דיעזער שענקטע דעם זימאָן זיינע גונזט, אונד לעטצטערער ערווירקטע היערדורך דיע אויפֿהעבונג דער האַדריאַנישען געזעטצע. זימאָן, דער פֿאַטער דעז רבי יהודה הנשיא, זטאַרב אים יאַהרע 163.

אויף דריי דינגען בעזטעהט דיע וועלט, ד׳ ה׳ זיע ווירד היערדורך ערהאַלטען. פֿערגלייכע משנה 2, וועלכע אויף דיע ערשאַפֿונג דער וועלט זיך בעציעהט, וועזהאַלב אין אונזערער משנה דער אויזדרוקק קַיָּם אַנגעוועזענדעט איזט. אויף וואַהרהייט: דיע גרונדלאַגע אַללעז וואַהרען אונד גוטען בעזטעהט דאַרין, דאַם איינער דען אַנדערן ניכט בעלוגע. אָהנע וואַהרהייט וואורדע דאַז פֿערטרויען שווינדען אונד דער געגענזייטיגע פֿערקעהר דער מענשען אונמאָגליך זיין. אויף גערעכטיגקייט: דען שולדיגען שולדיג אונד דען אונשולדיגען פֿריי צו זפרעכען. זז איזט דיעז איינע גרונדלאַגע דער מענשליכען געזעללשאַפֿט, דענן אָהנע האַנדהאַבונג דעז רעכטז וואורדע דער זטאַרקערע דען שוואַכערן אונגעהינדערט אונטערדרוקקען אונד פֿערפֿאָלגען. אונד אויף פֿריעדען צווישען דען איינצעלנען מענשען אונד דען איינצעלנען פֿאָלקערן. דער קריעג אַללער געגען אַללע וואורדע דיע מענשליכע געזעללשאַפֿט באַלד פֿערניכטען. דיע האָכזטע אויפֿגאַבע דעז מענשען איזט זז, וואַהרהייט, רעכט אונד פֿריעדען אין אייניקלאַנג צו ברינגען; איהר געגענזייטיגער ווידערזטרייט איזט איממער נור שיינבאַר. זאָללטע אייז זאָלכער צו טאַגע טרעטען, זאָ מום מאַן זיך בעמוהען, אייגען האָהערן געזיכטזפונקט צו פֿינדען, פֿאָן דעם אויז דער ווידערזפרוך פֿערשווינדעט.

רבי חנניא. דיעזע משנה געהאָרט ניכט צו אבות, איזט פֿיעלמעהר דיע לעטצטע

[1]) ער וואַר פֿאָרזיטצענדער, נאַהם מבעל ניע דען טיטעל נטיא מן. משנה

אוֹמֵר, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב מִשְׁתִּיקָה, וְלֹא הַמִּדְרָשׁ עִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה, וְכָל־הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא:

יח רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן־גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר,

(17) שמעון, זיין זאָהן, זאַגט: אַללע מיינע טאָגע וואוכו איך הערַאַן אונטער ווייזען אונד פֿאַנד ניע בעזוערעז פֿוֹר דען מענשען אַלז שווייגען; אויך איזט דאַז פֿאָר־שען ניכט הויפטזאַכע, זאָנדערן דיע טהאַט, אונד צופֿיעל זפּרעכען פֿוֹהרט זוֹנדע הערביי.

(18) רבן שמעון, זאָהן דעז אונד בעפֿאַהיגטען געלעהרטען, ענטשיידעזט, זעלבזט וועגן דז אין יעדעם פֿאַללע דער ערשווערענדען זייטע צונייגען וואָללטעזט. זאָללזט דז דאָך ניכט ביים פֿער־צעהנטען נאַך מוטמאַסונג פֿערפֿאַהרען. דיע פֿערשיעדענען אַבגאַבען אַן דיע לעוויטען אונד אַרמען זינד געגוי בעזטיממט אונד מוֹזזען געגוי נאַך פֿאָרשריפֿט אַבגעגעבען וועדען, דאַ זאָגזט ענטוועדער דאַז געטריידע ניכט ריכטיג פֿערצעהנטעט איזט אָדער דיע אַבגאַבען אונריכטיג זינד. דיעז איזט איין בעווייז פֿוֹר דיע אונריכטיג־קייט דער האַנדלונגזווייזע, ביי צווייפֿעלהאַפֿטען פֿאַללען נאַך דער ערשווערענדען זייטע צו ענטשיידען, אַנזטאַטט זיך געווים־הייט דורך בעלעהרונג צו פֿערשאַפֿפֿען.

17 שמעון, זיין זאָהן; דאַז איזט רבי שמעון בן גמליאל, איינער דער בע־קאַננטען צעהן מאַרטירער; ער ווירד אַבער אין אונזערער משנה נור שמעון גע־נאַננט, ווייל ער צור צייט דיעזעז אויזפרוכעז נאָך ניכט נשיא וואַר. ער לעבטע קורץ פֿאָר דער צערזטאָרונג דעז צווייטען הייליגען טעמפּעלז.

אַללע מיינע טאָגע וואוכו איך הערַאַן אונטער ווייזען; ער ווּאַר זטעטז אין דער געזעללשאַפֿט פֿאָן ווייזען אונד געלעהרטען. אונד פֿאַנד ניע בעזערעז פֿוֹר דען מענשען אַלז שווייגען אין בעצוג אויף אונטער־האַלטונג פֿאָן גלייכגילטיגען דינגען, אַבער אויך אין בעצוג אויף דיע הינאַהמע פֿאָן בעליידיגונגען, אָהנע ווידער צו בעליידיגען, וואָדורך דעם מענשען פֿיעל קומטער אונד פֿערדרום ערופֿאַרט בלייבט. גלייכצייטיג ענטהאַלט דיעזער אויזפרוך אויך דיע לעהרע, דאַם דער שׂוֹלער ביים אונטערריכט דעז לעהרערז אויפֿמערק־זאַם צוהאָרען אונד וועניג זפּרעכען זאָלל, וועגן דיעז ניכט צור זטעללונג אייגער פֿראַגע ערפֿאָרדערליך איזט. אויך איזט דאַז פֿאָרשען ניכט דיע הויפּטזאַכע, זאָנדערן דיע טהאַט, ד׳ ה׳ אָבוואָהל ביים לערנען דער תורה קיין שווייגען אָבוואַלטען דאַרף,[1]) זאָ איזט דעננאָך דאַז לערנען דער תורה ניכט דער הויפּטצוועקק, זאָנדערן דאַז בעטהאַטיגען דעז גלעלערנטען. אונד צו־פֿיעל זפּרעכען פֿוֹהרט זוֹנדע הערביי: דורך דאַז פֿיעלע זפּרעכען ווירד מאַנכעז געוואַגט, וואַז ניכט וואַהר איזט, אונד דיעז פֿוֹהרט דאַנן צו וויטערן זוֹנדען (בייזפּיעל: חַוָּה זפּראַך: „איהר זאָללט איהן ניכט בערוֹהרען"). דורך דאַז פֿיעלע זפּרעכען דרינגען אויך דינגע אין דיע אֶפּפֿענטליכקייט, וואָדורך דיע בע־אַבויכטיגטע אויזפוֹהרונג איינער זאַכע הוֹפֿיג פֿערייטעלט ווירד.

רבן

[1]) יעהע פּרק 2 מטנה 6 ווּ הבייטן זאר.

הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת: טז רַבָּן
גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב
וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק, וְאַל תַּרְבֶּה
לְעַשֵּׂר אֻמְדוֹת: יז שִׁמְעוֹן בְּנוֹ

דען מענשען מיט פֿרײַנדליכער מיענע.

(16) רבן גמליאל זאגט: שאַפֿע דיר איינען לעהרער אונד ענטלע־דיגע דיך דעז צוויי־פֿעלז, זאָלזט דו דאָך בײַם פֿערצעהנטען ניכט נאַך מוטמאַסונג פֿערפֿאַהרען.

בענוֹטצע יעדע פֿרייַע צייט בײַ טאָג אונד בײַ נאַכט צום תורה-זטודיום; בײַזט דו אַבער אין דיע נאָטוועניגקייט פֿערזעטצט, איינער אַנדערן בעשאָפֿטיגונג דען גראָסטען טײל דיינער צייט צו ווידמען, זאָ בעזטיממע פֿעזטזטעהענדע זטונדען צו דיינעם תורה-זטודיום. זפּריך וועניג אונד טהוע פֿיעל אין בעצוג אויף גאָטטעזדיענזט אונד וואָהלטהאָטיגקייט, וויע אברהם זיינען גאָזטען וועניג פֿער־ופּראָכען, אַבער פֿיעל דאַרגעבאָטען האַט. אונד עמפּפֿאַנגע יעדען מענשען מיט פֿרײַנדליכער מיענע. אויך אַרמען, וועלכע אין דאַז הויז קאָממען אונד דיע מאַן אונטערזטוצען וויללז, זאָלל מאַן פֿרײַנדליך בעגעגנען, דענן איינע אונ־פֿרײַנדליכע בעהאַנדלונג העבט דאַז פֿערדיענזט דער אונטערזטוצונג פֿאָללזטאַנדיג אויף, וועגן דיעזע אויך נאָך זאָ גראָם וואָרע.

16 רבן גמליאל, זאָהן אונד נאַכפֿאָלגער דעז רבי שמעון ,ענקעל דעז הלל, וואורדע צום אונטערשיעדע פֿאָן זיינעם גלייכנאַמיגען ענקעל אויך רבן גמליאל הַזָּקֵן (דער אָלטערע) גענאַננט. ער וואַר איין צייטגענאָזע דעז קאָניגז אַגריפּפּאַ (37—44), אונטער וועלכעם יודאָאַ נאָכמאַלז אין זיינעם עהעמאַליגען גלאַנצע אונד אין זיינער עהעמאַליגען זעלבזטאַנדיגקייט אויפֿלעבטע. רבן גמליאל וואַר דער ערזטע, דער דען טיטעל „רבן" אָדער „אונזער לעהרער" פֿאָהרטע. דיעזער טיטעל פֿאָר דען נשיא וואורדע איינגעפֿאָהרט, אום דעזזען אַנער־קענונג פֿאָן זייטען דער מאַננער אַללער פֿערשיעדענען לעהרמיינונגען צום אויזדרוקק צו ברינגען. דיע פֿרײַהערן לעהרער אונד פֿאָהרער דעז פֿאָלקעז פֿאָהרטען גאַר קיינען טיטעל, וואָהרענד זפּאַטער דער טיטעל רבי (מיין לעהרער) יעדעם געלעהרטען, דער דיע סְנְהֶדְרִין[1]) (אָרדינאַטיאָן) בעזאַם, בייגעלעגט וואורדע. רבן בליעב דיע בעזטאַנדיגע בעצייכנונג פֿאָר דען נשיא. זייט רבן גמליאל בע־זטאַנד וויעדער נור איין פֿאָרויטצענדער דעז סנהדרין. רבן גמליאל טראַט ענערגיש פֿאָר דיע ערהאַלטונג דעז גלויבענז איין. זיינע מילדע ערקעננען ווער אַן זיינען אַנאָרדנונגען, דאַם דיע היידנישען אַרמען עבענפֿאַללז מיט דען יוֹדישען אַרמען פֿערפֿלעגט וועדען זאָללען אונד דאַם דען היידנישען קראַנקען אונד טאָטען דיעזעלבען ליעבעזדיענזטע וויע דען יוֹדישען ערוויעזען וועדען זאָללען.

שאַפֿע דיר איינען לעהרער צור ענטשיידונג דיינער צוויי־פֿעל אונד פֿראַגען,[2]) אונד ענטלעדיגע דיך דעז צוויי־פֿעלז, דאַדורך, דאַם דו ניכטז צוויי־פֿעלהאַפֿטעז אַללײַן, אָהנע הינצוציעהונג פֿאָן פֿערזטאַנדיגען

[1]) זיעהע ווייטער פרק 4 מטנה 8. [2]) זיעהע מטנה 6.

שְׁמֵהּ וּדְלָא מוֹסִיף יָסֵף וּדְלָא יַלִּיף
קְטָלָא חַיָּב וּדְאִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתָגָא חָלָף׃
יד הוּא הָיָה אוֹמֵר אִם אֵין אֲנִי לִי
מִי לִי וּכְשֶׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה אֲנִי וְאִם
לֹא עַכְשָׁו אֵימָתָי׃ טו שַׁמַּאי אוֹמֵר
עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קֶבַע אֱמוֹר מְעַט
וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה וֶהֱוֵי מְקַבֵּל אֶת־כָּל־

ווער ניכט צוניממט, ניממט אַב.
ווער ניכט לעהרט, איזט טאָדעזווערדיג אונד ווער זיך דער קראָנע בעדיענט, שווינדעט דאַהין.
(14) ער פּלעגטע צו זאַגען: ווענן איך ניכט פֿאַר מיך בין, ווער איזט פֿאַר מיך, אונד ווענן איך פֿאַר מיך בין, וואַז בין איך, אונד ווענן ניכט יעטצט, וואַנן דענן.
(15) שמאי זאגט: מאַכע דיינע תורה צו איינער פֿעוטזטעהענדען בעשאַפֿטיגונג, זפּריך ווניג אונד טהוע פֿיעל, אונד עמפּפֿאַנגע יעדערמאַנן פֿרייטעלעכ.

אויזופרוך אין קאַלדאַישער זפּראַכע אַבגעפֿאַסט. ווער דען נאַמען פֿערברייטעט, פֿערליערט זיינען נאַמען גאַנץ: דורך עהרגייץ אונד רוהמזוכט ווירד אויך דער בעריטז ערלאַנגטע גוטע רוף אייגעבוֹסט; אויך קאַנן דער אויזגעברייטעטע רוף אויף דען טראָגער דעווועלבען נאַכטיליג ווירקען דורך אַללצו פֿיעלע אַנפֿאַרדערונגען, דיע אַן איהן געטעללט ווערדען, זאָוויע אויך דורך נייד אונד מיסגונזט. ווער ניכט צוניממט, ניממט אַב. ווער זיינע זטודיען ניכט פֿאָרטועטצט, פֿערגיסט אויך דאַז פֿרוֹהער גלעלערנטע. זטיללזטאַנד איזט רוֹקקשריטט. ווער ניכט לעהרט, ווענן ער היערצו בעפֿאָהיגט איזט, איזט טאָדעזווֹרדיג, וויל אויף פֿאָרטוֹבערליעפֿערונג דער תורה דיע ערהאַלטונג דערועלבען בעזוהט אונד דיע קענטניז דער תורה איינע דער דריי גרונדזוֹילען דער זיטטליכען וועלט־אָרדנונג בילדעט[1]). אונד ווער זיך דער קראָנע בעדיענט; ווער דיע קראָנע דער תורה אַלז מיטטעל צום עריווערב אירדישען פֿאָרטיילז מיסברויכט, שווינדעט דאַהין, אין דיעזער וועלט, אונד האַט אויך אין דער קוֹנפֿטיגען קיינען לאָהן פֿוֹר זיין ווירקען צו ערוואַרטען.

14 וועגן איך ניכט פֿוֹר מיך בין; ווענן איך ניכט זעלבזט פֿוֹר מיך ווירקע אונד וָאַרגע, מיין וויזען ערווייטערע, מיינע אייגענשאַפֿטען פֿערפֿאָללקאָמטנע אונד מיין פֿערמאָגען דורך פֿלייס פֿערמעהרע, ווער איזט פֿוֹר מיך; ווער וָאַללטע עז טהון. אונד ווענן איך פֿוֹר מיך בין, ווענן איך ניכט אויך פֿוֹר דאַז וואָהל מיינער מיטמענשען ווירקע, וואַז בין איך; איך האַבע דאַן מיינע לעבענזויפֿגאַבע ניכט ערפֿוֹללט. אונד ווענן ניכט יעטצט; ווענן ניכט דיע צייט אין דער יוגענד אָדער ווענִיגזטענזאין דיעזעם לעבען זעגענזרייך צו דען ערוואָהנטען צווועקקען פֿערווענדעט ווירד, וואַנן דענן; אים אַלטער איזט עז שווייריגער, אים קוֹנפֿטיגען לעבען אוֹבערהויפט ניכט מאָגליך, דענן דיע קוֹנפֿטיגע ווילט איזט ניכט צור אויזוֹבונג גוטער טהאַטען, זאָנדערן צום עמפּפֿאַנגע דעז לאָהנעז בעזטיממט.

15 מאַכע דיינע תורה צו איינער פֿעוטזטעהענדען בעשאָפֿטיגונג;

1) יעהע מָבען אטנה 2.

בענוֹטצע

אוֹמֵר הֱוֵי מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם אוֹהֵב אֶת־הַבְּרִיּוֹת וּמְקָרְבָן לַתּוֹרָה׃

יג הוּא הָיָה אוֹמֵר נְגִיד שְׁמָא אֲבַד

גען. הלל זאגט: געהאָרע צו דען שׂולערן דעו אהרן, פֿריעדען ליעבענד אונד נאַך פֿריעדען זוכענד, דיע מענשען ליעבענד אונד זיע דער תורה נאָהער ברינגענד.

13 ער פּפֿלעגטע צו זאַגען: ווער דען נאַמען פֿערבריינגט, פֿערליערט זיינען נאַמען גאַנץ.

ערבליך בליעב. אב בית דין (פֿאַטער דעו גערעכטוהאָפֿעו אָדער צווייטער פּראָזידענט) וואַר דאַמאַלו כְּנַחֵם, דער זיין אַמט ניעדערלעגטע אָדער ניעדערלעגען מוסטע אונד אַן דעזוען זטעללע שמאי אייגטראַט. הלל זטאַמטע אויז באַבילאָן אונד וואַנדערטע נאַך יערוזאַלעם, אום אונטער שמעיה אונד אבטליון דעם תורה-זטודיום אָבצוליעגען. זיינע ליעבע צום זטודיום, זיינע בייזפּיעללאָוע זאַנפֿטמוט, מילדע אונד בעשיידענהייט זינד זפּריכוואָרטליך געוואָרדען. דיע בעקאַננטע וועטטע[1]) אונד זיין בענעהטען פּראָוליטען געגענוֹבער בעקונדען זיינע זאַנפֿטמוט אונד מילדע. עבענזאָ בעקאַננט איזט זיין אויזפּרוך „וואַז דיר מיספֿאַללט, פֿוֹגע אויך ניכט איינעם אַנדערן צו איזט דיע גרונדלאַגע דער גאַנצען תורה".

גען. הלל זאגט: געהאָרע צו דען שׂולערן דעו אהרן, וועלכען דיע נונמעהר אויפֿצו־צאָהלענדען אייגענשאַפֿטען אין ערהאָהטעם מאַסע ציערטען. פֿריעדען ליעבענד אונד נאַך פֿריעדען זטרעבענד: מאַן מום אין דעם פֿערקעהר מיט דען נעבענ־מענשען דען פֿריעדען צו ערהאַלטען אונד אויך אונטער דען נעבענמענשען דען גע־זעטצען פֿריעדען וויעדער הערצוזטעללען זוכען. וואַרען צוויי פערזאָנען מיט אייגאַנדער פֿער־פֿיינדעט, זוכטע אהרן אין דער וויזע זיע צו פֿערזאָהנען, דאס ער יעדעם פֿאָן איהנען זאַגטע, דער אַנדערע בערוֹיע זיין פֿערשולדען געגען איהן. דיע מענשען ליעבענד: מאַן מום אַללע מענשען אָהנע אונטערשיעד דעז גלויבענז ליעבען, דענן זיע זינד געשאָפֿפֿע גאָטטעז, „אין דעם עבענבילדע גאָטטעז געשאַפֿפֿען." אויך דעם זוֹנדער געגענוֹבער צייגע מאַן זיך ליעבעפֿאָללע אונד זוכע איהן דאַדורך וויעדער אויף דיע רעכטע באַהן צו ברינגען. אהרן: ליעבעפֿאָללעז פֿערהאַלטען געגען איינען זאָלכען האַט אין דעמזעלבען שאַם אונד רוֹיע ערוועקקט אונד איהן צור אומקעהר בע־וואָגען. אונד זיע דער תורה נאָהער ברינגענד: דורך דאַז היער ערוואָהנ־טע פֿערהאַלטען פֿערמאַג מאַן אין דער בעזטען וועזע פֿוֹר פֿערבריטונג דער גאָטטעזלעהרע צו ווירקען, אונד היערדורך ערווייזט מאַן דעם נעבענמענשען דיע גראָסטע וואָהלטהאַט.

13 דיעזען אויזפרוך טהאַט הלל וואַהרשיינליך אין באַבילאָן, נאַכדעם ער רייך אַן וויזען אַלז בערוֹהמטער מאַנן דאָרטהין צורוֹקגעקעהרט וואַר אונד איהם אַללגעמיינע פֿערעהרונג געצאָללט וואורדע. אויז דיעזעם גרונדע איזט דיעזער אויזפרוך

---

[1]) יעהע תזאור טרמקטמט טבת ייטע 31a.

שָׁמָּא תָּחוּבוּ חוֹבַת גָּלוּת וְתִגְלוּ
לִמְקוֹם מַיִם הָרָעִים וְיִשְׁתּוּ
הַתַּלְמִידִים הַבָּאִים אַחֲרֵיכֶם וְיָמוּתוּ
וְנִמְצָא שֵׁם שָׁמַיִם מִתְחַלֵּל :
יב הִלֵּל וְשַׁמַּאי קִבְּלוּ מֵהֶם, הִלֵּל

וויזען, זייד פֿאַרזיכטיג מיט אויערן
וואָרטען, איהר קאָננטעט מיט דער
זטראַפֿע דער פֿערבאַננונג בע-
זטראַפֿט אונד פֿערבאַננט ווערדען
נאַך איינען אָרט באָזער וואַזער,
אונד עז קאָננטען דאַפֿאָן טרינקען
דיע שׂולער, דיע נאַך אויך קאָמטען,
אונד זטערבען. דאנן וואָרע דער
נאַמע גאָטטעז ענטווייהט.
(12) הלל אונד שמאי עמפֿינ-

האַזוע דאַז זטרעבען נאַך האָהער זטעללונג; וועגן דז ניכט אונבעדינגט צום וואָהלע דיינער מיטמענשען איינע האָהע זטעללונג אַננעהמען מוסט, זאָ זטרעבע ניכט דאַרנאַך, דא דו דורך איינע האָהע זטעללונג לייכט מאַנכעז טהון וווּרדעזט, וואַז דיינעם קאַראַקטער אונד דעם רעכטע ניכט ענטזפריכט. אונד זוכע ניכט דיע בעקאַננטשאַפט מיט מאַכטהאַבערן, אום דורך שמייכעליי צו איינער הערשענדען זטעללונג צו גלאַנגען, אַנדערערזייטז אַבער אויך, וויל דו לייכט אייגען פֿערזטאָם אים פֿערהאַלטען גענען דיעזעלבען בעגעהען קאָננטעזט.

11 איהר וויזען, זייד פֿאָרזיכטיג מיט אויערן וואָרטען, דאַמיט קיינע פֿאַלשע לעהרע אויז דענזעלבען גפֿאָלגערט וועדען קאַנן. איהר קאָננטעט מיט דער זטראַפֿע דער פֿערבאַננונג בעזטראַפֿט וועדען ד׳ ה׳ אויזואַנדערן מוזען, אונד פֿערבאַננט וועדען נאַך איינען אָרט באָזער וואַזער ד׳ ה׳ וואָ עז מענשען גיבט, דיע אַבויכטליך אָדער אונאַבויכט-
ליך דען זינן אויערער וואָרטע פֿערדעהען (בייזפיעל: צאַדאָק אונד בעאָטהאָז[1]) אונד וואָזעלבזט אויך קיין גייזטיגער פֿוהרער עקזיזטיערט, דער יעדער אירריגען אַנזיכט זאָגליך ענטגענטרעטען וווּרדע. דיע שׂולער, דיע נאַך אויך קאָטמען, קאָננטען דאַפֿאָן טרינקען אונד זטערבען, אויף איררוועג גיראַטען נאָמליך. דאַנן וואָרע דער נאַמע גאָטטעז ענטווייהט; דורך יענע איררלעה-
רען, וועלכע אויך זפאָטער, וויטער פֿערדערבליך וויערקענד, ערהאַלטען בליעבען.

12 הלל אונד שמאי, דיע פֿאָרצוגליכזטען שׂולער דעז שמעיה אונד אַבטליון, לעבטען הונדערט יאַהרע פֿאָר דער טעמפּעלצערזטאָרונג. ביי אייגער פֿראַגע אוֹבער דאַז פסח-אָפֿפֿער וואזטע ניעמאַנד אייגע ענטשיידונג צו טרעפֿפֿען, ביז הלל זיך מעלדעטע אונד זיע גאַב. הירויף טראַט דער דאַמאַליגע פֿוֹרזט יהודה, זאָהן דעז בְּתִירָה, פֿאָן זיינעם אַמטע צורוֹקק אונד זעטצטע הלל אַלז פֿוֹרזט (נשיא) איין, וועלכע וווּרדע פֿוֹנפֿצעהן גענעלעכטער הינדורך אין הללז פֿאַמיליע ערבליך

---

[1]) זיעהע מָבטן אטנה 3 מגאלקונג.

פרק ראשון

מֵהֶם. שִׁמְעָיָה אוֹמֵר, אֱהַב אֶת־ הַמְּלָאכָה וּשְׂנָא אֶת־הָרַבָּנוּת וְאַל־ תִּתְוַדַּע לָרָשׁוּת: יא אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר, חֲכָמִים הִזָּהֲרוּ בְּדִבְרֵיכֶם

לערנען, אונוואַהרהייטען צו זאַגען. (10) שמעיה אונד אַבטליון עמ= פּפֿינגען פֿאָן איהנען. שמעיה זאַגט: ליעבע דיע אַרבייט אונד האַוּע דאַו זטרעבען נאַך האָהער זטעללונג אונד זוכע ניכט דיע בעקאַננטשאַפֿט מיט דען מיאַכטהאַבערן. (11) אַבטליון זאַגט: איהר

אונד לעבטען צור צייט דעו אידומאָערו אַנטיפּאַטער אונד זיינעו ואָהנעו הערָאָדעז, היעלטען זיך אַבער פֿאָן אַללען פּאָליטישען זטרייטיגקייטען פֿערן אונד לעבטען אויזשליעסליך דעם ערהאַבענען בערופֿע, צו לערנען, צו לעהרען אונד דעם רעכטע ענטופֿרעכענד צו ריכטען. הערָאָדעז האַטטע איינמאַל מעהרערע איזראַעליטען טאָטען לאַזוען אונד וואורדע דעוהאַלב צור פֿעראַנטוואָרטונג געצאָגעז. ער ערשיען אין זיינען פּראַכטגעוואָנדערן, מיט בעוואַפֿנונג אונד זטאַרקער בעגלייטונג. דיע מיטגליעדער דעז סנהדרין, היערוֹבער ערשראָקקען, געטרויטען זיך עבענוֹאָ וועניג וויע דער קאָניג הירקאַן געגען דען ראָמערגוֹנזטלינג אָפּפֿענטליך פֿאָרצויגעהען. מיט האַרטען וואָרטען טאַדעלטע נון שמעיה דען קאָניג אונד זיינע גענאָוזען אונד ריעף איהנען צו: „גאָטט ווירד מיט דער צייט אוֹיך א׳נד דען קאָניג דורך דיע= זען מאַנן זטראַפֿען.“ דיע ריכטער היערדורך ערמונטערט, וואָללטען נון הערָאָדעז צום טאָדע פֿערורטיילען, וואורדען אַבער דורך דען קאָניג, דער אויף פֿערטאַגונג דער זיטצונג בעהאַרטע, דאַראָן געהינדערט. נאַכטו ענטקאַם הערָאָדעז, דער זפּאָטער פֿיעל אונגלוֹקק אוֹבער איזראַעל בראַכטע. דיע גראָסע אַכטונג, אין וועל= כער שמעיה אונד אבטליון ביים פֿאָלקע זטאַנדען, צייגטע זיך איינמאַל אַם פֿער= וָאָהנונגזטאַגע. דער גאָטטעודיענזט וואַר צו ענדע, דאַז פֿאָלק בעגלייטעטע דען האָהען פּריעזטער, בעמערקטע אַבער פּלאָטצליך שמעיה אונד אַבטליון. וָאָגלייך פֿערליעם דאַז פֿאָלק דען האָהען פּריעזטער אונד פֿאָלגטע דען פֿאָרויטצענדען דעז סנהדרין. ביי דער פֿעראַבשיעדונג זאַגטע דער האָהעפּריעזטער צו שמעיה אונד אַבטליון „מאָגען דיע פֿרעמדלינגע[1]) אין פֿריעדען וואַנדעלן,“ זיע אַבער ערווידערטען איהם: „מאָגען דיע פֿרעמדלינגע אין פֿריעדען וואַנדעלן, דיע וועזקע דער אַראָנידען פֿאָללברינגען; ניכט אַבער דער ואָהן אהרנ׳ז, דער ניכט זאָלכע טהאַטען וויע זיין אוראַהן אהרן פֿאָללברינגט.“

ליעבע דיע אַרבייט. זעלבזט וועזן מאַן זיין רייכליכעז אויזקאָממען האַט אונד פֿערטאָגען בעויטצט, זאָלל מאַן זיך ניכט דער אונטהאָטיגקייט הינגעבען, דענן דער מיסיגגאַנג ערצויגט לאַנגווייליע אונד היערדורך טהאָריכטע וונשע, בע= גיערדען אונד וונדען. דיע אַרבייט מאַכט אַבער אויך פֿריי אונד אונאַבהאָנגיג.

האַוּע.

[1]) מייגע מנוסיעלוג חוין מיהרע מבוטמאוג.

לְפָנֶיךָ יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּרְשָׁעִים וּכְשֶׁנִּפְטָרִים מִלְּפָנֶיךָ יִהְיוּ בְעֵינֶיךָ כִּזְכָאִין כְּשֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֶת־הַדִּין׃

ט שִׁמְעוֹן בֶּן־שָׁטַח אוֹמֵר, הֱוֵי מַרְבֶּה לַחֲקוֹר אֶת־הָעֵדִים וֶהֱוֵי זָהִיר בִּדְבָרֶיךָ שֶׁמָּא מִתּוֹכָם יִלְמְדוּ לְשַׁקֵּר׃

י שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן קִבְּלוּ

ניכט גלייך דען אָרדנערן דער ריכטער, אונד וועגן דיע פאַרטייען פֿאָר דיר וטעהען, זייען זיע אין דיינען אויגען וויע שולדיגע, אונד וועגן זיע פֿאָן דיר וועג געגאַנגען זינד, זייען זיע אין דיינען אויגען וויע אונשולדיגע, נאַכדעם זיע דען רעכטוופרוך אַנגעגאָממען האַבען.

(9) שמעון ואָהן דעו שטח ואגט: פֿראַגע פֿיעלפֿאַך דיע צוֹיגען אויז אונד זיי פֿאָרזיכטיג מיט דיינען וואָרטען, דאַמיט זיע ניכט דאַרוי נור דען עוּעל אונד ניכט דען עדעלוטיין געקויפֿט האַבע אונד בעפֿאַהל, דען עדעלוטיין זאָפֿארט דעם אַראַבער צורוקקצוגעבען, ביי דעזוען עמפֿאַנג דער אַראַבער אויזריעף: געלאָבט זיי דער גאָטט וימאָנו. וימאָן אָרדנעטע אויך אַן, דאַם יעדער מאַנן זיינער פֿרוי איינע זוממע אַלוֹ הייראַטזוגוט פֿערשרייבע (כתובה), פֿוֹר דערען בעטראַג דער מאַנן מיט אַלל זיינעם פֿערמאָגען איינזטעהען מום.

מאַכע דיך ניכט צו דען אָרדנערן דער ריכטער, אינדעם דו אינזייטיג אייגע רעכטופֿאַרטיי זאָ אונטערווייזעט, דאַם דער ריכטער אין זיינעם אורטייל צו גונזטען דערזעלבען בעפֿאַנגען זיין קאָננטע, זעלבזט וועגן דו אוֹבערצוֹיגט ביזט, דאַם אויך זייטען יענער פֿאַרטיי דאַז רעכט אייט. אונד וועגן דיע פֿאַרטייען פֿאָר דיר זטעהען, זייען זיע אין דיינען אויגען וויע שולדיגע; זאָללזט דו זיע בוידע פֿוֹר אונגלויבווֹרדיג האַלטען. אום דאַז רעכט ניכט צו בוֹיגען אונד ניכט פֿאָרייגענאָממען צו זיין, דאַרף דער ריכטער אים פֿאָרויז אוֹבער קיינע פאַרטיי אין אורטייל זיך געבילדעט האַבען. אונד וועגן זיע פֿאָן דיר וועגגאַנגען זינד, זייען זיע אין דיינען אויגען וויע אונשולדיגע, נאַכדעם זיע דען רעכטוופרוך אַנגענאָממען האַבען; אויך דער פֿערורטיילטע מום גוֹנזטיג בעורטיילט ווערדען אונד פֿוֹר רעכטליך געלטען, נאַכדעם ער זיך דעם ריכטערזפרוכע געפֿוֹגט האַט.

9 פֿראַגע פֿיעלפֿאַך דיע צוֹיגען אויז, אום זיכער פֿעזטצוזטעללען, דאַם דיע אוֹבעריינזטימענדע אויזואגע דער ביידען צוֹיגען ניכט אויף פֿעראַברעדונג, זאָנדערן אויף וואַהרהייט בערוהע. זיי פֿאָרזיכטיג מיט דיינען וואָרטען. דיע ריכטער מוֹזזען פֿערהוֹטען, דאַם פאַרטייען אָדער צוֹיגען אויז דען פֿראַגען בעמערקען קאָננען, וועלכע אַנטוואָרט איהנען נוֹטצליך זיין וווֹרדע.

10 שמעיה אונד אַבטליון זטאַממטען אַב פֿאָן מאָננערן אויז דער נאַכקאָממענשאַפֿט דעו אַזוירישען קאָניגז ואַנהעריב, דיע צום יודענטום אוֹבערגעטרעטען וואַרען אונד דאַנן איזראַעליטינגען געהיראַטעט האַטטען. זיע וואַרען דיע הערפֿאָרראַגענדען שוֹלער דעז יהודה, זאָהן דעז טבאי, אונד שמעון, זאָהן דעז שטח,

אוֹמֵר, אַל־תַּעַשׁ עַצְמְךָ כְּעוֹרְכֵי הַדַּיָּנִין וּכְשֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי הַדִּין עוֹמְדִים

(8) יהודה, זאָהן דעו טבאי, אונד שמעון, זאָהן דעו שטח, עמפּפֿינגען פֿאָן איהנען. יהודה, זאָהן דעו טבאי, זאַגט: מאַכע דיך

הען, אויך וועגן ער זעלבוט קיין אונרעכט בעגעהט. אונד גלויבע ניעמאַלז, דאַם דיע בעזטראָפֿונג אויזבלייבט;[1]) וועגן עז איינעם זוֹנדער אויך אויגענבליקליך גוט געהט, דיע גאָטטליכע זטראַפֿע בלייבט ניכט אויז.

8 יהודה, זאָהן דעו טבאי, אונד שמעון, זאָהן דעו שטח, שולער פֿאָרעזואָהנטען, לעבטען צור צייט דעז האָזטאָנאישען קאָניגז אַלעקואַנדער יאַננייַ, דער דיע פֿאַריואָער האַרט בעדרוקקטע אונד פֿערפֿאָלגטע, זאָ דאַם ביידע פֿליהען מוסטען. יהודה, זאָהן דעו טבאי, פֿלאָה נאַך אַלעקואַנדריען, אויך אום דער אַננאַהמע דער פֿורטענוורדע זיך צו ענטציהען. שמעון, זאָהן דעו שטח, איין ברודער דער קאָניגין זאַלאָמע, קאָננטע דורך דער לעצטערן פֿערמיטטלונג וויעדער אַם האָפֿע ערשיינען. נאַך דעם רעגיערונגזאַנטריטט דער זאַלאָמע מוסטע אויך יהודה, זאָהן דעו טבאי, צורוקקקאָמען, אונד נון וואורדען דיע ביידען עראָהנטען לעהרער דיע פראָוידענטען דעז זינהדריאָנז. זיע זינד דיע בעגרונדער דער שולען צום אונטערריכטע דער קינדער אונד טראַפֿען נאָך פֿיעלע אַנדערע זעגענזרייכע אייניריכטונגען. דורך ביידע, נאַטענטליך דורך זימאָן זאָהן שטח'ז, קאַם דיע הייליגע לעהרע וויעדער צור גלטונג. זימאָן גלאַנג עז נאָטליך, דיע זאַדוצאָער אויז דעם זינהדריאָן צו פֿערדראָנגען, פֿאַריאָער אַן דערען וטעללע צו זעטצען אונד היערדורך דען גייזט דעז וואַהרען יודענטומז צו וועקקען אונד דיע רעכטופּפֿלעגע אין ריכטיגער וויזע צו אוּבען. אונפאַרטייאיש אונד אָהנע אַנזעהען דער פערזאָן וואַלטעטע זימאָן זיינעז אַמטעז. איינזט האַטטע איין קנעכט דעז קאָניגז יאַננייַ איינען מאָרד בעגאַנגען. דער קאָניג פֿאָר געריכט גלאַדען, וואָללטע זיינען קנעכט שיקקען; זימאָן אַבער ליעם איהם זאַגען, דאַם ער זעלבזט ערשיינען מוזוע. אַלז ער קאַם, וואָללטע ער זיך זעטצען, זימאָן אַבער זאַגטע צו איהם „זטעה אויף, אָ קאָניג, אַלז בעקלאַגטער דאַרפֿזט דו ניכט זיטצען, דענן ניכט פֿאָר אונז זטעהזט דו, זאָנדערן פֿאָר גאָטט." „ניכט דיינען וואָרטען ווילל איך פֿאָלגען", ערווידערטע דער קאָניג, „איך ווילל ערזט דיינע גענאָזוען האָרען." דאַ דיעזע פֿ׳רכטואַם צו באָדען בליקקטען, זפראַך זימאָן צו איהנען „נון איהר שווייגט אונד האַבט פֿורכט, וואָהלאָן דענן, עז מאָגע דער הערר דער גדאַנ־קען קאָמטען אונד אויך בעזטראַפֿען." זיע זטאַרבען אַללע איינעז פלאָטצליכען טאָדעז. דיע גראָסע רעדליכקייט זימאָנז בעקונדעט אונז פֿאָלגענדעז ערייגניז. ער האַטטע פֿאָן איינעם אַראַבער איינען עזעל געקויפֿט. דיע שולער האַטטען אַן דעם האַלזע דעז עזעלז איינען קאָזטבארען עדעלזטיין בעמערקט אונד בראַכטען דיעזען פֿאָללער פֿרוידע איהרעם לעהרער. דיעזער אַבער ערקלאָרטע, דאַם ער

נור

---

[1]) וואָרטויך: גיב ניכט מוך דען גזויבען מן דיע גאָטטזיכע בעזטראָפֿונג.

וּקְנֵה לְךָ חָבֵר וֶהֱוֵי דָן אֶת־כָּל־ הָאָדָם לְכַף זְכוּת: ז נְתַאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר, הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע וְאַל תִּתְחַבֵּר לְרָשָׁע וְאַל־תִּתְיָאֵשׁ מִן־הַפּוּרְעָנוּת: ח יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוּדָה בֶּן־טַבַּאי

דעזפרחיה, זאַגט: שאַפֿע דיר איינען לעהרער אונד ערווירב דיר איינען גענאָוון אונד בעורטיילע יעדען מענ= שען נאַך דער גוֹנזטיגען זייטע.

(7) נתאי דער אַרבעליטע זאַגט: האַלטע דיך פֿערן פֿאָן איינעם באָון נאַכבאַרן אונד פֿערבינדע דיך ניבט מיט איינעם באָועויכט אונד גלויבע ניעמאַלז, דאַם דיע בעזטראַפֿונג אויבלייבט.

הערשאַפֿט פֿעזטיגקייט ערלאַנגט האַטטע. זיע עמפֿינגען דיע לעהרע פֿאָן איהנען, פֿאָן יוסי זאָהן יועזר'ז אונד יוסי זאָהן יוחנן'ז. דיע לעהרען ביידער לעהרער ערגאַנצען זיך גענענזייטיג. נתאי ערטיילט רעגעלן, וועלכע ביי דער אויס= פֿוֹהרונג דער פֿאָרדערונג דעז יהושע בעאַכטעט וועךדען טוֹזוען, אום דיעז בעצוֹגליך קיינע פֿעהלער צו בעגעהען. שאַפֿע דיר איינען לעהרער. מאַן זאָרגע דאַפֿוֹר, אַלז יוֹנגלינג וויע אַלז ערוואַכזענער אונד קונדיגער מאַנן, איינען לעהרער צו האַבען, פֿאָן וועלכעם מאַן זטעטז אונטערווייזונג ערהאַלטען קאַנן. ערווירב דיר איינען גענאָוון, איינען טרוֹיען, אויפֿריכטיגען פֿרוֹינד, מיט וועלכעם דו גענויינשאַפֿטליך דיע תורה ערפֿאָרשעזט אונד דער דיר אויך אים לעבען דורך זיינע אויפֿריכטיגען אונד וואָהלגעמיינטען ראַטשלאָגע אוינע זטוֹטצע איזט. קְנֵה ערווירב דיר איינען זאָלכען, וועגן עז דיר אויך געלדאָפֿפֿער אויפֿ= ערלעגען זאָללטע. דען לעהרער הינגעגען מוסט דו דיר פֿערשאַפֿפֿען (עֲשֵׂה) דורך פֿלייס אונד ענטגעגענקאָמענדעז בענעהמען, דענן דער לעהרער זאָל פֿוֹר דאַז לעהרען דעך מוֹנדליכען לעהרע קיינע בעצאַהלונג אַננעהמען.[1]) אונד בעור= טיילע יעדען מענשען נאַך דער גוֹנזטיגען זייטע: וועגן יעמאַנד עטוואַז גענטהאַן האַט, דאַז צוויפֿעלהאַפֿט ערשיינט אונד גוֹנזטיג, אַבער אויך אונגוֹנזטיג בעורטיילט וועךדען קאַנן, זאָ פֿאָרדערט דיע פֿלייכט דער מענשענליעבע, נאַכזוכ= טיג איהן צו בעורטיילען. נור היערדורך איזט עז אויך מאָגליך, דען לעהרער אונד פֿרוֹינד זיך צו ערהאַלטען.

7 האַלטע דיך פֿערן פֿאָן איינעם באָזען נאַכבאַרן; מאַכע ניכט צו דיינעם פֿרוֹינד אונד גענאָוון איינען זאָלכען מענשען, דעזזען אומגאַנג דיך געפֿאָהרדעט, איהם אָהנליך צו ווערדען. אונד פֿערבינדע דיך ניכט מיט איינעם באָועויכט, זעלבזט וועגן ער דורך זיין וויזזען דיין לעהרער זיין קאָננטע. דענן וועך מיט איינעם באָזען זיך פֿערבינדעט, ווירד אַלז דעזזען גענאָוון אַנגעזע= הען,

---

[1]) נור וועגן דער לעהרער חוגד עבעזוֹ מַגדערע אוֹנגער מיהרע גמַנגע טהוֹטיג= קייט דער גאַייגדע ווידאַטן, המַט זעטצטערע דיע פֿלייכט פֿוֹר מיין זָרגעזָוון, רייכ= זיכע מויקָאַאַטן דערזעלבען צו זָרגען.

מִבַּאן אָמְרוּ חֲכָמִים כָּל־הַמַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה גּוֹרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ וּבוֹטֵל מִדִּבְרֵי תוֹרָה וְסוֹפוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהִנֹּם׃ ו יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־פְּרַחְיָה וְנִתַּאי הָאַרְבֵּלִי קִבְּלוּ מֵהֶם. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־פְּרַחְיָה אוֹמֵר, עֲשֵׂה לְךָ רַב

מיט דער פֿרוי דעו אַנדערן. דאַהער זאָגטען דיע ווייזען: ווער צו פֿיעל פּלוידערט מיט דער פֿרוי, פֿערור= זאַכט זיך אונהייל, לאָסט אַב פֿאָן דען וואָרטען דער תורה, אונד עז קאַנן זיין ענדע זיין, דאַם ער דאַז גיהנם ערבט.

(6) יהושע, זאָהן דעו פרחיה, אונד נתאי, דער אַרבעליטע, עמ= פּפֿינגען פֿאָן איהנען. יהושע זאָהן דאַהין: זאָרגע דאַפֿאָר, דאַם דיינע הויזגענאָזען, דיינע קינדער, זיך געוויזער= מאַסען אַלז אַרמע בעטראַכטען אונד היערדורך אַן איינפֿאַכהייט, בעשיידענהייט אונד אַנופֿרוכזולאָזיגקייט געוואָהנט ווערדען. פלויידערע ניכט צו פֿיעל מיט דיינער פֿרוי; בעזפריך מיט דיינער פֿרוי דיע גראָסען אַנליעגען דעו לעבענז, פֿערייניגע דיך מיט איהר צור ריכטיגען קינדערציעהונג אונד צור אויזֿבונג גוטער אונד זואָהלטהאָטיגער ווערקע, גיב דיך אַבער ניכט נוטצלאָזען אונד טאָנדעלנדען פלויידערייען מיט דערזעלבען הין. מיט דער אייגענען פֿרוי. וועלכער בעגריפֿף דורך דען אַרטיקעל הָאִשָּׁה אויזגעדרוקקט ווירד, האַבען זיע (דיע ווייזען) עז גענאָגט, אונד דיעז בעגרוֹנדעט מיט דעם הינווייז אויף דיע גענויכטע דעז קרח. דעז לעטצטערען פֿרוי זפראַך נאָמליך צו איהם: וועהאַלב איזט משה קאָניג, אהרן האָהערפריעזטער, דעזזען זאָהנע זטעללפֿערטרעטער דעז האָהען פריעזטערז, דיר אבער אונד דיינען נאַכקאָמטען האַט ער (משה) נור דאַז טראַגען דער הייליגען געראָטע אוֹבערגעבען. קרח האָרטע אויף איהרע עהרגייציגען אונד אויפֿרייצענדען זואָרטע אונד ליעם זיך היערדורך פֿעראַנלאַזזען, איינע עמפאָרונג געגען משה אונד אהרן הערפֿאָרצורופֿען, אין דערען פֿאָלגע קרח אונד זיין אַנהאַנג דורך גאָטטליכעז זואונדער הינגעראַפֿפֿט אונד דעם גיהינם (האָללע) צוגע= פֿוֹהרט זואורדען. אום זויע פֿיעל מעהר מיט דער פֿרוי דעז אַנדערן, דענן אוננוֹטצעז געשוואָטץ פֿוֹהרט צו אונלויטערן געדאַנקען אונד טום דאַהער גאַנץ בעזאָנדערז אים פערקעהר צוויישען פֿערשיעדענען געשלעכטערן פֿערמיעדען ווערדען. דאַהער זאַגטען דיע ווייזען; דיעז איזט איין ערקלאָרענדער צוואַטץ דעז רבי יהודה הנשיא. וועד פֿיעל פלויידערט מיט דער פֿרוי, פֿערורזאַכט זיך אונהייל. אוננוֹטצעז געפלויידער געפֿאָהרדעט דיע זיטטענרייגהייט אין בעצוג אויף דאַז אייגענע פֿערהאַלטען אונד אין בעצוג אויף דאַז פֿערהאַלטען געגען דיע נעבע= מענשען. אונד ער לאָסט אַב פֿאָן דען וואָרטען דער תורה; פֿאָם זטודיום אונד פֿאָן דער בעאָבאַכטונג דער תורה. אונד עז קאַנן זיין ענדע זיין, דאַם ער נאַך דעם טאָדע יענזייטיגע זטראַפֿע דאַפֿוֹר צו טראַגען האַט.

6 יהושע, זאָהן דעו פרחיה, אונד נתאי אויז אַרבעלאַ, אין זטאָדט= כען צוויישען זיפֿאָריז אונד טיבעריאַז, לעבטען צור צייט, דאַ דיע האַזמאָנאָישע

בִּית וַעַד לַחֲכָמִים וֶהֱוֵי מִתְאַבֵּק בַּעֲפַר רַגְלֵיהֶם וֶהֱוֵי שׁוֹתֶה בַצָּמָא אֶת דִּבְרֵיהֶם: ה יוֹסֵי בֶּן־יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ פָּתוּחַ לְרֶוָחָה וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ וְאַל־תַּרְבֵּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה, בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ קַל וָחוֹמֶר בְּאֶשֶׁת חֲבֵרוֹ,

בעוטוֹיבע דיך מיט דעם וטויבע איהרער פּוֹסע אונד טרינקע מיט דורזט איהרע וואָרטע.

(5) יוסי זאָהן יוחנן'ז, איין מאַנן אויז יערוואַלעם, זאַגט: עז זיי דיין הויז געאָפּפּנעט דער ערלייכטערונג אונד עז זייען אַרמע דיינע הויזגע־נאָזען אונד פלוידערע ניכט צו פֿיעל מיט דער פֿרוי. מיט דער אייגענען פֿרוי, זאַגטען זיע (דיע ווייזען) עז, אום וויע פֿיעל מעהר

אינדירעקט אויך פֿאָן זימאָן דעם געַרעכטען. יוסי זאָהן יועזר'ז גיבט איינע אַנלייטונג צור פֿפֿלעגע דעז תורה-זטודיום'ז. דיין הויז זיי איין פֿער־זאַמטלונגזהויז דען ווייזען; זאָרגע אַלז זעלבזטאַנדיגער ערוואַכזענער מאַנן, דאַם דיע ווייזען אין דיינעם הויזע זיך פֿערואַמטעלן אונד דו אימטער אין דערען נאָהע ווילעזט, דאַ דו דורך דען אומגאַנג מיט דענזעלבען פֿיעל לערנען אונד דיין ווייזען ערווייטערן קאַננזט. בעזיטוֹיבע דיך טיט דעם זטויבע איהרער פּוֹסע. אים אָריענט וואַר עז ויטטע, דאַם דיע שׂולער אין דען לעהרהוֹיזערן אויף דעם פֿוסבאָדען אונד דיע לעהרער אויף באַנקען זאַסען. היערויף דוֹיטען דיעזע וואָרטע: מאַן זאָללע אימטער אויך אַלז ערוואַכזענער צו דען פּוֹסען דער לעהרער זיטצען, ד׳ ה׳ געלעהריגער, אויפֿמערקואַמער שׂולער זיין. אונד טרינקע מיט דורזט איהרע וואָרטע; לערנע מיט ליעבע אונד ניכט מיט אונלווזט. דיע לעהרע ווירד אין דער שריפֿטליכען אונד מוֹנדליכען לעהרע מיט דעם וואַזזער פֿערגליכען.

5 דיעזער אויזפרוך ערקלאָרט דען בזגריפֿף דער וואַהרען וואָהל־טהאָטיגקייט, דערען פּפֿלעגע פֿאָן זימאָן דעם געַרעכטען צום זיכערן בעזטאַנדע דער וועלט געפֿאָרדערט ווירד. עז זיי דיין הויז געאָפּפּנעט דער ערלייכטערונג. אַרמע אונד רייכע, בעטרוֹבטע אונד ליידענדע זאָללען בעקוועם אונד לייכט אין דיין הויז קאָמטען קאָננען, אום דורך הילפֿע אונד אונטערזטוֹטצונג, ראַט אונר טראָזט זיך ערלייכטערונג צו פֿערשאַפֿפֿען.[1]) אונד עז זייען אַרמע דיינע הויזגענאָזען. דיע אַרמען זאָללען ניכט נור אונטערזטוֹטצונג, זאָנדערן אויך גאַזטפֿרוֹינדליכע אויפֿנאַהמע פֿינדען. אויך זאָלל דענזעלבען געייגנעטען פֿאַללען אַרבייט אוֹבערטראַגען ווערדען, אום בעשׂאָמענדע אַלמאָזענופּענדען איהנען צו ערפֿאַרען אונד זיע אַנדערערזייטז אַלז נוֹטצליכע מיטגליעדער דער מענשליכען גזעזללשאַפֿט צו ערהאַלטען. אייגע וויטערע ערקלאָרונג גערטט

דאַהין

---

[1]) פֿאָן מבו זק מוג מיוב ווירד ערנאָהזט, דאַם זיע מוך מוזען פֿיער זייטען מיהרע הויזע טהוֹרען המטטען, דאַמיט דיע וואַנדערער זיכט מיינטרעטען קאָננטען, פֿאָן וועכער זייטע זיע מוך קאַמען.

כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת־הָרַב עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס, אֶלָּא הֱוֵי כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת־הָרַב שֶׁלֹּא עַל מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס וִיהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם: ד יוֹסֵי בֶּן־יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה וְיוֹסֵי בֶּן־יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם. יוֹסֵי בֶּן־יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה אוֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ

לאָהן צו עמפּאַנגען, ואָנדערן וייד ווייע דיענער, דיע דעם הערן דיענען, ניכט אין דער אַבזיכט לאָהן צו עמפּאַנגען, אונד עז ווי דיע עהרפֿורכט פֿאָר דעם הימעל אויף אויך.

(4) יוסי ואָהן יועזר'ז, איין מאַנן אויז צערעדאַ, אונד יוסי ואָהן יוחנן'ז איין מאַנן אויז ירושאַלעם, עמפּפֿינגען פֿאָן איהנען. יוסי ואָהן יועזר'ז, איין מאַנן אויז צערעדאַ, ואַגט: עז זיי דיין הויז איין פֿער־ זאַממל,נגזהויז דען ווייזען אונד

עז זיי דיע עהרפֿורכט פֿאָר דעם הימעל אויף אויך. ווער דורפֿען גאָטט ניכט אויז ליעבע אַללין, זאָנדערן אויך אויז עהרפֿורכט מוזען ווער איהם דיענען. דיע ליעבע פֿעראַנלאַסט אונז, דיע געבאָטע גענוי צו בעאָבאַכטען; דורך דיע עהרפֿורכט ווערדען ווער פֿאָן אויבערטרעטונג דער פֿערבאָטע אַבגעהאַלטען. מיט דעם וואָרטע „שָׁמַיִם הימעל" ווירד היער גאָטט בעצייכנעט, דאַרויף הינווייזענד, דאַם דיע אַללמאַכט גאָטטעז, וועלכע שאָן דער אַנבליקק דעז הימעלזגעוואָלבעז אונד ווינער געזטירנע בעקונדעט, צור עהרפֿורכט ערהעבט.

4 יוסי[1]) ואָהן יועזר'ז אויז צערעדאַ, איינע שטאַדט אים זטאַמע מענאַזע, אונווייט זקיטהאָפאָליז (מלכים א' 26,2 אונד דברי הימים ב' 4,17), אונד יוסי ואָהן יוחנן'ז אויז ירושאַלעם לעבטען צור צייט דער מאַקקאַבאָ־ ערקאָמפּפֿע. ערזטערער ערליטט דען מאָרטירערטאָד. דער העללעניזט יאַקים, איין אַבטרוֹנניגער האָהער פריעזטער, ליעס ווינען אָהיים יוסי ואָהן יועזר'ז הינריכ־ טען. מיט דיעזען בוידען לעהרערן בעגינגט איינע נוֹיע אַמטווינריכטונג דעז גראָסען וינהעדריאָן (סַנְהֶדְרִין הַגְּדוֹלָה, אָבערזטער געריכטזהאָף), דאַז אויז איין אונד ויעבציג מיטגליעדערן בעזטאַנד אונד אין דער קוואַדערהאַללע (לִשְׁכַּת הַגָּזִית) דעז הייליגען טעמפּעלז ווינע זיטצונגען אַבהיעלט. ביז דאַהין נאָמליך האַטטע עז איממער נור אינען פֿאָרזיטצענדען; פֿאָן דיעזער צייט אַן איינען פֿוֹרזטען (נָשִׂיא) אונד איינען פֿאַטער (אָבערזטען) דעז גערִיכטזהאָפּעז (אַב בֵּית דִּין). דער ערזט־ גענאַננטע, יוסי ואָהן יועזר'ז, וואַר פֿוֹרזט (נשיא), דער צווייטע, יוסי ואָהן יוחנן'ז, פֿאַטער דעז גערִיכטזהאָפּעז (אב בית דין). דאַזועלבע גילט פֿאָן אַללען אין אבות פֿאַרווייזע גענאַננטען לעהרערן (תנאים).

זיע עמפּפֿינגען דיע לעהרע פֿאָן איהנען, פֿאָן אַנטיגאָנאָז אונד אינדירעקט

דער ערווֹהנטען נַמדָק מוזד בעמָטמָז. דיע זעמטערן קַמרמער, פֿמָן דענען מָך הוֹיטע מיינע גערינגע מַנלַמהז מין דער טוֹרקיי, מין יערוזַלעם, מין עגיפטען מוזד מין רוּמַנַד (קריאת) זיך פֿינדעט, זינד דיע גייזטיגען קַמכפֿמָגער דער זַמדוגמער.

[1]) דערזעלבע היעס מויך יומן.

מִשְׁיָרִי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה, הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים: ג אַנְטִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ קִבֵּל מִשִּׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, הוּא הָיָה אוֹמֵר, אַל־תִּהְיוּ

איינער דער לעטצטען פּאָן דען מאַנערן דער גראָסען פּערזאָנען־לונג. ער פּפלעגטע צו זאגן: אויף דריי דינגען בערוהט דיע וועלט, אויף תורה, גאָטטעזדיענזט אונד וואָהלטהאָטיגקייט.

(3) אַנטיגנוס, איין מאַן אויז סוכו, עטפּינג פּאָן שמעון דעם גערעכטען. ער פּפלעגטע צו זאַגן: זייד ניכט וויע קנעכטע, דיע דעם העררן דיענען, אין דער אַבויכט לאָהן צו עמפּאַנגען.

אונד אים הייליגען טעמפּעל צו יערוזאַלעם, דער זייט דער צערטאָרונג דעזועלבען דורך דאַז גענעט ערזעטצט וועדען טום. דיעזע פּאָרדערונג ענטפריכט דען פּפלִיכטען גענען גאָטט. אונד אויף וואָהלטהאָטיגקייט, דורך פערואָנליכע קאָרפערליכע הילפּעלייטונג (קראַנקענבעזוך, טאָטענבעזטאַטונג, טראָטען דער טרויערנדען, ערפּרוֹיען פּאָן ברויטלוֹיטען, פּריעדענזטיפּטונג אונד דערגלייכען) אונד דורך אונטערזטוֹטצונג דער בעדוֹרפּטיגען אונד אַרמען, וואָדורך דען פּפלִיכטען גענען דיע נעבענמענשען ענטפּראָכען ווירד.

3 אנטיגנוס, איין מאַן אויז סוכו, דער הערפּאָראַגענדע מאַן דיעזער זטאַדט אין יודאַא (יהושע 15,35), וואַר דער פּאָרצוֹגליכזטע שוֹלער דעז שמעון. ער עמפּפּינג פּאָן לעטצטערעם דיע לעהרע אונד אוֹבערליעפּערונג אונד וואורדע פּאָן ווינען צייטגענאָזען אַלז לעהרער אונד לייטער דעז פּאָלקעז אַנערקאַננט, וואָהרענד ביז דאַהין דיע פּוֹהרער דעז פּאָלקעז איהרע נאַכפּאָלגער בעזטימטען, וועהאַלב דער ביז צו דיעזער משנה געברוֹיכליכע אויזדרוקק „מָסַר אוֹבערגאַב" פּאָן היער אַן מיט דעם וואָרטע „קִבֵּל עמפּפּינג" פּערטוישט ווירד. דיע אַרט אונד ווייז דעז גאָטטעזדיענזטעז נאָהער ערקלאָרענד, לעהרט ער: זייד ניכט ווי קנעכטע, דיע דעם העררן דיענען, אין דער אַבויכט לאָהן צו עמפּפּאַנגען. גאַטט בעלאָהנט דיע גוטען טהאַטען, ווער דוֹרפּען אַבער ניכט דיעזעז לאָהנעז וועגען גאָטט דיענען, פּיעלמעהר נור אויז ליעבע צו גאָטט אונד דער וואַהרהייט[1]). אונד

---

[1]) נמדק (צָדוֹק) מוג בעמטהמ (בַּיְתוֹס), טוֹער דע מַנטיגמנמ, ועהרטען דיעזען גרונדזמַטן מיהרע; ועהרע: מין גוייכער ווייז מָהנע נמָהערע ערקוֹמרונג מיהרען טוֹער מוג דיעזע וויערער דען מיהריגען. ועטנטערע פּערדרעהטען נון דיע מָבענער־וומָהנע ועהרע דמַהין, דמַס מיהרע ועהרער גענמגט הָמטען „מַן מוֹזע גמָטט דיענען מָהנע ומָהן היערפּוֹר נו עמפּפּמַנגען". דיעזע פּערדרעהונג ערדיכטעטען זיע, מוס מיינען מנוֹמַס נו המַבען, זיך פּמָן דער מוֹנדיכע ועהרע מָנומַגען מוג דמס מוגבעטרָנקטען ועבענגעזוזע זיך היגוגעבען. זיע בעגרוֹנדעטען מיט מיהרען מַנהָנגערן מיינע זעקטע, דיע פּיעל מוהיין מוג פּערדערבען מין מיהרעמ גענָמגע המַטטע. דיעזע זעקטע נמַנטע מַן מדדוגָמער (צָדוֹקִים) מָדער בעמָטהמָזמַנער (בַּיְתוֹסִים) נמַך דען נמַמען

פֿרק ראשון

טאַוטבאַרעז אונד עוויג אין קראַפֿט בלייבענדעז גוט, דעם יהושע, דער משה'ז נאַכפֿאָלגער וואורדע אונד אין גלייכער ווייז ווייע ער פֿוֹר דיע טרוֹיע פֿאָרט־ וֹבערליעפֿערונג ווירקען וּאָללטע. דיע אֹלטעזטען, דיע יהושע אוֹבערלעבטען (יהושע קאַפּ' 24 פֿערז 31) אונד דיע דענועלבען פֿאָלגענדען ריכטער ביז זאַ־ מועל, אוֹבערליעפֿערטען דיע לעהרע דען פּראָפֿעטען, שמואל ביז מלאכי, פֿאָן וועלכען זיע דען מאֹננערן דער גראָסען פֿערזאַמלונג אוֹבערגעבען וואורדע. דיעזע פֿערזאַמלונג וואורדע פֿאָן עורא אונד נחמיה אים פֿעריינע מיט דען לעטצטען פּראָפֿעטען חגי, זכריה אונד מלאכי בעגרוֹנדעט אונד בעזטאַנד אים לויפֿע דער צייטען אים גאַנצען אויז אייהונדערט אונד צוואַנציג הערפֿאָרראַגענדען פֿראָממען אונד געזעטצעזקונדיגען מאֹננערן. דיעזע מאֹננער, אויך סוֹפְרִים (שרי־פֿט־ צאֹהלער) גענאַננט, זאַמעלטען דיע פֿיער אונד צוואַנציג בוֹכער דער הייליגען שריפֿט (תַּנַ"ךְ), ערריכטעטען שולען, זאָרגטען פֿוֹר דען אונטערריכט אים געזעטצע גאָטטעז אונד פֿוֹר דיע טרוֹיע פֿאָרטוֹבערליעפֿערונג אונד בעפֿאָלגונג דעזועלבען. אויך זינד זיע דיע פֿערפֿאַזער אונד אָרדנער אונזערער הויפּטגעבעטע אונד זעגענז־ וּפרוֹכע (תְּפִלּוֹת אונד בְּרָכוֹת). דיעזע זפּראַכען דריי לעהרען אויז; דיע מאֹננער דער גראָסען פֿערזאַמלונג, דיע ערוואַהנטען לעהרער אונז פֿוֹהרער דעז פֿאָלקעז, אוֹבערמיטטעלטען איהרען שוֹלערן פֿאָלגענדע דריי בעזאָנדערז וויכטיגע לעהרען. זייד בעהוטזאַם ביים ענטשיידען: דער געזעטצעזלעהרער אונד ריכטער זאָלל יעדען אייגצעלנען פֿאַלל מיט רוהע אונד אוֹבערלעגונג וויעדערהאָלט זאָרגפֿאַלטיג פרוֹפֿען אונד דאַנן ערזט ענטשיידען. זטעללעט פֿיעלע שוֹלער אויז, אום דיע תורה־קענטניז אללגעמיין אים פֿאָלקע צו פֿערברייטען, צו וועלכעם צוועקקע איין פֿאָרטגעזעטצטעז לעהרען אונד לערנען ערפֿאָרדערליך איזט. אונד מאַכעט איינען צוין אום דאַז געזעטץ. דיע תורה גלייכט איינעם שאָנען העררליכען גאַרטען. וויע דיעזער דורך איינען צוין פֿאָר צערזטאָרונג געשוֹטצט וועדען מום, זאָ זאָללען דיע וויזען אַנאָרדנונגען טרעפֿפֿען, דורך וועלכע דאַז געזעטץ פֿאָר אוֹבערטרעטונג געשוֹטצט אונד דעזוען ערפֿוֹללונג געפֿאָרדערט וגירד. דיע פֿערבינדליכקייט דיעזער אַנאָרדנונגען גרוֹנדעט אין דברים קאַפּ' 17 פֿערז 11.

2 שטעון דער גערעכטע, וואַר 40 יאַהרע לאַנג האָהערפריעזטער אונד לעבטע נאַך תלמוד'ישער מיטטיילונג צור צייט אַלעקואַנדערז דעז גראָסען. ער פּפֿלעגטע צו זאַגען אַלז וואַהלופרוך, דען ער זיינען שוֹלערן צור בעהער־ ציגונג אוֹבערמיטטעלטע[1]). אויף דריי דינגען בערוהט דיע וועלט: דיע וועלט אין איהרער געואַמטהייט וויע יעדער אייגצעלנע וואורדען צום צוועקקע דער אויפֿוֹהרונג דיעזער דריי דינגע ערשאַפֿפֿען. אויף תורה; דאַז זטודיום דער תורה צור אייגענען גייזטיגען פֿערפֿאָללקאָממנונג איזט איינע פּפֿליכט געגען זיך זעלבזט. אויף גאָטטעזדיענזט, צונאַכזט אָפּפֿערדיענזט אין דער זטיפֿטזהוֹטטע

אונד

[1]) מין גוייכטער וויזע זיכד דיע חֲהגויכטען, דיע זעהרען דער חוֹבריגען וויזען מיי־ זייטענדען וחָלטט הוא הָיָה אוֹמֵר מין דיעזעp טרמקטמט מויפֿנופֿמזזען.

פרקי אבות.

פרק ראשון.

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לָעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:

א משֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין וְהַעֲמִידוּ תַּלְמִידִים הַרְבֵּה וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה: ב שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה

(ערשטער מַבטיטט).

אַללע איראַעליטען האַבען איינען אַנטייל אַם קונפֿטיגען לעבען, דענן עס הייסט (ישעיה 60, 21): אונד דיין פֿאָלק, זיי אַללע זינד גערעכטע, פֿאר איממער ווערדען זיי דאַס לאַנד בעזיצען; דער זפראָסלינג מיינער פֿפלאַנצונגען, דאס ווערק מיינער האַנדע, טיך צו פֿערהערליכען.

(1) משה עמפֿינג דיע לעהרע פֿאַם סיני אונד אונבערליעפֿערטע זיע דעם יהושע, יהושע דען אלטעזטען, דיע אלטעזטען דען פראָפֿעטען, אונד דיע פראָפֿעטען אונבערליעפֿערטען זיע דען מאַננערן דער גראָסען פֿערזאַמלונג. דיעזע זפראַכען דריי לעהרען אויס: זייד בעהוטזאַם ביים ענטשיידען, זטעללעט פֿיעלע שולער אויס אונר מאַכעט אינען צוין אום דאַז געזעטץ.

(2) שמעון, דער געראַכטע, ווער

אַללע איזראַעליטען, וועלכע דיעזען נאַמען נאָך פֿערדיענען אונד דען איזראַעלבערוף אַנזטרעבען, עבענזא אַללע ניכטיזראַעליטען, וועלכע דיע זיבען נאָכיטישען געבאָטע בעאָבאַכטען, האַבען איינען אַנטייל, דעזען גראָסע פֿאָן דער גראָסע דער פֿערפֿאָללקאָממנונג אַבהאָנגיג איזט, אַם קונפֿטיגען לעבען, אַם גלוקקע דער דיעזייטיגען צוקונפֿט אויף ערדען אונד דער יענזייטיגען צוקונפֿט נאַך דעם טאָדע. אונד דיין פֿאָלק, איין פֿערז אין ישעיה קאַפּיטעל 60, דער זיך אויף דיע מעזזיאַנישע צייט בעציעהט. דער זפראָסלינג מיינער פֿפלאַנצונגען, דאַז ווערק מיינער האַנדע, בעצייכנעט דיע פֿראָממען. מיך צו פֿערהערליכען: דורך דאַז טוגענדהאַפֿטע, פֿראָממע לעבען ווירד גאָטט פֿערהערליכט.

1 משה, דער גראָסע לעהרער ישראל'ז, עמפֿינג דיע תּוֹרָה אויף דעם בערגע סיני. ע ווירד אין דיעזער משנה דיע אונונטערבראָכענע קעטטע דער אונבערליעפֿערונג פֿאָן דער אפֿפֿענבאַרונג אויף סיני ביז צו דען מאַננערן דער גראָסען פֿערזאַמלונג מיטגעטיילט, אַלז צוגניז פֿור דיע וואַהרהייט דער גאַנצען תורה, אונד אום צו לעהרען, דאַם אויך דיע אים טראַקטאַט אבות ענטהאַלטענען לעהרען איינען טייל דער אונבערליעפֿערונגען בילדען אונד דערען בעהערציגונג צור ערפֿוללונג דעז געזעטצעז נאָטווענדיג איזט. דיע תורה, דיע שריפֿטליכע אונד מונדליכע לעהרע. פֿאָם סיני, פֿאָן דעם, דער זיך אויף דעם בערגע סיני משה אונד ישראל אפֿפֿענבאַרטע. אונד אונבערליעפֿערטע זיע, אַלז הייליגעז, אונאַנ-

פֿערפֿאָללקאָממנונג. דיע האָהע זטופֿע דער זיטטליכען פֿערפֿאָללקאָממנונג, וועלכע אין דען זפרוכען דער פֿאָטער געפֿאָרדערט ווירד, קאָננטע דען שוואַכען לעזער אַבהאַלטען, אירגענד וועלכע פֿערפֿאָללקאָממנונג אַנצוזטרעבען, דאַ ער דיעזע גראָסע ציעל דאָך ניכט עררייכען צו קאָננען פֿערמיינט. דיעזער פֿאַלשען אויפֿ-פֿאַזונג טריטט דער איינלייטענדע משנה-זאַטץ כל ישראל ענטגעגען, טיט דעם הינווייז, דאַם יעדער איזראַעליטע אַנטייל אַם קונפֿטיגען לעבען עולאַנגע, זאָבאַלד ער דיעזע אויפֿגאַבע דער פֿערפֿאָללקאָממנונג אַנזטרעבט, דאַם יעדאָך דיע גראָסע דיעזעז אַנטיילז פֿאָן דעם מאַסע דער זיטטליכען אונד רעליגיאָזען פּפֿליכטערפֿוללונג אַבהאָנגיג איזט[1]).

---

[1]) רבי נְחֶם עֲזַרְיָה דע פּמינ (גענטָרבען מיט יאהרע 1620 מין אמֵנטומ) גוויבט דיע היגלופּוגונג דעז זאַטצע: כל ישראל חוך מיינען חיררטומ צורקקפּוהרען צו קאָננען. ער טרייבט היערבער חיו זיינע וועלקע עֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת זייטע כ"ג: „וועגן ע: זיך מיט הייליגען זאַגדע טרעך, דאַם צוויטען פסח חונד טבועות 7 זאַבבאַטע וואַרען, זָ וואורדע וואַהרטיינזיך אַם ערזטען זאַבבאַט דער פֿרק חֵלֶק, דאַז איזט דער 10. רעפ' 11. אַבטיטט (זיעהע היערבער תוספות י"ט צור זטעלע) דעז טרעקטאַטז סנהדרין, דער איט דעם זאַטצע כל ישראל בעגיננט, אַן זטעלע מיינע: אַבטיטטע חויז אבות גענעזען. היערויז ענטזטאַנד צון דיע מירטוואַיכע זיטטע, דאַז זטזען דער פרקי אבות איט דעם זאַטצע כל ישראל מיינזוייטען.

4) אין דיעזעם טראַקטאַטע ווירד אונז דיע אונונטערבראָכענע קעטטע דער אוֹבערליעפֿערונג פֿאָן מאָזעז ביז רבי יהודה הנשיא מיטגעטיילט. דיעזע לעהרער זינד דיע אבות, דיע פֿאַטער דער אוֹבערליעפֿערונג דער גאָטטעזלעהרע.

גאָטטעזדיענזטליכע פֿערוועגדונג דער פרקי אבות.

דיע זפרוֹכע דער פֿאַטער וועדען ביי אונז פֿאַזט אוֹבערַאלל אַן דען זאַבבאַטען דער זאָמטערמאָנאַטע דעם מִנְחָה-געבעטע אַנגעשלאָזזען. עז ווירד דאַ־ מיט אַם זאַבבאַט נאַך פֶּסַח בעגאָנגען אונד וועדען זאָלכע אין דרייאַליגער וויעדער־ האָלונג געלעזזען, ענטוועדער ביז שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז אָדער ביז קורץ פֿאָר רֹאשׁ הַשָּׁנָה. אין מאַנכען געגענדען וועדען דיעזעלבען איין פֿיערטעז מאַל וויעדערהאָלט ביז צום זאַבבאַט פֿאָר ראש השנה[1]). דיעזע ויטטע האַט פֿאָלגענדען גרונד: מיט דעם ערוואַכען דער אוֹיסערן נאַטור אין דען פֿרוֹהלינגזמאָנאַטען פֿוֹהלט זיך אויך דיע נאַטור דעז מענשען פֿעריוֹנגט אונד נוֹיבעלעבט, וועזהאַלב אויך בעלעהרענדע אונטערווייזונג פֿאָן בעזאָנדערעם נוטצען איזט. דער בעלעהרענדע אינהאַלט דער זפרוֹכע דער פֿאַטער זאָלל פֿערעדעלנד אויף דען לעזער ווירקען, אונד איהן ערטאַהנען, איננער־ האַלב דער גרענצען דער ערלויבטען גענוֹזזע זיך צו האַלטען. עז ווירד אויך אויז דעם גרונדע מיט דעם לעזען דער פרקי אבות אַם זאַבבאַט נאַך פסח בעגאָנגען, ווייל דיעזע צייט דורך דיע געשיכטליכען ערייגניזזע ערנזטער נאַטור גאנץ בעזאָנדערז געייגנעט איזט, איינע ערנזטע זטימטונג צו וועקקען, וואָדורך דאַז געמוֹט פֿוֹר דיע בע־ לעהרונג דעזטאָ עמפֿפֿאַנגליכער איזט. דאַז לעזען דער פרקים צוויישען פסח אונד שָׁבֻעוֹת זאָלל אויך אונזערן זינן דאַרויף לענקען, דאַם דיע ריכטיגע ער־ פֿוֹללונג דער תורה, דערען אָפֿפֿענבאַרונג אַם שבעות ערפֿאָלגטע, דורך דיע אַנ־ ייגנונג דער אין דיעזען זפרוֹכען פֿאָרגעפֿוֹהרטען גוטען אייגענשאַפֿטען געפֿאָדערט ווירד. דיעזעז גאָטטעזדיענזטליכע לעזען דער פרקים ווירד יעדעזמאַל מיט דעם זאַטצע כָּל יִשְׂרָאֵל אייגעלייטעט. עז איזט דיעז איין אַבשניטט אויז דעם טראַקטאַט סַנְהֶדְרִין פרק 10 משנה 1. דערזעלבע איזט אלז אייגלייטונג צו דען פרקי אבות געזעטצט וואָרדען, אום אייערזייטז דאַז ציעל צו בעצייכנען, צו וועלכעם אונז דיע לעהרען דער פרקי אבות ערציעהען זאָללען, אַנדערערזייטז צו ערמוטיגען, ניכט קליינמוֹטיג צוזוֹקקצושרעקקען פֿאָר דער ניכט יעדעם עררייכבאַרען האָהע דעז ציעלעז דער־

פֿערפֿאָללקאָממנונג

[1]) פֿרוֹהער עקזיזטירטען נאָך מַנדערע דיעזבעזוֹגליכע מִנְהָגִים, זיעהע היערוֹבער מבודרהם, מפר האנהיג מוזד לונץ, גאָטטעזדיענזטליכע פֿאָרטרוֹגע זייטע 438 מַנאָר־ קונג e. נאַך דעז זעטצטערן ליטאַט וואורדען מין בורגונד דיע פרקים נור בייא גאָטטעז־ דיענזטע דער ווינטעראָנאַטע גזעזעזן.

— III —

דיע הויפטאַבטיילונגען אִדער סדרים צערפֿאַללען אין טראַקטאַטע אָדער מַסֶּכְתָּות (זינגולאַר מַסֶּכְתָּא), יעדער טראַקטאַט אין קאַפּיטעל אָדער פְּרָקִים (זינגולאַר פֶּרֶק), יעדעז קאַפּיטעל אין פּאַראַגראַפֿען אִדער מִשְׁנָיוֹת (זינגולאַר מִשְׁנָה). זאָמטליכע סדרים צוואַמען פֿוֹהרען אויך דען נאַמען מִשְׁנָה אִדער מִשְׁנָיוֹת. דיע לעהרער דער משנה הייסען תַּנָּאִים, (זינגולאַר תַּנָּא). דיא גמרא אִדער דער תלמוד אים ענגערן זינען איזט דיע ערקלאָרונג צור משנה. עז גיבט איינען יערוואַלעמישען אִדער פּאַלאָטינענזישען תלמוד (תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי) אונד איינען באַבילאָנישען תלמוד (תַּלְמוּד בַּבְלִי). דיע אַבפֿאַזונג דעז תלמוד ירושלמי ערפֿאָלגטע אַם ענדע דעז פֿיערטען יאַהרהונדערטז, דיע דעז תלמוד בבלי אַם ענדע דעז פֿינפֿטען יאַהרהונדערטז; לעטצטערע אונטער לייטונג דעז רַב אַשִׁי אונד רָבִינָא. דיע לעהרער דער גמרא הייסען אֲמוֹרָאִים (זינגולאַר אֲמוֹרָא).

איינלייטונג צו אָבות.

דער טראַקטאַט אבות איזט אין דער הויפטאַבטיילונג נויקין ענטהאַלטען אונד צערפֿאַללט אין פֿינף אַבשניטטע (פרקים). דער אין דען געבעטבוכערן ענטהאַלטענע זעכזטע אַבשניטט געהאָרט ניכט צור משנה, בעזטעהט פֿיעלמעהר אויז בָּרַיְיתוֹת (זינגולאַר בָּרַיְיתָא[1]). אבות אִדער פִּרְקֵי אבות (זפרוכע דער פֿאָטער) ענטהאָלט בעלעהרענדע אויזפרוכע אונזערער ווייזען אוּבער זיטטע אונד מאָראַל. דער טראַקטאַט ענטהאָלט דיע ערהאַבענזטע זיטטענלעהרע, וועלכע אַללען מענשען צו אַללען צייטען אַלז אנלייטונג צו איינעם לעבען דער האָכזטען זיטטענרייניהייט דיענען קאַנן.

דען נאַמען אבות פֿוֹהרט דיעזער טראַקטאַט אויז פֿאָלגענדען גרוּנדען:

1) עז וועדען אין דיעזעם טראַקטאַטע דיע ערציעהערישען לעהרען דער ווייזען דען זפּאָטערען געשלעכטערן אוּבערמיטטעלט. דיעזע ווייזען זטעהען דאַהער צו דען זפּאָטערען געשלעכטערן גלייכאַם אין דעם פֿערהאָלטניזזע פֿאָן עלטערן (אבות) צו דען קינדערן.

2) דיעזער טראַקטאַט ענטהאָלט דיע הויפטלעהרען דער טוגענד אונד זיטטע (אבות אין דעם זיננע פֿאָן הויפט), דורך דערען בעהערציגונג דיע ווייטערע פֿערפֿאָללקאָמטנונג אין ווייזען אונד לעבען פֿאָרבערייטעט ווירד.

3) דיע גייזטיגען ערציעהער אָדער לעהרער האַבען נאָך גראָסערן אַנזפרוך אויף פֿערעהרונג זייטענז איהרער שׂולער אַלז דיע עלטערן זייטענז דער קינדער אונד וועדען דעזהאַלב עבענפֿאַללז אבות (עלטערן) גענאַננט.

---

[1]) אַהנליכע בַּבפֿאַזונגען ווי דיע אטנה, דיע ערזט זפּאָטער פֿאָן דען טוֹזערן דעז רבי יהודה הנטיז גענאַאַנט וואורדען.

געשיכטע איוראַעלו פֿאָם איינצוגע אינו הייליגע לאַנד ביו צור צערזטאָרינג דעו ערזטען הייליגען טעמפעלו.

2.) נְבִיאִים אַחֲרֹנִים, דיע זפּאָטערן פּראָפֿעטען, ענטהאַלטען נעבען איינצעלנען געשיכטליבען אַנגאַבען, ווייזאַגונגען אונד ערמאַהנונגען דער פּראָפֿעטען אונד אומפֿאַזוען דיע בוכער יְשַׁעְיָה, יִרְמְיָה, יְחֶזְקֵאל, הוֹשֵׁעַ, יוֹאֵל, עָמוֹס, עֹבַדְיָה, יוֹנָה, מִיכָה, נַחוּם, חֲבַקּוּק, צְפַנְיָה, חַגַּי, זְכַרְיָה אונד מַלְאָכִי. דיע צוואֶלף לעטצטערוואָהנטען בוכער פֿוהרען דען נאַמען תְּרֵי עָשָׂר, דיע צוואֶלף קלייגען פּראָפֿעטען, ווייל דיעוע בוכער נור קלייגען אומפֿאַנגעו זינד.

צו דען שריפֿטען פֿערשיעדענען אינהאַלטעו אָדער כתובים געהאֶרען דיע בוכער: תְּהִלִּים (פּואַלמען), מִשְׁלֵי (זפּרוכע זאַלאָמאָנ'ז) אִיּוֹב, דָּנִיֵּאל, עֶזְרָא אונד נְחֶמְיָה, דִּבְרֵי הַיָּמִים א אונד ב (דיע צוויי בוכער דער קראָניק), שִׁיר הַשִּׁירִים (האָהעו ליעד), רות, אֵיכָה (קלאַגעליעדער ירמיה'ז), קֹהֶלֶת (פּרעדיגער) אונד אֶסְתֵּר. דיע פֿונף לעטצטגענאַננטען בוכער וועדען אויך חָמֵשׁ מְגִלּוֹת, פֿונף ראָללען, גענאַננט.

צור מוּנדליכען לעהרע געהאֶרען מִשְׁנָה אונד גְּמָרָא, צוואַממען תַּלְמוּד גענאַננט. זיע ענטהאַלט דיע ערקלאַרונג דער שריפֿטליכען לעהרע. דיעוע מוּנדליכע לעהרע וואורדע אורזפּרוּנגליך פֿאָן גאָטט דעם משה צור מוּנדליכען מיטטיילונג אוֹבערליעפֿערט. אונזערע ווייזען זפּאָטערער צייטען בעפֿוֹרכטעטען נון, דאַם דיעוע לעהרע אים לויפֿע דער צייטען אינפֿאָלגע דער צערזטרוֹיאונג אונד דער פֿיעלען בעדראַנגניזוע דער נאַטיאָן פֿערגעזוען וועדען קאָננטע אונד ער= קאַננטען עז דאַהער אַלו נאָטוועندיגקייט, אויך דיע מוּנדליכע לעהרע ניעדערצו= שרייבען. דיע מִשנה וואורדע גאָרדנעט אונד צור שריפֿטליכען אַבפֿאַזונג בע= זטימט פֿאָן רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא (פֿוֹרזט), אויך (קורצוועג) רַבִּי גענאַננט, אים יאַהרע אייהונדערט אונד נוֹינציג נ' ד' ג' צ'.[1]) זיע בעזטעהט אויו זעכו הויפטאַב= טיילונגען אָדער סְדָרִים (אָרדנונגען, זינגולאַר סֵדֶר) אונד צוואַר:

1) זְרָעִים (אוֹבער גענעטע, בענעדיקטיאָנען, ביים אַקקערבוי אונד דען באָדען= ערצוֹיגניזוען צו בעאָבאַכטענדען גענאָטע.)

2) מוֹעֵד, (פֿאָרשריפֿטען פֿוֹר זאַבבאַט=, פֿעזט=, פֿאַזט= אונד טרויערטאַג:ע).

3) נָשִׁים, (עהעגעזעטצע).

4) נְזִיקִין, (גענעטצע אוֹבער אייגענטום אונד זטראַפֿרעכט.)

5) קָדָשִׁים, (פֿאָרשריפֿטען אוֹבער אָפּפֿער, שלאַכטונג אונד אונערלויבטע זפייזען), אונד

6) טָהֳרוֹת, (רייגהייטוגעזעטצע).

---

[1]) מַבקוֹרנוג: נַך דער גענוֹהגליכען לייטרעכנוג.

דיע

אַללגעמיינע אייִנלייטונג.

דיע פֿאָן גאָטט אונזערעם לעהרער משה אַם בערגע סִינַי אוֹבערגעבענע הייליגע לעהרע, תּוֹרָה, בעזטעהט אויז דער שריפֿטליכען לעהרע (תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב) אונד אויז דער מוֹנדליכען לעהרע (תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה). דיע שריפֿטליכע לעהרע בעזטעהט אויז חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה אִדער דען פֿוֹנף בוֹכערן מאָזעז, אויך תּוֹרָה אָדער פּענטאטוֹיך גענאַננט, אונד דען אין דען פֿאָלגענדען צייטען פֿאָן גאָטט געגעבענען אָפּפֿענבאַרונגען, בוֹכער דער פּראָפֿעטען (נְבִיאִים) אונד שריפֿטען פֿערשיעדענען אינהאַלטז (כְּתוּבִים). דיע תורה, דאַז גרונדבוך אַללער הייליגען שריפֿטווערקע, אומפֿאַסט דיע פֿוֹנף בוֹכער: בְּרֵאשִׁית (פֿאַן דער שאֶפּפֿונגזגעשיכטע ביז צום טאָדע יאָזעפֿז), שְׁמוֹת (דיע קנעכטונג דער איזראַעליטען אין עגיפּטען, דערען עראָוּנג אונד דערען אויזצוג אויז עגיפּטען, דיע אָפּפֿענבאַרונג אויף סיני, דיע געשיכטע דעז גאָלדענען קאַלבעז, איינע גראֶסערע אַנצאַהל פֿאַן פֿאַרשריפֿטען אונד ענדליך דיע ערריכטונג דעז זטיפֿטזצעלטעז.), וַיִּקְרָא, אויך תּוֹרַת כֹּהֲנִים אָדער פריעזטערלעהרע גענאַננט, (ענטהאַלט הויפּטזאַכליך דיע לעהרע פֿאַם פריעזטערזטאַנד אונד דעם אָפּפֿערדיענזט, דאַנן עבענפֿאַללז אייִנע אַנצאַהל פֿאַן גע- אונד פֿערבאָטען, דאַרונטער דיע אוֹבער דיע פֿעזטאַגע, אוֹבער יוֹבֵל אונד שְׁמִטָּה, אונד ענדליך זעגנונגען אונד פֿערוּאַרנונגען.), בְּמִדְבַּר אִדער חוּמָשׁ הַפְּקוּדִים, בוך דער מוזטערונג, (דיע מוזטערונג אונד צאַהלונג דער זטאַמע, דיע לעהרע אוֹבער סוֹטָה אונד נָזִיר, דער פריעזטערזעגען, דיע אָפּפֿער דער פֿוֹרזטען בייִ דער איינוויהונג דעז זטיפֿטזצעלטעז, דיע געשיכטע דער קונדשאַפֿטער, דעז קָרַח, דעז בָּלָק אונד בִּלְעָם, דיע פֿאַרשריפֿטען אוֹבער טאַגליכע: אונד אוֹבער פֿעזטאָפּפֿער, דיע פֿאַרשריפֿטען אוֹבער געלוֹבדע אונד דיע בעריכטע אוֹבער דיע רייעצוֹגע אונד דיע טיילונג דעז הייליגען לאַנדעז.) אונד הַדְּבָרִים אָדער מִשְׁנֵה תוֹרָה, וויעדערהאָלונג דער לעהרע, וויל פֿיעלעז דאַרין קורץ זוויעדערהאָלט ווירד, וואַז אין דען פֿאָרהערגעהענדען בוֹכערן ענטהאַלטען איזט. (עז בעגינט טיט אייִנער קורצען ערצאַהלונג דער ענטוויקקלונגזגעשיכטע דעז יוֹדישען פֿאָלקעז, ערטאַהנונגען אונד פֿערוּאַרנונגען אַן יִשְׂרָאֵל דאַראַן אַנשליעסענד; דאַנן פֿאָלגען פֿיעלע פֿאַרשריפֿטען, דיע פֿערקוֹנדיגונג דער זפּאַטערערן שיקקואַלע ישראל'ז, שִׁירַת הָאֲזִינוּ, דער זעגען מאָזעז אונד בעריכט אוֹבער מאָזעז טאָד).

דיע בוֹכער דער נביאים אִדער פּראָפֿעטען צערפֿאַללען אין צוויי אַבטייִלונגען אונד צוואַר: 1.) נביאים רִאשׁוֹנִים, דיע פֿרוֹהערן פּראָפֿעטען, אומפֿאַזען דיע בוֹכער יְהוֹשֻׁעַ, שׁוֹפְטִים (ריכטער), שְׁמוּאֵל א אונד ב (דיע צוויי בוֹכער זאַמועלז) אונד מְלָכִים א אונר ב (דיע צוויי בוֹכער דער קאָניגע) אונד ענטהאַלטען דיע

Empfehlungen

der ehrwürdigen Herren Oberrabbiner Dr. **W. Feilchenfeld** in Posen und Stadtrabbiner Dr. **Th. Kroner**, Königl. Kirchenrat, in Stuttgart.

ב"ה

Posen, den 11. Juni 1897.
י"א סיון עש"ק פ' נשא תרנ"ז.

Herrn Rabbiner Dr. **S. Bamberger,** Schrimm.

Hochgeschätzter Herr Kollege!

In einem frühern Schreiben habe ich Ihnen bereits meine Ansicht kundgegeben, daß eine Uebersetzung und Erläuterung unserer Pirke Aboth, in jüdisch-deutscher Schrift gedruckt, als Uebungsbuch, zumal für die Schülerinnen, sehr geeignet sein würde. Mit Vergnügen habe ich seitdem von Ihrer Bearbeitung dieses uralten und ewig neuen Sittenbuches Kenntnis genommen, und bekunde ich Ihnen bereitwillig, daß mir Ihre Uebertragung sinngetreu, Ihre Erläuterung in vieler Beziehung lehrreich, und das ganze Büchlein zur Einführung in Religionsschulen sehr geeignet zu sein scheint. Ich werde vorkommenden Falls gern Gelegenheit nehmen, das Werkchen zu solchem Zwecke warm zu empfehlen.

Mit freundschaftlicher Hochachtung
Ihr ergebener
Rabbiner Dr. **Feilchenfeld.**

Das Bestreben des Herrn Verfassers, in den Leseunterricht der jüdischen Volks- und Religionsschulen auch das Lesen der jüdisch-deutschen Schreibweise einzuführen und es so einzuüben, daß den Schülern sowohl das Lesen deutscher Stücke in hebräischer Schrift als das Lesen der Raschischrift leicht und geläufig gemacht werde, verdient aus praktischen Gründen alle Anerkennung. Die von ihm getroffene Auswahl der Übungsstücke, insbesondere die zu solchem Zwecke eingerichtete Uebersetzung und Erklärung der Pirke Owaus eignet sich dafür, und ist deshalb die Einführung dieses Leitfadens in israelit. Schulen zu empfehlen.

Stuttgart, den 16. Juli 1896.

Stadtrabb. Dr. **Kroner.**

Das Buch ist zunächst für den Unterricht 11—14 jähriger Kinder und für den Selbstunterricht Erwachsener berechnet. Um jedoch das Lesen des Jüdisch-deutschen früher, etwa vom 10. Jahre an, zu üben, ist dem Buche eine „Einführung in die jüdisch-deutsche Schrift" als Anhang beigegeben. Die Orthographie anlangend, suchte ich solche möglichst zu vereinfachen und ist diesbezüglich das Weitere aus der Buchstaben- und Vokalen-Tabelle ersichtlich.

Dieses Buch der Oeffentlichkeit übergebend, wünsche ich, daß zur Verbreitung jüdischen Wissens und jüdischen Geistes durch dasselbe beigetragen werden möchte!

Schrimm, 17. Siwan 5657.

Der Verfasser.

Vorwort.

Vorliegende Bearbeitung der Pirke Aboth ist in ihren Anfängen aus meiner Praxis in der Religionsschule entstanden, und entschloß ich mich, nachdem mir die zustimmende Ansicht bewährter Kollegen und Schulmänner geworden, zur Veröffentlichung dieses Werkes. Der Unterricht in den Pirke Aboth dürfte wohl auch bis jetzt schon in allen Religionsschulen Berücksichtigung finden. Die in denselben enthaltenen herrlichen Weisheitssprüche, welche die edelsten Lehren über Moral und Sitte bieten, wecken und festigen aufrichtige Liebe zum Judentum und zu dessen Lehre. —

Was die Benützung dieses Buches für die Schule betrifft, so dürfte folgender Lehrgang einzuhalten sein. Der Lehrer läßt beim Unterricht der Pirke-Aboth das für die nächste Stunde bestimmte Pensum in der Uebersetzung und Erklärung lesen, erklärt und ergänzt das Gelesene; in der nächsten Unterrichtsstunde müssen die Schüler die Uebersetzung und Erklärung wiedergeben und auch über die geschichtlichen Angaben Aufschluß geben können. In Schulen, in welchen auf nachbiblische Geschichte weniger Zeit zu verwenden möglich ist, kann an der Hand unserer geschichtlichen Angaben ein großer Teil der nachbiblischen Geschichte den Kindern übermittelt werden. Die im sogenannten systematischen Religionsunterrichte gewonnenen Grundwahrheiten erhalten durch diesen Unterricht in den Pirke Aboth lebendige Veranschaulichung.[1]) Von Wichtigkeit und praktischem Werte ist dieses Buch für die Uebung des „Jüdisch-deutschen“ und das Bekanntwerden mit der hebräischen, resp. Kursiv- und Raschischrift. Diese drei erwähnten Schriftzeichen sind in dem Buche aufgenommen, um dem Lesen der verschiedenen Ritualwerke in hebräischer und deutscher Sprache vorzuarbeiten. — Wiederholt vorkommende hebräische Ausdrücke wurden nur einmal vokalisiert, um hierdurch auch für das Lesen unvokalisierter Schriften einige Fertigkeit zu erzielen.[2])

---

[1]) Vergl. Schiffer, die Pirke Aboth und ihre Bedeutung für den Religionsunterricht.

[2]) Zu den Erklärungen benützte ich neben den hebräischen Kommentaren auch die von Hirsch (סדור תפלות ישראל S. 144 ff.), Lehmann (Israelit), Meisel (וכות אבות) 2c; zur Uebersetzung die von Hirsch, Kroner 2c.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

A. Huber, 1651 4

פרקי אבות

Sprüche der Väter

zum Schulgebrauch und Selbstunterricht

übersetzt und erklärt

in jüdisch-deutscher Schrift

nebst einem Anhange zur Einführung in die Quadrat,- Kursiv- und Raschischrift

von

Rabbiner Dr. S Bamberger

Schrimm.

Stempel

Frankfurt a. M.

Buchdruckerei von M. Slobotzky

1897.

10 h
A 7321
3333
A. Hebr. 1651 4

פרקי אבות

Sprüche der Väter

zum Schulgebrauch und Selbstunterricht

übersetzt und erklärt

in jüdisch-deutscher Schrift

nebst einem Anhange zur Einführung in die Quadrat,- Kursiv- und Raschischrift

von

Rabbiner Dr. S. Bamberger

Schrimm.

Frankfurt a. M.

Buchdruckerei von M. Slobotzky

1897.

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Sprüche der Väter zum Schulgebrauch und Selbstunterricht übersetzt und erklärt in jüdisch-deutscher Schrift nebst einem Anhange zur Einführung in die Quadrat-, Kursiv- und Raschischrift = Pir□e Avot

Frankfurt a. M. 1897

A.hebr. 1651 k
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11798443-8